

Universitätsbibliothek Wuppertal

Titi Livii Patavini Historiarvm Libri Qvi Svpersvnt Omnes

Livius, Titus

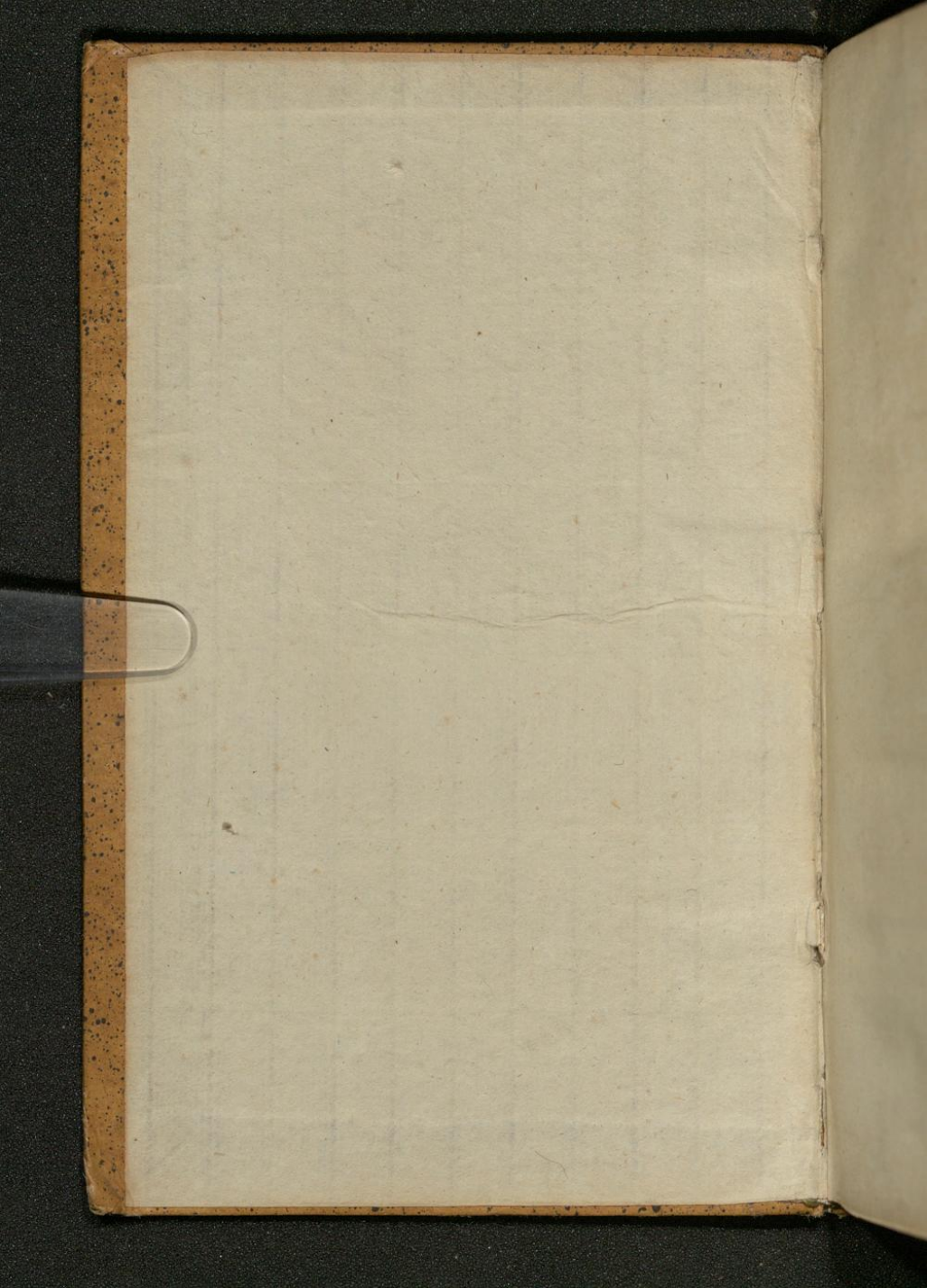
Mannhemii, 1780

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1294](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1294)

Drückung.

Kissel

Lg 9d

1711
1712

TIT

PA

HISTO

QUI S

TO

MA

Gura de S

M

TITI LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES

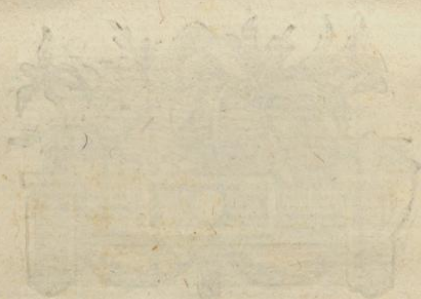
TOMUS SEXTUS

La 9d

MANNHEMII
Cura & Sumptibus Societatis literatæ
M DCC LXXX

TITII LIVII
PATAVINI
HISTORIARUM LIBRI
DE REPUBLICA
LIBER SEPTIUS

—————
—————
—————

TITI L
HIST
AB UR
LIB
E

HANN
Roma lap
fuit. Ipse
tum usque
ut urbis fu
Et quum pe
exercitus co
tempestas di
redissent, y
capta est a
consulibus. P
sibi confover
Campanorum

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBER XXVI

EPITOME

HANNIBAL ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit. Ipse vero cum duobus millibus equitum usque ad ipsam Capenam portam, ut urbis situm exploraret, obequitavit. Et quum per triduum in aciem utrimque exercitus omnis descendisset, certamen tempestas diremit: nam quum in castra redissent, statim serenitas erat. Capua capta est a Q. Fulvio & Ap. Claudio consulibus. Principes Campanorum veneno sibi consciverunt mortem. Quum senatus Campanorum deligatus esset ad palos, u

ecuri feriretur ; literas a senatu missas
Q. Fulvius consul , quibus jubebatur par-
cere , antequam legeret , in sinu posuit ,
& lege agi iussit , & supplicium peregit.
Quum in comitiis apud populum quære-
retur , cui mandaretur Hispaniarum impe-
rium ; nullo id volente suscipere , P. Scipio ,
P. filius , qui in Hispania ceciderat ,
professus est se iturum : & , suffragio po-
puli consensuque omnium missus , novam
Carthaginem uno die expugnavit , quum
ageret vigesimum quartum annum , vide-
returque divina stirpe creatus : quoniam
& ipse , postquam togam acceperat , quoti-
die in Capitolio erat , & in cubiculo
matris ejus anguis sæpe numero videba-
tur. Res præterea in Sicilia gestas conti-
net , & amicitiam cum Ætolis junctam ,
bellumque gestum adversus Acarnanas &
Philippum Macedoniae regem.

C. FELVIUS
 Galba consules, quibus
 tum inissent, senatus
 de republica, de
 provinciis exercitibus
 Q. Fulvio, Apollonius
 libus, prorogantibus
 citus, quos habuerat
 ne a Capua, et
 priusquam exiret
 me in exercitum ha-
 tantum, quum
 justior fiat, quum
 potens, sicut de
 populos, ita re-
 mos videbatur
 Et prætoribus præ-
 ria, P. Scipionem
 gionibus, quum
 imperium. Prorogantibus
 pro consule in Sicilia
 teret in exercitum,
 mens opera esset,
 (1) reliquias

I.

C. N. FULVIUS Centumalus, P. Sulpicius Galba consules, quum idibus Martiis magistratum inissent, senatu in Capitolium vocato, de republica, de administratione belli, de provinciis exercitibusque Patres consuluerunt. Q. Fulvio, Ap. Claudio, prioris anni consulibus, prorogatum imperium est; atque exercitus, quos habebant, decreti: adjectumque, ne a Capua, quam obsidebant, abscederent, priusquam expugnassent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos: non ab ira tantum, quæ in nullam umquam civitatem justior fuit, quam quod urbs tam nobilis ac potens, sicut defectione sua traxerat aliquot populos, ita recepta, inclinatura rursus animos videbatur ad veteris imperii respectum. Et prætoribus prioris anni, M. Junio in Etruria, P. Sempronio in Gallia, cum binis legionibus, quas habuerant, prorogatum est imperium. Prorogatum & M. Marcello, ut pro consule in Sicilia reliqua (a) belli perficeret eo exercitu, quem haberet. Si supplemento opus esset, suppleret de legionibus,

U. c. 348.

a. C. 211.

Cn. Fulvio,

P. Sulpicio

Coss.

Provincia

&

exercitus.

(a) reliquias Gron. Crev.

U. c. 541.
a. C. 211.

quibus P. Cornelius proprætor in Sicilia præflet : dum ne quem militem legeret ex eo numero, quibus senatus missionem reditumque in patriam negasset ante belli finem. C. Sulpicio, cui Sicilia evenerat, duæ legiones, quas P. Cornelius habuisset, decretæ : & supplementum de exercitu Cn. Fulvii, qui priore anno in Apulia sæde cæsus fugatusque erat. Huic generi militum senatus eundem, quem Cannensibus, finem statuerat militiæ : additum etiam utrorumque ignominia est, ne in oppidis hibernarent, neve hiberna propius ullam urbem decem millibus passuum ædificarent. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones datæ, quibus Q. Mucius præfuerat. Supplementum, si opus esset, consules scribere iussi. T. Otacilio & M. Valerio Sicilia Græciæque ora cum legionibus classibusque, quibus præerant, decretæ. Quinquaginta Græci cum legione una, centum Siculi cum duabus legionibus habebant naves. Tribus & viginti legionibus Romanis eo anno bellum terra marique est gestum.

23 Legio-
nes.

Literæ
L. Marcii.

II. PRINCIPIO ejus anni quum de literis L. Marcii referretur, res gestæ magnificæ senatui visæ ; titulus honoris (quod, imperio

non populi ju-
dato, « Prop-
magnum par-
» mali exemp-
» citibus : &
» tiorum in c-
» legibus mag-
» meritatem
referendum
visum diste-
proficere
ras aduler-
mentis ex-
» rem cura
« Propraetori
id ipsum, q-
pro præjudic-
de nulla re
niumque in
agendum cum
que tempore a
imperio mini
exercitum, cui
set. Ea res cum
et. Sed simul
C. Scipionis

LIBER XXVI CAP. II

non populi juffu, non ex auctoritate Patrum dato, « Proprætor fenatui, » fcripferat) magnam partem hominum obfendebat. « Rem » mali exempli effe, imperatores legi ab exercitibus : & follemne aufpicatorum comitiorum in castra & provincias, procul ab » legibus magiftratibusque, ad militarem temeritatem transferri. » Et, quum quidam referendum ad fenatum censerent, melius vifum differri eam consultationem, donec proficifcerentur equites, qui ab Marcio literas adtulerant. Refcribi de frumento & vefimentis exercitus placuit : « eam utramque » rem curæ fore fenatui. » Adfcribi autem ; « Proprætori L. Marcio, » non placuit : ne id ipfum, quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret. Dimiffis equitibus, de nulla re prius confules retulerunt, omniumque in unum fententiæ congruebant, agendum cum tribunis plebis effe, primo quoque tempore ad plebem ferrent, quem cum imperio mitti placeret in Hifpaniam ad eum exercitum, cui Cn. Scipio imperator præfuiffet. Ea res cum tribunis acta promulgataque est. Sed aliud certamen occupaverat animos. C. Sempronius Blæfus die dicta Cn. Fulvium,

*U. e. 542.
a. C. 211.*

*Cn. Fulvius
accufatur.*

U. c. 541. ob exercitum in Apulia amissum, in concio-
 a. C. 211. nibus vexabar : « multos imperatores temeri-
 » tate atque inscientia exercitum in locum
 » præcipitem perduxisse » dicitans : « nemi-
 » nem, præter Cn. Fulvium, ante corrupisse
 » omnibus vitiis legiones suas, quam prode-
 » ret. Itaque vere dici posse, prius eos perisse,
 » quam viderent hostem ; nec ab Hannibale,
 » sed ab imperatore suo, victos esse. Nemi-
 » nem, quum suffragium ineat, satis cernere,
 » cui imperium, cui exercitum permittat.
 » Quid interfuisse inter Ti. Sempronium ?
 » Quum ei fervorum exercitus datus esset,
 » brevi effecisse disciplina atque imperio, ut
 » nemo eorum generis ac sanguinis sui me-
 » mor in acie esset, præsidio sociis, hostibus
 » terrori essent : Cumas, Beneventum, alias-
 » que urbes eos velut e faucibus Hannibalis
 » ereptas populo Romano restituisse. Cn. Ful-
 » vium Quiritium Romanorum exercitum,
 » honeste genitos, liberaliter educatos, ser-
 » vilibus vitiis inbuisse. Ergo effecisse, ut
 » feroces & inquieti inter socios, ignavi &
 » inbelles inter hostes essent, nec inpetum
 » modo Pœnorum, sed ne clamorem quidem
 » sustinere possent. Nec, Hercule, mirum esse,

» milites in acie
 » omnium imperato-
 » se, aliquos ita
 » comites Cn. Ful-
 » C. Flaminium,
 » Cn. ac P. Scipio-
 » quam deserere
 » Fulvium prop-
 » citus Roman-
 » esse, Cann-
 » fugerit, in
 » inde dimitt-
 » cesserit, &
 » nibus nuper
 » ex proelio,
 » punitam eff-
 » ubi juventa
 » milites, qu-
 » quod imper-
 » prope in ex-
 » tiam. Adeo
 » ac pauperi, ho-
 » III. Rex ab-
 » rebat : « Eos
 » productos in
 » (quia terram

» milites in acie non stetisse, quum primus
 » omnium imperator fugeret. Magis mirari
 » se, aliquos stantes cecidisse, & non omnes
 » comites Cn. Fulvii fuisse pavoris ac fugæ.
 » C. Flaminium, L. Paullum, L. Postumium,
 » Cn. ac P. Scipiones cadere in acie maluisse,
 » quam deserere circumventos exercitus. Cn.
 » Fulvium prope unum nuncium deleti exer-
 » citus Romam redisse. Facinus indignum
 » esse, Cannensem exercitum, quod ex acie
 » fugerit, in Siciliam deportatum, ne prius
 » inde dimittatur, quam hostis ex Italia de-
 » cesserit, & hoc idem in Cn. Fulvii legio-
 » nibus nuper decretum : Cn. Fulvio fugam
 » ex prælio, ipsius temeritate commisso, in-
 » punitam esse : & eum in ganea lustrisque,
 » ubi juventam egerit, senectutem acturum :
 » milites, qui nihil aliud peccaverint, quam
 » quod imperatoris similes fuerint, relegatos
 » prope in exsilium, ignominiosam pati mili-
 » tiam. Adeo inparem libertatem Romæ diti
 » ac pauperi, honorato atque inhonorato esse. »

III. REUS ab se culpam in milites transfe-
 rebat : « Eos ferociter pugnam poscentes
 » productos in aciem, non eo, quo voluerint,
 » (quia ferum diei fuerit) sed postero die, &

U. c. 541.
 a. C. 211.

Se defen-
 dit.

U. c. 541.
a. C. 211.

» tempore & loco æquo instructos, seu famam;
 » seu vim hostium non sustinuisse. Quum effuse
 » omnes fugerent, se quoque turba ablatum;
 » ut Varronem Cannensi pugna, ut multos
 » alios imperatores. Qui autem solum se re-
 » stantem prodesse reipublicæ, nisi si mors
 » sua remedio publicis cladibus futura esset,
 » potuisse? Non se inopia commeatu, non
 » in loca iniqua incaute deductum, non agmine
 » inexplorato euntem infidiis circumventum.
 » Vi aperta, armis, acie victum: nec suo-
 » rum animos, nec hostium, in potestate
 » habuisse. Suum cuique ingenium audaciam
 » aut pavorem facere. » Bis est accusatus,
 pecuniaque anquisitum. Tertio, testibus da-
 tis, quum, præterquam quod omnibus probris
 onerabatur, jurati permulti dicerent, « fugæ
 » pavorisque initium a prætore ortum; ab
 » eo desertos milites, quum haud vanum
 » timorem ducis crederent, terga dedisse; »
 tanta ira accensa est, ut capite anquirendum
 concio subclamaret. De eo quoque novum
 certamen ortum. Nam, quum tribunus bis
 pecunia anquisisset, tertio capitis se anqui-
 rere diceret; tribuni plebis adpellati, « col-
 » legæ, » negarunt, « se in mora esse, que

» minus, quod ei
 » esset, seu legibus
 » anquireret, quod
 » nite iudicasset
 » perduellionis
 dixit, diemque
 prætore urbis
 tentata est: si
 frater posset,
 gestarum, &
 da. Id quod
 fratris capite
 sentque Patre
 pua; postquam
 Cn. Fulvius
 ei iustum ex
 IV. INTER
 Capuam er
 quam obpug
 rare serviti
 nuncios ad li
 tas. Invenit
 ris, evasurum
 præteret, pe
 egressus, spe
 quid vitium f

(b) præteret

» minus, quod ei more majorum permiffum U. c. 541.
a. C. 211.
» effet, feu legibus, feu moribus mallet,
» anquireret, quoad vel capitis, vel pecu-
» niæ judicaffet privato. » Tum Sempronius,
» perduellionis fe judicare Cn. Fulvio, »
dixit, diemque comitiis ab C. Calpurnio
prætoꝛe urbis petit. Inde alia fpec ab reo
tentata eft: fi adefſe in iudicio Q. Fulvius
frater poſſet, florens tum & fama rerum
geſtarum, & propinqua ſpe Capuæ potiundæ.
Id quum per literas miſerabiliter pro
fratris capite ſcriptas petiſſet Fulvius, negaſ-
ſentque Patres e republica eſſe, abſcedi a Ca-
puæ; poſtquam (b) dies comitorum aderat,
Cn. Fulvius exfulatum Tarquinius abiit. Id
ei juſtum exſilium eſſe, ſcivit plebs.

*Exfula-
tum abiit.*

IV. INTER hæc vis omnis belli verſa in
Capuam erat. Obſidebatur tamen acrius,
quam obpugnabatur: nec aut famem tole-
rare ſervitia ac plebs poterant, aut mittere
nuncios ad Hannibalem per cuſtodias tam ar-
tas. Inventus eſt Numida, qui, acceptis lite-
ris, evaſurum ſe profeſſus, ut promiſſum
præſtaret, per media Romana caſtra nocte
egreſſus, ſpem accendit Campanis, dum ali-
quid virium ſupereſſet, ab omni parte eruptio-

*Capuæ
artior
obſidio.*

(b) priuſquam Gron.

U. c. 541.
a. C. 211.

nem tentandi. Ceterum in multis certaminibus equeſtria prælia ferme proſpera faciebant: pedites ſuperabantur. Sed nequaquam tam lætum vincere, quam triſte vinci ulla parte erat ab obſeſſo & prope expugnato hoſte. Inita tandem ratio eſt, ut, quod viribus deerat, artè æquaretur. Ex omnibus legionibus electi ſunt juvenes, maxime vigore ac levitate corporum velocēs: eis parmæ breviores, quam equeſtres, & ſeptena jacula quaternos longa pedes data, præfixa ferro, quale haſtis velitaribus ineſt. Eos ſingulos in equos ſuos accipientes equites adſueſcerunt, & vehi poſt ſeſe, & deſilire perniciousiter, ubi ſignum datum eſſet. Poſtquam adſuetudine quotidiana fatis intrepide viſum eſt fieri, in campum, qui medius inter caſtra murumque erat, adverſus inſtructos Campanorum equites proceſſerunt. Et (c), ubi ad conjeſtum teli ventum eſt, ſigno dato velites deſiliunt. Peſtris inde acies ex equitatu repente in hoſtium equites incurrit: jaculaque cum impetu alia ſuper alia emittunt. Quibus plurimis in equos viroſque paſſim conjeſtis per multos vulneraverunt: pavoris tamen plus

(c) *Et del. Gron. Crev.*

ex re nova atque
in percullum hoſtium

ſtragemque eorum

inde equitatu quæ

(d) fuit. Inſtitu-

tus eſſent. Auf-

ſendorum certam

honoriſque id ei

V. QUUM i

eſſent, Hanni-

cis potiunda

cura. Vicit

omnium foc

debat animo

cumque ever

ſet. Igitur,

liſta in Bru

cum delect

poterat apt

Campaniam

tim eunte

valle occul

Capuz conſ

Galarium, p

(d) *ex Gron.*

(e) *ad. in.*

ex re nova atque inopinata injectum est : & U. c. 541.
a. C. 211.
in percussum hostem equites investiti, fugam
stragemque eorum usque ad portas fecerunt.
Inde equitatu quoque superior Romana res
(*d*) fuit. Institutum, ut velites in legioni-
bus essent. Auctorem peditum equiti inmis-
cendorum centurionem Q. Navium ferunt,
honorique id ei apud imperatorem fuisse.

V. QUUM in hoc statu ad Capuam res
essent, Hannibalem diversum Tarentinæ ar-
cis potiundæ Capuæque retinendæ trahebant
curæ. Vicit tamen respectus Capuæ, in quam
omnium fociorum hostiumque conversos vi-
debat animos; documento futuræ, qualem-
cumque eventum defectio ab Romanis habuif-
set. Igitur, magna parte impedimentorum re-
licta in Brutiis, & omni graviore armatu,
cum delectis peditum equitumque, quam
poterat aptissimis ad maturandum iter, in
Campaniam contendit. Secuti tamen tam rap-
tim euntem tres & triginta elephantum. In
valle occulta post Tifara montem imminentem
Capuæ confedit. Adveniens quum castellum
Galatiam, præsidio (*e*) vi pulso, cepisset,

*Hannibal
in Campa-
niam redit.*

(*d*) *acies Gron. Crev.*

(*e*) *add. inde Gron.*

U. c. 541.
a. C. 211.

*Castra
Romana
adgredi-
tur.
Campani
quoque
erumpunt.*

in circumfidentes Capuam se vertit. Præmissis ante nunciis Capuam, quo tempore castra Romana adgressurus esset, ut eodem & illi, ad eruptionem parati, portis omnibus sese effunderent (f), ingentem præbuit terrorem. Nam alia parte ipse adortus est; alia Campani omnes, pedites equitesque, & cum iis Punicum præsidium, cui Boftar & Hanno præerant, erupit. Romani, ut in re trepida, ne ad unam concurrento partem aliquid indefensi relinquerent, ita inter se copias partiti sunt. Ap. Claudius Campanis, Fulvius Hannibali est obpositus. C. (g) Nero proprætor cum equitibus sextæ legionis via, quæ Suefulam fert; C. Fulvius Flaccus legatus cum sociali equitatu constitit e regione Vulturni amnis. Prælium non solito modo clamore ac tumultu est cœptum, sed, ad alium virorum, equorum, armorumque sonum, disposita in muris Campanorum inbellis multitudo tantum cum æris crepitu, qualis in defectu lunæ silenti nocte cieri solet, edidit clamorem, ut averteret etiam pugnantium animos.

(f) *effunderent*, add. *res nec explorata Romanis ingentem* &c. Gron.

(g) *C. l. Claudius* Gron.

LIBER XXVI
Campanis facile a vallis
or vis ab altera parte
leni, urgebant. Leg
si palsa, cohortes
sphantis usque ad v
que mediam scien
incipiti spe ac (4)
castra perumperet,
Quem pavorem legi
rum Fulvius ubi
resque alios cen
» horrem hostium
» dant (i) : in fi
» aut viam dard
» natu, quam co
» castra inruptur
» esse. Nec ma
» paucos esse
» dum paveat
» videatur, ear
» tat, ancipi
» ram. » Nav
acceptit, feci
(h) & Gron.
(i) add. et m
(k) perus Ba

Campanos facile a vallo Appius arcebat. Major vis ab altera parte Fulvium, Hannibal & Pœni, urgebant. Legio ibi sexta loco cessit : qua pulsa, cohors Hispanorum cum tribus elephantis usque ad vallum pervasit : rupe-
 ratque mediam aciem Romanorum, & in ancipiti spe ac (h) periculo erat, utrum in castra perrumperet, an intercluderetur a suis. Quem pavorem legionis periculumque castrorum Fulvius ubi vidit, Q. Navium primoresque alios centurionum hortatur, « ut co-
 » hortem hostium sub vallo pugnantes inva-
 » dant (i) : in summo discrimine rem verti :
 » aut viam dandam iis esse, & minore co-
 » natu, quam condensam aciem inrupissent, in
 » castra inrupturos : aut conficiendos sub vallo
 » esse. Nec magni certaminis rem fore : dum
 » paucos esse, & ab suis interclusos ; & quæ,
 » dum paveat Romanus (k), interrupta acies
 » videatur, eam, si se utrimque in hostem ver-
 » tat, ancipiti pugna medios circumventu-
 » ram. » Navius ubi hæc imperatoris dicta accepit, secundi hastati signum ademptum

*U. c. 541.
 a. C. 211.*

(h) & Gron. Crev.

(i) add. *ac erucident* Gron. Crev.

(k) *paveat Romanis* Gron.

U. c. 541.
a. C. 211.

signifero in hostes infert; jacturum in me-
dios eos minitans, ni se prope sequantur
milites, & partem capebant pugnæ. Ingens
corpus erat, & arma honestabant; & subla-
tum alte signum converterat ad spectaculum
cives hostesque. Ceterum, postquam jam ad
signa pervenerat Hispanorum, tum undique
in eum tragulæ conjectæ, & prope tota in
unum acies versa: sed neque hostium multi-
tudo, neque telorum vis arcere inpetum
ejus viri potuerunt.

VI. Et M. Atilius legatus, primi princi-
pis ex eadem legione signum inferri in co-
hortem Hispanorum coëgit. Et, qui castris
præerant, L. Porcius Licinus & T. Popillius
(1) legati pro vallo acriter propugnant, ele-
phantosque transgredientes in ipso vallo con-
ficiunt. Quorum corporibus quum obleta
esset fossa, velut aggere aut ponte injecto,
transitum hostibus dedit. Ibi per stragem ja-
centium elephantorum atrox edita cædes.

*Repulsi in
urbem
Campani.*

Altera in parte castrorum jam impulsæ erant
Campani Punicumque præsidium, & sub ipsa
porta Capuæ, quæ Vulturnum fert, pugna-
batur: neque tam armati inrumpentibus
Romanis resistebant, quam quod porta,

(1) Popilius Gron. Crev.

balli-

LIBER XXVI
ballis (n) scorpionibus
bus procul hostes arceat
tum Romanorum
Claudii: cui, suos
anti, sub lavo
gato idum est. Mag
ante portam est castra
compulsi. Et Hamil
Hispanorum stragem
castra hostium be
recipere signa,
tum, objecto a re
ret, cepit. Legio
insequendum fui
jussit; satis ad
ut & Campani,
nabile præsidii
viret. Cæsa es
res sunt, octo
exercitu, tria
que Carthagini
deviginti Cam
tantam mole
pavoris, quam
(m) balis
(n) invenit
Tom. VI.

ballistis (m) scorpionibusque instructa, missilibus procul hostes arcebat. Et subpressit impetum Romanorum vulnus imperatoris Ap. Claudii : cui, suos ante prima signa adhortanti, sub lævo humero summum pectus gæso ictum est. Magna tamen vis hostium ante portam est cæsa : ceteri trepidi in urbem compulsi. Et Hannibal, postquam cohortis Hispanorum stragem vidit, summaque vi castra hostium defendi, omissa obpugnatione, recipere signa, & convertere agmen peditem, objecto a tergo equitatu, ne hostis instaret, cœpit. Legionum ardor, ingens ad hostem insequendum fuit : sed Flaccus receptui cani iussit ; satis ad utrumque profectum ratus, ut & Campani, quam haud multum in Hannibale præsidii esset, & ipse Hannibal sentiret. Cæsa eo die, qui hujus pugnae auctores sunt, octo millia hominum de Hannibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt : signaque Carthaginensibus quindecim adempta, duo deviginti Campanis. Apud alios nequaquam tantam molem pugnae inveni (n), plusque pavoris, quam certaminis, fuisse : quum

*U. e. 542
a. C. 211*

*Hannibal
recipit
signa*

(m) *ballistis* Gron.

(n) *invenio* Gron, Crev.

Tom. VI.

B

U. c. 541.
a. C. 211.

inopinato in castra Romana Numidæ Hispanique cum elephantis inrupissent; elephantibus, per media castra vadentes, fragorem tabernaculorum ingenti sonitu ac fugam abruptentium vincula jumentorum facerent; fraudem quoque super tumultum adjectam, inmissis ab Hannibale, qui (habuit aliquot) gnari Latinae linguae juberent consulum verbis, quoniam amissa castra essent, pro se quemque militum in proximos montes fugere: sed eam celeriter cognitam fraudem, obpressamque magna caede hostium; elephantibus igni e castris exactos. Hoc ultimum (utcumque initum finitumque est) ante deditonem Capuae proelium fuit. Medixtuticus, qui summus magistratus apud Campanos est, eo anno Seppius Lesius erat, loco obscuro tenuique fortuna ortus. Matrem ejus quondam, pro pupillo eo procurantem familiare ostentum, quum respondisset aruspex, summum quod esset imperium Capuae, perventurum ad eum puerum, nihil ad eam spem agnoscentem, dixisse ferant, «Næ tu perditas res Campanorum narras, ubi summus honos ad filium meum perveniet!» Ea ludificatio veri, & ipsa in verum vertit. Nam quum fame ferro-

Seppius
Lesius
Medixtuti-
cus
Capuae.

LIBER XXVI CAP. VII 19

que urguerentur, nec spes ulla superesset, U. c. 347^a
a. C. 214
iis, qui nati in spem honorum erant, honores detrectantibus; Lelius, querendo desertam ac proditam a primoribus Capuam, summum magistratum ultimus omnium Campanorum cepit.

VII. CETERUM Hannibal, ut nec hostes elici amplius ad pugnam vidit, nec per castra eorum perrumpi ad Capuam posse, ne suos quoque (o) commeatus intercluderent novi consules, abscedere inrito incepto, & movere a Capua statuit castra. Multa secum, Hannibal
Romam
petere statuit.
quonam (p) inde ire pergeret, volenti subit animum inpetus, caput ipsum belli Romam petendi: cuius rei semper cupitæ prætermittam occasionem post Cannensem pugnam & alii vulgo fremebant, & ipse non dissimulabat. «Necopinato pavore ac tumultu, non esse desperandum, aliquam partem urbis occupari posse. Et, (q) si Roma in discrimine esset, Capuam extemplo omisso, aut ambo (r) imperatores Romanos, aus

(o) quoque del. Gron.

(p) quo jam Gron. Crev.

(q) Et, si l. Eo si Gron.

(r) ambos Crev.

U. c. 541. » alterum ex iis : &c, si divisissent copias ;
a. C. 211. » utrumque infirmiore[m] factum aut sibi, aut

» Campanis, bene gerendæ rei fortunam
 » daturos esse. » Una ea (s) cura angebat,
 ne, ubi abscessisset, extemplo dederentur
 Campani. Numidam promptum ad omnia au-
 denda donis perlicit, ut, literis acceptis,
 specie transfugæ castra Romana ingressus,
 altera parte Capuam clam pervadat. Literæ
 autem erant adhortatione plenæ. « Profectio-
 » nem suam, quæ salutaris illis foret, ab-
 » stracturam ad defendendam Romam ab ob-
 » pugnanda Capua duces atque exercitus Ro-
 » manos. Ne desponderent animos : tolerando
 » paucos dies, totam soluturos obsidionem. »
 Inde naves in flumine Vulturno comprehensas
 subigi ad id, quod jam ante præsidii causa
 fecerat, castellum iussit. Quarum ubi tantam
 copiam esse, ut una nocte trajici posset exer-
 citus, adlatum est, cibariis decem dierum
 præparatis, deductas nocte ad fluvium legio-
 nes ante lucem trajecit.

VIII. Id priusquam fieret, ita futurum
 compertum ex transfugis, Fulvius Flaccus
 senatui Romam quum scripsisset, varie homi-

(s) ea del. Crev.

LIBER
 rum animi pro
 Uijm re ca
 cas, P. C
 par, comes
 lia, neque C
 memor, ad
 bius Maxim
 & circum
 Hannibalis
 » Cannas v
 » non eff
 » potuond
 » mam ob
 » dam ob
 » exercitu
 » derum rup
 » que alio
 sententia
 vicit : qu
 ribus, qui
 fuit, « C
 » tas autem
 » quanto era
 » esse, ipse
 (t) ad Ca
 Crev.

LIBER XXVI CAP. VIII 21

num animi pro cujusque ingenio adfecti sunt. Ut in re tam trepida, fenatu extemplo vocato, P. Cornelius, cui Afinæ cognomen erat, omnes duces exercitusque ex tota Italia, neque Capuæ, neque ullius alterius rei memor, ad urbis præsidium revocabat. Fabius Maximus, abscedi a Capua, terrerique & circumagi ad nutus comminationesque Hannibalis, flagitiosum ducebat. « Qui ad Cannas victor ire tamen ad urbem ausus non esset, eum, a Capua repulsum, sperem potiundæ urbis Romæ cepisse? Non ad Romam obsidendam, sed ad Capuæ liberandam obsidionem ire (t). Romam cum eo exercitu, qui ad urbem esset, Jovem, fœderum ruptorum ab Hannibale testem, Deosque alios defensuros esse. » Has diversas sententias media sententia P. Valerii Flacci vicit: qui, utriusque rei memor, imperatoribus, qui ad Capuam essent, scribendum censuit, « Quid ad urbem præsidii esset, quantas autem Hannibal copias duceret, aut quanto exercitu ad Capuam obsidendam opus esset, ipsos scire. Si & Romam e ducibus

U. c. 547°

a. C. 211.

*Varia in
senatu sen-
tentia.*

(t) ad Capuam liberandam obsidione ire Gronov. Crev.

V. c. 541. » alter, & exercitus pars mitti posset, ut ab
a. C. 211.

» reliquo & duce & exercitu Capua recte
 » obsideretur; inter se compararent Claudius
 » Fulviusque, utri obsidenda Capua, utri,
 » ad prohibendam obsidione patriam, Romam

Fulvius

^a

*Capua
 Romam
 evocatur.*

» veniendum esset. » Hoc senatusconsulto
 Capuam perlato, Q. Fulvius proconsul, cui,
 collega ex vulnere ægro, eundem Romam
 erat, e tribus exercitibus milite electo, ad
 quindecim millia peditum, mille equites,
 Vulturnum traducit. Inde quum Hannibalem
 Latina via iturum satis comperisset; ipse per
 Appiæ municipia, quæque propter eam viam
 sunt, Setia, Coram, Lanuvium præmisit;
 ut commeatus paratos & in urbibus haberent,
 & ex agris deviis in viam proferrent, præ-
 sidiaque in urbes contraherent, ut sua cuius
 respublica in manu esset.

IX. HANNIBAL, quo die Vulturnum est
 transgressus, haud procul a flumine castra
 posuit. Postero die præter Cales in agrum
 Sidicinum pervenit. Ibi diem unum popula-
 do moratus, per Sueffulam Allifanumque &
 Casinatem agrum via Latina ducit. Sub Ca-
 sinum biduo stativa habita & passim popula-
 tiones factæ. Inde, præter Interamnam Aquis

trumpæ, in F
 Avium venum
 Fregens m
 Et Fulvium V
 jus ab Hanni
 dum exercit
 ægre compar
 reliquum F
 urbes modo
 nigre com
 alius alium
 defendend
 mam Freg
 itinere c
 Tumulus
 hominum,
 urbem co
 ex priva
 undique
 Deum del
 verrem
 celum ac
 urbem Ro
 rent, m
 invisib
 foro præ

numque , in Fregellanum agrum ad Lirim
 fluvium ventum : ubi intercisum pontem a
 Fregellanis morandi itineris causa invenit.
 Et Fulvium Vulturum tenuerat amnis, navi-
 bus ab Hannibale incensis, rates ad trajicien-
 dum exercitum , in magna inopia materiae ,
 ægre comparantem. Trajecto ratibus exercitu,
 reliquum Fulvio expeditum iter, non per
 urbes modo, sed circa viam, expositis be-
 nigne com meatibus, erat: alacresque milites
 alius alium, ut adderet gradum, memor ad
 defendendam ire patriam, hortabantur. Ro-
 mam Fregellanus nuncius, diem noctemque
 itinere continuato, ingentem adtulit terrorem.
 Tumultuosius, quam adlatum erat, cursus
 hominum, adfingentium vana auditis, totam
 urbem conciverat. Ploratus mulierum non
 ex privatis solum domibus exaudiebatur; sed
 undique matronæ, in publicum effusæ, circa
 Deum delubra discurrunt, crinibus passis aras
 verrentes, nixæ genibus, supinas manus ad
 cœlum ac Deos tendentes, orantesque, ut
 urbem Romanam e manibus hostium eripe-
 rent; matresque Romanas & liberos parvos
 inviolatos fervarent. Senatus magistratibus in
 foro præsto est, si quid consulere velint.

*U. c. 541.
 a. C. 211.*

*Tumultus
 Romæ.*

U. e. 541.
a. C. 211.

Alii accipiunt imperia, disceduntque ad suas quisque officiorum partes : alii offerunt se, si quo usus operæ sit. Præsidia in arce, in Capitolio, in muris, circa urbem, in monte etiam Albano atque arce Æsulana ponuntur. Inter hunc tumultum, Q. Fulvium proconsulem profectum cum exercitu a Capua adfertur; cui ne minueretur imperium, si in urbem venisset, decernit senatus, ut Q. Fulvio par cum consulibus imperium esset. Hannibal, infestius perpopulato agro Fregellano propter intercisos pontes, per Frusinatem Ferentinatemque & Anagninum agrum in Lavinianum venit. Inde Algido Tusculum petit: nec receptus mœnibus, infra Tusculum dextrorsus Gabios descendit. Inde in Pupiniam exercitu demisso, octo millia passuum ab Roma posuit castra. Quo propius hostis accedebat, eo major cædes fiebat fugientium, præcedentibus Numidis : pluresque omnium generum atque ætatum capiebantur.

*Fulvius
cum
exercitu
Romam
ingreditur.*

X. In hoc tumultu Fulvius Flaccus, porta Capena cum exercitu Romam ingressus, media urbe per Carinas Esquilias contendit. Inde egressus, inter Esquilinam Collinamque portam posuit castra. Ædiles plebis comiteatum

eo comiteatum
castra venient
fulvium Flaccum
Collinam Esquilias
Capurium præ
que arce præsi
foro contineri
consulto opus
Anienem fluvio
urbe, castra ad
cum duobus
na usque ad
arque, unde
que urbis ob
tam licenter
dignum vilium
submoverique
equitatum
esset, consu
tum in Aven
media urbe
los apices,
tum la sepulcra
pugnam fimo
Capitium d
(v) Paris

eo comportarunt. Consules senatusque in castra venerunt. Ibi de summa republica consultatum. Placuit, consules (u) circa portas Collinam Esquilinamque ponere castra : C. Calpurnium prætorem urbanum Capitolio atque arci præesse : & senatum frequentem in foro contineri, si quid in tam subitis rebus consulto opus esset. Inter hæc Hannibal ad Anienem fluvium, tria millia passuum ab urbe, castra admovit. Ibi stativis positis, ipse cum duobus millibus equitum a porta Collina usque ad Herculis templum est progressus; atque, unde proxime poterat, mœnia situmque urbis obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atque otiose facere, Flacco indignum visum est. Itaque inmisit equites, submoverique atque in castra redigi hostium equitatum iussit. Quum commissum proelium esset, consules transfugas Numidarum, qui tum in Aventino ad mille & ducentos erant, media urbe transire Esquilias jusserunt; nullos aptiores, inter convalles tecta que hortorum & sepulcra aut cavas undique vias, ad pugnandum futuros rati. Quos quum ex arce Capitolioque clivo publico in equis decur-

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Hannibal
tria millia
passuum ab
urbe castra
locat.*

(u) *Placuit Consulibus Gron.*

*U. c. 541.
a. C. 211.*

rentes quidam vidissent, captum Aventinum conclamaverunt. Ea res tantum tumultum ac fugam præbuit, ut, nisi castra Punica extra urbem fuissent, effusura se omnis pavida multitudo fuerit. Tunc in domos atque in tecta refugiebant: vagosque in viis suos pro hostibus lapidibus telisque incessabant. Nec comprimere tumultus aperiri error poterat, referentibus itineribus agrestium turba pecorumque, quæ repentinus pavor in urbem compulerat. Equestre prælium secundum fuit, submotique hostes sunt: & quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temere oriebantur, placuit, omnes, qui dictatores, consules, censoresve fuissent, cum imperio esse, donec recessisset a muris hostis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte insequenti, multi temere excitati tumultus sunt, compressique.

*Submotus
Hannibal.*

XI. POSTERO die transgressus Anienem Hannibal in aciem omnes copias eduxit: nec Flaccus consulesque certamen detrectavere. Instructis utrimque exercitibus in ejus pugnae casum, in qua urbs Roma victori præmium esset, imber ingens grandine mixtus ita utramque aciem turbavit, ut vix armis retentis in

*Instructas
utrimque
acies tem-
pestas diri-
mit.*

castra se re-
quam hostium
loco acies in-
Ubi recessissent
cum tranquillitate
res apud Perse-
Hannibal ferre-
ma modo m-
tutam. M-
parva magna-
quum ipse
sederet, mil-
Hispania pro-
quod per e-
ipse castra ha-
minuto precio-
est. Ad vero
visum, eju-
possideret
entorem; u-
tabernas ar-
nam tunc e-
tus ad Tanti-
milia passim
nia perge-
tum divinis.

castra sese receperint, nullius rei minore, quam hostium, metu. Et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas diremit. Ubi recepissent se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebatur. In religionem ea res apud Pœnos versa est : auditaque vox Hannibalis fertur, « Potiundæ sibi urbis Romæ modo mentem non dari, modo fortunam. » Minuere etiam spem ejus & aliæ, parva magnaque, res : magna illa, quod, quum ipse ad mœnia urbis Romæ armatus federet, milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos audivit : parva autem, quod per eos dies eum forte agrum, in quo ipse castra haberet, venisse, nihil ob id deminuto pretio, cognitum ex quodam captivo est. Id vero adeo superbum atque indignum visum, ejus soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inventum Romæ emtorem ; ut, extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, jussit venire. His motus ad Tutiam fluvium castra retulit, sex millia passuum ab urbe. Inde ad lucum Feroniæ perguit ire, templum ea tempestate inclitum divitiis. Capenates aliqui adcolæ ejus

*U. c. 541.
a. C. 217.*

*Recedit
Hannibal.*

U. c. 541.
a. C. 211.

erant; primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes, multo auro argentoque id exornatum habebant. His omnibus donis tum spoliatum templum. Æris acervi, quum ruderata milites religione inducī jacerent, post profectioem Hannibalis magni inventi. Hujus populatio templi haud dubia inter scriptores est. Cœlius, Romam euntem ab Ereto divertisse eo Hannibalem, tradit: iterque ejus ab Reate, Cutillisque, & ab Amiterno orditur: ex Campania in Samnium, inde in Pelignos pervenisse; præterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse; inde Albenſi agro in Marfos, hinc Amiternum, Forulosque vicum venisse. Neque ibi error est, quod tanti exercitus vestigia intra tam brevis ævi memoriam potuerint confundi; iſſe enim ea constat. Tantum id interest, veneritne eo itinere ad urbem, an ab urbe in Campaniam redierit.

Ie
Rhegium.

XII. CETERUM non quantum pertinaciæ ad premendam obſidione Capuam Romanis fuit, tantum ad defendendam Hannibali. Namque ex Lucanis in Bruttium agrum, ad fretum vero ac Rhegium eo cursu contendit, ut prope repentino adventu incautos obpreſſerit.

Capua est civitas
eos dies fuerat
ſit: & abstru-
ſum Hannibalem
xerunt, reliquos
Capuæ retinentes
eſſe. Acceſſit ed
conſulto propo-
ſtes: a ut, qu
diem tranſiſſi
ulla facta eſt
fide continere
deliquerant,
Ceterum qu
ſilio ad hoſte
in medium co
blicam deſer
poterant. (1
non ſibi hoſte
ſua vim ac
deſiſſet. I
co loco, prin
mibus inſidi
dies exſpecta
(1) ſibi Co
(2) potuerit

Capua etsi nihilo (x) segnius obsessa per eos dies fuerat, tamen adventum Flacci sensit : & admiratio orta est, non simul regressum Hannibalem. Inde per conloquia intellexerunt, relictos se desertosque, & spem Capuæ retinendæ deploratam apud Pœnos esse. Accessit edictum proconsulis ex senatusconsulto propositum, vulgatumque apud hostes : « ut, qui civis Campanus ante certam » diem transfisset, sine fraude esset. » Nec ulla facta est transitio, metu magis eos, quam fide continente; quia majora in defectione deliquerant, quam quibus ignosci posset. Ceterum quemadmodum nemo privato consilio ad hostem transibat, ita nihil salutare in medium consulebatur. Nobilitas republicam deseruerat, neque in senatum cogi poterant. (y) In magistratu autem erat, qui non sibi honorem adjecisset, sed indignitate sua vim ac jus magistratui, quem gerebat; demississet. Jam ne in foro quidem, aut publico loco, principum quisquam adparebat: domibus inclusi patriæ occasum cum suo exitio in dies expectabant. Summa curæ omnis in Ba-

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Campano-
rum torpor
& despera-
tio.*

(x) nihil Gron.

(y) poterat Gron. Crev.

*U. c. 541
a. C. 211.*

*Literæ Ba-
storis &
Hannoris
ad Hanni-
balem.*

storem Hannonemque præfectos præfidii Pu-
nici versa erat, suo, non sociorum, periculo
sollicitos. Hi, conscriptis ad Hannibalem
litteris, non libere modo, sed etiam asperere,
quibus, « non Capuam solum (z) traditam
» in manum hostibus, sed se quoque & præ-
» fidium in omnes cruciatus proditos, » in-
» cusabant : « abiisse eum in Bruttios, velut
» avertentem sese, ne Capua in oculis ejus
» caperetur. At, Hercule, Romanos ne ob-
» pugnatione quidem urbis Romanæ abstrahi
» ab Capua obsidenda potuisse : tanto con-
» stantiorum inimicum Romanum, quam ami-
» cum Pœnum esse. Si redeat Capuam, bel-
» lumque omne eo vertat, & se & Campa-
» nos paratos eruptioni fore. Non cum Rhe-
» ginis, neque Tarentinis bellum gesturos
» transisse Alpes. Ubi Romanæ legiones sint,
» ibi & Carthaginensium exercitus debere
» esse. Sic ad Cannas, sic ad Trasimenum rem
» bene gestam; coeundo, conferendo cum
» hoste castra, fortunam tentando. » In hanc
sententiam literæ conscriptæ Numidis, pro-
posita mercede jam professis operam, dantur.
Hi specie transfugarum quum ad Flaccum in

(z) *solum Gron. Crev.*

castra venissent, ut inde tempore capto abirent, famesque, quæ tam diu Capuæ erat, nulli non probabilem causam transitionis faceret; mulier repente Campana in castra venit, scortum transfugarum unius, indicatque imperatori Romano, Numidas fraude composita transisse, literasque ad Hannibalem ferre. Id unum ex iis, qui sibi rem aperuisset, arguere sese paratam esse. Productus primo factis constanter ignorare se mulierem simulabat: paullatim dein convictus veris, quum tormenta posci & parati videret, fassus id ita esse, literæque prolatae; & additum etiam indicio, quod celabatur, & alios specie transfugarum Numidas vagari in castris Romanis. Hi supra septuaginta comprehensi, & cum transfugis novis mulcati (a) virgis, manibusque præcis, Capuam rediguntur. Conspectum tam triste supplicium fregit animos Campanorum.

XIII. CONCURSUS ad curiam populi factus coëgit Lesium senatum vocare: & primoribus, qui jam diu publicis consiliis aberant, propalam minabantur, nisi venirent in senatum, circa domos eorum ituros se, & in

U. e. 542.
a. C. 211.

Senatus
Campanus
convocatur.

(a) *multati Gron. multati Crev.*

U. c. 541.
a. C. 211.

*Vibii
Virrii
oratio.*

publicum omnes vi extracturos esse. Is timor
frequentem senatum magistratui præbuit. Ibi
quum ceteri de legatis mittendis ad imperatores Romanos agerent, Vibius Virrius (b), qui defectionis ab Romanis auctor fuerat, interrogatus sententiam, negat, « eos, qui
» de legatis & de pace ac deditione loquantur, meminisse, nec quid facturi fuerint, si
» Romanos in potestate habuissent; nec quid
» ipsis patiendum sit. Quid vos, [inquit]
» eam deditionem fore censetis, qua quondam, ut adversus Samnites auxilium impetraremus, nos nostraque omnia Romanis
» dedidimus? Jam e memoria excessit, quo tempore, & in qua fortuna a populo Romano defecerimus? jam, quemadmodum in
» defectione præsidium, quod poterat emitti, per cruciatum & ad contumeliam necarimus?
» quoties in obsidentes, quam inimice eruperimus, castra obpugnarimus? Hannibalem
» vocaverimus ad obrimendos eos? hoc quod recentissimum est, ad obpugnandam
» Romam hinc eum miserimus? Age contra, quæ illi infeste in nos fecerint, repetite;
» ut ex eo, quid speretis, habeatis. Quum hostis alienigena in Italia esset, & Hanni-

(b) Virius Gron. Crev.

bal

LIBER
» bal hinc, &
» omnia,
» conies
» Capum obp
» amum circ
» macerant, &
» ac gravissim
» lum ac tosi
» extremum
» Verus atq
» hostium
» iræ atq
» Hannibal
» rumque
» tanto per
» Profectus
» tum agr
» cati fun
» signa fer
» imminere
» nem, tri
» posuit; p
» accessit; R
» omittent
» rum. Fere
» concitatus,
Tom. VI.

» bal hostis, & cuncta bello arderent; omiffis *U. c. 541^a*
 » omnibus, omiffio ipfo Hannibale, ambo *a. C. 211^a*
 » confules & duo confulares exercitus ad
 » Capuam obpugnandam miferunt. Alterum
 » annum circu mvallatos inclufosque nos fame
 » macerant, & ipfi nobiscum ultima pericula
 » ac graviffimos labores perpeffi, circa val-
 » lum ac fossas sæpe trucidati, & prope ad
 » extremum castris exuti. Sed omitto hæc.
 » Vetus atque ufitata res est, in obpugnanda
 » hostium urbe labores ac pericula pati. Illud
 » iræ atque odii exfecrabilis indicium est.
 » Hannibal ingentibus copiis peditum equi-
 » tumque castra obpugnavit, & ex parte cepit:
 » tanto periculo nihil moti funt ab obfidiõne.
 » Profectus trans Vulturum, peruffit Cale-
 » num agrum: nihil tanta fociorum clade avo-
 » cati funt. Ad ipsam urbem Romam infesta
 » figna ferri iuffit: eam quoque tempeftatem
 » imminentem spreverunt. Transgreffus Anie-
 » nem, tria millia paffuum ab urbe castra
 » pofuit; postremo ad moenia ipfa & ad portas
 » accessit; Romam fe ademturum eis, nifi
 » omitterent Capuam, ostendit: non omife-
 » runt. Feras bestias, cæco inpetu ac rabie
 » concitatas, fi ad cubilia & catulos earum

U. c. 541. » ire pergas, ad opem suis ferendam avertas:
 a. C. 211. » Romanos Roma circumfessa, conjuges,
 » liberi, quorum ploratus hinc (c) prope
 » exaudiebantur, aræ, foci, Deum delubra,
 » sepulcra majorum temerata ac violata, a
 » Capua non averterunt: tanta aviditas sup-
 » plicii expetendi, tanta sanguinis nostri hau-
 » riendi est sitis. Nec injuria forsitan: nos
 » quoque idem fecissemus, si data fortuna
 » esset. Itaque quando aliter Diis immortali-
 » bus visum est, quum mortem ne recusare
 » quidem debeam; cruciatus contumeliasque,
 » quas sperat hostis, dum liber, dum mei
 » potens sum, effugere morte, præterquam
 » honesta, etiam leni, possum. Non videbo
 » Ap. Claudium & Q. Fulvium, victoria in-
 » solenti subnifos: neque vincetus per urbem
 » Romanam triumphi spectaculum trahar, ut
 » deinde in carcere, aut ad palum deligatus,
 » lacerato virgis tergo, cervicem securi Ro-
 » manæ subjiciam: nec dirui incendi que pa-
 » triam videbo: nec rapi ad stuprum matres
 » Campanas, virginesque, & ingenuos pue-
 » ros. Albam, unde ipsi oriundi erant, a fun-
 » damentis prouerunt, ne stirpis, ne memo-

(c) inf. quoque Gron.

» ria originum suarum exstaret : nedum eos
 » Capuæ parafuros credam , cui infestiores ,
 » quam Carthagini , sunt. Itaque quibus ve-
 » strum ante fato cedere , quam hæc tot tam
 » acerba videant , in animo est ; iis apud me
 » hodie epulæ instructæ paratæque sunt. Sa-
 » tiatis vino ciboque poculum idem , quod
 » mihi datum fuerit , circumferetur : ea potio
 » corpus ab cruciati , animum a contumeliis ,
 » oculos , aures , a videndis audiendisque
 » omnibus acerbis indignisque , quæ manent
 » victos , vindicabit. Parati erunt , qui magno
 » rogo in propatulo ædium accenso corpõra
 » exanima injiciant. Hæc una via & honesta
 » & libera ad mortem. Et ipsi virtutem mira-
 » buntur hostes , & Hannibal fortes socios
 » sciet ab se desertos ac proditos esse. »

XIV. HANC orationem Virrii plures audie-
 runt cum adfensu , quam forti animo id ;
 quod probabant , exsequi potuerunt. Major
 pars senatus , multis sæpe bellis expertam
 populi Romani clementiam haud diffidentes
 sibi quoque placabilem fore , legatos ad de-
 dendam Romanis Capuam decreverunt , mise-
 runtque. Vibium Virrium septem & viginti
 ferme senatores domum secuti sunt , epulati-

U. c. 541.
 a. C. 211.

Legati ad
 Romanos
 missi.

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Virrius
cum 27 fe-
natoribus
venenum
bibit.*

que cum eo, &, quantum facere potuerant, alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali, venenum omnes sumserunt: inde misso convivio, dextris inter se datis, ultimoque complexu, conlacrimantes suum patriæque casum, alii, ut eodem rogo cremarentur, manserunt; alii domos digressi sunt. Impletæ cibis vinoque venæ minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt. Itaque noctem totam plerique eorum, & diei insequentis partem quum animam egissent; omnes tamen, priusquam aperirentur hostibus portæ, expirarunt. Postero die porta Jovis, quæ adversus castra Romana erat, jussu proconsulis aperta est. Ea intromissa legio una & duæ alæ, cum C. Fulvio legato. Is, quum omnium primum arma telaque, quæ Capuæ erant, ad se conferenda curasset, custodiis ad omnes portas dispositis, ne quis exire aut emitti posset, præsidium Punicum comprehendit, senatum Campanum ire in castra ad imperatores Romanos jussit. Quo quum venissent, extemplo his omnibus catenæ injectæ, jussique ad quæstores deferre, quod auri argentique haberent. Auri pondo septuaginta fuit, argenti tria millia pondo & du-

*Capuam
ingredien-
tur Roma-
ni.*

LIVII
centa Sann
catholico
rum de Sann
ni consulu
IV. De
quam in
veniebat. Fa
Fulvio (d)
pius Roman
torum reje
esse potes
nicassent
tini nomina
rum in
« Id vero
vius dicere
» dubius f
» cerent
» cerent
» unquam
» nem
hoc sermo
quavis fer
dicitur,
Roma exip
(d) Fab

centa. Senatores quinque & viginti Cales in custodia, duodetriginta Teanum missi: quorum de sententia maxime defecit ab Romanis constabat.

U. c. 541.

a. C. 211.

XV. DE supplicio Campani senatus haudquaquam inter Fulvium Claudiumque conveniebat. Facilis impetrandæ veniæ Claudius, Fulvio (d) durior sententia erat. Itaque Appius Romam ad senatum arbitrium ejus rei totum rejiciebat: percunctandi etiam æquum esse potestatem fieri Patribus, num communicassent consilia cum aliquibus sociorum Latini nominis municipiorum: & num operum in bello forent & municipiorum adjuti. « Id vero minime committendum esse, » Fulvius dicere, « ut sollicitarentur criminibus » dubiis sociorum fidelium animi: & subji-
cerentur indicibus, quæ, neque quid fa-
cerent, neque quid dicerent, quidquam
umquam pensi fuisset. Itaque se eam quæstio-
nem obpressurum extincturumque. » Ab hoc sermone quum digressi essent, & Appius, quamvis ferociter loquentem collegam, non dubitaret, tamen literas super tanta re ab Roma expectaturum; Fulvius, ne id ipsum

(d) *Fulvii Gron. Crev.*

U. c. 541.
a. C. 211.

impedimentum incepto foret, dimittens prætorium, tribunis militum ac præfectis socium imperavit, uti duobus millibus equitum delectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam præsto essent. Cum hoc equitatu nocte Teanum profectus, prima luce portam intravit, atque in forum perrexit: concursuque ad primum equitum ingressum facto, magistratum Sidicinum citari iussit, imperavitque, ut produceret Campanos, quos in custodia haberet. Producti omnes, virgisque cæsi, ac securi percussi. Inde citato equo Cales percurrit: ubi quum in tribunali consedisset, productique Campani deligarentur ad palum, eques citus ab Roma venit, literasque a C. Calpurnio prætore Fulvio & senatusconsultum tradidit. Murmur ab tribunali totam concionem pervasit, differri rem integram ad Patres de Campanis. Et Fulvius, id ita esse ratus, acceptas literas, neque resolutas, quum in gremio reposuisset, præconi imperavit, ut lictorem lege agere juberet. Ita de iis quoque, qui Calibus erant, sumtum supplicium. Tum literæ lectæ senatusque consultum, serum ad inpediendam rem actam, quæ summa ope adproperata erat, ne inpe-

*Senatores]
Campani
securi perc
cuiuntur.*

diri post
Tarea
volens ar
ni: & q
vellet, re
" [inquit] i
" multo to
" te occidit
" profecto
modo, "
" senatus
" Quando
" pinquis a
" mea con
" quid ind
" quidem
" meis;
" vindicta
reterat, p
pedes imp
XVL
net Campan
vnius senat
Citatum
dunt. Hanc
sua sponte

diri possit. Confurgentem jam Fulvium *U. e. 541.*
 Taurea Jubellius Campanus, per mediam *a. C. 211.*
 vadens urbem turbamque, nomine inclama-
 vit: &, quum, mirabundus quidnam sese
 vellet, resedisset Flaccus, « Me quoque,
 » [inquit] jube occidi, ut gloriari possis,
 » multo fortiozem, quam ipse es, virum abs
 » te occisum esse. » Quum Flaccus negaret,
 » profecto satis compotem mentis esse, »
 modo, « prohiberi etiam se, si id vellet,
 » senatusconsulto, » diceret: tum Jubellius,
 » Quandoquidem, [inquit] capta patria, pro-
 » pinquis amicisque amissis, quum ipse manu
 » mea conjugem liberosque interfecerim, ne
 » quid indigni paterentur, mihi ne mortis
 » quidem copia eadem est, quæ his civibus
 » meis; petatur a virtute invisæ hujus vitæ
 » vindicta. » Atque ita gladio, quem veste
 texerat, per adversum pectus transfixus, ante
 pedes imperatoris moribundus procubuit.

XVI. QUIA, & quod ad supplicium adti-
 net Campanorum, & pleraque alia, de Flacci
 unius sententia acta erant; mortuum Ap-
 Claudium sub ditionem Capuæ, quidam tra-
 dunt. Hunc quoque ipsum Tauream neque
 sua sponte venisse Cales, neque sua manu

U. c. 547.
a. C. 211. interfectum; sed, dum inter ceteros ad pa-
lum deligatur, quia parum inter strepitus
exaudiri possent, quæ vociferabatur, silen-
tium fieri Flaccum iussisse: tum Tauream
illa, quæ ante memorata sunt, dixisse, « vi-
» rum se fortissimum ab nequaquam pari ad
» virtutem occidi. » Sub hæc dicta, iussu
proconsulis præconem ita pronunciaffe:
« Licetor, viro forti adde virgas, & in eum
» primum lege age. » Lectum quoque sena-
tusconsultum, priusquam securi feriret, qui-
dam auctores sunt. Sed, quia adscriptum in
senatusconsulto fuerit, « si ei videretur, in-
» tegram rem ad senatum rejiceret, » inter-
pretatum esse, quid magis e republica duce-
ret, æstimationem sibi permissam. Capuam a
Calibus reditum est, Atellaque & Calatia in
deditionem acceptæ. Ibi quoque in eos, qui
capita rerum erant, animadversum. Ita ad
septuaginta (e) principes senatus interfecti;
trecenti ferme nobiles Campani in carcerem
conditi; alii, per sociorum Latini nominis
urbes in custodias dati, variis casibus inte-
rierunt: multitudo alia civium Campano-
rum venundata. De urbe agroque reliqua

*Cives Cam-
pani ve-
numdati:
urbs serva-
ta;*

(e) *œlogina Gron. Crev.*

consultatio fuit, quibusdam delendam censentibus urbem prævalidam, propinquam, inimicam. Ceterum præfens utilitas vicit. Nam propter agrum, quem omni fertilitate terræ fatis constabat primum in Italia esse, urbs servata est, ut esset aliqua aratorum sedes. Urbi frequentandæ multitudo incolarum libertinorumque & infitorum opificumque retenta: ager omnis & tecta publica populi Romani facta. Ceterum habitari tantum, tamquam urbem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse: sine consilio publico, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam, ad consensum inhabilem fore: præfectum ad jura reddenda ab Roma quotannis missuros. Ita ad Capuam res compositæ, consilio ab omni parte laudabili. Severe & celeriter in maxime noxios animadversum: multitudo civium dissipata in nullam spem reditus: non favitum incendiis ruinisque in tecta innoxia murosque: & cum emolumento quæsita etiam apud socios lenitatis species, incolumitate urbis nobilissimæ opulentissimæque, cujus ruinis omnis Campania, omnes, qui Campa-

*U. e. 547.
a. C. 217.*

*sed ita ut
nullum in
ea esset
corpus ci-
vitatatis.*

U. c. 541. a. C. 211. niam circa adcolunt, populi ingemuissent: confessio expressa hosti, quanta vis in Romanis ad expetendas pœnas ab infidelibus fociis, & quam nihil in Hannibale auxilii ad receptos in fidem tuendos esset.

XVII. ROMANI Patres, perfuncti, quod ad Capuam adtinebat, cura, C. Neroni ex iis duabus legionibus, quas ad Capuam habuerat, sex millia peditum, & trecentos equites, quos ipse legisset, & focium Latini nominis peditum numerum parem, & octingentos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naves inpositum Nero in Hispaniam transportavit. Quum Tarraconem navibus venisset, expositisque ibi copiis, & navibus subductis, socios quoque navales multitudinis augendæ caussa armasset; profectus ad Iberum flumen, exercitum ab T. Fonteio & L. Marcio accepit. Inde pergit ad hostes ire. Hasdrubal Hamilcaris ad Lapides atros castra habebat in Aufetanis. Is locus est inter oppida Illiturgin & Mentissam. Hujus saltus fauces Nero occupavit. Hasdrubal, ne in arto res esset, caduceatorem misit, qui promitteret, si inde missus foret, se omnem exercitum ex Hispania deportaturum. Quam

Nero ite in Hispaniam.

Hasdrubal circumventus fraude elabitur.

LIBER
rem quoniam
diem postea
ut Romani se
arcibus urbium
præfida dedo
fraude Pœni
vit, extemp
tota nocte,
Hasdrubal,
saltu iussit.
ea nocte
hostem fil
dendum po
Ventum po
sed loquen
quæ in re
posterum
spatium
die res fit
rando palat
clam e
& postquam
erat, jam
erant, sed
timore sim
Jam ferme

rem quum læto animo Romanus accepisset, diem postero Hasdrubal conloquio perivit, ut Romani leges conscriberent de tradendis arcibus urbium, dieque statuenda, ad quam præsidia deducerentur, suaque omnia sine fraude Pœni deportarent. Quod ubi impetrauit, extemplo primis tenebris, atque inde tota nocte, quod gravissimum exercitus erat, Hasdrubal, quacumque posset, evadere e saltu iussit. Data sedulo opera est, ne multi ea nocte exirent, ut ipsa paucitas, quum ad hostem silentio fallendum aptior, tum ad evadendum per artas semitas ac difficiles esset. Ventum insequenti die ad conloquium est: sed loquendo plura scribendoque, dedita opera, quæ in rem non essent, die consumto, in postero dilatatum est. Addita insequens nox spatium dedit & alios emittendi: nec postero die res finem invenit. Ita aliquot dies disceptando palam de legibus, noctesque emittendis clam e castris Carthaginiensibus, absumptæ: & postquam major pars emissa exercitus erat, jam ne iis quidem, quæ ultro dicta erant, stabatur: minusque ac minus (cum timore simul fide decrescente) conveniebat. Jam ferme pedestes omnes copiæ evaserant

U. c. 541.
a. C. 211.

U. c. 541.
a. C. 211.

e saltu : quum prima luce densa nebula factum omnem camposque circa intexit. Quod ubi sensit Hasdrubal, mittit ad Neronem, qui in posterum diem conloquium differret. Illum diem religiosum Carthaginiensibus ad agendum quidquam rei seriæ esse. Ne tum quidem suspecta fraus. Quum data esset venia ejus diei, extemplo Hasdrubal, cum equitatu elephantisque castris egressus, sine ullo tumultu in tutum evasit. Hora ferme quarta dispulsa sole nebula aperuit diem, vacuaque hostium castra conspexerunt Romani. Tum demum Claudius, Punicam fraudem agnoscens, ut se dolo captum sensit, proficiscentem infestit sequi, paratus conflare acie : sed hostis detrectabat pugnam, levia tamen proelia inter extremum Punicum agmen præcursoresque Romanorum fiebant.

XVIII. INTER hæc Hispaniæ populi, nec qui post cladem acceptam defecerant, redibant ad Romanos, nec ulli novi deficiebant. Et Romæ senatui populoque, post receptam Capuam, non Italiæ jam major, quam Hispaniæ, cura erat. Et exercitum augeri, & imperatorem mitti placebat. Nec tamen, quem mitterent, fatis constabat, quam illud, ubi

duo summi in
cidissent, et
extraordinari
alii alium non
sum est, ut
Hispaniam co
consules elix
qui se tanto
mina profite
tio est, re
desiderium
ta itaque
mitionum
atque in
ora princip
fremuntque
de republi
niam im
Cornelius
filius, qua
profellus s
spici poss
quam omni
ac favore
stumque in
(f) . . .

LIBER XXVI CAP. XVIII 45

duo summi imperatores intra dies triginta cecidissent, qui in locum duorum succederet, extraordinaria cura deligendum esse. Quum alii alium nominarent, postremum eo decursum est, ut populi proconsuli creando in Hispaniam comitia haberet: diemque comitiis consules edixerunt. Primo exspectaverant, ut, qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiterentur. Quæ ut destituta exspectatio est, redintegratus luctus acceptæ cladis, desiderium quæ imperatorum amissorum. Mœsta itaque civitas, prope inops consilii, comitiorum die tamen in campum descendit: atque in magistratus versi circumspiciunt ora principum, aliorum alios intuentium, fremuntque, adeo perditas res desperatumque de republica esse, ut nemo audeat in Hispaniam imperium accipere. Quum subito P. Cornelius, Publii, qui Hispania ceciderat, filius, quatuor & viginti ferme annos natus, professus se petere, in superiore, unde conspici posset, loco constitit. In quem postquam omnium ora conversa sunt, clamore ac favore ominati extemplo sunt felix faustumque imperium. Jussi deinde inire (f)

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Comitia
proconsulz
creando in
Hispaniam.*

(f) add. *confusum* Gron. Crev.

U. c. 541. suffragium, ad unum omnes non centuriæ
a. C. 211. modo, sed etiam homines, P. Scipioni im-
Deligitur perium esse in Hispania iusserunt. Ceterum
P. Scipio post rem actam, ut jam resederat inpetus
annos 24 animorum ardorque, silentium subito ortum
natus. & tacita cogitatio, quidnam egissent, num
 favor plus valuisset, quam ratio (g). Ætatis
 maxime poenitebat: quidam fortunam etiam
 domus horrebant, nomenque, ex funestis dua-
 bus familiis, in eas provincias, ubi inter
 sepulcra patris patruisque res gerendæ essent,
 proficiscentis.

XIX. QUAM ubi ab re tanto inpetu acta
 sollicitudinem curamque hominum animadver-
 tit, advocata concione, ita de ætate sua im-
 perioque mandato, & bello, quod gerendum
 esset, magno elatoque animo differuit, ut
 ardorem eum, qui resederat, excitaret rur-
 sus novaretque; & impleret homines certio-
 ris spei, quam quantam fides promissi humani,
 aut ratio ex fiducia rerum subicere solet.

Scipionis Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus
artes apud mirabilis, sed arte quoque quadam ab juvena
multitudi- in ostentationem earum compositus: pleraque
nem.

(g) quidnam egissent novi, quod favor &c.
 Gron. Crev.

apud multitudi-
 species, et
 agens: fore ut
 animi, fore ut
 oraculi missa
 tur (h). Ad
 rans animos
 nullo die pri-
 rem egit,
 susque ad
 in secreto
 qui per o
 sulto, se
 apud quos
 esse; retin
 prius vulg
 anguis in
 cubiculo
 ejus spe
 luram rep
 miraculis
 quin potius
 tale quidq
 (h) e
 (i) 6 p
 Gron. Crev.

apud multitudinem, aut per nocturnas visa species, aut velut divinitus mente monita, agens: sive & ipse capti quadam superstitione animi, sive ut imperia consiliaque, velut sorte oraculi missa, sine cunctatione exsequerentur (h). Ad hoc jam inde ab initio præparans animos, ex quo togam virilem sumsit, nullo die prius ullam publicam privatamque rem egit, quam in Capitolium iret, ingressusque ædem consideret: & plerumque solus in secreto ibi tempus tereret (i). Hic mos, qui per omnem vitam servabatur, seu consulto, seu temere, vulgatæ opinioni fidem apud quosdam fecit, stirpis eum divinæ virum esse; retulitque famam, in Alexandro Magno prius vulgatam, & vanitate & fabula parem, anguis inmanis concubitu conceptum, & in cubiculo matris ejus persæpe visam prodigii ejus speciem, interventuque hominum evolutam repente atque ex oculis elapsam. His miraculis numquam ab ipso elusa fides est: quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quidquam, nec palam adfirmandi. Multa

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Divina
stirpe satus
creditur.*

(h) *assequeretur Gron. Crev.*

(i) *& plerumque tempus solus in secreto ibi tereret Gron. Crev.*

*U. c. 541.
a. C. 211.*

alia ejusdem generis, alia vera, alia adsimulata, admirationis humanæ in eo juvene excesserant modum: quibus freta tunc civitas, ætati haudquaquam maturæ tantam molem rerum, tantumque imperium permisit. Ad eas copias, quas ex vetere exercitu Hispania habebat, quæque a Puteolis cum C. (k) Nerone trajectæ erant, decem millia militum & mille equites adduntur: & M. Junius Silanus proprætor adjutor ad res gerendas datus est. Ita cum triginta navium classe (omnes autem quinqueremes erant) ostiis Tiberinis profectus præter oram Tusci maris, Alpes atque Gallicum sinum, & deinde Pyrenæi (l) circumvectus promontorium, Emporiis urbe Græca (oriundi & ipsi a Phocæa sunt) copias exposuit: inde sequi navibus jussis, Tarracœnem pedibus profectus, conventum omnium sociorum (etenim legationes ad famam adventus ejus ex omni se provincia effuderant) habuit. Naves ibi subduci jussit, remissis quatuor triremibus Massiliensium, quæ officii causa ab domo profectæ fuerant. Responsa inde legationibus suspensis varietate tot casuum dare cœpit, ita elato ab ingenti

(k) C. I. Claudio Gron. Crev. virtut-

(l) Pyrenes Gron. Crev.

*Venit in
Hispaniam.*

LIBER
virtutum
ferox verbum
que dicitur
fides
XX. PRO
res sociorum
laudavitque m
dibus deincep
nec fructum
passi, omni
sociosque
secum habe
adpareret,
quis obstat
ni Silanus, &
Scipio, omni
erant, matu
concessit. N
pionis erat
divinatio qu
timoris red
rem inferens
cesserant: H
num & Gale
xime supra C
Hamilcaris
Tom. VI.

virtutum suarum fiducia animo, ut nullum
 ferox verbum excideret; ingensque omnibus,
 quæ diceret, quum majestas inesset, tum
 fides.

*U. c. 5470
 a. C. 2110*

XX. PROPECTUS ab Tarracone, & civitates sociorum & hiberna exercitus adiit: conlaudavitque milites, quod, duabus tantis claudibus deinceps icti, provinciam obtinuissent: nec fructum secundarum rerum sentire hostes passus, omni cis Iberum agro eos arcuissent, sociosque cum fide tutati essent. Marcium secum habebat cum tanto honore, ut facile adpareret, nihil minus, quam vereri, ne quis obstaret gloriæ suæ. Successit inde Neroni Silanus, & in hiberna novi milites deducti. Scipio, omnibus, quæ adeunda agendaque erant, mature aditis peractisque, Tarraconem concessit. Nihilo minor fama apud hostes Scipionis erat, quam apud cives sociosque; & divinatio quædam futuri, quo minus ratio timoris reddi poterat oborti temere, majorem inferens metum. In hiberna diversi concesserant: Hasdrubal Gisgonis usque ad Oceanum & Gades: Mago in mediterranea, maxime supra Castulonensem saltum: Hasdrubal Hamilcaris filius proximus Ibero circa Sagun-

*V. c. 34.
a. C. 211.*

*Punica
classis ad
Tarentum.*

tum hibernavit. Æstatis ejus extremo, quo capta est Capua, & Scipio in Hispaniam venit, Punica classis, ex Sicilia Tarentum adcita ad arcendos commeatus præsidii Romani, quod in arce Tarentina erat, clauserat quidem omnes ad arcem a mari aditus; sed adfidendo diutius arriorem annonam sociis, quam hosti, faciebat. Non enim tantum subvehi oppidanis per pacata litora apertosque portus præsidio navium Punicarum poterat, quantum frumenti classis ipsa turba navali mixta ex omni genere hominum absumebat: ut arcis præsidium etiam sine invento (quia pauci erant) ex ante præparato sustentari posset; Tarentinis classique ne inventum quidem subficeret. Tandem majore gratia, quam venerat, classis dimissa est. Annona haud multum laxaverat: quia, remoto maritimo præsidio, subvehi frumentum non poterat.

XXI. EJUSDEM æstatis exitu, M. Marcellus ex Sicilia provincia quum ad urbem venisset, a C. Calpurnio prætore senatus ei ad ædem Bellonæ datus est. Ibi quum de rebus a se gestis differuisset, questus leniter non suam magis, quam militum, vicem, quod provincia confecta exercitum deportare non licuisset,

Postulavit, ut
ret. Id non
adsum esset,
monite abien-
gestas, supple-
mortalibus ha-
triumphant; i
cessori justifi-
provincia b
debellato
meriti ar
dium vif
plebis ex
lerunt, ut
iniret, in
iniret, in
ovans n
lit. Ca
catapult
menta be
opulent
falsi vis,
& multa n
Græcæ
nicæ quo
phant. E

LIBER XXVI CAP. XXI 31

postulavit, ut triumphanti urbem inire liceret. Id non impetravit. Quum multis verbis actum esset, utrum minus conveniret, cujus nomine absentis, ob res prospere ductu ejus gestas, supplicatio decreta foret, & Diis immortalibus habitus honos, ei præsenti negare triumphum; an, quem tradere exercitum successori jussissent, (quod, nisi manente in provincia bello, non decerneretur) eum quasi debellato triumphare, quum exercitus, testis meriti atque inmeriti triumphi, abesset; medium visum, ut ovans urbem iniret. Tribuni plebis ex auctoritate senatus ad populum tulerunt, ut M. Marcello, quo die urbem ovans iniret, imperium esset. Pridie, quam urbem iniret, in monte Albano triumphavit. Inde ovans multam præ se prædam in urbem intulit. Cum simulacro captarum Syracusarum, catapultæ ballistæque, & alia omnia instrumenta belli lata, & pacis diuturnæ regiæque opulentiae ornamenta, argenti ærisque fabricati vis, alia suppellex, pretiosaque vestis, & multa nobilia signa, quibus inter primas Græciæ urbes Syracusæ ornatae fuerant. Punicæ quoque victoriæ signum, octo ducti elephantum. Et non minimum fuit spectaculum

U. c. 546.
a. C. 211.

Marcellus
ovans urbem iniret.

U. C. 541.
a. C. 211.

cum coronis aureis præcedentes Sosis Syracusanus, & Mericus Hispanus: quorum altero duce nocturno Syracusas introitum erat; alter Nasum, quodque ibi præsidii erat, prodiderat. His ambobus civitas data, & quingena jugera agri. Sofidi in agro Syracusano, qui aut regius, aut hostium populi Romani fuisset, & ædes Syracusis cujus vellet eorum, in quos belli jure animadversum esset: Merico Hispanisque, qui cum eo transferant, urbs agerque in Sicilia ex iis, qui a populo Romano defecissent, iussa dari. Id M. Cornelio mandatum, ut, ubi ei videretur, urbem agrumque eis adsignaret. In eodem agro Belligeni, per quem inlectus ad transitionem Mericus erat, quadringenta jugera agri decreta. Post professionem ex Sicilia Marcelli, Punica classis octo millia peditum, tria Numidarum equitum exposuit. Ad eos Murgantina desciverunt terræ. (1) Secutæ defectionem earum Hybla & Macella sunt, & ignobiliores quædam aliæ. Et Numidæ, præfecto Mutine, vagi per totam Siciliam, sociorum populi Romani agros urebant. Super hæc exercitus Romanus iratus, partim quod cum imperatore non devectus ex provincia esset, par-

(1) *Ad eos Murgantini descivere Gron. Crev.*

tim quod in
fegni fignat
ad seditione
has difficultate
tum animos,
gendo, fedu
defecerant,
his Murganti
que debebat

provinciam
a Pœnis &
liam Mac
Macedonia
Fulvius, R
tus, quum
ret, præ
vit T. M
Manlius,
quum tur
fus populi
bunal conti
verba audi
suffragium,
bus exspect
oculorum

LIBER XXVI CAP. XXII 53

tim quod in oppidis hibernare vetiti erant, *U. a. 341.*
 fegni fungebantur militia: magisque eis auctor *a. C. 211.*
 ad feditionem, quam animus, deerat. Inter
 has difficultates M. Cornelius prætor & mili-
 tum animos, nunc consolando, nunc casti-
 gando, sedavit, & civitates omnes, quæ
 defecerant, in ditionem redegit: atque ex
 his Murgantiam Hispanijs, quibus urbs ager-
 que debebatur, ex senatusconsulto adtribuit.

XXII. CONSULES, quum ambo Apuliam
 provinciam haberent, minusque jam terroris
 a Pœnis & Hannibale esset, fortiri iussi Apu-
 liam Macedoniamque provincias. Sulpicio
 Macedonia evenit, isque Lævino successit.
 Fulvius, Romam comitiorum causa arcessi-
 tus, quum comitia consulibus rogandis habe-
 ret, prærogativa Veturia juniorum declara-
 vit T. Manlium Torquatam & T. Otacilium.
 Manlius, qui præsens erat, gratulandi causa
 quum turba cõiret, nec dubius esset consen-
 sus populi, magna circumfusum turba ad tri-
 bunal consulis venit; petitque, ut pauca sua
 verba audiret, centuriamque, quæ tulisset
 suffragium, revocari juberet. Erectis omni-
 bus expectatione, quidnam postulaturus esset,
 oculorum valerudinem excusavit. «Inpuden-
 sat»

*Manlius
 consula-
 tum recu-
 sat.*

U. c. 541. » tem & gubernatorem & imperatorem esse;
a. C. 211. » qui, quum alienis oculis ei omnia agenda
 » sint, postulet sibi aliorum capita ac fortu-
 » nas committi. Proinde, si videretur, & re-
 » dire in suffragium Veturiam juniorum ju-
 » beret, & meminisset in consulibus crean-
 » dis belli quod in Italia sit, temporumque
 » reipublicæ. Vixdum requiesse aures a stre-
 » pitu & tumultu hostili, quo paucos ante
 » menses adfederint prope mœnia Romana. »
 Post hæc cum centuria frequens subclama-
 set, « nihil se mutare sententiæ, eosdemque
 » consules dicturos esse; » tum Torquatus,
 « Neque ego vestros, [inquit] mores consul
 » ferre potero, neque vos imperium meum.
 » Redite in suffragium, & cogitate bellum
 » Punicum in Italia, & hostium ducem Han-
 » nibalem esse. » Tum centuria, & auctori-
 tate mota viri, & admirantium circa fremitu,
 petit a consule, ut Veturiam seniorum cita-
 ret: « Velle se cum majoribus natu conloqui,
 » & ex auctoritate eorum consules dicere. »
 Citatis Veturiæ senioribus, datum secreto in
 Ovili cum his conloquendi tempus. Seniores
 de tribus consulendum dixerunt esse, duobus
 jam plenis honorum, Q. Fabio & M. Mar-

LIBR X
 cello, & si
 Penns confidit
 Livium eg
 terra marique
 salutatione data
 suffragium inco
 fulgentem tum
 rium abentes
 prerogativa
 Eludant man
 si qua sit
 gunt magi
 viores tem
 aut multu
 fieri posse
 res consul
 fragio m
 rentum c
 liberos a
 XXIII
 Manlius N
 C. Latorius
 sunt. Forte
 nocereur,
 niti inter
 legam ablat

cello, &, si utique novum aliquem aduersus Pœnos consulem creari vellent, M. Valerium Lævinum egregie aduersus Philippum regem terra marique res gessisse. Ita de tribus consultatione data, senioribus dimissis, iuniores suffragium ineunt. M. Claudium Marcellum, fulgentem tum Sicilia domita, & M. Valerium absentes consules dixerunt. Auctoritatem prærogatiuæ omnes centuriæ secutæ sunt. Eludant nunc antiqua mirantes. Non equidem, si qua sit sapientium civitas, quam docti fingunt magis, quam norunt, aut principes grauiores temperantioresque a cupidine imperii, aut multitudinem melius moratam censeam fieri posse. Centuriam vero juniorum seniores consulere voluisse, quibus imperium suffragio mandaret, vix ut verisimile sit, parentum quoque hoc seculo vilis levisque apud liberos auctoritas fecit.

XXIII. PRÆTORIA inde comitia habita. P. Manlius Vulso, & L. Manlius Acidinus, & C. Lætorius, & L. Cincius Alimentus creati sunt. Forte ita incidit, ut comitiis perfectis nunciaretur, T. Otacilium, quem T. Manlio, nisi interpellatus ordo comitorum esset, collegam absentem daturus fuisse videbatur po-

*U. c. 541.
a. C. 211.*

*Alii
consules
creantur.*

*V. a. 541.
a. C. 211.*

*Ludi Apollinares vo-
si in perpetuum.*

pulus, mortuum in Sicilia esse. Ludi Apollinares & priore anno fuerant, &, eo anno ut fierent, referente Calpurnio prætore, senatus decrevit, ut in perpetuum voverentur. Eodem anno prodigia aliquot visa nunciataque sunt. In æde Concordiæ Victoria, quæ in culmine erat, fulmine icta decussaque, ad Victorias, quæ in antefixis erant, hæsit, neque inde procidit. Et Anagnia & Fregellis nunciatum est, murum portasque de cælo tactas: & in foro Sudertano sanguinis rivos per diem totum fluxisse, & Ereti lapidibus pluuisse, & Reate mulam peperisse. Ea prodigia hostiis majoribus sunt procurata, & obsecratio in unum diem populo indicta, & novemdiale sacrum. Sacerdotes publici aliquot eo anno demortui sunt, novique subfecti: in locum Manii (m) Æmilii Numidæ decemviri sacrorum M. Æmilii Lepidus: in locum M. Pomponii Mathonis pontificis C. Livius: in locum Sp. Carvili Maximi auguris M. Servilius. T. Otacilius Crassus pontifex quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum ejus non est facta. C. Clau-

(m) M. Gron. Crev.

dus fames
derat, fames

XXIV. PA

vins, mem

principum mi

ipsum concili

venit. Ubi q

tam (n), in

secundarum

» inde a ma

» colendi

» rem atq

» alios in

» quam

» futuros

» narum i

» pum e

» queri

» & eo

» urbibus

» excedat

» habeant

» Æroli a

» rum se

» ditionis

(n) ca

LIBER XXVI CAP. XXIV 57

dius flamen Dialis, quod exta perperam de-
derat, flaminio abiit.

*U. c. 541:
a. C. 211.*

XXIV. PER idem tempus M. Valerius Læ-
vinus, tentatis prius per secreta conloquia
principum animis, ad indictum ante ad id
ipsum concilium Ætolorum classe expedita
venit. Ubi quum Syracusas Capuamque cap-
tam (n), in fidem in Sicilia Italiaque rerum
secundarum, ostentasset, adjecissetque, «jam
» inde a majoribus traditum morem Romanis
» colendi focios, ex quibus alios in civita-
» tem atque æquum secum jus accepissent,
» alios in ea fortuna haberent, ut focii esse,
» quam cives, mallent. Ætolos eo in majore
» futuros honore, quod gentium transmari-
» narum in amicitiam primi venissent. Philip-
» pum eis & Macedonas graves adcolas esse;
» quorum se vim ac spiritus & jam fregisse,
» & eo redacturum esse, ut non his modo
» urbibus, quas per vim ademissent Ætolis;
» excedant, sed ipsam Macedoniam infestam
» habeant. Et Acarnanas, quos ægre ferrent
» Ætoli a corpore suo diremtos, restitutu-
» rum se in antiquam formulam jurisque ac
» ditionis eorum. » Hæc dicta promissaque

*Valerij
oratio
apud
Ætolos.*

(n) *captas Gron. Crev.*

U. c. 541.
a. C. 211.

Fœdus
cum
Ætolis.

ab Romano imperatore, Scopas, qui tum prætor gentis erat, & Dorymachus, princeps Ætolorum, adfirmaverunt auctoritate sua, minore cum verecundia & majore cum fide vim majestatemque populi Romani extollentes. Maxime tamen spes potiundæ movebat Acarnaniæ. Igitur conscriptæ conditiones, quibus in amicitiam societatemque populi Romani venirent: additumque, « ut, si » placeret vellentque, eodem jure amicitia » Elei, Lacedæmoniique, & Attalus, & Pleu » ratus, & Scerdilædus essent. » (Asiæ Atta » lus, hi Thracum & Illyriorum reges.) Bel » lum ut extemplo Ætoli cum Philippo terra » gererent. Navibus ne minus viginti quin » queremibus adjuvaret Romanus. Urbium » Corcyræ tenus ab Ætolia incipienti solum, » tectaue, & muri cum agris, Ætolorum; » alia omnis præda populi Romani esset. Da » rentque operam Romani, ut Acarnaniam » Ætoli haberent. Si Ætoli pacem cum Philip » po facerent; fœderi adscriberent, ita ratam » eorum pacem, si Philippus arma ab Roma » nis sociisque, quique eorum ditionis essent, » abstinuisset. Item, si populus Romanus fœ » dere jungeretur regi, ut caveret, ne jus ei

LIBER
» belli inter
Hæc conve
Olympia
nis, ut rest
fuit polita.
ma diutius
petimento
extemplo m
lum, & La
est propinq
quo ipsa e
cem vi o
nanum cap
quoque fan
ne Italian
posset resp
XXV.
hibernan
moturus
finitimasq
tas ut Mac
tam in Ori
fecit: egre
terrore mo
Vatania
(e) et

» belli inferendi Ætolis sociisque eorum esset.» *U. c. 546*
a. C. 211.
 Hæc convenerunt, conscriptaque biennio post Olympiæ ab Ætolis, in Capitolio ab Romanis, ut testata sacratis monumentis essent, sunt posita. Moræ causa fuerant retenti Romæ diutius legati Ætolorum. Nec tamen impedimento id rebus gerendis fuit. Et Ætoli extemplo moverunt adversus Philippum bellum, & Lævinus Zacynthum (parva insula est propinqua Ætolis: urbem unam eodem, quo ipsa est, nomine habet; eam præter arcem vi cepit) & Cœniadas, Nasumque Acarnanum captas Ætolis contribuit. Philippum quoque satis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosque & pacta cum Hannibale posset respicere, Corcyram ipse se recepit.

*Res gesta
 ab
 Ætolis
 & a
 Valerio.*

XXV. PHILIPPO Ætolorum defectio Pellæ hibernanti adlata est. Itaque, quia primo vere moturus exercitum in Græciam erat, Illyrios finitimasque eis (o) urbes alterno metu quietas ut Macedonia haberet, expeditionem subitam in Oricinorum atque Apolloniatium fines fecit: egressosque Apolloniatas, cum magno terrore atque pavore, compulit intra muros. Vastatis proximis Illyrici, in Pelagoniam

*Philippi
 Macedo-
 num regis
 expeditio-
 nes.*

(o) ei Gron.

U. c. 541.
a. C. 211.

eadem celeritate vertit iter : inde Dardano-
rum urbem, sitam in Macedonia, transitum
Dardanis facturam, cepit. His raptim actis,
memor Ætolici junctique cum eo Romani
belli, per Pelagoniam, & Lyncum, (p)
Bottizæam, in Thessaliam descendit. Ad bel-
lum secum adversus Ætolos capeffendum in-
citari posse homines credebat : &, relicto ad
fauces Thessaliæ Perseo cum quatuor milli-
bus armatorum ad arcendos aditu Ætolos,
ipse, priusquam majoribus occuparetur rebus,
in Macedoniam, atque inde in Thraciam exer-
citurum ac Mædos duxit (q). Incurrere ea gens
in Macedoniam solita erat; ubi regem occu-
patum externo bello, ac sine præsidio esse
regnum sensisset. Ad Phragandas igitur vastare
agros, & urbem Jamphorinam, caput arcem-
que Mædicæ, obpugnare cœpit. Scopas, ubi
profectum in Thraciam regem, occupatumque
ibi bello audivit, armata omni juventute
Ætolorum, bellum inferre Acarnaniæ parat.
Adversus quod (r) Acarnanum gens & viri-
bus inpar, & jam Æniadas Nasumque amissa

*Acarna-
num stu-
penda con-
juratio.*

(p) add. & Gron. Crev.

(q) eduxit Gron. Crev.

(r) quos Gron.

LIBER
cernens, Rom
ira majis
Conjugibus
sexaginta ann
ab quindecim
nisi victores,
acie excessivi
mensa, lare
in populares
potuerunt
precatique
rum in aci
tegerent,
SITI SUNT
VIM ATQ
PATRIA
RUNT. P
extremis
runt. N
res in di
id quod i
Jamphorin
alio succ
daverat p
deinde
(s) ob

LIBER XXVI CAP. XXV 61

cernens, Romanaque insuper arma ingruere, *U. c. 541d*
 ira magis instruit, quam consilio, bellum. *a. C. 211a*
 Conjugibus liberisque & senioribus supra
 sexaginta annos in propinquam Epirum missis,
 ab quindecim ad sexaginta annos conjurant,
 nisi victores, se non redituros. Qui victus
 acie excessisset, eum ne quis urbe, tecto,
 mensa, lare reciperet, diram execrationem
 in populares, obtestationem quam sanctissimam
 potuerunt adversus hospites, composuerunt:
 precatique simul Epirotas sunt, ut, qui suo-
 rum in acie cecidissent, eos uno tumulo con-
 tegerent, adhiberentque humatis titulum: HIC
 SITI SUNT ACARNANES, QUI, ADVERSUS
 VIM ATQUE INJURIAM ÆTOLORUM PRO
 PATRIA PUGNANTES, MORTEM OBCUBUE-
 RUNT. Per hæc incitatis animis, castra in
 extremis finibus suis obviam (s) hosti posue-
 runt. Nunciis ad Philippum missis, quanto
 res in discrimine esset, omittere Philippum,
 id quod in manibus erat, coegerunt bellum,
 Jamphorina per deditioem recepta, & prospero
 alio successu rerum. Ætolorum inpetum tar-
 daverat primo conjurationis fama Acarnanicæ:
 deinde auditus Philippi adventus, regredi

(s) obviam Gron.

V. c. 541. etiam in intimos coëgit fines. Nec Philippus,
a. C. 211. quamquam, ne obprimerentur Acarnanes,
itineribus magnis ierat, ultra Dium est pro-
gressus. Inde, quum audisset reditum Æto-
lorum ex Acarnania, & ipse Pellam rediit.

XXVI. LÆVINUS, veris principio a Corcyra
profectus navibus, superato Leucata (t)
promontorio, quum venisset Naupaetum,
Anticyram inde se petiturum edixit, ut præsto
ibi Scopas Ætoliq̄ue essent. Sita Anticyra est
in Locride læva parte sinum Corinthiacum
intranantibus. Breve terra iter eo, brevis navi-
gatio ab Naupaeto est. Tertio ferme post die
utrimque obpugnari cœpta est. Gravior a mari
obpugnatio erat; quia & tormenta machinæ-
que omnis generis in navibus erant, & Ro-
mani inde obpugnabant. Itaque intra paucos
dies recepta urbs per deditionem Ætolis tra-
ditur, præda ex pacto Romanis cessit. Literæ
Lævino redditæ, consulem eum absentem
declaratum, & successorem venire P. Sulpi-
cium. Ceterum, diuturno ibi morbo impli-
citus, serius spe omnium Romam venit. M.
Marcellus, quum Idibus Martiis consulatum
inisset, senatum eo die, moris modo caussa,

*Anticyram
obpugnat
Lævinus.*

V. c. 542.
a. C. 210.

*M. Clau-
dio Mar-
cello IV.
M. Vale-
rio Lævino
II, Coss.*

(t) *Leucate Gron. Crev.*

LIBER XXVI CAP. XXVI 63

habuit : professus, « nihil se, absente colle-
 » ga, neque de republica, neque de provin-
 » ciis, acturum. Scire se, frequentes Sicu-
 » los prope urbem in villis obrectatorum
 » suorum esse. Quibus, tantum abesse, ut
 » per se non liceat palam Romæ crimina edita
 » fictaque ab inimicis vulgare, ut, ni simu-
 » larent aliquem sibi timorem, absente col-
 » lega, dicendi de consule esse, ipse eis ex-
 » templo daturus senatum fuerit. Ubi quidem
 » collega venisset, non passurum quidquam
 » prius agi, quam ut Siculi in senatum intro-
 » ducantur. Delectum prope a M. Cornelio
 » per totam Siciliam habitum, ut quampluri-
 » mi questum de se Romam venirent. Eum-
 » dem literis falsis urbem implese, bellum
 » in Sicilia esse, ut suam laudem minuat. »
 Moderati animi gloriam eo die adeptus con-
 sul, senatum dimisit; ac prope iustitium om-
 nium rerum futurum videbatur, donec alter
 consul ad urbem venisset. Otium, ut solet,
 excitavit plebis rumores: « belli diuturnitate,
 » & vastatos agros circa urbem, qua infesto
 » agmine isset Hannibal, & exhaustam delecti-
 » bus Italiam, & (u) prope quotannis exer-

U. C. 542.
 a. C. 210.

Querela
 P. R.

(u) & del. Gron. Crev.

V. c. 542. » citus cæsos » querebantur ; « & consules
a. C. 210. » bellicosos ambo , viros acres nimis & fero-
 » ces , creatos , qui vel in pace tranquilla
 » bellum excitare possent , nedum in bello
 » respirare civitatem forent passuri . »

*Incendium
 Roma.*

XXVII. INTERRUPTIT hos sermones nocte ;
 quæ pridie Quinquatrus fuit , pluribus simul
 locis circa forum incendium ortum. Eodem
 tempore septem tabernæ , quæ postea quin-
 que , & argentariæ , quæ nunc novæ adpel-
 lantur , arserunt. Comprehensa postea privata
 ædificia : neque enim tum basilicæ erant :
 comprehensæ lautumiæ , forumque piscato-
 rium , & atrium regium. Ædes Vestæ vix
 defensa est tredecim maxime servorum opera,
 qui in publicum redempti ac manumissi sunt.
 Nocte ac die continuatum incendium fuit.
 Nec ulli dubium erat , humana id fraude fac-
 tum esse , quod pluribus (x) simul locis , &
 iis diversis , ignes coorti essent. Itaque con-
 sul ex auctoritate senatus pro concione edi-
 xit , qui , quorum opera id conflatum incen-
 dium , profiteretur , præmium fore , libero
 pecuniam , servo libertatem. Eo præmio in-
 ductus Campanorum Calaviorum servus (Man-
 nus ei nomen erat) indicavit , « dominos &
 (x) plurimis Gron. Crev. quin-

» quinque præm-
 » nos, quorum
 » percussit ambo
 » que facturos
 Comprehens
 mo elevabatur
 » eum verberib
 » cessisse, per
 » tuita crimen
 coram coargu
 facinoris for
 omnes, atque
 animadversum
 viginti mill
 prætereunti c
 ram est, obse
 Romam ad f
 qua miseric
 ad ultimum
 panorum a Q
 » sibi privata
 negare, « null
 » citus & bo
 » animo esse
 (y) illen
 (z) animo
 Tom, VI.

LIBER XXVI CAP. XXVII 65

» quinque præterea juvenes nobiles Campanos, quorum parentes a Q. Fulvio securi percussi erant, id incendium fecisse; vulgo que facturos alia, ni comprehendantur. » Comprehensi ipsi familiæque eorum. Et primo elevabatur index indiciumque: « pridie eum verberibus castigatum ab dominis discessisse, per iram ac levitatem ex re fortuita crimen commentum. » Ceterum ut coram coarguebantur, & quæstio ex ministris facinoris foro medio haberi cœpta est, fassi omnes, atque in dominos servosque conscios animadversum est. Indici libertas data; & viginti millia æris. Consuli Lævino Capuam prætereunti circumfusa multitudo Campanorum est, obsecantium cum lacrimis, ut sibi Romam ad senatum ire liceret, oratum, si qua misericordia tandem flecti possent, ne se ad ultimum perditum irent, nomenque Campanorum a Q. Flacco deleri finerent. Flaccus, « sibi privatam simultatem cum Campanis, » negare, « nullam (y) esse: publicas inimicitias & hostiles esse, & futuras, quoad eo » animo esse erga populum Romanum (z)

*U. c. 542a
a. C. 210.*

*Campanorum fraudis
vitium.*

*Campanæ
querelas
de Flacco
deferunt
ad Valerium
Cosum.*

(y) *ullam* Gron. Crev.

(z) *animo erga pop. R. esse scires* Gron. Crev.

U. c. 542. » sciret. Nullam enim in terris gentem esse;
a. C. 210. » nullum infestiorum populorum nomini Ro-
 » mano. Ideo se mœnibus inclusos tenere eos:
 » quia, si qui evasissent aliqua, velut feras
 » bestias per agros vagari, & laniare, &
 » trucidare, quodcumque obvium detur. Alios
 » ad Hannibalem transfugisse, alios ad Romam
 » incendendam profectos. Inventurum in se-
 » miusto foro consulem vestigia sceleris Cam-
 » panorum. Vestæ ædem petitam, & æter-
 » nos ignes, & conditum in penetrabili fatale
 » pignus imperii Romani. Se minime censere
 » tutum esse, Campanis potestatem intrandi
 » Romana mœnia fieri. » Lævinus Campanos,
 jurejurando a Flacco adactos, quinto die,
 quam ab senatu responsum accepissent, Ca-
 puam redituros, sequi se Romam jussit. Hac
 circumfusum multitudine, simul Siculis ob-
 viam egressis Ætolisque Romam prævit,
 clarissimarum urbium excidio celeberrimis
 viris victos bello accusatos in urbem addu-
 cens. De republica tamen primum ac de pro-
 vinciiis ambo consules ad senatum retulere.

XXVIII. IBI Lævinus, quo statu Macedo-
 nia & Græcia, Ætoli, Acarnanes Locrique
 essent, quasque ibi res ipse egisset terra

marique, ex
 » bellum
 » se compulsi
 » legionemq
 » ris esse ad
 de se deque
 fulum de p
 Decrevere
 » bellumqu
 » alter clas
 » Siciliam
 » tore obt
 qui (a)
 quatuor e
 » ris anni
 » consul
 » Galli
 » cuju
 Etruri
 rogato
 Fulvi
 tumque
 vium fo
 bus legi
 ditum d
 (a)

LIBER XXVI CAP. XXVIII 67

marique, exposuit. « Philippum, inferentem
 » bellum Ætolis, in Macedoniam retro ab
 » se compulsum, ad intima penitus regni abisse,
 » legionemque inde deduci posse. Classẽm fa-
 » tis esse ad arcendum Italia regem. » Hæc
 de se deque provincia, cui præfuerat. Con-
 sulum de provinciis communis relatio fuit.
 Decreverẽ Patres, « Ut alteri consulum Italia
 » bellumque cum Hannibale provincia esset:
 » alter classẽm, cui T. Otacilius præfuisset,
 » Siciliamque provinciam cum L. Cincio præ-
 » tore obtineret. » Exercitus eis duo decreti,
 qui (a) in Etruria Galliaque essent: eæ
 quatuor erant legiones. « Urbanæ duæ superio-
 » ris anni in Etruriam; duæ, quibus Sulpicius
 » consul præfuisset, in Galliam mitterentur.
 » Galliæ & legionibus præesset, quem consul,
 » cujus Italia provincia esset, præfecisset. » In
 Etruriam C. Calpurnius, post præturam pro-
 rogato in annum imperio, missus; & Q.
 Fulvio Capua provincia decreta, proroga-
 tumque in annum imperium. Exercitus ci-
 vium sociorumque minui iussus, ut ex dua-
 bus legionibus una legio, quinque millia pe-
 ditum & trecenti equites essent, dimissis, qui

*Provincia-
 rum
 divisio.*

(a) quæ Gron.

U. s. 542. plurima stipendia haberent : & sociorum
a. C. 210. septem millia peditum & trecenti equites re-
 linquerentur, eadem ratione stipendiorum ha-
 bita in veteribus militibus dimittendis. Cn.
 Fulvio consuli superioris anni, nec de pro-
 vincia Apulia, nec de exercitu, quem ha-
 buerat, quidquam mutatum. Tantum in an-
 num prorogatum imperium est. P. Sulpicius
 collega ejus omnem exercitum, præter socios
 navales, jussus dimittere est. Item ex Sicilia
 exercitus, cui M. Cornelius præfesset, ubi
 consul in provinciam venisset, dimitti jus-
 sus. L. Cincio prætori ad obtinendam Siciliam
 Cannenses milites dati, duarum instar legio-
 num. Totidem legiones in Sardiniam P. Man-
 lio Vulsoni prætori decretæ, quibus L. Cor-
 nelius in eadem provincia priore anno præ-
 fuerat. Urbanas legiones ita scribere consules
 jussi, ne quem militem facerent, qui in exer-
 citu M. Claudii, M. Valerii, Q. Fulvii (b),
 fuissent; neve eo anno plures, quam una &
 viginti, Romanæ legiones essent.

XXIX. His senatusconsultis perfectis, for-
 titi provincias consules. Sicilia & classis Mar-
 cello, Italia cum bello adversus Hannibalem

*Marcello
 obvenit
 Sicilia.*

(b) Q. Fulvii l. Fulviique Gron.

Lævino evenit. Quæ fors, velut iterum captis Syraculis, ita exanimavit Siculos, expectatione fortis in consulum conspectu stantes, ut comploratio eorum flebilesque voces & extemplo oculos hominum converterent, & postmodo sermones præbuerint. Circumibant enim senatum cum veste fordida, adfirmantes, « se non modo suam quisque patriam, » sed totam Siciliam, relicturos, si eo Marcellus iterum cum imperio redisset. Nullo suo merito eum ante implacabilem in se fuisse: quid iratum, quod Romam de se questum venisse Siculos sciat, facturum? Obrui Ætnæ ignibus, aut mergi freto, fatius illi insulæ esse, quam velut dedi noxæ inimico. » Hæ Siculorum querelæ, domos primum nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus, quos partim misericordia Siculorum, partim invidia Marcelli excitabat, in senatum etiam pervenerunt. Postulatum a consulibus est, ut de permutandis provinciis senatum consulerent. Marcellus, « si jam auditi ab senatu Siculi essent, aliam forsitan futuram fuisse sententiam suam, » dicere. « Nunc, ne quis timore frenari eos dicere posset, quo minus de eo libere querantur, in cujus potestate

U. c. 542a
a. C. 210.

Siculorum
legatorum
comploratio.

U. c. 542.
a. C. 210.

» mox futuri sint; si collegæ nihil interfit;
» mutare se provinciam paratum esse. Depre-
» cari senatus præjudicium; nam, quum ex-
» tra sortem collegæ optionem dari provin-
» ciæ iniquum fuerit, quanto (c) majorem
» injuriam, immo contumeliam esse, sortem
» suam ad eum transferri? » Ita senatus,
quum, quid placeret, magis ostendisset, quam
decreffet, dimittitur. Inter ipsos consules
permutatio provinciarum, rapiente fato Mar-
cellum ad Hannibalem, facta est: ut, ex
quo primus adversæ pugnæ gloriam ceperat,
in ejus laudem postremus Romanorum impe-
ratorum, prosperis tum maxime bellicis re-
bus, caderet.

*Mutantur
provinciae.*

XXX. PERMUTATIS provinciis, Siculi, in
senatum introducti, multa de Hieronis regis
fide perpetua erga populum Romanum verba
fecerunt, in gratiam publicam averrentes,
» Hieronymum ac postea Hippocratem & Epi-
» cyden tyrannos, quum ob alia, tum propter
» defectionem ab Romanis ad Hannibalem,
» invisos fuisse sibi. Ob eam causam & Hie-
» ronymum a principibus juventutis prope
» publico consilio interfectum: & in Epicydís

*Sicilorum
oratio
in
Marcel-
lum.*

(c) quantum Gron.

LIBER XXVI CAP. XXX 71

» Hippocratisque cædem septuaginta nobilif- *U. c. 542*
 » fimum juvenum conjurationem factam; *a. C. 210.*
 » quos, Marcelli mora destitutos, quia ad
 » prædictum tempus exercitum ad Syracusas
 » non admovisset, indicio facto, omnes ab
 » tyrannis interfectos. Eam quoque Hippo-
 » cratis atque Epicydis tyrannidem Marcel-
 » lum excitasse, Leontinis crudeliter direptis.
 » Numquam deinde principes Syracusanorum
 » desisse ad Marcellum transire, pollicerique,
 » se urbem, quum vellet, ei tradituros. Sed
 » eum primo vi capere maluisse. Dein, quum
 » id neque terra, neque mari, omnia exper-
 » tus, potuisset, auctores traditarum Syracu-
 » sarum fabrum ærarium Sosim, & Mericum
 » Hispanum, quam principes Syracusanorum
 » habere, toties id nequidquam ultro obse-
 » rentes, præoptasse : quo scilicet justiore
 » de causa vetustissimos socios populi Ro-
 » mani trucidaret, ac diriperet. Si non Hie-
 » ronymus ad Hannibalem defecisset, sed
 » populus Syracusanus & senatus : si portas
 » Marcello Syracusani publice, & non, ob-
 » pressis Syracusanis, tyranni eorum Hippo-
 » crates & Epicydes, clausissent : si Cartha-
 » ginensium animis bellum cum populo

U. c. 542. » Romano gessissent; quid ultra, quam quod
a. C. 210. » fecerit, nisi ut deleret Syracusas, facere
 » hostiliter Marcellum potuisse? Certe præter
 » mœnia & tecta exhausta urbis, & refracta
 » ac spoliata Deum delubra, Diis ipsis orna-
 » mentisque eorum ablatis, nihil relictum
 » Syracusis esse. Bona quoque multis adempta,
 » ita ut ne nudo quidem solo, reliquiis direp-
 » tæ fortunæ, alere sese ac suos possent.
 » Orare se Patres conscriptos, ut, si nequeant
 » omnia, saltem, quæ compareant cognosci-
 » que possint, restitui dominis jubeant.»
 Talia conquestos quum excedere ex (d) tem-
 plo, ut de postulatis eorum Patres consuli
 possent, Lævinus jussisset, « Maneant immo;
 » [inquit Marcellus] ut coram his respon-
 » deam, quando ea conditione pro vobis;
 » Patres conscripti, bella gerimus, ut victos
 » armis accusatores habeamus. Duæ captæ
 » hoc anno urbes Capua Fulvium reum,
 » Marcellum Syracusæ habeant.»

*Siculis
 respondet
 Marcellus.*

XXXI. REDUCTIS in curiam legatis, tum
 consul, « Non adeo majestatis [inquit] po-
 » puli Romani imperiique hujus oblitus sum,
 » Patres conscripti, ut, si de meo crimine

(d) ex del. Gron Crev.

LIBER XXVI CAP. XXXI 73

» ambigeretur, consul dicturus causam, ac *U. c. 542.*
 » cusantibus Græcis, fuerim. Sed non, quid *a. C. 210.*
 » ego fecerim, in disquisitionem venit,
 » quam quid isti pati debuerint. Qui si
 » non fuerunt hostes, nihil interest, nunc,
 » an vivo Hierone, Syracusas violaverim.
 » Sin autem desciverunt, legatos nostros fer-
 » ro atque armis petierunt, urbem ac mœnia
 » clauserunt, exercituque Carthaginensium
 » adversus nos tutati sunt; quis passos esse ho-
 » stilia, quum fecerint, indignatur? Tradentes
 » urbem principes Syracusanorum averfatus
 » sum: Sosim & Mericum Hispanum, qui-
 » bus tantum crederem, potiores habui. Non
 » estis extremi Syracusanorum, quippe qui
 » aliis humilitatem objiciatis. Quis est
 » vestrum, qui se mihi portas aperturum,
 » qui armatos milites meos in urbem accep-
 » turum promiserit? Odistis & execramini
 » eos, qui fecerunt; & ne hic quidem con-
 » tumeliis in eos dicendis parcitis: tantum
 » abest, ut & ipsi tale quidquam facturi fue-
 » ritis. Ipsa humilitas eorum, Patres con-
 » scripti, quam isti objiciunt, maximo argu-
 » mento est, me neminem, qui navatam
 » operam reipublicæ nostræ velit, averfatum

U. c. 542. » esse. Et, antequam ofiderem Syracusas ;
a C. 210. » nunc legatis mittendis , nunc ad conlo-
 » quium eundo , tentavi pacem : & , post-
 » quam neque legatos violandi verecundia
 » erat , nec mihi ipsi congresso ad portas cum
 » principibus responsum dabatur , multis terra
 » marique exhaustis laboribus , tandem vi
 » atque armis Syracusas cepi. Quæ captis
 » acciderint , apud Hannibalem & Carthagi-
 » nenses victosque iustius , quam apud victo-
 » ris populi senatum , quererentur. Ego , Pa-
 » tres conscripti , Syracusas spoliatas si nega-
 » turus essem , numquam spoliis earum urbem
 » Romam exornarem. Quæ autem singulis
 » victor aut ademi , aut dedi , quum belli
 » jure , tum ex cuiusque merito , satis scio
 » me fecisse. Ea vos rata habeatis , Patres
 » conscripti , næ (e) magis reipublicæ in-
 » terest , quam mea. Mea quippe fides exfo-
 » luta est : ad rempublicam pertinet , ne acta
 » mea rescindendo , alios in posterum segnio-
 » res duces faciatis. Et quoniam coram & Si-
 » culorum & mea verba audistis , Patres con-
 » scripti , simul templo excedemus , ut , me
 » absente , liberius consuli senatus possit. »

(e) næ l. nec ne Gron;

Ita dicit Scallio,
ad deditur illis

Jorum ad Patres

feminas certam e

tas, principe qu

Torquato, « cum

huisse, » conser

sanorum & pop

cipi, non capi

quis & libertate

» tanta levitate

» norum & ducis

» mium victorie

» cherrimam ac

» reum atque

» mani : capi

» impetantibus

» lo, adjuncta or

» inferis existit

» Romani cultu

» aut Romanis

» lenitatem ac sp

» ingrederentur

» prope in porta

» lit? » Hac

LIBER XXVI CAP. XXXII 75

Ita dimissis Siculis, & ipse in Capitolium
ad delectum discessit.

*U. c. 542.
a. C. 210.*

XXXII. CONSUL alter de postulatis Siculorum ad Patres retulit. Ibi quum diu de sententiis certatum esset, & magna pars fenatus, principe ejus sententiæ T. Manlio Torquato, « cum tyrannis bellum gerendum » fuisse, » censerent, « hostibus & Syracusanorum & populi Romani : & urbem recipi, non capi : & receptam legibus antiquis & libertate stabiliri, non fessam miseranda servitute bello affligi. Inter tyrannorum & ducis Romani certamina, præmium victoris in medio positam urbem pulcherrimam ac nobilissimam perisse, horreum atque ærarium quondam populi Romani : cujus munificentia ac donis multis tempestatibus, hoc denique ipso Punico bello, adjuncta ornataque respublica esset. Si ab inferis existat rex Hiero, fidiſſimus imperii Romani cultor, quo ore aut Syracusas, aut Romam ei ostendi posse ? quum, ubi semirutam ac spoliatam patriam respexisset, ingrediens Romam, in vestibulo urbis, prope in porta, spolia patriæ suæ visurus sit ? » Hæc taliaque quum ad invidiam con-

*U. c. 542.
a. C. 210.*

*Senatus-
consultum
de Syracu-
sanorum
rebus.*

*Syracusæ
in
clientela
Marcelli.*

*Campanis
datur
senatus.*

fulis miserationemque Siculorum dicerentur,
mirius tamen decreverunt Patres caussa Mar-
celli : « Quæ is gerens bellum victorque
» egisset, rata habenda esse. In reliquum curæ
» senatui fore rem Syracusanam, mandatu-
» rosque consuli Lævino, quod sine jactura
» reipublicæ fieri posset, fortunis ejus civi-
» tatis confuleret. » Missis duobus senatori-
bus in Capitolium ad consulem, uti rediret
in curiam, & introductis Siculis, Senatus-
consultum recitatum est : legatique, benigne
adpellati ac dimissi, ad genua se Marcelli
consulis projecerunt, obsecrantes, « ut, quæ
» deplorandæ ac levandæ calamitatis caussa
» dixissent, veniam eis daret, & in fidem
» clientelamque se urbemque Syracusas acci-
» peret. » Post hæc consul clementer adpel-
latos dimisit.

XXXIII. CAMPANIS deinde senatus datus
est, quorum oratio miserabilior, caussa du-
rior erat. Neque enim meritas pœnas negare
poterant, nec tyranni erant, in quos culpam
conferrent : sed satis pensum pœnarum, tot
veneno absuntis, tot securi percussis sena-
toribus, credebant. « Paucos nobilium super-
» stites esse, quos nec sua conscientia, ut

LIBER LIVI
 « quidem de le gran
 « levi, in vittoria
 « ex hanc fide
 « aliam parum
 « av, administ
 « nis jam cogit
 « ubi junctos. » Sub
 « nulliper dubitum
 « Q. Fulvius effec
 « am Claudius con
 « ratore, qui res g
 « lum Siculosque d
 « retur : dein, qu
 « fratrem Flacci
 « cum & L. Venet
 « legatos, qui om
 « rant, in senat
 « cari a Cæsa, n
 « interrogat sen
 « cius et is, qui
 « auctoritas erat
 « «ror me fuisse
 « «quon quæ
 « «republica nob
 « «mulieres om
 « «Atellan Cap

» quidquam de se gravius confulerent, inpu- *U. c. 547.*
 » lerit, nec victoris ira capitis damnaverit : *a. c. 210.*
 » eos libertatem sibi suisque, & bonorum
 » aliquam partem orare, cives Roma-
 » nos, adfinitatibus plerosque & propin-
 » quis jam cognationibus ex connubio ve-
 » tuſto junctos. » Submotis deinde e templo,
 paullisper dubitatum, an arceſſendus a Capua
 Q. Fulvius eſſet, (mortuus enim poſt cap-
 tam Claudius conſul erat) ut coram impe-
 ratore, qui res geſſiſſet, ſicut inter Marcellum
 Siculosque diſceptatum fuerat, diſcepta-
 retur : dein, quum M. Atilium, C. Fulvium
 fratrem Flacci, legatos ejus, ac Q. Minu-
 cium & L. Veturium Philonem, item Claudii
 legatos, qui omnibus gerendis rebus adſue-
 rant, in ſenatu viderent, nec Fulvium avo-
 cari a Capua, nec differri Campanos vellent ;
 interrogatus ſententiam M. Atilius Regulus,
 cujus ex iis, qui ad Capuam fuerant, maxima
 auctoritas erat, « In conſilio, [inquit] arbi- *M. Atilii*
 » tror me fuiſſe conſulibus Capua capta, *ſententia.*
 » quum quaeretur, ecquis Campanorum de
 » republica noſtra bene meritus eſſet : duas
 » mulieres compertum eſt, Veſtiam Oppiam
 » Atellanam Capuae habitantem, & Fauculam

U. c. 542.
a. C. 210.

» Cluviam, quæ quondam quæstum corpore
» fecisset, illam quotidie sacrificasse pro sa-
» lute & victoria populi Romani; hanc capti-
» vis egentibus alimenta clam suppeditasse.
» Ceterorum omnium Campanorum eundem
» erga nos animum, quem Carthaginensium,
» fuisse: securique percussos a Q. Fulvio
» esse magis, quorum dignitas inter alios,
» quam quorum culpa eminebat. Per senatum
» agi de Campanis, qui cives Romani sunt,
» injussu populi non video posse. Idque &
» apud majores nostros in Satricanis factum
» est, quum defecissent, ut M. Antistius tri-
» bunus plebis prius rogationem ferret, sci-
» retque plebs, uti senatui de Satricanis sen-
» tentiæ dicendæ jus esset. Itaque censeo, cum
» tribunis plebis agendum esse, ut eorum unus
» pluresve rogationem ferant ad plebem, quæ
» nobis statuendæ de Campanis jus fiat. » L.
Atilius tribunus plebis ex auctoritate senatus
plebem in hæc verba rogavit: « Omnes Cam-
» pani, Atellani, Calatini, Sabatini, qui se
» dediderunt in arbitrium ditionemque po-
» puli Romani Fulvio proconsuli (f), quæ
» que una secum dediderunt, agrum urbem-

(f) Proconsule Gron. Crev.

» que, divina
» quid alio
» fieri velint
sic iusti: a
» pars, censeo
» jubemusque
XXXIV. I
tus, « Oppi
» libertatem
» tere ab se
Campanis
quæ non
rare. « Ali
» rosque e
» filias, qu
» puli Rom
» vincula
» consulen
mam etiam
necne bon
» equos,
» sexus, &
» tur, resti
» panos om
» nos, extr
» rentes eo

LIBER XXVI CAP. XXXIV 79

» que, divina, humanaque, utenfiliæque, five
 » quid aliud dediderunt ; de iis rebus quid
 » fieri velitis, vos rogo, Quirites. » Plebes
 sic iussit : « Quod senatus iuratus, maxima
 » pars, censeat, qui adfideatis, id volumus
 » jubemusque. »

*U. c. 542.
 a. C. 210.*

XXXIV. Ex hoc plebeisficio senatusconsultus, « Oppiæ Cluviaque primum bona ac
 » libertatem restituit. Si qua alia præmia pe-
 » tere ab senatu vellent, venire eas Romam. »
 Campanis in familias singulas decreta facta,
 quæ non operæ pretium est omnia enume-
 rare. « Aliorum bona publicanda : ipsos libe-
 » rosque eorum & conjuges vendendas, extra
 » filias, quæ enupsissent prius, quam in po-
 » puli Romani potestatem venirent. Alios in
 » vincula condendos, ac de his posterius
 » consulendum. » Aliorum Campanorum sum-
 mam etiam census distinxerunt, publicanda
 necne bona essent. « Pecua captiva, præter
 » equos, & mancipia, præter puberes virilis
 » sexus, & omnia, quæ solo non contineren-
 » tur, restituenda censuerunt dominis. Cam-
 » panos omnes, Atellanos, Calatinos, Sabati-
 » nos, extra quam, qui eorum, aut ipsi aut pa-
 » rentes eorum, apud hostes essent, liberos esse;

*Senatus-
 consultum
 de Campa-
 nis.*

U. c. 542. » jufferunt, ita ut nemo eorum civis Roma-
 a. C. 210. » nus, aut Latini nominis efflet : neve quis
 » eorum, qui Capuæ fuiffent, dum portæ
 » claufæ effent, in urbe agrove Campano
 » intra certam diem maneret. Locus, ubi ha-
 » bitarent, trans Tiberim, qui non continge-
 » ret Tiberim, daretur. Qui nec Capuæ, nec
 » in urbe Campana, quæ a populo Romano
 » defeciffet, per bellum fuiffent, eos cis Li-
 » rim annem Romam verfus ; qui ad Roma-
 » nos tranffent prius, quam Hannibal Ca-
 » puam veniret, cis Vulturnum emovendos,
 » cenfuerunt. Ne quis eorum propius mare
 » quindecim millibus paffuum agrum ædifi-
 » ciumve haberet. Qui eorum trans Tiberim
 » emoti effent, ne ipfi pofterive eorum ufpiam
 » pararent haberentve, nifi in Veiente, aut
 » Sutрино, Nepefinove agro ; dum ne cui ma-
 » jor, quam quinquaginta jugerum, agri mo-
 » dus effet. Senatorum omnium, quique ma-
 » giftratus Capuæ, Atellæ, Calatiæ geffiffent,
 » bona venire Capuæ, jufferunt. Libera cor-
 » pora, quæ venundari placuerat, Romam
 » mitti, ac Romæ venire. Signa, ftatuas
 » æneas, quæ capta de hoftibus dicerentur,
 » quæ eorum facra ac profana effent, ad pontifi-
 » cum

» cum collegio
 creta manum
 venerat, Camp

Felvii deviam
 atque exacerbat

XXXV. Dom

defectus habitus
 remigum fupple

rem quum ne

qua pararentur
 pecuniæ quid

efflet, edixerit
 fu ordinibusq

cum ftipendiis

Ad id edictum
 tanta (g) ind

quam materia

» Siculos Ca

» perdendam

» fiffie. Per no

» reliqui, pro

» habere. Tecta

» culores temp

» minum per

» imperialis S

(g) cetera

Tom. VI.

» cum collegium rejecerunt. » Ob hæc decreta mœstiores aliquanto, quam Romam venerant, Campanos dimiserunt. Nec jam Q. Fulvii sævitiam in sese, sed iniquitatem Deum atque execrabilem fortunam suam incusabant.

XXXV. DIMISSIS Siculis Campanisque, delectus habitus. Scripto deinde exercitu, de remigum supplemento agi cœptum. In quam rem quum neque hominum satis, nec, ex qua pararentur, stipendiumque acciperent, pecuniæ quidquam ea tempestate in publico esset, edixerunt consules, ut privati ex censu ordinibusque, sicut antea, remiges darent cum stipendio cibariisque dierum triginta. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta (g) indignatio fuit, ut magis dux, quam materia, seditioni deesset. « Secundum » Siculos Campanosque plebem Romanam » perdendam lacerandamque sibi consules sum- » sisse. Per tot annos tributo exhaustos nil » reliqui, præter terram nudam ac vastam, » habere. Tecta hostes incendisse, servos agri » cultores rempublicam abduxisse, nunc ad » militiam parvo ære emendo, nunc remiges » imperando. Si quid cui argenti ærisve fuerit,

(g) tantaque Gron.

Tom. VI.

F

U. c. 544
a. C. 210.

Edictum
Coss. de
remigibus
dandis.

Querelas
excitatas.

U. c. 542. » stipendio remigum & tributis annuis abla-

a. C. 210.

» tum. Se, ut dent, quod non habeant, nulla
 » vi, nullo imperio cogi posse. Bona sua
 » venderent: in corpora, quæ reliqua essent,
 » sævirent. Ne unde redimantur quidem,
 » quidquam superesse. » Hæc non in occulto,
 » sed propalam in foro atque oculis ipsorum
 » consulum ingens turba circumfusi fremebant:
 » nec eos sedare consules, nunc castigando,
 » nunc consolando, poterant. Spatium deinde
 » his tridui se dare ad cogitandum dixerunt:
 » quo ipsi ad rem inspiciendam expediendamque
 » usi sunt. Senaturn postero die habuerunt de
 » remigum supplemento: ubi quum multa dis-
 » seruissent, cur æqua plebis recusatio esset,
 » verterunt orationem eo, ut dicerent, « Pri-
 » vatis id, seu æquum, seu iniquum, onus
 » injungendum esse. Nam unde, quum pecu-
 » nia in ærario non esset, paraturos navales
 » socios? Quomodo autem sine classibus aut
 » Siciliam obtineri, aut Italia Philippum ar-
 » ceri posse, aut tuta Italiæ litora esse? »

*Lævini
 Cos.
 sententia.*

XXXVI. QUUM in hac difficultate rerum
 » consilium hæretet, ac prope torpor quidam
 » occupasset hominum mentes, tum Lævinus
 » consul, « Magistratus senatui, & senatum

» populo, si
 » nia, quæ
 » eundem duc
 » injungere i
 » tuos si ipse
 » obedientes
 » quum ex e
 » quemque
 » classes hab
 » lum Rom
 » remiges
 » peremus.
 » omne sen
 » conferamus
 » & conjugi
 » quibus ux
 » pondo aur
 » sella feda
 » pondo, ut
 » causa habere
 » argenti tant
 » singulos par
 » tum omne
 » al. trime
 » mus, null
 » (h) dicitur

LIBER XXVI CAP. XXXVI 83

» populo, sicut honore præsent, ita ad om-
 » nia, quæ dura atque aspera essent, sub-
 » eunda duces (h) debere esse. Si quid
 » injungere inferiori velis, id prius in te ac
 » tuos si ipse juris statueris, facilius omnes
 » obedientes habeas. Nec inpenſa gravis est,
 » quum ex ea plus quam pro virili parte sibi
 » quemque capere principum vident. Itaque
 » classes habere atque ornare volumus popu-
 » lum Romanum? privatos sine recusatione
 » remiges dare? nobismet ipsis primum im-
 » peremus. Aurum, argentum, æs signatum
 » omne senatores crastino die in publicum
 » conferamus: ita ut annulos sibi quisque,
 » & conjugis, & liberis, & filio bullam, &
 » quibus uxor filiæve suat, singulas uncias
 » pondo auri relinquunt; argenti, qui curuli
 » sella federunt, equi ornamenta & libras
 » pondo, ut salinum patellamque Deorum
 » causa habere possint. Ceteri senatores libram
 » argenti tantum, æris signati quina millia in
 » singulos patres familiæ relinquamus. Cete-
 » rum omne aurum, argentum, æs signatum,
 » ad triumviros mensarios extemplo defera-
 » mus, nullo ante senatusconsulto facto: ut

U. c. 5422

a. C. 2109

(h) *duces* Gron.

U. c. 542.
a. C. 210.

» voluntaria conlatio, & certamen adjuvandæ
 » reipublicæ exciter ad æmulandum animos
 » primum equestris ordinis, dein reliquæ
 » plebis. Hanc unam viam, multa inter nos
 » conlocuti, consules invenimus. Ingreddimini,
 » Diis bene juvantibus. Respublica incolumis
 » & privatas res facile salvas præstat. Publica

*Magistr. &
 senatores
 pecuniam
 sponte
 conferunt.*

» prodendo, tua nequidquam ferves. » In
 hæc tanto animo consensum est, ut gratiæ
 ultro consulibus agerentur. Senatu inde misso,
 pro se quisque aurum, argentum & æs in
 publicum conferunt, tanto certamine injecto,
 ut prima inter primos nomina sua vellent in
 publicis tabulis esse; ut nec triumviri acci-
 piundo, nec scribæ referendo subicerent.
 Hunc consensum senatus equester ordo est
 secutus: equestris ordinis, plebes. Ita sine
 edicto, sine coërcitione magistratus, nec re-
 mige in supplementum, nec stipendio respu-
 blica eguit: paratisque omnibus ad bellum,
 consules in provincias profecti sunt.

*Idem faciunt eque-
 ster ordo
 & plebs.*

*Paria tum
 omnia in-
 ter Roma-
 nos Pænos-
 que.*

XXXVII. NEQUE aliud magis tempus belli
 fuit, quo Carthaginienes Romanique pariter
 variis casibus inmixtis magis in ancipiti spe
 ac metu fuerint. Nam Romanis & in provin-
 ciis, hinc in Hispania adversæ res, hinc

prospera in-
 cident: &

sum damno-
 reuera præ-

sibitum pav-
 obpognata;

laticiam ver-
 dam vice pe-

hæud fatis

adfciti soci-
 despondent-

tis. Cartha-

& Tarentum

mænia ur-

pervenisse in-

iriti incepti;

sedentibus ip-

exercis Ro-

Iplæ quoque

venerant, ra-

busque casti-

Romanos esse;

tario hæc ad-

rebellum esse.

Ira æquæ hinc

(i) præ-

LIBER XXVI CAP. XXXVII 85

prosperæ in Sicilia, luctum & lætitiã mis-
 cuerant: & in Italia, quum Tarentum amif-
 sum damno & dolori, tum arx cum præsidio
 retenta præter spem gaudio fuit: & terrorem
 subitum pavoremque urbis Romæ obsessæ &
 obpugnatae Capua post dies paucos capta in
 lætitiã vertit. Transmarinæ quoque res qua-
 dam vice pensatae. Philippus hostis tempore
 haud satis obportuno factus; Ætoli novi
 adsciti socii, Attalusque Asiæ rex, jam velut
 despondente fortuna Romanis imperium Orien-
 tis. Carthaginienses quoque Capuam amissam
 & Tarentum captum æquabant: &, ut ad
 mœnia urbis Romanæ nullo prohibente se
 pervenisse in gloria ponebant, ita pigebat
 inriti incepti; pudebatque adeo se spretos, ut,
 sedentibus ipsis ad Romana mœnia, alia porta
 exercitus Romanus in Hispaniam duceretur.
 Ipsæ quoque Hispaniæ, quo propius spem
 venerant, tantis duobus ducibus exerciti-
 busque cæsis, debellatum ibi, ac pulsos inde
 Romanos esse; eo plus, ab L. Marcio tumul-
 tuario duce ad vanum & inritum victoriã
 redactam esse, indignationis præbebant (i).
 Ita æquante fortuna, suspensa omnia utrimque

U. c. 542.
a. C. 210.

(i) præbebat Gron. Crev.

U. c. 542. erant, integra spe, integro metu, velut illo
a. C. 210. tempore primum bellum inciperent.

*Hannibal-
 lis
 anxietas.*

XXXVIII. HANNIBALEM ante omnia ange-
 bat, quod Capua, pertinacius obpugnata ab
 Romanis, quam defensa ab se, multorum
 Italiæ populorum animos averterat: quos
 neque omnes tenere præfidiis, nisi vellet in
 multas parvasque partes carpere exercitum,
 quod minime tum expediebat, poterat: nec,
 deductis præfidiis, spei liberam vel obnoxiam
 timori sociorum relinquere fidem. Præceps
 in avaritiam & crudelitatem animus ad spo-
 lianda, quæ tueri nequibat, ut vastata hosti
 relinquerentur, inclinavit. Id fœdum confi-
 lium, quum incepto, tum etiam exitu fuit.
 Neque enim indigna patientium modo abalie-
 nabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe
 ad plures exemplum, quam calamitas, per-
 tinebat. Nec consul Romanus tentandis urbi-
 bus, sicunde spes aliqua se ostendisset, deerat.
 Salapiæ principes erant Dasius & Blattius:
 (k) Dasius Hannibali amicus; Blattius, quan-
 tum ex tuto poterat, rem Romanam fovebat,
 & per occultos nuncios spem proditiōis fe-
 cerat Marcello; sed sine adiutore Dasio res

*Crudelita-
 te sua aba-
 lienat
 multorum
 populorum
 animos.*

(k) *Blasius Gron. Crev.*

transigi non
 rus, & n
 potioris, qu
 bat. At ille,
 poteramus in
 Arcesso utro
 mali quædam
 rus, starentiq
 reus; Blattiu
 bat. Enimve
 exclamat,
 proditiōe
 rant, quo
 veri viâ esse
 » odium esse
 » testem hab
 » genti sit.
 tius ante al
 quam idem
 ea res ipis
 cit, ut præ
 Numidæ eran
 vello. Nec fin
 ge ferissim
 erant. Itaque
 (1) passim

LIBER XXVI CAP. XXXVIII 37

transigi non poterat. Multum ac diu cunctatus, & tum quoque magis inopia consilii potioris, quam spe effectus, Dasium adpellabat. At ille, quum ab re averfus, tum æmulo potentatus inimicus, rem Hannibali aperit. Arcessito utroque, Hannibal quum pro tribunali quædam ageret, mox de Blattio cogniturus, starentque submoto populo accusator & reus; Blattius de proditione Dasium adpellabat. Enimvero, ille, velut in manifesta re, exclamat, sub oculis Hannibalis secum de proditione agi. Hannibali atque eis, qui aderant, quo audacior res erat, minus similis veri visa est. «Æmulationem profecto atque » odium esse: & id crimen adferri, quod, quia » testem habere non possit, (1) liberius fingenti sit.» Ita inde dimissi sunt. Nec Blattius ante abstinit tamen tam audaci incepto, quam idem obtundendo, docendoque, quam ea res ipsis patriæque salutaris esset, pervicit, ut præsidium Punicum (quingenti autem Numidæ erant) Salapiaque traderetur Marcello. Nec sine cæde multa tradi potuit. Longe fortissimi equitum toto Punico exercitu erant. Itaque, quamquam inprovisa res fuit,

*U. e. 542.
a. C. 210.*

*Salapia
tradita
Marcello.*

(1) *potuisset Gron. Crev.*

V. c. 542.
a. C. 210.

nec usus equorum in urbe erat; tamen, armis inter tumultum captis, & eruptionem tentaverunt, &, quum evadere nequirent, pugnantes ad ultimum obcubuerunt. Nec plus quinquaginta ex his in potestatem hostium vivi venerunt. Plusque aliquanto damni hæc ala equitum amissa Hannibali, quam Salapia, fuit: nec deinde umquam Pœnus (quo longè plurimum valuerat) equitatu superior fuit.

XXXIX. PER idem tempus, quum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis esset, spem omnem præsidium, quod ibi erat, Romanum præfectusque præsidii atque arcis M. Livius in comitatibus ab Sicilia missis habebant. Qui ut tuto præterveherentur oram Italiæ, classis viginti ferme navium Rhegii stabat. Præerat classi comitatibusque D. Quinctius, obscuro genere ortus, ceterum multis fortibus factis gloria militari inlustris. Primo quinque naves, quarum maxime duæ triremes a Marcello ei traditæ erant, habuit: postea rem impigre sæpe gerenti tres additæ quinqueremes: postremo ipse a focis, Rheginisque, & a Velia, & a Pæsto, debitas ex fœdere exigendo, classem viginti navium, sicut antedictum est, effecit. Huic ab Rhegio profectæ

classi Democræ

Tarentinorum

ine ab urbe au

lis rum fore,

Romanus veni

barumque suppli

tanque & arm

navium classis

idem fere ten

& hostes in

nenda arma

ac militem

poris esset.

concurrerunt

ris discrimen

rent. Tarenti

manis post e

etiam libera

que hostibus

maris ademiss

mani, ut,

derent, non v

ac furto, Tar

que parte sign

(m) /

(n) /

classi Democrates, cum pari classe navium Tarentinarum numero, quindecim millia ferme ab urbe ad Sacriportum obvius fuit. Velis tum forte, improvidus futuri certaminis, Romanus veniebat. Sed circa Crotonem Sybarimque suppleverat remigio naves, instructamque & armatam egregie pro magnitudine navium classiem habebat : & tum forte sub idem fere tempus & venti vis omnis cecidit, & hostes in conspectu fuere, ut ad componenda armamenta, expediendumque remigem ac militem ad imminens certamen satis temporis esset. Raro alias tantis animis justæ concurrerunt classes : quippe quum in majoris discrimen rei, quam ipsæ erant, pugnant. Tarentini, ut, recuperata urbe ab Romanis post centesimum prope annum, arcem etiam liberarent; spe (m) com meatu quoque hostibus, si navali prælio possessionem maris ademissent, interclusuros : (n) Romani, ut, retenta possessione arcis, ostenderent, non vi aut virtute, sed proditione ac furto, Tarentum amissum. Itaque ex utraque parte signo dato quum rostris concurris-

*U. c. 542.
a. C. 210.*

*Prælium
Romanæ
&
Tarentinæ
classis.*

(m) *spem Crev.*

(n) *interclusuri Crev.*

U. c. 542. sent; neque retro navem inhiherent, nec di-
a. C. 210. rimi ab se hostem paterentur, quam quis in-
 deptus navem erat, ferrea injecta manu; ita conferebant (o) ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantum, sed gladiis etiam prope collato pede gereretur res. Proræ inter se junctæ hærebant, puppes alieno remigio circumagebantur: ita in arto stipatæ erant naves, ut vix ullum telum in mari vanum intercideret. Frontibus velut pedestris acies urgebant, perviæque naves pugnantibus erant. Insignis tamen inter ceteras pugna fuit duarum, quæ primæ agminis concurrerant inter se. In Romana nave ipse Quinctius erat, in Tarentina Nico, cui Perconi fuit cognomen, non publico modo, sed privato etiam odio invisus atque infestus Romanis: quod ejus factionis erat, quæ Tarentum Hannibali prodiderat. Hic Quinctium, simul pugnantem hortantemque suos, incautum hasta transigit: ille atque præceps cum armis procidit ante proram. Victor Tarentinus, in turbatam duce amisso navem impigre transgressus, quum submovisset hostes, & prora jam Tarentinorum esset, puppim male conglobati

*Quinctii
&
Niconis
certamen.*

*Cadit
Quinctius.*

(o) conferebant Gron.

ruerentur
 tritremis
 cumventu
 ris terror
 tam videre
 alto meriæ
 mox prædæ
 Ex onerariis
 tur, per pau
 aliæ, ad in
 obliqua tra
 sunt. Nec
 Tarenti re
 minum fru
 passim vagat
 que Roman
 occasiones
 virum, cu
 arce emifi
 latusque ad
 paucos ex
 semiapertis
 pult, ne ur
 æquæ res
 bus terra
 quæ in ocl

tuerentur Romani ; repente & alia a puppi
 triremis hostium adparuit. Ita in medio cir-
 cumventa Romana navis capitur. Hinc cete-
 ris terror injectus, ut prætoriam navem cap-
 tam videre : fugientesque passim, aliæ in
 alto mersæ, aliæ in terram remis abreptæ,
 mox prædæ fuere Thurinis Metapontisque.
 Ex onerariis, quæ cum comœatu sequeban-
 tur, perpaucæ in potestatem hostium venere:
 aliæ, ad incertos ventos hinc atque illinc
 obliqua transferentes vela, in altum evectæ
 sunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies
 Tarenti res gesta. Nam ad quatuor millia ho-
 minum frumentatum egressa, quum in agris
 passim vagarentur; Livius, qui arci præsidio-
 que Romano præerat, intentus in omnes
 occasiones gerendæ rei, C. Persium, inpigrum
 virum, cum duobus millibus armatorum ex
 arce emisit. Qui, vage effusos per agros pa-
 latosque adortus, quum diu passim cecidisset,
 paucos ex multis, trepida fuga incidentes
 semiapertis portarum foribus, in urbem com-
 pulit, ne urbs eodem inpetu caperetur. Ita
 æquata res ad Tarentum; Romanis victori-
 bus terra, Tarentinis mari. Frumenti spes,
 quæ in oculis fuerat, utrosque frustrata pariter.

*U. c. 542.
 a. C. 210.*

*Capta
 prætoriam
 vidi
 Romani.*

U. c. 542.
a. C. 210.

*Res
in Sicilia
gestæ.*

XL. PER idem tempus Lævinus consul; jam magna parte anni circumacta, in Siciliam, (p) veteribus novisque fociis inspectatus, quum venisset, primum ac potissimum omnium ratus, Syracusis nova pace inconditas componere res. Agrigentum inde (quod belli reliquum erat, tenebaturque a Carthaginensium valido præsidio) duxit legiones: & adfuit fortuna incepto. Hanno erat imperator Carthaginensium, sed omnem in Mutine Numidisque spem repositam habebant. Per totam Siciliam vagus prædas agebat ex fociis Romanorum: neque intercludi ab Agrigento vi aut arte ulla, nec, quin erumperet, ubi vellet, prohiberi poterat. Hæc ejus gloria, quia jam imperatoris quoque famæ obfciebat, postremo in invidiam vertit; ut ne bene gestæ quidem res jam Hannoni, propter auctorem, fati lætæ essent. Propter quæ postremo præfecturam ejus filio suo dedit, ratus, cum imperio auctoritatem quoque ei inter Numidas erepturum. Quod longe aliter evenit. Nam veterem favorem ejus sua insuper invidia auxit. Neque ille indignitatem injuriæ tulit, confestimque ad

(p) *Sicilia Gron.*

Lævinum occultos nuncios misit de tradendo Agrigento. Per quos ut est facta fides, compositusque rei gerendæ modus, portam ad mare ferentem Numidæ quum occupassent, pulsus inde custodibus, aut cæsis, Romanos ad id ipsum missos in urbem acceperunt. Et quum agmine jam in media urbis ac forum magno tumultu iretur, ratus Hanno non aliud, quam tumultum ac secessionem (id quod & ante acciderat) Numidarum esse, ad comprimendam seditionem processit. Atque ille, quum ei multitudo major, quam Numidarum, procul visa, & clamor Romanus haudquam ignotus ad aures accidisset, prius, quam ad ictum teli veniret, capeffit fugam. Per averfam portam emissus, adsumto comite Epicyde, cum paucis ad mare pervenit: nactique obportune parvum navigium, relicta hostibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam trajecerunt. Alia multitudo Pœnorum Siculorumque, ne tentato quidem certamine, quum cæci in fugam ruerent, clausique exitus essent, circa portas cæsa. Oppido recepto Lævinus, qui capita rerum Agrigenti erant, virgis cæsos securi percussit: ceteros prædamque vendidit:

*U. c. 542.
a. C. 210.*

Agrigentum Romanis traditum.

Sicilia deserta a Pœnis.

U. c. 542.
a. C. 210.

omnem pecuniam Romam misit. Fama Agrigentinorum cladis Siciliam quum pervasisset, omnia repente ad Romanos inclinaverunt: Proditæ brevi sunt viginti oppida: sex vi capta: voluntaria deditione in fidem venerunt ad quadraginta. Quarum civitatum principibus quum pro cuiusque merito consilpretia pœnasque exsolvisset, coëgissetque Siculos, positis tandem armis, ad agrum colendum animos convertere, ut esset non incolarum modo alimentis frugifera insula, sed urbis Romæ atque Italiæ (id quod multis sæpe tempestatibus fecerat) annonam levaret; ab Agathyrna inconditam multitudinem secum in Italiam transvexit. Quatuor millia hominum erant, mixti ex omni conluvione exfules obæratæ, capitalia ausi plerique, & quum in civitatibus suis ac sub legibus vixerant, & postquam eos ex variis causis fortuna similis conglobaverat Agathyrnæ, per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam: Hos neque relinquere Lævinus in insula, tum primum nova pace coalescente, velut materiam novandis rebus, satis tutum ratus est: & Rheginis usui futuri erant ad populandum Bruttium agrum, adfuetam latrocinii quæ-

rentibus ma

eo anno de

XLI. Is

pio, navibus

Tarracocem

riarumque otio

jubet. Eodem

quum iussis

sociorum ab

tum est. C

maxime ve

trant cladib

differuit: a

» militibus f

» esset, grati

» Me vobis p

» viderem, c

» ea pietate

» vivos mor

» amillam tate

» integram, c

» mihi, virtute

» in benignitate

» mis, non in ip

» ne Pæni m

» arceamus m

(s) trasian

rentibus manum. Et, quod ad Siciliam adinet, *U. c. 542.*
eo anno debellatum est. *a. C. 210.*

XLI. In Hispania principio veris P. Scipio, navibus deductis, evocatisque edicto Tarraconem sociorum auxiliis, classem onerariasque ostium inde Iberi fluminis petere jubet. Eodem legiones ex hibernis convenire quum jussisset : ipse cum quinque millibus sociorum ab Tarracone profectus ad exercitum est. Quo quum venisset, adloquendos maxime veteres milites, qui tantis superfuerant cladibus, ratus, concione advocata, ita differuit : « Nemo ante me novus imperator » militibus suis prius quam opera eorum usus » effet, gratias agere jure ac merito potuit. » Me vobis prius, quam provinciam aut castra » viderem, obligavit fortuna : primum, quod » ea pietate erga patrem patrumque meum » vivos mortuosque fuistis : deinde, quod » amissam tanta clade provinciæ possessionem, » integram, & populo Romano & successori » mihi, virtute vestra obtinuitis. Sed quum » jam benignitate Deum id paremus atque agamus, non ut ipsi maneamus in Hispania, sed » ne Pœni maneant, nec ut pro ripa Iberi stantes » arceamus tranfitu hostes, (q) sed ut ultro

Hispania
165.

Scipionis
oratio
ad
milites.

(q) *transitum hostis Gron.*

U. c. 542.
a. C. 210.

» transeamus, transferamusque bellum; ve-
» reor, ne cui vestrum majus id audaciusque
» consilium, quam aut pro memoria cladum
» nuper acceptarum, aut pro ætate mea, vi-
» deatur. Adversæ pugnæ in Hispania nullius
» in animo, quam meo, minus obliterari pos-
» sunt. Quippe cui pater & patruus intra
» triginta dierum spatium, ut aliud super aliud
» cumularetur familiæ nostræ funus interfecti
» sunt. Sed ut familiaris pene orbitas ac soli-
» tudo frangit animum; ita publica quum
» fortuna tum virtus desperare de summa re-
» rum prohibet. Ea fato quodam data nobis
» fors est, ut magnis omnibus bellis victi vi-
» cerimus. Vetera omitto, Porsenam, Gallos,
» Samnites: a Punicis bellis incipiam. Quot
» classes, quot duces, quot exercitus priore
» bello amissi sunt? Jam quid hoc (r) bello
» memorem? Omnibus aut ipse adfui cladi-
» bus: aut, quibus afui, maxime unus om-
» nium eas fensi. Trebia, Trasimenus, Cani-
» næ, quid aliud sunt, quam monumenta
» occiforum exercituum consulumque Roma-
» norum? Adde defectionem Italiæ, Siciliae
» majoris partis, Sardinia. Adde ultimum
» terrorem ac pavorem, castra Punica inter

(r) add. de Gron.

Anic-

LIB
» Anien
» sum pro
» In ha
» immobil
» strata hum
» primi, n
» vadenti H
» si se cum
» nomen e
» cioque
» dæ res
» benigni
» ra, in
» Siciliaqu
» Agrigent
» hostes, r
» puli Ro
» Capua e
» pida fug
» angulum
» majus gra
» cedere au
» Quidi
» quam
» ac Di
(1) Ag
Tom. 1

» Anienem & moenia Romana posita, & vi- U. c. 542^b
 » sum prope in portis victorem Hannibalem. a. C. 210;
 » In hac ruina rerum stetit una integra atque
 » immobilis virtus populi Romani. Hæc omnia
 » strata humi erexit ac sustulit. Vos omnium
 » primi, milites, post Cannensem cladem
 » vadenti Hasdrubali ad Alpes Italiamque, qui
 » si se cum fratre conjunxisset, nullum jam
 » nomen esset populi Romani, ductu auspi-
 » cioque patris mei obstitistis. Et hæc secun-
 » dæ res illas adversas sustinuerunt. Nunc,
 » benignitate Deum, omnia secunda, prospe-
 » ra, in dies lætiora ac meliora in Italia
 » Siciliaque geruntur. In Sicilia Syracusæ,
 » Agrigentum (s) captum, pulsi tota insula
 » hostes, receptaque provincia in ditione po-
 » puli Romani est. In Italia Arpi recepti;
 » Capua capta. Iter omne ab urbe Roma tre-
 » pida fuga emensus Hannibal, in extremum
 » angulum agri Bruttii compulsus, nihil jam
 » majus precatur Deos, quam ut incolumi
 » cedere atque abire ex hostium terra liceat.
 » Quid igitur minus conveniat, milites, quam,
 » quum aliæ super alias clades cumulerentur,
 » ac Dii prope ipsi cum Hannibale starent;

(s) Agrigentumque Gron. Crev.

D. c. 542.
a. C. 210.

» vos hic cum parentibus meis (æquentur
 » enim etiam honore nominis) sustinuisse
 » labantem fortunam populi Romani; nunc
 » eosdem, quia illic omnia secunda lætaque
 » sunt, animis deficere? Nuper quoque quæ
 » acciderunt, utinam tam sine meo luctu,
 » quam vestro, transissent! Nunc Dii inmor-
 » tales imperii Romani præfides, qui centu-
 » riis omnibus, ut mihi imperium juberent
 » dari, fuere auctores, iidem auguriis auspi-
 » ciisque, & per nocturnos etiam visus om-
 » nia læta ac prospera portendunt. Animus
 » quoque meus, maximus mihi ad hoc tem-
 » pus vates, præfagit, nostram Hispaniam
 » esse: brevi extorre hinc omne Punicum
 » nomen, maria terrasque sæda fuga imple-
 » turum. Quod mens sua sponte divinat, idem
 » subjicit ratio haud fallax. Vexati ab iis focii
 » nostram fidem per legatos inplorant. Tres
 » duces discrepantes, prope ut defecerint alii
 » ab aliis, trifariam exercitum in diversiffi-
 » mas regiones diffraxere. Eadem in illos in-
 » gruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. Nam
 » & deseruntur ab fociiis, ut prius ab Celti-
 » beris nos: & diduxerunt exercitus; quæ
 » patri patruoque meo caussa exitii fuit. Nec

LIBER XXVI CAP. XLII 99

» discordia intestina coire eos in unum finet, *U. c. 542.*
 » neque singuli nobis resistere poterunt. Vos *a. C. 210.*
 » modo, milites, favete nomini Scipionum,
 » soboli imperatorum vestrorum, velut adci-
 » sis recrescenti stirpibus. Agite, milites ve-
 » teres, novum exercitum novumque ducem
 » traducite Iberum, traducite in terras cum
 » multis fortibus factis sæpe a vobis peragra-
 » tas. Brevi faciam, ut, quemadmodum nunc
 » noscitis in me patris patruisque similitu-
 » dinem oris vultusque, & lineamenta cor-
 » poris; ita ingenii, fidei, virtutisque exem-
 » plum expressam ad effigiem vobis reddam,
 » ut revixisse, aut renatum sibi quisque Sci-
 » pionem imperatorem dicat.

XLII. HAC oratione accensis militum ani-
 mis, relicto ad præsidium regionis ejus M.
 Silano, cum tribus millibus peditum & tre-
 centis equitibus, ceteras omnes copias (erant
 autem viginti quinque millia peditum, duo
 millia & quingenti equites) Iberum trajecit.
 Ibi quibusdam suadentibus, ut, quoniam in
 tres tam diversas regiones discessissent Punici
 exercitus, proximum adgrederetur, periculum
 esse ratus, ne eo facto in unum omnes con-
 traheret, nec par esset unus tot exercitibus,

*Transit
Iberum.*

*U. c. 542.
a. C. 210.*

*Carthagi-
nem no-
vam obpu-
gnat.*

*Carthagi-
nis N. si-
tus.*

Carthaginem Novam interim obpugnare stauit, urbem quum ipsam opulentam suis opibus, tum hostium omni bellico adparatu plenam; (ibi arma, ibi pecunia, ibi totius Hispaniæ obsides erant) sitam præterea quum obportune ad trajiciendum in Africam, tum super portum satis amplum quantævis classi, & nescio an unum in Hispaniæ ora, qua nostro adjacet mari. Nemo omnium, quo iretur, sciebat, præter C. Lælium. Is, classe circummissus, ita moderari cursum navium iussus erat, ut eodem tempore exercitus ostenderetur, & classis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum est simul terra marique. Castra ab regione urbis, qua in septentrionem versa est, posita: his ab tergo (nam frons natura tuta erat) vallum objectum. Ceterum sita Carthago sic est. Sinus est maris media fere Hispaniæ ora, maxime Africo vento obpositus, & quingentos passus introrsus retractus, paullulo plus passuum in latitudinem patens. Hujus in ostio finis parva insula objecta ab alto portum ab omnibus ventis, præterquam Africo, tutum facit. Ab intimo sinu peninsula excurrit, tumulus is ipse, in quo condita urbs est, ab

LIBER XXVI CAP. XLIII 107

ortu solis & a meridie cincta mari : ab occafu stagnum claudit, paullum & ad feptentrionem fufum, incertæ altitudinis, utcumque exæftuat aut deficit mare. Continenti urbem jugum ducentos fere & quinquaginta paffus patens conjungit. Unde quum tam parvi operis munitio efferet, non objecit val- lum imperator Romanus : feu fiduciam hofti superbe oftentans, five ut fubeunti sæpe ad mœnia urbis recursus pateret.

XLIII. CETERA, quæ munienda erant, quum perfeciffet, naves etiam in portu, velut maritimam quoque oftentans obfidionem, inftituit : circumveftusque claffem, quum monuiffet præfectos navium, ut vigilias nocturnas intenti fervarent, omnia ubique primo obfeffum hoftem conari; regressus in castra; ut confilii fui rationem, quod ab urbe potiffimum obpugnanda bellum orfus efferet, militibus oftenderet, & fpem potiundæ cohortando faceret, concione advocata ita differuit :
 « Ad urbem unam obpugnandum fi quis vos
 » adductos credit, is magis operis veftri,
 » quam emolumenti rationem exactam, mi-
 » lites, habet. Obpugnabitis enim vere mœ-
 » nia unius urbis, fed in una urbe univerfam

*U. c. 542.
 a. C. 210.*

*Hortatus
 milites
 Scipio.*

U. c. 542.
a. C. 210.

» ceperitis Hispaniam. Hic sunt obsides omnia
 » nium nobilium regum populorumque : qui,
 » simul in potestate vestra erunt, extemplo
 » omnia, quæ nunc sub Carthaginensibus
 » sunt, in ditionem tradent. Hic pecunia
 » omnis hostium, sine qua neque illi gerere
 » bellum possunt, quippe qui mercenarios
 » exercitus alant; (t) & quæ nobis maximo
 » usui ad conciliandos animos barbarorum erit.
 » Hic tormenta, arma, armamenta, & omnis
 » apparatus belli est, qui simul & vos in-
 » fruet, & hostes nudabit. Potiemur præ-
 » terea quum pulcherrima opulentissimaque
 » urbe, tum obportunissima portu egregio, unde
 » terra marique, quæ belli usus poscunt,
 » suppeditentur : quæ quum magna ipsi habe-
 » bimus, tum demserimus hostibus multo
 » majora. Hæc illis arx, hoc horreum, æra-
 » rium, armamentarium, hoc omnium rerum
 » receptaculum est. Hinc rectus in Africam
 » cursus est : hæc una inter Pyrenæum &
 » Gades statio : hinc omni Hispaniæ imminet
 » Africa. Sed, quoniam vos instructos & ordi-
 » natos cognosco, ad Carthaginem novam
 » obpugnandam totis viribus & bono animo

(t) alunt Gron. Crev.

» transeamus. » Quumque omnes una voce, *U. c. 542.*
 « hoc faciendum, » subclámarent, eos Car- *a. C. 210.*
 thaginem duxit. Tum terra marique eam ob-
 pugnari jubet.

XLIV. CONTRA Mago Pœnorum dux,
 quum terra marique instrui obpugnationem
 videret, & ipse copias ita disponit. Oppida-
 norum duo millia ab ea parte, qua castra
 Romana erant, obponit: quingentis militi-
 bus arcem infedit: quingentos tumulo urbis
 in orientem verso inponit: multitudinem
 aliam, quo clamor, quo subita vocasset res,
 intentam ad omnia obcurrere jubet. Patefacta
 deinde porta, eos, quos in via ferente ad *Erumpunt*
 castra hostium instruxerat, mittit. Romani, *Pani.*
 duce ipso præcipiente, parumper cessere, ut
 propiores subsidiis in certamine ipso submit-
 tendis essent. Et primo haud inpari (u) ste-
 tere acie: subsidia deinde, idemdem sub-
 missa e castris, non averterunt solum in fu-
 gam hostes, sed adeo effusis infiterunt, ut,
 nisi receptui cecinisset, permixti fugientibus *Avertun-*
 inrupturi fuisse in urbem viderentur. Trep- *tur in fu-*
 idatio vero non in prælio major, quam tota *gam.*
 urbe fuit. Multæ stationes pavore atque fuga

(u) *imparis Gron.*

U. e. 542.
a. C. 210.

*Scipio
ad urbem
succedit.*

desertæ sunt, relictique muri; quum, quæ
cuique erat proximum, defluisissent. Quod
ubi egressus Scipio in tumultum, quem Mer-
curii vocant, animadvertit, multis partibus
nudata defensoribus mœnia esse; omnes e
castris excitos ire ad obpugnandam urbem,
& ferre scalas jubet. Ipse, trium præ se ju-
venum validorum scutis obpositis, (ingens
enim jam vis omnis generis telorum e muris
volabat) ad urbem succedit, hortatur, im-
perat, quæ in rem sunt; quodque plurimum
ad accendendos militum animos intererat,
testis spectatorque virtutis atque ignaviæ
cujusque adest. Itaque in vulnera ac tela ruunt;
neque illos muri, neque superstantes armati
arcere queunt, quin certatim ascendunt.
Et ab navibus eodem tempore ea, quæ mari
adluitur, pars urbis obpugnari cœpta est.
Ceterum tumultus inde major, quam vis,
adhiberi poterat. Dum adplicant, dum partim
exponunt scalas militesque, dum, qua cui-
que proximum est, in terram evadere pro-
perant, ipsa festinatione & certamine alii
alios inpediunt.

XLV. INTER hæc repleverat jam Pœnus
armatis muros, & vis magna, ex ingenti

copia congeſta, telorum ſuppeditabat. Sed *U. c. 542.*
neque viri, nec tela, nec quidquam aliud *a. C. 210.*

(v) Raræ enim ſcalæ altitudini æquari poterant: & quo quæque altiorem, eo infirmiores erant. Itaque, quum ſummus quiſque evadere non poſſet, ſubirent tamen alii, onere ipſo frangebantur. Quidam, ſtantibus ſcalis, quum altitudo caliginem oculis obſuſſet, ad terram delati ſunt. Et quum paſſim homines ſcalæque ruerent, & ipſo ſucceſſu audacia atque alacritas hoſtium creſceret, ſignum receptui datum eſt; quod ſpem non præſentis modo ab tanto certamine ac labore quietis obſeſſis, ſed etiam in poſterum dedit, ſcalis & corona capi urbem non poſſe. Opera & difficilia eſſe, & tempus datura, ad ferendam opem, imperatoribus ſuis. Vix prior tumultus conticuerat, quum Scipio ab deſeſſis jam vulneratiſque recentes integrosque alios accipere ſcalas jubet, & vi majore adgredi urbem. Ipſe, ut ei nunciatum eſt, æſtum decedere, quod per piſcatores Tarraconenſes, nunc levis cymbis, nunc, ubi eæ fiderent, vadis pervagatos ſtagnum,

*Scalæ
frustra
admote.*

(v) *deſenſabant Gron. Crev.*

*U. c. 542.
a. C. 210.*

*Scipio per
vada ur-
bem ingre-
ditur.*

compertum habebat, facilem pedibus ad mu-
rum transitum dari, eo secum armatos duxit.
Medium ferme diei erat : & ad id, quod
sua sponte cedente in mare æstu trahebatur
aqua, acer etiam Septentrio ortus inclinatum
stagnum eodem, quo æstus, ferebat, & adeo
nudaverat vada, ut alibi umbilico tenus
aqua esset, alibi genua vix superaret. Hoc,
cura ac ratione compertum, in prodigium ac
Deos vertens Scipio, qui ad transitum Ro-
manis mare verterent, & stagno auferrent, (x)
viasque ante numquam initas humano vesti-
gio aperirent, Neptunum jubebat ducem iti-
neris sequi, ac medio stagno evadere ad
moenia.

XLVI. AB terra ingens labor succedenti-
bus erat : nec altitudine tantum moenium
inpediebantur, sed quod euntes ad ancipites
utrimque ictus subjectos habebant Romanos ;
ut latera infestiora subeuntibus, quam ad-
versa corpora, essent. At parte in alia quin-
gentis & per stagnum facilis transitus, & in
morum adscensus inde fuit. Nam neque
opere emunitus erat, ut ubi ipsius loci ac
stagni præsidio satis creditum foret ; nec ulla
armatorum statio aut custodia obposita, in-

(x) *stagna auferrent Crev.*

LIBER XXVI CAP. XLVI 107

tentis omnibus ad opem eo ferendam, unde periculum ostendebatur. Ubi urbem sine certamine intravere, pergunt inde, quanto maximo cursu poterant, ad eam portam, circa quam omne contractum certamen erat. In quod adeo intenti omnium non animi solum fuere, sed etiam oculi auresque pugnantium spectantiumque & adhortantium pugnantes, ut nemo ante ab tergo senserit captam urbem, quam tela in averfos inciderunt, & utrimque ancipitem hostem habebant. Tunc, turbatis defensoribus metu, & mœnia capta, & porta intus forisque pariter refringi cœpta: & mox cædendo confractis, ne iter impeditur, foribus, armati inpetum fecerunt. Magna multitudo & muros transcendebat, sed hi passim ad cædem oppidanorum versi. Illa, quæ portam ingressa erat, iusta acies, cum ordinibus, media urbe in forum processit. Inde quum duobus itineribus fugientes videret hostes, alios ad tumulum in orientem versum, qui tenebatur quingentorum militum præsidio, alios in arcem, in quam & ipse Mago cum omnibus fere armatis, qui muris pulsifuerant, refugerat (y); partim copia-

*U. c. 542^a
a. C. 210^a*

*Urbs
capta*

(y) *refugerant Gron.*

U. c. 542. a. C. 210. rum ad tumulum expugnandum mittit, partim ipse ad arcem ducit. Et tumulus primo inpetu est captus, & Mago, arcem conatus defendere, quum omnia hostium plena videret, neque spem ullam esse, se arcemque & præsidium dedit. Quoad dedita arx est, cædes (z) tota urbe passim factæ; nec ulli puerum, qui obuius fuit, parcebatur. Tum, signo dato, cædibus finis factus: ad prædam victores versi, quæ ingens omnis generis fuit.

*Præda
[ingens.*

Captivi. XLVII. LIBERORUM capitum virile fecus ad decem millia capta. Inde, qui cives Novæ Carthaginis erant, dimisit: urbemque & sua omnia, quæ reliqua eis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant: eos publicos fore populi Romani edixit, cum spe propinqua libertatis, si ad ministeria bellenis operam navassent. Ceteram multitudinem incolarum juvenum, ac validorum servorum, in classem ad supplementum remigum dedit. Et auxerat navibus octo captivis classem. Extra hanc multitudinem Hispanorum obsides erant: quorum perinde, ac si sociorum liberi essent, cura habita. Captus & ad-

(z) & cædes Gron.

paratus ingens belli; catapultæ maximæ formæ centum viginti, minores ducentæ octoginta & una: ballistæ majores viginti tres, minores quinquaginta duæ: scorpionum majorum minorumque, & armorum telorumque, ingens numerus: signa militaria septuaginta quatuor. Et auri argentique relata ad imperatorem magna vis: pateræ aureæ fuerunt ducentæ septuaginta sex, libras ferme omnes pondo: argenti facti signatique decem & octo millia & trecenta pondo: vasorum argenteorum magnus numerus. Hæc omnia C. Flaminio quæstori adpensa adnumerataque sunt: tritici quadraginta millia modium, hordei ducenta septuaginta. Naves onerariæ sexaginta tres (a) in portu expugnata captæque: quædam cum suis oneribus, frumento, armis, ære præterea, ferroque, & linteis, & sparto, & navali alia materia ad classem ædificandam: ut minimum omnium, inter tantas opes belli captas, Carthago ipsa fuerit.

XLVIII. Eo die Scipio, C. Lælio cum focis navalibus urbem custodire jussu, ipse in castra legiones reduxit: fessosque milites omnibus uno die belli operibus (quippe qui

U. c. 542.

a. C. 210.

*Adparatus
belli
captus.*

*Aurum
&
argentum.*

(a) *sexaginta tres l. CXIII, Gron. Græv.*

U. c. 542.
a. C. 210.

*Scipio
gratias
Diis agit.*

*Conlau-
dat
milites.*

*Certamen
de murali
corona.*

& acie dimicassent, & capienda urbe tantum laboris periculique adissent, & capta, cum iis, qui in arcem confugerant, iniquo etiam loco pugnaissent) curare corpora iussit. Postero die, militibus navalibusque focis convocatis, primum Diis immortalibus laudesque & grates egit, qui se non urbis solum opulentissimæ omnium in Hispania uno die compotem fecissent, sed ante eo congestissent omnis pene Africæ atque Hispaniæ opes: ut neque hostibus quidquam relinqueretur, & sibi ac suis omnia superessent. Militum deinde virtutem conlaudavit, quod eos non eruptio hostium, non altitudo mœnium, non inexplorata stagni vada, non castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx deteruisset, quo minus transcenderent omnia perrumperentque. Itaque, quamquam omnibus omnia deberet, præcipuum (b) muralis coronæ decus ejus esse, qui primus murum ascendisset. Proferretur, qui se dignum eo duceret dono. Duo professi sunt: Q. Trebellius centurio legionis quartæ, & Sex. Digittius focus navalis. Nec ipsi tam inter se acriter contendebant, quam studia excitave-

(b) add. tamq̄ Gron, Crev.

rant uterque sui corporis hominum. Sociis
 C. Lælius præfectus classis; legionariis M.
 Sempronius Tuditanus aderat. Ea contentio
 quum prope seditionem veniret, Scipio tres
 recuperatores quum se daturum pronunciaffet,
 qui, cognita causa testibusque auditis, judi-
 carent, uter prior in oppidum transcendisset;
 C. Lælio & M. Sempronio advocatis partis
 utriusque P. Cornelium de medio adjecit;
 eosque tres recuperatores confidere, & causam
 cognoscere iussit. Quum res eo majore
 ageretur certamine, quod amoti tantæ digni-
 tatis non tam advocati, quam moderatores
 studiorum fuerant; C. Lælius, relicto con-
 silio, ad tribunal ad Scipionem accedit, eum-
 que docet, "rem sine modo ac modestia agi:
 " ac prope esse, ut manus inter se conferant:
 " Ceterum, etiamsi vis absit, nihilominus
 " detestabili exemplo rem agi; quippe ubi frau-
 " de ac perjurio decus petatur virtutis. Stare
 " hinc legionarios milites, hinc classicos,
 " per omnes Deos paratos jurare, magis quæ
 " velint, quam quæ sciant, vera esse, & ob-
 " stringere perjurio non se solum suumque
 " caput, sed signa militaria, & aquilas, sacra-
 " mentique religionem. Hæc se ad eum de

U. c. 342.

a. C. 210.

U. c. 542. »sententia P. Cornelii & M. Sempronii de-
a. C. 210. »ferre. » Scipio, conlaudato Lælio, ad con-
 eionem advocavit, pronuntiavitque, « Se
 » satis compertum habere, Q. Trebellium &
 » Sex. Digitium pariter in murum escendisse;
 » seque eos ambos, virtutis causa, coronis
 » muralibus donare. » Tum reliquos, prout
 cuique meritum virtusque erat, donavit. Ante
 omnes C. Lælium præfectum classis & omni
 genere laudis sibimet ipse (c) æquavit, &
 corona aurea ac triginta bubus donavit.

XLIX. Tum obsides civitatum Hispaniæ
 vocari iussit: quorum quantus numerus fue-
 rit, piget scribere, quippe quum alibi septin-
 gentos viginti quinque fuisse inveniam. Æque
 & alia inter auctores discrepant. Præsidium
 Punicum alius decem, alius septem, alius
 haud plus quam duum millium fuisse scribit.
 Capta alibi decem millia capitum, alibi supra
 quinque & viginti invenias. Scorpiones ma-
 jores minoresque ad sexaginta captos scripse-
 rim, si auctorem Græcum sequar Silenum:
 si Valerium Antiatem, majorum scorpionum
 sex millia, minorum tredecim: adeo nullus
 mentiendi modus est. Ne de ducibus quidem
 convenit. Plerique Lælium præfuisse classi;
 (c) *sibimetipsi* Gron. sunt

LIBER XXVI CAP. XLIX 113

sunt, qui M. Junium Silanum dicant. Arinem (d) præfuisse Punico præsidio, deditumque Romanis, Antias Valerius; Magonem alii scriptores tradunt. Non de numero navium captarum, non de pondere auri atque argenti, & redactæ pecuniæ, convenit. Si aliquibus adsentiri necesse est, media simillima veris sunt. Ceterum Scipio, vocatis obsidibus, primum universos bonum animum habere jussit: « Venisse eos in populi Romani potestatem; » qui beneficio, quam metu, obligare homines malit; exterarumque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio. » Deinde, acceptis nominibus civitatum, recensuit captivos, quot cujusque populi essent: & nuncios domum misit, ut ad suos quisque recipiendos veniret. Si quarum forte civitatum legati aderant, eis præsentibus suos restituit: ceterorum curam benigne tuendorum C. Flaminius quæstori attribuit. Inter hæc e media turba obsidum mulier magno natu, Mandonii uxor, qui frater Indibilis Ibergetum reguli erat, flens ad pedes imperatoris procubuit, obtestarique cœpit, ut curam cultumque feminarum inpen-

(d) Armen Gron. Crev.

Tom. VI,

Æ

U. e. 542
a. C. 210.

Scipionis
in obsidibus
humanitas

V. c. 342.
a. C. 210.

Cura
mulierum.

fius custodibus commendaret. Quum Scipio,
 » nihil profecto defuturum, » diceret : tum
 rursus mulier, » Haud magni ista facimus,
 » [inquit.] Quid enim huic fortunæ non fatis
 » est? Alia me cura, ætatem harum intuen-
 » tem, (nam ipsa jam extra periculum injuriæ
 » muliebris sum) stimulat. » Ætate & forma
 florentes circa erant Indibilis filiæ, aliæque
 nobilitate pari, quæ omnes eam pro parente
 colebant. Tum Scipio, « Meæ populique
 » Romani disciplinæ causa facerem, [inquit]
 » ne quid, quod sanctum usquam esset, apud
 » nos violaretur. Nunc, ut id curem inpen-
 » sius, vestra quoque virtus dignitasque facit:
 » quæ ne in malis quidem oblitæ decoris ma-
 » tronalis estis. » Spectatæ deinde integritatis
 viro tradidit eas, tuerique haud secus vere-
 cunde ac modeste, quam hospitem conjuges
 ac matres, jussit.

Sponsa
Allucii
pudice
servata.

L. CAPTIVA deinde a militibus adducitur
 ad eum adulta virgo, adeo eximia forma,
 ut, quacumque incedebat, converteret om-
 nium oculos. Scipio, percunctatus patriam
 parentesque, inter cetera accepit, desponsam
 eam principi Celtiberorum adolescenti : Al-
 lucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus

sponsoque ab domo adcitis, quum interim *U. c. 542.*
 audiret, deperire eum sponsæ amore, ubi *á. C. 210.*
 primum venit, adcuratiore eum sermone,
 quam parentes, adloquitur. « Juvenis [inquit] *Oratio ad*
 » juvenem adpello, quo minor sit inter nos *cum*
 » hujus sermonis verecundia. Ego, quum *Scipionis.*
 » sponsa tua capta a militibus nostris ad
 » me ducta esset, audiremque, eam tibi
 » cordi esse, & forma faceret fidem, quia
 » ipse, si frui liceret ludo ætatis, (præser-
 » tim recto & legitimo amore) & non respu-
 » blica animum nostrum occupasset, veniam
 » mihi dari sponsam inpensius amanti vellem:
 » tuo, cujus possum, amori faveo. Fuit
 » sponsa tua apud me eadem, qua apud soce-
 » ros tuos parentesque suos, verecundia:
 » servata tibi est, ut inviolatum & dignum
 » me teque dari tibi donum posset. Hanc
 » mercedem unam pro eo munere pacif-
 » cor: amicus populo Romano sis. Et, si
 » me virum bonum credis esse, quales pa-
 » trem patruumque meum jam ante hæ gentes
 » norant, scias multos nostri similes in civi-
 » tate Romana esse; nec ullum in terris po-
 » pulum hodie dici posse, quem minus tibi
 » hostem tuisque esse velis, aut amicum ma-

V. c. 542.
a. C. 210.

» Iis. » Adolescens, simul pudore & gaudio perfusus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro se referendam, quoniam sibi nequaquam satis facultatis, pro suo animo atque illius erga se merito, esset. Parentes inde cognatique virginis appellati. Qui, quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam satis magnum adtulissent auri pondus, orare Scipionem, ut id ab se donum acciperet, coeperunt: haud minorem ejus rei apud se gratiam futuram esse, adfirmantes, quam redditae inviolatae foret virginis. Scipio, quando tanto opere peterent; accepturum se pollicitus, poni ante pedes jussit: vocatoque ad se Allucio, « Su- » per dotem, [inquit] quam accepturus a » socero es, hæc tibi a me dotalia donia » accedent: » aurumque tollere, ac sibi habere jussit. His lætus donis honoribusque dimissus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis: « Venisse Diis simi- » limum juvenem, vincentem omnia, quum » armis, tum benignitate ac beneficiis. » Itaque, delectu clientium habito, cum delectis mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem revertit.

LI. SCIPIO retentum secum Lælium, dum captivos obsidesque & prædam ex consilio ejus disponderet, fatis omnibus compositis, data quinquereme, captivisque, Magone & quindecim fere senatoribus, qui simul cum eo capti erant, in navem inpositis, nuncium victoriæ Romam mittit. Ipse paucos dies, quibus morari Carthagine statuerat, exercendis navalibus pedestribusque copiis absumsit. Primo die legiones in armis quatuor millium spatio decurrerunt: secundo die arma curare & tergere ante tentoria jussit: tertio die rudibus inter se in modum justæ pugnæ concurrerunt, præpilatisque missilibus jaculati sunt: quarto die quies data: quinto iterum in armis decursum est. Hunc ordinem laboris quietisque, quoad Carthagine morati sunt, servarunt. Remigium classicique milites, tranquillo in altum eVecti, agilitatem navium simulacris navalis pugnæ experiebantur. Hæc extra urbem terra marique corpora simul animosque ad bellum acuebant. Urbs ipsa strepebat adparatu belli, fabris omnium generum in publica officina inclusis. Dux cuncta pari cura obibat. Nunc in classe ac navali erat: nunc cum legionibus decurrebat:

*U. 6. 5422
a. C. 210.*

*Lælius in
Romam.
Scipio co-
pias exer-
cet.*

V. c. 542.
a. C. 210.

Et Tarra-
conem.

nunc operibus adspiciendis tempus dabat, quæque in officinis, quæque in armamentario ac navalibus fabrorum multitudo plurima in singulos dies certamine ingenti faciebat. His ita inchoatis, refectisque, qua quassi erant, muris, dispositisque præfidiis ad custodiam urbis, Tarraconem est profectus, a multis legationibus protinus in via aditus. Quas parim dato responso ex itinere dimisit, parim distulit Tarraconem, quo omnibus novis veteribusque sociis edixerat conventum. Et cuncti fere, qui cis Iberum incolunt, populi, multi etiam ulterioris provinciæ convenerunt. Carthaginienfium duces primo ex industria famam captæ Carthaginis comprefserunt: deinde, ut clarius res erat, quam ut tegi ac dissimulari posset, elevabant verbis. « Nec » opinato adventu ac prope furto unius diei » urbem unam Hispaniæ interceptam. Cujus » rei tam parvæ præmio elatum insolentem » juvenem, inmodico gaudio speciem magnæ » victoriæ inposuiss. At, ubi adpropinquare » tres duces, tres victores hostium exercitus » audisset, obcurfuram ei extemplo domesti- » corum funerum memoriam.» Hæc in vulgus jactabant, haudquaquam ipsi ignari, quantum sibi ad omnia virium, Carthagine amissa, decessisset,

EPITOME
LIBRI XXVII LIVIANI

C. N. FULVIUS proconsul cum exercitu ab Hannibale ad Herdoneam cæsus est. Meliore eventu a Claudio Marcello consule adversus eundem ad Numistronem pugnatum est. Inde Hannibal noctu recessit. Marcellus insecutus est, & subinde cedentem pressit, donec confligeret. Priore pugna Hannibal superior fuit, Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater consul Tarentinos per prodicionem recepit. In Hispania ad Bæculam Scipio cum Hasdrubale Hamilcaris conflixit, & vicit. Inter alia captum puerum regalem eximiæ formæ ad avunculum Mastinissam cum donis dimisit. Claudius Marcellus, T. Quinctius Crispinus consules, speculandi causa progressi e castris, insidiis ab Hannibale circumventi sunt. Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit. Res

præterea a P. Sulpicio prætore adversus
 Philippum & Achæos gestas continet.
 Lustrum a censoribus conditum est : censa
 sunt civium capita centum triginta septem
 millia centum & octo ; ex quo numero
 adparuit , quantum hominum tot prælio-
 rum adversa fortuna populo Romano ab-
 stulisset. Hasdrubal , qui cum exercitu
 novo transcenderat Alpes , ut se Hanni-
 bali conjungeret , cum millibus hominum
 quinquaginta sex cæsus est , M. Livii
 consulis ductu , sed non minore opera
 Claudii Neronis consulis : qui , quum
 Hannibali obpositus esset , relictis castris,
 ita ut hostem falleret , cum electa manu
 profectus , Hasdrubalem circumvenit.

Hic ita
 conil Mar
 recepta, M
 vi cepit. A
 halis, qua
 preffa. Pr
 liti conc
 ginta m
 lia horo
 tantum g
 paucos di
 donea ur
 habebat
 Cannen
 loco (a)
 Negleger
 spes e
 fidem fer
 excellit
 (*) aut
 (a) 1
 (b) 1

LIBER XXVII

I.

HIC status rerum Hispaniæ erat. In Italia consul Marcellus, Salapia per proditionem recepta, Maroneam & Meles de Samnitibus vi cepit. Ad tria millia militum ibi Hannibalis, quæ præsidii causa relicta erant, oppressa. Præda (& aliquantum ejus fuit) militi concessa. Tritici quoque ducenta quadraginta millia modium, & centum decem millia hordei inventa. Ceterum nequaquam indantum gaudium fuit, quanta clades intra paucos dies accepta est, haud procul ab Herdonea urbe. Castra ibi Cn. Fulvius proconsul habebat, spe recipiendæ Herdoneæ, quæ post Cannensem cladem ab Romanis defecerat, nec loco satis tuto posita, nec præsidiis firmata. Neglegentiam insitam ingenio ducis augebat spes ea, quod labare iis adversus Pœnum fidem senserat, postquam, Salapia amissa, excessisse his locis in Bruttios Hannibalem (a) auditum est. Ea omnia, ab Herdonea (b)

U. e. 542.
a. C. 210.

Quædam
Samnii
urbes capta
sunt.

(a) Hannibalem in Bruttios Gron. Crev.

(b) Ab Herdonea ea omnia Gron. Crev.

*U. c. 542.
a. C. 210.*

per occultos nuncios delata Hannibali, simul curam sociæ retinendæ urbis, & spem fecere incautum hostem adgrediendi. Exercitu expedito, ita ut famam prope præveniret, magnis itineribus ad Herdoneam contendit, & quo plus terroris hosti objiceret, acie instructa accessit. Par audacia Romanus, consilio & viribus inpar, copiis raptim eductis, confluxit. Quinta legio & sinistra ala acriter pugnam inierunt. Ceterum Hannibal, signo equitibus dato, ut, quum pedestres acies occupassent præsentem certamine oculos animosque, circumvecti, pars castra hostium, pars terga trepidantium invaderent, ipse in Fulvii similitudinem nominis, quod Cn. Fulvium prætorem biennio ante in iisdem devicerat locis, increpans, similem eventum pugnæ fore adfirmabat. Neque ea spes vana fuit. Nam, quum cominus acie & peditum certamine multi cecidissent Romanorum, starent tamen ordines signaque; equestris a tergo tumultus, simul a castris clamor hostilis auditus, sextam ante legionem, quæ, in secunda acie posita, prior ab Numidis turbata est, quintam deinde atque eos, qui ad prima signa erant, avertit. Pars in fugam effusi, pars

*Hannibal
ad Herdoneam Cn.
Fulvium
vincit.*

in medio cæsi : ubi & ipse Cn. Fulvius cum undecim tribunis militum cecidit. Romanorum sociorumque quot cæsa in prælio millia sint, quis pro certo adfirmet? quum tredecim millia alibi, alibi haud plus, quam septem inveniam. Castris prædaque victor potitur. Herdoneam, quia & defecturam fuisse ad Romanos comperit, nec mansuram in fide, si inde abcessisset, multitudine omni Metapontum ac Thurios traducta, incendit : occidit (c) principes, qui cum Fulvio colloquia occulta habuisse comperiti sunt. Romani, qui ex tanta clade evaserant, diversis itineribus semerme (d) ad Marcellum consulem in Samnium perfugerunt.

II. MARCELLUS, nihil admodum tanta clade territus literas Romam ad senatum de duce & exercitu ad Herdoneam amisso scribit. « Ceterum, eundem se, qui post Cannensem pugnam ferocem victoria Hannibalem contudisset, ire adversus eum, brevem illi lætitiâ, qua exsultet, facturum. » Et Romæ quidem quum luctus ingens ex præterito, tum timor in futurum erat. Consul,

(c) occiditque Gron.

(d) semerme Crev.

U. c. 542.
a. C. 210.

Herdoneam de-
let, oppidanosque
migrare jubet.

*U. e. 542.
a. C. 210.*

*Marcellus
ad Hanni-
balem con-
sedit.*

ex Samnio in Lucanos transfessus, ad Numistronem in conspectu Hannibalis loco plano, quum Pœnus collem teneret, posuit castra. Addidit & aliam fidentis speciem, quod prior in aciem eduxit. Nec detrectavit Hannibal, ut signa portis efferri vidit. Ita tamen aciem instruxerunt, ut Pœnus dextrum cornu in collem erigeret, Romani sinistrum ad oppidum adplicarent. Ab hora tertia quum ad noctem pugnam extendissent, fessæque pugnando primæ acies essent, ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Hannibale Hispani milites & funditor Baliaris, elephantique quoque, commisso jam certamine in prælium acti. Diu pugna neutro inclinata stetit. Primæ legioni tertia, dexterae alæ sinistra subiit, & apud hostes integri a fessis pugnam accipere. Novum atque atrox prælium ex tam segni repente exarsit, recentibus animis corporibusque: sed nox incerta victoria diremit pugnantes. Postero die Romani ab sole orto in multum diei steterunt in acie: ubi nemo hostium adversus prodiit, spolia per otium legere, & congestos in unum locum cremavere suos. Nocte insequenti Hannibal silentio movit castra, & in Apuliam

*Abit
Hannibal
nocte,
sequente
Marcello.*

abiit : Marcellus , ubi lux fugam hostium aperuit , faucibus cum præsidio modico Numifrone relictis , præpositoque his L. Furio Purpureone tribuno militum , vestigiis institit sequi . Ad Venusiam adeptus eum est . Ibi per dies aliquot quum ab stationibus procurfaretur , mixta equitum peditumque tumultuosa magis prælia , quam magna , & ferme omnia Romanis secunda fuerunt . Inde per Apuliam ducti exercitus sine ullo memorando certamine , quum Hannibal nocte signa moveret , locum insidiis quærens ; Marcellus , nisi certa luce , & explorato ante , non sequeretur .

*U. c. 542.
a. C. 210.*

III. CAPUÆ interim Flaccus dum bonis principum vendendis , agro , qui publicatus fuerat , locando (locavit autem omnem frumento) tempus terit ; ne deesset materia in Campanos sæviendi , novum in occulto gliscens per indicium protractum est facinus . Milites ædificiis emotos , simul ut cum agro testæ urbis fruenda locarentur , simul metuens , ne suum quoque exercitum , sicut Hannibalis , nimia urbis amœnitas emolliret , in portis murisque sibimet ipsos testæ militariter coegerat ædificare . Erant autem pleraque ex

*Conjuratio
Campano-
rum.*

U. e. 542.
a. C. 210.

cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, stramento intecta omnia, velut de industria, alimentis ignis. Hæc noctis una hora ut omnia incenderent, centum septuaginta Campani, principibus fratribus Blossis, conjuraverant. Indicio ejus rei ex familia Blossorum facto, portis repente jussu proconsulis clausis, quum ad arma signo dato milites concurrissent; comprehensi omnes, qui in noxa erant, & quæstione acriter habita, damnati necatique: indicibus libertas, & æris dena millia data. Nuceros & Acerranos querentes, ubi habitarent, non esse, Acerris ex parte incensis, Nuceria deleta, Romam Fulvius ad senatum misit. Acerranis permissum, ut ædificarent, quæ incensa erant: Nucerini Atellam, quia id maluerant, (Atellanis Calatiam migrare jussis) traducti. Inter multas magnasque res, quæ, nunc secundæ, nunc adversæ, occupabant cogitationes hominum, ne Tarentinæ quidem arcis excidit memoria. M. Ogulnius & P. Aquillius (e) in Etruriam legati ad frumentum cœmendum, quod Tarentum portaretur, profecti: & mille milites de exercitu urbano, par numerus Romanorum sociorum-

(e) Aquilius Gron. Crev.

que, eodem in præsidium cum frumento missi sunt.

*U. c. 542.
a. C. 210.*

IV. JAM æstas in exitu erat, comitorumque consularium instabat tempus. Sed literæ Marcelli, negantis e republica esse, vestigium abscedi ab Hannibale, cui cedenti certamenque abnuenti gravis (f) ipse instaret, curam injecerant, ne aut consulem, tum maxime res agentem, a bello avocarent, aut in annum consules deessent. Optimum visum est, quamquam extra Italiam esset, Valerium potius consulem ex Sicilia revocari. Ad eum literæ jussu senatus ab L. Manlio prætore urbis missæ, cum literis consulis M. Marcelli: ut ex iis nosceret, quæ causâ Patribus eum potius, quam collegam, revocandi ex provincia esset. Eo fere tempore legati ab rege Syphace Romam venerunt, quæ is prospera prælia cum Carthaginiensibus fecisset, memorantes. « Regem nec inimiciorem ulli » populo, quam Carthaginiensi, nec amicio- » rem, quam Romano, adfirmabant esse. » Misisse eum antea legatos in Hispaniam ad » Cn. & P. Cornelios, imperatores Romanos. » Nunc ab ipso velut fonte petere Roma-

*Marcellus
instat Han-
nibali.*

*Syphacis
legati ad
Rom.*

(f) *gravius Gron.*

U. C. 542.
a. C. 210.

Romano-
rum legati
ad
Syphacem.

Legati
Alexandriam
missi.

» nam (g) amicitiam voluisse. » Senatus non legatis modo benigne respondit, sed & ipse legatos cum donis ad regem misit, L. Genucium, P. Pœtelium, P. Popillium (h). Dona tulere, togam, & tunicam purpuream, fellam eburneam, pateram ex quinque pondo auri factam. Protinus (i) & alios Africæ regulos iussi adire: iis quoque quæ darentur, portata, togæ prætextæ, & terna (k) pondo pateræ aureæ. Et Alexandriam ad Ptolomæum Cleopatramque reges M. Atilius & Manius Acilius legati, ad commemorandam renovandamque amicitiam missi, dona tulere, regi togam & tunicam purpuream cum sella eburnea: reginæ, pallam pictam cum amiculo purpureo. Multa ea æstate, qua hæc facta sunt, ex propinquis urbibus agrisque nunciata sunt prodigia; Tusculi agnum cum ubere lactenti natum: Jovis ædis culmen fulmine ictum, ac prope omni tecto madatum: iisdem ferme diebus, Anagninæ terram ante portam ictam diem ac noctem sine ullo ignis alimento, arsisse

(g) Romanorum Gron. Crev.

(h) Popilium Gron. Crev.

(i) Protenus Gron. Crev.

(k) ternum Gron. Crev.

arsisse : & aves, ad compitum Anagninum, in luco Dianæ nidos in arboribus reliquisse: Tarracinæ in mari haud procul portu angues magnitudinis miræ, lascivientium piscium modo exultasse : Tarquiniis porcum cum ore humano genitum : & in agro Capenate, ad Lucum Feroniæ, quatuor signa sanguine multo diem ac noctem sudasse. Hæc prodigia hostiis majoribus procurata decreto pontificum : & supplicatio diem unum Romæ ad omnia pulvinaria, alterum, in Capenate agro, ad Feroniæ lucum, indicta.

V. M. VALERIUS consul literis excitus, provincia exercituque mandato Cincio prætori, M. Valerio Messalla præfecto classis cum parte navium in Africam prædatum simul speculatumque, quæ populus Carthaginien- sis ageret pararetque, missò, ipse decem navibus Romam profectus quum prospere pervenisset, senatum extemplo habuit. Ibi de suis rebus gestis commemoravit. « Quum an- nos prope sexaginta in Sicilia terra mari- que sæpe magnis cladibus bellatum esset, » se eam provinciam confecisse. Neminem » Carthaginensem in Sicilia esse : neminem » Siculum, qui metu inde fugati asuerint, »

Tom. VI.

I

*U. c. 542.
a. C. 210.*

*Valerius
Cof.
Romam
redita*

*Res a se
gestas nar-
rat.*

V. c. 542. » non esse : omnes in urbes, in agros suos
a. C. 210. » reductos, arare, ferere : desertam recoli
 » tandem terram, frugiferam ipsis cultoribus,
 » populoque Romano pace ac bello fidissimum
 » annonæ subsidium. » Exin Mutine, & si
 quorum aliorum merita erga populum Roma-
 num erant, in senatum introductis, honores
 omnibus, ad exsolvendam fidem a consule,
 (1) habiti. Mutines etiam civis Romanus
 factus, rogatione ab tribuno plebis, ex aucto-
 ritate Patrum, ad plebem lata. Dum hæc
 Romæ geruntur, M. Valerius Messalla (m)
 quinquaginta navibus quum ante lucem ad
 Africam accessisset, inprovise in agrum Utri-
 censem exscensionem fecit : eumque late de-
 populatus, multis mortalibus cum alia om-
 nis generis præda captis, ad naves rediit,
 atque in Siciliam transfudit; tertiodécimo
 die, quam profectus inde erat, Lilybæum
 revertis. Ex captivis, quæstione habita,
 hæc comperta, consuliq; Lævino omnia
 ordine perscripta, ut sciret, quo in statu res
 Africæ essent. « Quinque millia Numidarum
 » cum Masinissa, Galæ filio, acerrimo juve-

*Classis
 Rom.
 Africam
 populatur.*

(1) *Consulis Gron. Crev.*

(m) *Messalla Gron. Crev.*

ne, Carthagine esse; & alios per totam ^{U. c. 542a}
 » Africam milites mercede conduci, qui in ^{a. c. 210a}
 » Hispaniam ad Hædrubalem trajicerentur:
 » ut is quam maximò exercitù, primo quoque
 » tempore in Italiam transgressus, jungeret
 » se Hannibali. In eo positam victoriam cre-
 » dere Carthaginienses. Classè præterea in-
 » gentem adparari ad Siciliam repetendam,
 » eamque se credere brevi trajeturam.» Hæc
 recitata à consule ita movere senatum, ut
 non expectanda comitia consuli censerent,
 sed dictatorem comitorum habendorum causâ
 dici, & extemplo in provinciâ redeundum.
 Illa disceptatio tenebat, quod consul in Si-
 cilia se M. Valerium Messallam, qui tum
 classis præesset, dictatorem dicturum esse a-
 » bāt: Patres extra Romanum agrum (eum
 autem in (n) Italia terminari) negabant dicta-
 » torem dici posse. M. Lucretius tribunus ple-
 » bis quum de ea re consuleret, ita decrevit
 » senatus, « Ut consul prius, quam ab urbe
 » discederet, populum rogaret, quem dicta-
 » torem dici placeret; eumque, quem popu-
 » lus jussisset, diceret dictatorem. Si consul
 » noluisse, prætor (o) populum rogaret:
 (n) in del. Crev. (o) add. urbanus Gron.

V. c. 542.
a. C. 210.

» si ne is quidem vellet, tum tribuni ad ple-
» bem ferrent. » Quum consul se populum
rogaturum negasset, quod suæ potestatis esset,
prætoremque vetuisset rogare; tribuni plebis
rogarunt, plebesque scivit, ut Q. Fulvius,
qui tum ad Capuam erat, dictator diceretur.
Sed, quo die id plebis concilium futurum
erat, consul clam nocte in Siciliam abiit:
desertitque Patres literas ad M. Claudium
mittendas censuerunt, ut desertæ ab collega
reipublicæ subveniret, diceretque, quem
populus iussisset, dictatorem. Ita a M. (p)
Claudio consule Q. Fulvius dictator dictus,
& ex eodem plebiscito & ab Q. Fulvio dicta-
tore P. Licinius Crassus pontifex maximus
magister equitum dictus.

*Q. Fulvius
dictator.*

*Certamen
inter tribu-
nos dicta-
toremque.*

VI. DICTATOR postquam Romam venit;
Cn. Sempronium Blæsum legatum, quem ad
Capuam habuerat, in Etruriam provinciam
ad exercitum misit, in locum C. Calpurnii
prætoris, quem, ut Capuæ exercituique suo
præesset, literis excivit. Ipse comitia, in
quem diem primum potuit, edixit: quæ, cer-
tamine inter tribunos dictatoremque injecto,
perfici non potuerunt (q). Galeria juniorum,

(p) M. del. Gron. Crv. (q) potuerant Gron.

quæ forte prærogativa erat, Q. Fulvium & ^{U. 6. 542.}
 Q. Fabium consules dixerat, eodemque jure ^{de C. 210.}
 vocatæ inclinassent, ni tribuni plebis C. & L.
 Arennii se interposuissent : qui, « neque ma-
 » gistratum continuari satis civile esse, »
 aiebant ; « & multo fœdioris exempli, eum
 » ipsum creari, qui comitia haberet. Itaque,
 » si suum nomen dictator acciperet, se comitiis
 » intercessuros : si aliorum, præterquam ipsius,
 » ratio haberetur, comitiis se moram non
 » facere. » Dictator causam comitorum aucto-
 ritate senatus, plebiscito, exemplis tutabatur.
 « Namque, Cn. Servilio consule, quum C.
 » Flaminius alter consul ad Trasimenum ceci-
 » disse, ex auctoritate Patrum ad plebem
 » latum, plebemque scivisse, ut, quoad bel-
 » lum in Italia esset, ex iis, qui consules
 » fuissent, quos & quoties vellet, reficiendi
 » consules populo jus esset. Exemplumque
 » eam in rem se habere vetus L. Postumii
 » Megelli, qui interrex iis comitiis, quæ
 » ipse habuisset, consul cum C. Junio Bubul-
 » co creatus esset ; recens Q. Fabii, qui sibi
 » continuari consulatum, nisi id bono publico
 » fieret, profecto numquam sivisset » (r). His

(r) sicut Gron.

V. c. 542
a. C. 210.

orationibus quum diu certatum esset, postremo ita inter dictatorem ac tribunos convenit, ut eo, quod censuisset senatus, staretur, Patribus id tempus reipublicæ visum est, ut per veteres, & expertos, bellique peritos imperatores respublica gereretur, Itaque moram fieri comitiis non placere. Concedentibus tribunis, comitia habita. Declarati consules Q. Fabius Maximus quintum, Q. Fulvius Flaccus quartum. Prætores inde creati, L. Veturius Philo, T. Quinctius Crispinus, C. Hostilius Tubulus, C. Aurunculeius. Magistratibus in annum creatis, Q. Fulvius dictatura se abdicavit. Extremo æstatis hujus, classis Punica navium quadraginta cum præfecto Hamilcare in Sardiniam trajecta, Olbientem primo, dein, postquam ibi P. Manlius Vulso prætor cum exercitu adparuit, circumacta inde ad alterum insulæ latus, Caralitanum agrum vastavit, & cum præda omnis generis in Africam rediit. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot subfectique. C. Servilius Pontifex factus in locum T. Otacilii Crassi, Ti. Sempronius Ti. F. Longus augur factus in locum T. Otacilii Crassi. Decemvir item sagris faciendis in locum Ti. Sempronii C. F.

Longi
fectus

& M.

que in

fetti. E

rium P

maximu

consul,

est factu

fecit. S

nec q

diremi

se abd

P. Licin

instaura

Porcius

anea

poris

runt.

VII.

fimo

erat,

venit:

gressus

fecit.

(s)

Longi, Ti. Sempronius Ti. F. Longus sub-
 fectus. M. Marcius rex sacrorum mortuus est,
 & M. Æmilius Papus maximus curio. Ne-
 que in eorum locum sacerdotes eo anno sub-
 fecti. Et censores hic annus habuit L. Vetu-
 rium Philonem & P. Licinium Crassum,
 maximum pontificem, Crassus Licinius nec
 consul, nec prætor antè fuerat, quam censor
 est factus: ex ædilitate gradum ad censuram
 fecit. Sed hi censores neque senatum legerunt,
 nec quidquam publicæ rei egerunt: mors
 diremit L. Veturii. Inde & Licinius censura
 se abdicavit. Ædiles curules L. Veturius &
 P. Licinius Varus ludos Romanos diem unum
 instaurarunt. Ædiles plebis Q. Catius & L.
 Porcius Licinus ex multatio argento signa
 ænea ad Cereris dedere: & ludos, pro tem-
 poris ejus copia, magnifici adparatus fece-
 runt.

VII. EXITU anni hujus, die quarto & trice-
 simo, (s) quam ab Tarracone profectus
 erat, C. Lælius legatus Scipionis Romam
 venit: isque, cum agmine captivorum in-
 gressus urbem, magnum concursum hominum
 fecit. Postero die in senatum introductus,

U. c. 542.
a. C. 210.

Lælius
ex
Hispania
Romam
venit.

(s) quarta & tricesima Gron. Crev.

U. e. 542.
a. C. 210. captam Carthaginem, caput Hispaniæ, uno die, receptasque aliquot urbes, quæ defecissent, novasque in societatem adscitas, exposuit. Ex captivis comperta his fere congruentia, quæ in literis fuerant M. Valerii Messallæ. Maxime movit Patres Hasdrubalis transitus in Italiam, vix Hannibali atque ejus armis subsistentem. Productus & in concionem Lælius eadem edisseruit. Senatus ob res feliciter a P. Scipione gestas supplicationem in unum diem decrevit. C. Lælium primo quoque tempore, cum quibus venerat navibus, redire in Hispaniam jussit. Carthaginis expugnationem in hunc annum contuli, multis auctoribus, haud nescius, quosdam esse, qui anno insequenti captam tradiderint: quod mihi minus simile veri visum est, annum integrum Scipionem nihil gerundo in Hispania consumsisse. Q. Fabio Maximo quintum, Q. Fulvio Flacco quartum consulibus, Idibus Martiis, quo die magistratum inierunt, Italia ambobus provincia decreta; regionibus tamen partitum imperium: Fabius ad Tarentum, Fulvius in Lucanis ac Bruttis rem gereret. M. Claudio prorogatum in annum imperium, Prætores sortiti provincias: C. Hosti-

U. e. 543.
a. C. 209.

Q. Fabio
V. Q. Fulvio IV.
Coss.
Provincia
&
exercitus.

lius Tubulus urbanam, L. Veturius Philo peregrinam cum Gallia, T. Quinctius Crispinus Capuam, C. Aurunculeius Sardiniam. Exercitus ita per provincias divisi. Fulvio duæ legiones, quas in Sicilia M. Valerius Lævinus haberet; Q. Fabio, quibus in Etruria C. Calpurnius præfuisset, decretæ. Exercitus urbanus ut in Etruriam succederet: C. Calpurnius eidem præfesset provinciæ exercituique: Capuam exercitumque, quem Q. Fulvius habuisset, T. Quinctius obtineret. C. Hostilius ab C. Lætorio proprætore provinciam exercitumque, qui tum jam Arimini erat, acciperet. M. Marcello, quibus consul bene rem gesserat, legiones decretæ. M. Valerio cum L. Cincio (his quoque est enim prorogatum in Sicilia imperium) Cannensis exercitus datus: eumque supplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fulvii superessent, iussi. Conquisitos eos, consules in Siciliam miserunt: additaque eadem militiæ ignominia, sub qua Cannenses militabant, quique ex prætoris Cn. Fulvii exercitu, ob similis iram fugæ, missi eo ab senatu fuerant. C. Aurunculeio eadem in Sardinia legiones, quibus P. Manlius Vulso eam provinciam

U. c. 543.
a. C. 209.

*U. c. 543.
a. C. 209.*

obtinerat, decretæ. P. Sulpicio, eadem legione eademque classe Macedoniam obtinere iussu, prorogatum in annum imperium. Triginta quinqueremes ex Sicilia Tarentum ad Q. Fabium consulem mitti iussæ: cetera classe prædatum in Africam, aut ipsum M. Valerium Lævinum trajicere; aut mittere, seu L. Cincium, seu M. Valerium Messallam. Nec de Hispania quidquam mutatum, nisi quod non in annum Scipioni Silanoque, sed donec revocati ab fenatu forent, prorogatum imperium est. Ita provinciæ exercituumque in eum annum partita imperia.

VIII. INTER majorum rerum curas comitia maximi curionis, quum in locum M. Æmilii sacerdos crearetur, vetus excitaverunt certamen; patriciis negantibus C. Mamiliū Vitulū, qui unus ex plebe petebat, habendam rationem esse, quia nemo ante eum, nisi ex Patribus, id sacerdotium habuisset. Tribuni adpellati ad fenatum rejecerunt. Senatus populi potestatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus curio C. Mamilius Vitulus. Et flaminem Dialem invitum inaugurari coëgit P. Licinius pontifex maximus C. Valerium Flaccum. Decemvir sacris faciundis

*C. Mamilius primus
ex plebe
maximus
curio.*

creatus in locum Q. Mucii Scævolaë demortui C. Lætorius. Caussam inaugurari coacti flaminis libens reticuissem, ni ex mala fama in bonam vertisset. Ob adolescentiam negligentem luxuriosamque C. Flaccus flamen captus a P. Licinio pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano cognatisque aliis ob eadem vitia invisus. Is, ut animum ejus cura sacrorum & ceremoniarum cepit, ita repente exiit antiquos mores, ut nemo tota (t) juventute haberetur prior, nec probatior primoribus Patrum, suis pariter alienisque, esset. Hujus famæ consensu elatus ad justam fiduciam sui, rem intermissam per multos annos ob indignitatem flaminum priorum repetivit, ut in senatum introiret. Ingressum eum curiam quum L. Licinius prætor inde eduxisset, tribunos plebis adpellavit flamen. Vetustum jus sacerdotii repetebat: datum id cum toga prætexta, & sella curuli, & flaminio esse. Prætor, non exoletis vetustate annalium exemplis stare jus, sed recentissimæ cujusque consuetudinis usu, volebat: nec patrum, nec avorum memoria Dialem quemquam id jus usurpasse. Tribuni, rem inertia flaminum ob-

U. c. 543.

a. C. 209.

*Flamen
Dialis in-
vitus inau-
guratur C.
Valerius,*

*Jure sacer-
dotii sena-
tum ingre-
ditur.*

(t) *in tota* Gron. Crev.

U. c. 543. literatam ipsis, non sacerdotio, damno fuisse;

a. C. 209.

quum æquum censuissent, ne ipso quidem contra tendente prætore, magno adfensu Patrum plebisque, flaminem in senatum introduxerunt; omnibus ita existimantibus, magis sanctitate vitæ, quam sacerdotii jure, rem eam flaminem obtinuisse. Consules prius, quam in provincias irent, duas urbanas legiones; in supplementum, quantum opus erat ceteris exercitibus militum, scripserunt. Urbanum veterem exercitum Fulvius consul C. Fulvio Flacco legato (frater hic consulis erat) in Etruriam dedit ducendum, & legiones, quæ in Etruria erant, Romam deducendas. Et Fabius consul reliquias exercitus Fulviani conquistatas (fuere autem ad tria millia trecenti triginta sex) Q. Maximum filium ducere in Siciliam ad M. Valerium proconsulem jussit, atque ab eo duas legiones & triginta quinqueremes accipere. Nihil hæc eductæ ex insula legiones minuerunt, nec viribus, nec specie, ejus provinciæ præsidium. Nam quum, præter egregie suppletas duas veteres legiones, transfugarum etiam Numidarum equitum peditumque magnam vim haberet, Siculos quoque, qui in exercitû Epicydis aut

*Exercitus
in
Sicilia.*

Pœnorum fuerant, belli peritos viros, milites scripsit. Ea externa auxilia quum singulis Romanis legionibus adjunxisset, duorum speciem exercituum servavit: altero L. Cincium partem insulæ, qua regnum Hieronis fuerat, tueri iussit; altero ipse ceteram insulam tuebatur, divisam quondam Romani Punicique imperii finibus: classe quoque navium septuaginta partita, ut omni ambitu litorum præfidia oræ maritimæ essent. Ipse cum Mutinis equitatu provinciam peragrabat, ut viseret agros, cultaque ab incultis notaret, & perinde dominos laudaret castigaretque. Ita tantum ea cura frumenti provenit, ut & Romam mitteret, & Catanam conveheret, unde exercitui, qui ad Tarentum æstiva acturus esset, posset præberi.

IX. CETERUM transportati milites in Siciliam (& erant major pars Latini nominis sociorumque) prope magni motus causa fuere: adeo ex parvis sæpe magnarum momenta rerum pendent. Fremitus enim inter Latinos sociosque in conciliis ortus: « Decimum annum delectibus, stipendiis exhaustos esse. Quotannis ferme clade magna pugnare. » Alios in acie occidi, alios morbo absumi.

*Fremitus
inter
Latinos
sociosque.*

*U. c. 543.
a. C. 209.*

U. c. 543. » Magis perire sibi civem, qui ab Romano
ab C. 20. » miles lectus sit, quam qui a Pœno captus:
 » quippe ab hoste gratis remitti in patriam;
 » ab Romanis extra Italiam in exsilium verius,
 » quam in militiam, ablegari. Octavum jam
 » ibi annum fenescere Cannensem militem,
 » moriturum ante, quam Italia hostis (quippe
 » nunc quum maxime florens viribus) exce-
 » dat. Si veteres milites non redeant in pa-
 » triam, novi legantur, brevi neminem super-
 » futurum. Itaque, quod propediem res ipsa
 » negatura sit, priusquam ad ultimam solitu-
 » dinem atque egestatem perveniant, negan-
 » dum populo Romano esse. Si consentientes
 » in hoc socios videant Romani, profecto de
 » pace cum Carthaginensibus jungenda cogi-
 » turos. Aliter numquam, vivo Hannibale,
 » sine bello Italiam fore. » Hæc acta in con-
 ciliis. Triginta tum coloniæ populi Romani
 erant. Ex iis duodecim, quum omnium lega-
 tiones Romæ essent, negaverunt consulibus,
 esse unde milites pecuniamque darent. Eæ
 fuere Ardea, Nepete, Sutrium, Alba, Car-
 feoli, Cora, Sueffa, Circeii, Setia, Cales,
 Narnia, Interamna. Nova re consules icli,
 quum abstertere eos a tam detestabili consilio

Colonia 12
negant se
daturas
milites
Romanis.

vellent, castigando increpandoque plus, quam
 leniter agendo, profecturos rati, « eos ausos
 » esse consulibus dicere, [aiebant] quod con-
 » fules, in senatu ut pronunciarent, in ani-
 » mum inducere non possent. Non enim de-
 » trectationem eam munerum militiæ, sed
 » apertam defectionem a populo Romano
 » esse. Redirent itaque propere in colonias,
 » &, tamquam integra re, locuti magis, quam
 » ausi, tantum nefas, cum suis consulere;
 » admonerent, non Campanos, neque Ta-
 » rentinos eos esse, sed Romanos; inde oriun-
 » dos, inde in colonias atque in agrum bello
 » captum stirpis augendæ causa missos: quæ
 » liberi parentibus deberent, ea illos Roma-
 » nis debere, si ulla pietas, si memoria an-
 » tiquæ patriæ esset. Consulere igitur de
 » integro. Nam, tum quidem quæ temere
 » agitaissent, ea prodendi imperii Romani,
 » tradendæ Hannibali victoriæ esse.» Quum
 alternis hæc consules diu jactassent, nihil
 moti legati, « neque se, quod domum renun-
 » ciarent, habere, » dixerunt, « neque sena-
 » tum suum, quid novi consuleret, ubi nec
 » miles, qui legeretur, nec pecunia, quæ
 » daretur in stipendium, esset.» Quum obsti-

U. c. 543.
 a. C. 207.

Castigan-
 tur a Cos.

U. c. 543. natos eos viderent consules, rem ad senatum derulerunt : ubi tantus pavor animis omnium est injectus, ut magna pars, « actum » de imperio, » diceret. « Idem alias colonias » facturas ; idem socios consensisse omnes, » ad prodendam Hannibali urbem Romanam. »

X. CONSULES hortari & consolari senatum, & dicere, « Alias colonias in fide atque officio pristino fore, eas quoque ipsas, quæ » officio decessissent, si legati circa eas colonias mittantur, qui castigent, non qui (u) » precentur, verecundiam imperii habituras » esse. » Permissum ab senatu iis quum esset, agerent, facerentque, ut e republica ducerent ; perterritatis prius aliarum coloniarum animis, citaverunt legatos, quæsiveruntque ab iis, « ecquid milites ex formula paratos » haberent ? » Pro duodeviginti coloniis M. Sextilius Fregellanus respondit : « & milites » ex formula paratos esse : & , si pluribus » opus esset, plures duros : & , quidquid » aliud imperaret velletque populus Romanus, » enise facturos. Ad id sibi neque opes deesse, » animum etiam superesse. » Consules, sibi parum videri, præfati, pro merito eorum, sua voce conlaudari eos, nisi universi Patres
(u) qui non Gron. Crev, iis

*Reliquæ in
officio
sunt.*

iis in curia gratias egissent, sequi in senatum
 jufferunt. Senatus, quam poterat honoratiffi-
 mo decreto adlocutus eos, mandat consulibus,
 ut ad populum quoque eos producerent, &
 inter multa alia præclara, quæ ipsis majori-
 busque suis præstitissent, recens etiam me-
 ritum eorum in rempublicam commemora-
 rent. Ne nunc quidem post tot secula filean-
 tur, fraudenturve laude sua. Signini fuere,
 & Norbani, Saticulanique, & Brundisini, &
 Fregellani, & Lucerini, & Venufimi, &
 Hadriani, & Firmani, & Ariminenses: &
 ab altero mari, Pontiani, & Pæstani, &
 Cofani: & mediterranei, Beneventani, &
 Æsernini, & Spoletini, (v) & Placentini,
 & Cremonenses. Harum coloniarum subsidio
 tum imperium populi Romani stetit: iisque
 gratiæ & in senatu, & ad populum actæ.
 Duodecim aliarum coloniarum, quæ detrecta-
 runt imperium, mentionem fieri Patres vetue-
 runt, neque illos dimitti, neque retineri;
 neque adpellari a consulibus. Ea tacita casti-
 gatio maxime ex dignitate populi Romani
 visa est. Cetera expedientibus, quæ ad bel-
 lum opus erant, consulibus, aurum vicefi-

U. c. 343
 a. C. 209

Aurum
 vicesima-
 rium

(v) Spoletani Gron. Crev.

Tom. VI.

K

*U. c. 543.
a. C. 269.*

mariam, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus feryabatur, promi placuit. Prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quingena pondo data consulibus, & M. Marcello & P. Sulpicio proconsulibus, & L. Veturio prætori, qui Galliam provinciam sortitus erat; additumque Fabio consuli centum pondo auri præcipuum, quod in arcem Tarentinam portaretur. Cetero usi sunt ad vestimenta præsentis pecunia locanda exercitui, qui in Hispania bellum secunda sua fama ducisque gerebat.

Prodigia.

XI. **PRODIGIA** quoque, priusquam ab urbe consules proficiscerentur, procurari placuit. In Albano monte tacta de cælo erant signum Jovis, arborque templo propinqua, & Ostiæ lacus, & Capuæ murus, Fortunæque ædes, & Sinuessæ murus portaque. Hæc de cælo tacta. Cruentam etiam fluxisse aquam Albanam, quidam auctores erant. Et Romæ intus cellam ædis Fortis Fortunæ de capite signum, quod in corona erat, in manus sponte sua prolapsum. Et Priverni satis constabat bovem locutum, volturiumque frequenti foro in tabernam devolasse, & Sinuessæ natum ambiguo inter marem ac feminam sexu infan-

tem : quos androgynos vulgus (ut pleraque, *U. c. 543. a. C. 209.*) adpellat : & lacte pluiffe, & cum elephanti capite puerum natum. Ea prodigia hostiis majoribus procurata, & supplicatio circa omnia pulvinaria, & obsecratio in unum diem indicta : & decretum, ut C. Hostilius prætor ludos Apollini, (x) sicut his annis voti factique erant, voveret faceretque. Per eos dies & censoribus creandis Q. Fulvius consul comitia habuit. Creati censes, ambo qui nondum consules fuerant, M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. Hi censes ut agrum Campanum fruendum locarent, ex auctoritate Patrum latum in plebem est, plebesque scivit. Senatus lectionem contentio inter censes de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat : ceterum Cornelius « morem traditum a patribus sequendum » [aiebat,] ut, qui primus censor ex iis, » qui viverent, fuisset, eum principem legerent : » is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, « cui Dii sortem legendi dedissent, » ei jus liberum eosdem dedisse Deos. Se » id suo arbitrio facturum : lectionumque Q.

De legendo principe senatus contentio.

(x) *Apollinis Gron. Crev.*

U. c. 543. » Fabium Maximum, quem tum principem
a. C. 209. » Romanæ civitatis esse, vel Hannibale ju-
 » dice, victurus esset. » Quum diu certatum
 verbis esset, (y) concedente collega, lectus
 a Sempronio princeps in senatu Q. Fabius
 Maximus consul : inde alius lectus fenatus,
 octo præteritis, inter quos L. Cæcilius Me-
 tellus erat, infamis auctor deserendæ Italiæ
 post Cannensem cladem. In equestribus quo-
 que notis eadem servata causa ; sed erant
 perpauci, quos ea infamia adtingeret. Illis
 omnibus (& multi erant) ademti equi, qui
 Cannensium legionum equites in Sicilia erant.
 Addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præ-
 terita stipendia procederent iis, quæ equo
 publico emeruerant, (z) sed dena stipendia
 equis privatis facerent. Magnum præterea
 numerum eorum conquiverunt, qui equo
 merere deberent : atque ex iis, qui principio
 ejus belli septemdecim annos nati fuerant,
 neque militaverant, omnes ærarios fecerunt.
 Locaverunt inde reficienda, quæ circa forum
 incendio consumta erant, septem tabernas,
 macellum, atrium regium.

*Notati
 Cannenses
 equites.*

(y) *esset verbis Gron. Crev.*

(z) *meruerant Gron.*

LIBER XXVII CAP. XII 149

XII. TRANSACTIS omnibus, quæ Romæ agenda erant, consules ad bellum profecti. Prior Fulvius prægressus Capuam. Post paucos dies consecutus Fabius; qui & collegam coram obtestatus, & per literas Marcellum, ut quam acerrimo bello detineret Hannibalem, dum ipse Tarentum obpugnaret: ea urbe adempta hosti jam undique pulso, nec ubi consisteret, nec quid fidum respiceret habenti, ne remorandi quidem causam in Italia fore. Rhegium etiam nuncium mittit ad præfectum præsidii, quod ab Lævino consule adversus Bruttios ibi locatum erat, octo millia hominum, pars maxima ab Agathyrna (sicut antea dictum est) ex Sicilia traducta, raptò vivere hominum adfuetorum. Additi erant Bruttiorum indidem perfugæ, & audacia & audendi omnia necessitatibus pares. Hanc manum ad Bruttium primum agrum depopulandum duci iussit, inde ad Cauloniam urbem obpugnandam. Imperata non impigre solum, sed etiam avide, exsecuti, direptis fugatisque cultoribus agri, summa vi urbem obpugnabant. Marcellus, & consulis literis excitus, & quia ita in animum induxerat, neminem ducem Romanum tam parem Han-

*U. c. 543.
a. C. 209.*

*Fabius
statuit Ta-
rentum ob-
pugnare.*

*Marcellus
ad Canu-
sium Han-
nibali ob-
currit.*

U. c. 543.
a. C. 209.

*Recedit
Hannibal
sequente
Marcello.*

nibali, quam se, esse, ubi primum in agris pabuli copia fuit, ex hibernis profectus, ad Canusium Hannibali obcurrit. Sollicitabat ad defectionem Canusinos Pœnus. Ceterum, ut adpropinquare Marcellum audivit, castra inde movit. Aperia erat regio, sine ullis ad infidias latebris; itaque in loca saltuosa cedere inde cœpit. Marcellus vestigiis instabat, castraque castris conferebat: &, opere perfecto, extemplo in aciem legiones educebat. Hannibal, turmatim per equites peditumque jaculatores levia certamina ferens, casum universæ pugnæ non necessarium ducebat. Tractus est tamen ad id, quod vitabat, certamen. Nocte prægressum (a) adsequitur locis planis ac patentibus Marcellus. Castra inde ponentem, pugnando undique in munitores, operibus prohibet. Ita signa conlata, pugnatumque totis copiis: &, quum jam nox instaret, Marte æquo discessum est. Castra, exiguo distantia spatio, raptim ante noctem permunita. Postero die luce prima Marcellus in aciem copias eduxit. Nec Hannibal detrectavit certamen, multis verbis adhortatus milites, « Ut, memores Trasimeni Cannarum-

*Prælium
æquo
Marte.*

(a) add. *eum* Gron.

» que, contunderent ferociam hostis. Urguere
 » atque instare eum. Non iter quietos facere,
 » non castra ponere pati, non respirare aut
 » circumspicere. Quotidie simul orientem so-
 » lem & Romanam aciem in campis videndam
 » esse. Si uno proelio haud incruentus abeat,
 » quietius deinde tranquilliusque eum bella-
 » turum. » His iritati adhortationibus, simul-
 que tædio ferociæ hostium quotidie instanti-
 » um laceffentiumque, acriter proelium ineunt.
 Pugnatum amplius duabus horis est. Cedere
 inde ab Romanis dextra alata & extraordinariï
 cœpere. Quod ubi Marcellus vidit, duode-
 vicesimam legionem in primam aciem indu-
 cit. Dum alii trepidi cedunt, alii segniter
 subeunt, turbata tota acies est, dein prorsus
 fusa; &, vincente pudorem metu, terga da-
 bant. Cecidere in pugna fugaque ad duo mil-
 lia & septingenti civium sociorumque: in his
 quatuor Romani centuriones, duo tribuni
 militum, M. Licinius & M. Helvius (b).
 Signa militaria quatuor de ala, prima quæ
 fugit; duo de legione, quæ cedentibus sociis
 successerat, amissa.

*U. c. 543.
 a. C. 209.*

*Alterum
 proelium in
 quo super-
 rior Pæ-
 nus.*

(b) *Fulvius Gron. Crev.*

U. e. 543.
a. C. 209.

*Exercitus
aceriter a
Marcello
inreptus.*

XIII. MARCELLUS, postquam in castra
reditum est, concionem adeo sævam atque
acerbam apud milites habuit, ut prælio, per
diem totum (c) infeliciter tolerato, tristior
iis irati ducis oratio esset. « Diis immortali-
» bus, ut in tali re, laudes gratesque, [in-
» quit] ago, quod victor hostis, cum tanto
» pavore incidentibus vobis in vallum por-
» tasque, non ipsa castra est adgressus. De-
» seruissetis profecto eodem terrore castra,
» quo omisistis pugnam. Qui pavor hic, qui
» terror, quæ repente, qui, & cum quibus
» pugnaretis, oblivio animos cepit? Nempe
» iidem sunt hi hostes, quos vincendo &
» victos sequendo priorem ætatem absum-
» sistis; quibus dies noctesque fugientibus
» per hos dies institistis; quos levibus præliis
» fatigastis; quos hesterno die nec iter fa-
» cere, nec castra ponere passi estis. Omitto
» ea, quibus gloriari potestis: cuius & ipsius
» pudere ac pœnitere vos oportet, referam.
» Nempe, æquis manibus hesterno (d) die
» diremistis pugnam. Quid hæc nox, quid
» hic (e) dies adtulit? Vestræ his copiæ in-

(c) totam Gron. Crev.

(d) hesternæ Gron.

(e) hæc Gron. Crev.

» minutæ sunt, an illorum auctæ? Non equi-
 » dem mihi cum exercitu meo loqui videor,
 » nec cum Romanis militibus. Corpora tan-
 » tum atque arma eadem sunt. An, si eosdem
 » animos habuissetis, terga vestra vidisset
 » hostis? signa alicui manipulo aut cohorti
 » abstulisset? Adhuc cæsis Romanis legioni-
 » bus gloriabatur. Vos illi hodierno die pri-
 » mum fugati exercitus dedistis decus.» Cla-
 » mor inde ortus, ut veniam ejus diei daret;
 » ubi vellet, deinde experiretur militum suo-
 » rum animos. «Ego vero experiar, [inquit]
 » milites: & vos crastino (f) die in aciem
 » educam, ut victores potius, quam victi,
 » veniam impetretis, quam petitis.» Cohor-
 » tibus, quæ signa amiserant, hordeum dari
 » iussit: centurionesque manipulorum, quo-
 » rum signa amissa fuerant, destrixis (g) gla-
 » diis discinctos destituit; & ut postero die
 » omnes, equites, pedites, (h) armati adessent,
 » edixit. Ita concio dimissa fatentium, jure ac
 » merito sese increpitos; neque illo die virum
 » quemquam in acie Romana fuisse, præter

(f) *crastina* Gron.

(g) *destrixis* Gron.

(h) *pedites equitesque* Gron. Crev.

U. c. 543. unum ducem; cui aut morte satisfaciendum;
a. C. 209. aut egregia victoria, esset. Postero die ornati
 armatique (i) ad edictum aderant. Impera-
 tor eos conlaudat, pronunciatque, « a qui-
 » bus orta pridie fuga esset, cohortesque,
 » quæ signa amisissent, se in primam aciem
 » inducturum. Edicere jam sese, omnibus
 » pugnandum ac vincendum esse: & adniten-
 » dum singulis universisque, ne prius hester-
 » næ fugæ, quam hodiernæ victoriæ, fama
 » Romam perveniat. » Inde cibo corpora
 firmare iussi, ut, si longior pugna esset (k),
 viribus subficerent. Ubi omnia dicta factaque
 sunt, quibus excitarentur animi militum, in
 aciem procedunt.

*Tertium
 pralium.*

XIV. QUOD ubi Hannibali nunciatum est:
 « Cum eo nimirum, [inquit] hoste res est,
 » qui nec bonam, nec malam ferre fortunam
 » potest. Seu vicit, ferociter instat victis:
 » seu victus est, instaurat cum victoribus cer-
 » tamen. » Signa inde canere iussit, copias
 educit. Pugnatum utrimque aliquanto, quam
 pridie, acrius est: Pœnis ad obtinendum
 hesternum decus adnitentibus, Romanis ad

(i) *armati ornatique Gron. Crev.*

(k) *esset pugna Gron. Crev.*

dementem
 nis, & co
 prima acie
 deatro corn
 & C. Claudiu
 erant: Marce
 ellisque præ
 Hispani prim
 roboris in on
 du pugna ef
 mam aciem
 res tumultu
 turbantur
 catis, par
 erant, nud
 que fuga
 tribunos m
 manipulum
 ubi maxim
 faciebant,
 lere omnia
 in tanta corp
 Sed ut non
 quorum ve
 genus mo
 avertere.

demendam ignominiam. Sinistra ala ab Romanis, & cohortes, quæ amiserant signa, in prima acie pugnabant, & legio vicesima ab dextro cornu instructa. L. Cornelius Lentulus & C. Claudius Nero legati cornibus præerant: Marcellus mediam aciem, hortator testisque præsens, firmabat. Ab Hannibale Hispani primam obtinebant frontem, & id roboris in omni exercitu erat. Quum anceps diu pugna esset, Hannibal elephantos in primam aciem induci iussit: si quem injicere ea res tumultum ac pavorem posset. Et primo turbarunt signa ordinesque: & partim occulcatis, partim dissipatis terrore, qui circa erant, nudaverant una parte aciem. Latiusque fuga manasset, ni C. Decimius Flavius tribunus militum, signo adrepto primi hastati, manipulum ejus signi se sequi iussisset. Duxit, ubi maxime tumultum conglobatæ belluæ faciebant, pilaque in eas conjici iussit. Hæfere omnia tela haud difficili ex propinquo in tanta corpora ictu, & tam conferta turba. Sed ut non omnes vulnerati sunt; ita, in quorum tergis infixæ steterè pila, (ut est genus anceps) in fugam versi etiam integros avertere. Tum jam non unus manipulus, sed

*U. c. 543.
a. C. 209.*

*Elephantii
aciem
Rom turbant.*

Fugantur.

V. c. 543. pro se quisque miles, qui modo adsequi agmen
a. C. 209. fugientium elephantorum poterat, pila con-
 jicere. Eo magis ruere in suos belluæ; tan-
 toque majorem stragem edere, quam inter
 hostes ediderant, quanto acrius pavor con-
 sternatam agit, quam infidentis magistri im-
 perio regitur. In perturbatam transcursu bel-
 luarum aciem signa inferunt Romani pedites
 & haud magno certamine dissipatos trepi-
 dantesque avertunt. Tum in fugientes equi-
 tatum inmittit Marcellus, nec ante finis se-
 quendi est factus, quam in castra paventes
 compulsi sunt. Nam super alia, quæ terrorem
 trepidationemque facerent, elephanti quoque
 duo in ipsa porta conruerant, coactique erant
 milites per fossam vallumque ruere in castra.
 Ibi maxima hostium cædes facta: cæsa ad octo
 millia hominum, quinque elephanti. Nec
 Romanis incruenta victoria fuit. Mille ferme
 & septingenti de duabus legionibus, & so-
 ciorum supra mille & trecentos occisi: vul-
 nerati permulti civium sociorumque. Hanni-
 bal nocte proxima castra movit. Cupientem
 insequi Marcellum prohibuit multitudo fau-
 ciorum.

*Vincit
 Marcellus.*

*Retrocedit
 Hannibal.*

LIBER
 XV. SECTIO
 agmen, mili-
 ties Hannibal
 & ad Q. Fabiu
 cni, & Volcan
 Hannibal, qui
 dicitur sese, el
 reborum tant
 pteritum, ac
 venie facta est
 fratres, longe
 dem, qua da
 deditiois per
 sul oppidum
 vi cepit. Ibi
 capta, & ce
 Tarentum pro
 posuit castra.
 commearibus
 bus onerat adp
 dorum, part
 nihilum tolera
 quoque, non cas
 ut alii machina
 (1) Fulgentius
 (2) Salustianus

XV. SPECULATORES, qui prosequerentur *U. c. 543.*
 agmen, missi, postero die retulerunt, Brut- *a. C. 209.*
 tios Hannibalem petere. Iisdem fere diebus *Deseritur*
 & ad Q. Fulvium consulem Hirpini, & Lu- *ab Hirpi-*
 cani, & Volcentes (1), traditis præfidiis *nis.*
 Hannibalis, quæ in urbibus habebant, dedi-
 derunt sese; clementerque a consule, cum
 verborum tantum castigatione ob errorem
 præteritum, accepti. Et Bruttis similis spes
 veniæ facta est: quum ab iis Vibius & Pactius
 fratres, longe nobilissimi gentis ejus, eam-
 dem, quæ data Lucanis erat, conditionem
 deditiois petentes venissent. Q. Fabius con-
 sul oppidum in Sallentinis (m) Manduriam
 vi cepit. Ibi ad quatuor millia hominum
 capta, & ceteræ prædæ aliquantum. Inde
 Tarentum profectus, in ipsis faucibus portus
 posuit castra. Naves, quas Livius tutandis
 com meatibus habuerat, partim machinationi-
 bus onerat adparatuque mœnium obpugnandorum,
 partim tormentis & faxis omnique
 missilium telorum genere instruit, onerarias
 quoque, non eas solum, quæ remis agerentur;
 ut alii machinas scilasque ad muros ferrent,

*Fabius
 Tarentum
 obpugnat.*

(1) *Volcentes* Gron. *Crev.*

(m) *Salentinis* Gron.

U. c. 543.
a. C. 209.

alii procul ex navibus vulnerarent mœnium propugnatores. Eæ naves, ab aperto mari ut urbem adgrederentur, instructæ paratæque sunt. Et erat liberum mare, classe Punica, quum Philippus obpugnare Ætolos pararet, Corceyram transmissa. In Bruttis interim Caulonis obpugnatores, sub adventum Hannibalis, ne obprimerentur, in tumultum, a præsentis inpetu tutum (n), se recepere. Fabium, Tarentum obsidentem, leve dictu momentum ad rem ingentem potiundam adjuvit. Præsidium Bruttiorum datum ab Hannibale Tarentini habebant. Ejus præsidii præfectus deperibat amore mulierculæ, cujus frater in exercitu Fabii consulis erat. Is, certior literis sororis factus de nova consuetudine advenæ, locupletis, atque inter populares tam honorati, spem nactus per fororem quolibet inpelli amantem posse, quid speraret, ad consulem detulit. Quæ quum haud vana cogitatio visa esset, pro perfuga jussus Tarentum transire, ac per sororem præfecto conciliatus, primo occulte animum ejus tentando, dein, satis explorata levitate, blanditiis muliebribus perpulit eum ad pro-

Tarentum
proditiōne
captum.

(n) tutum ad cetera inopem se recepere Gron. Crev.

ditionem custodiæ loci, cui præpositus erat. *U. c. 543.*
a. C. 209.
 Ubi & ratio agendæ rei, & tempus convenit, miles, nocte per intervalla stationum clam ex urbe emissus, ea, quæ acta erant, quæque ut agerentur, convenerat, ad consulem refert. Fabius vigilia prima, dato signo iis, qui in arce erant, quique custodiam portus habebant, ipse circuito portu ab regione urbis in orientem versa occultus confedit. Canere inde tubæ simul ab arce, simul a portu & ab navibus, quæ ab aperto mari adpulsæ erant; clamorque undique cum ingenti tumultu, unde minimum periculi erat, de industria ortus. Consul interim silentio continebat suos. Igitur Democrates, qui præfectus antea classis fuerat, forte illo loco præpositus, postquam quieta omnia circa se vidit, alias partes eo tumultu personare, ut captæ urbis interdum excitaretur clamor, veritus ne inter cunctationem suam consul aliquam vim faceret, signaque inferret, præsidium ad arcem, unde maxime terribilis accidebat sonus, traducit. Fabius, quum & (o) ex temporis spatio & ex silentio ipso (quod ubi paullo ante strepebant excitantes vocan-

(o) & del. *Gron.*

*U. c. 543.
a. C. 209.*

tesque ad arma, inde nulla accidebat vox) deductas custodias sensisset; ferri scalas ad eam partem muri, qua Bruttiorum cohortem præsidium agitare proditionis conciliator nunciaverat, jubet. Ea primum est captus murus, adjuvantibus recipientibusque Bruttiis: & transensum in urbem est. Inde & proxima refracta porta, ut frequenti agmine signa inferrentur. Tum, clamore sublato, sub ortum ferme lucis, nullo obvio armato, in forum perveniunt: omnesque undique, qui ad arcem portumque pugnabant, in se convertunt.

Fugna in foro.

XVI. PRÆLIUM in aditu fori majore inpetu, quam perseverantia, commissum est. Non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut viribus corporis, par Romano Tarentinus erat. Igitur, pilis tantum coniectis, prius pene, quam confererent manus, terga dederunt, dilapsique per nota urbis itinera in suas amicorumque domos. Duo ex ducibus Nico & Democrates fortiter pugnantes cecidere. Philomenus (p), qui proditionis ad Hannibalem auctor fuerat, quum citato equo ex prælio avectus esset; vagus paullo post equus errans per urbem cognitus; corpus nusquam

(p) *Philomenus* Gron. Crev. inven;

Multi passim occisi.

LIBER I
invenitur est. Co
apertum et
autem, præsi
memoratioe p
venientem ad
et. Alii autem p
james, cæcili
esque pariter.
erecti, seu per
fisto ostio, se
vi potius atque
deretur) extim
diripiendum
servitium cap
tis ingens facti
ria (r) millia
prope ut Syrac
Sed majore au
nuit Fabius, q
gani scribit, q
genis magnitud
habitu in modum p
vixit Tarentin
inde, qui utrum
(r) illi
(r) spon
Ton. VI.

inventum est. Creditum vulgo est, in puteum *U. c. 543.*
 apertum ex equo præcipitasse. Carthalonem *a. C. 209.*
 autem, præfectum præsidii Punici, cum com-
 memoracione paterni hospitii, positis armis,
 venientem ad consulem, miles obvius obrun-
 cat. Alii alios passim sine discrimine armatos,
 inermes, cædunt, Carthaginieneses Tarenti-
 nosque pariter. Bruttii quoque multi (q) in-
 terfecti, seu per errorem, seu vetere in eos
 infuso odio, seu ad prodicionis famam (ut
 vi potius atque armis captum Tarentum vi-
 deretur) exstinguendam. Tum ab cæde ad
 diripiendam urbem discursum. Millia triginta
 servilium capitum dicuntur capti : argenti
 vis ingens facti signatique : auri octoginta
 tria (r) millia pondo : signa tabulæque,
 prope ut Syracusarum ornamenta æquaverint.
 Sed majore animo generis ejus præda absti-
 nuit Fabius, quam Marcellus; qui interro-
 ganti scribæ, quid fieri signis vellet, (in-
 gentis magnitudinis Dii sunt, suo quisque
 habitu in modum pugnantium formati) « Deos
 « iratos Tarentinis relinqui » jussit. Murus
 inde, qui urbem ab arce dirimebat, dirutus

(q) add. *passim* Gron. Crev.

(r) *septem* Gron. Crev.

*U. e. 543.
a. C. 209.*

*Adcurrit
Hannibal,
serum post
urbem cap-
tam auxi-
lium.*

est ac disiectus. Dum hæc Tarenti aguntur, Hannibal iis, qui Cauloniam obsidebant, in deditionem acceptis, audita obpugnatione Tarenti, dies noctesque cursim agmine acto, quum, festinans ad opem ferendam, captam urbem audisset; « Et Romani [inquit] suum » Hannibalem habent. Eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amisimus. » Ne tamen fugientis modo convertisse agmen videretur, quo constituerat loco, quinque millia ferme ab urbe posuit castra. Ibi paucos moratus dies, Metapontum sese recepit. Inde duos Metapontinos cum literis principum ejus civitatis ad Fabium Tarentum mittit, fidem ab consule accepturos, inpunita iis priora fore, si Metapontum ei cum præsidio Punico prodidissent. Fabius, vera, quæ adferrent, esse ratus, diem, qua accessurus esset Metapontum, constituit: literasque ad principes dedit, quæ ad Hannibalem delatæ sunt. Enimvero lætus successu fraudis, si ne Fabius quidem dolo invictus fuisset, haud procul Metaponto insidias ponit. Fabio auspicianti prius, quam egrederetur ab Tarento, aves semel atque iterum non addixerunt. Hostia quoque cæsa consulenti Deos aruspex, cavendum a

fraude hostili & ab insidiis, prædixit. Metapontini, postquam ad constitutam non venerat diem, remissi, ut cunctantem hortarentur, repente comprehensi, metu gravioris quæstionis, detegunt infidias.

XVII. ÆSTATIS ejus principio, qua hæc agebantur, P. Scipio in Hispania quum hiemem totam reconciliandis barbarorum animis, partim donis, partim remissione obsidum captivorumque, absumsisset; Edefco ad eum; clarus inter duces Hispanos, venit. Erant conjux liberique ejus apud Romanos. Sed præter eam causam etiam velut fortuita inclinatio animorum, quæ Hispaniam omnem averterat ad Romanum a Punico imperio, traxit eum. Eadem causa Indibili Mandonioque fuit, haud dubie omnis Hispaniæ principibus, cum omni popularium manu, relicto Hasdrubale, secedendi in imminentes castris ejus tumulos, unde per continentia juga tutus receptus ad Romanos esset. Hasdrubal, quum hostium res tantis (s) auferere incrementis cerneret, suas imminui, ac fore, ut, nisi audendo aliquid moveret, qua cœpissent, fluerent, dimicare quam primum

U. c. 543.
a. C. 209.

Hispaniæ
res
Romanis
secundæ.

(s) tacilis Gron.

*U. c. 543.
a. C. 209.*

statuit. Scipio avidior etiam certaminis erat, quum a spe, quam successus rerum augebat, tum quod prius, quam jungerentur hostium exercitus, cum uno dimicare duce exercituque, quam simul cum universis, malebat. Ceterum, etiam, si cum pluribus pariter dimicandum foret, arte quadam copias auxerat. Nam quum videret, nullum esse navium usum, quia vacua omnis Hispaniæ ora classibus Punicis erat, subductis navibus Tarracone, navales socios terrestribus copiis addidit. Et armorum adfatim erat captorum Carthagine, & quæ post captam eam fecerat, tanto opificum numero incluso. Cum iis copiis Scipio, veris principio ab Tarracone egressus, (jam enim & Lælius redierat ab Roma, sine quo nihil majoris rei motum volebat) ducere ad hostem pergit. Per omnia pacata eunti, ut cujusque populi fines transiret, prosequentibus excipientibusque sociis, Indibilis & Mandonius cum suis copiis obcurrerunt. Indibilis pro utroque locutus, haudquaquam ut barbarus stolide incauteque, sed potius cum verecunda gravitate, propiorque excusanti transitionem ut necessariam, quam glorianti eam velut primam occasionem raptam (1).

(1) ea velut ad primam occasionem raptam. Gron. Crev.

*Indibilis
& Mandonius ad
Rom. deficiunt.*

« Scire enim se , transfugæ nomen execrâ-
 » bile veteribus fociis , novis suspectum esse.
 » Neque eum se reprehendere morem homi-
 » num , si tamen anceps odium causa , non
 » nomen , faciat. » Merita inde sua in duces
 Carthaginienes commemoravit , avaritiam
 contra eorum , superbiamque , & omnis ge-
 neris injurias in se atque populares. « Itaque
 » corpus dumtaxat suum ad id tempus apud
 » eos fuisse : animum jam pridem ibi esse ,
 » ubi jus ac fas crederent coli. Ad Deos
 » quoque confugere supplices , qui nequeant
 » hominum vim atque injurias , pati. Se id
 » Scipionem orare , ut transitio sibi nec
 » fraudi apud eum , nec honori sit. Quales ex
 » hac die experiundo cognorit , perinde operæ
 » eorum pretium faceret. » Ita prorsus respon-
 det facturum Romanus : nec pro transfugis
 habiturum , qui non duxerint societatem ra-
 tam , ubi nec divini quidquam , nec humani
 sanctum esset. Productæ deinde in conspectum
 iis conjuges liberique lacrimantibus gaudio
 redduntur ; atque eo die in hospitium abducti.
 Postero die foedere accepta fides ; dimiffique
 ad copias adducendas. Iisdem deinde castris (u)

(u) in castris Gron.

V. c. 543.
 a. C. 209.

*U. e. 543.
a. C. 209.*

*Ad Haf-
drubalem
contendit
Scipio.*

tendebant, donec ducibus iis ad hostem per-
ventum est.

XVIII. PROXIMUS Carthaginensium exer-
citus Hasdrubalis prope urbem Bæculam erat.
Pro castris equitum stationes habebat. In eas
velites antesignanique, & qui primi agminis
erant, advenientes ex itinere, priusquam
castris locum caperent, adeo contemtim in-
petum fecerunt, ut facile adpareret, quid
utrique parti animorum esset. In castra tre-
pida fuga compulsi equites sunt: signaque
Romana portis prope ipsis inlata. Atque illo
quidem die, iniritatis tantum ad certamen
animis, castra Romani posuerunt. Nocte Haf-
drubal in tumultum copias recipit, plano campo
in summo patentem: fluvius ab tergo; ante
circaque velut ripa præceps oram ejus om-
nem cingebat. Suberat & altera inferior sub-
missa fastigio planities. Eam quoque altera
crepido haud facilius in adscensum ambibat.
In hunc inferiorem campum postero die Haf-
drubal, postquam stantem pro castris hostium
aciem vidit, equites Numidas, leviumque
armorum Baliares, & Afros demisit. Scipio,
circumvectus ordines signaque, ostendebat,
& hostem, prædamnata spe æquo dimicandi

*Milites
hortatur.*

in campo, ca
non viri
spectu. Sed
gnum, qua
Nec tumulu
quidem ar
ritudines,
præcipit
Eam quo
Cohortesq
vallis, p
alteram,
tumuli ob
tos, qui
ad levem
cilio, du
quam vi
ictum v
ris vis
fata,
missili
lum,
tis. C
erat,
adfuert
(2)

» campo, captantem tumulos, loci fiducia, *U. 4. 543.*
 » non virtutis armorumque, stare in con- *a. C. 209.*
 » spectu. Sed altiora moenia habuisse Cartha-
 » ginem, quæ transcendisset miles Romanus.
 » Nec tumulos, nec arcem, ne (x) mare
 » quidem armis obstitisse suis. Ad id fore al-
 » titudines, quas cepissent hostes, ut per
 » præcipitia & prærupta salientes fugerent.
 » Eam quoque se illis fugam clausurum. »
 Cohortesque duas, alteram tenere fauces
 vallis, per quam deferretur amnis, jubet;
 alteram, viam infidere, quæ ab urbe per
 tumuli obliqua in agros ferret. Ipse expedi-
 tos, qui pridie stationes hostium pepulerant,
 ad levem armaturam, infimo stantem super-
 cilio, ducit. Per aspreta primo, nihil aliud
 quam via inpediti, iere. Deinde, ut sub
 ictum venerunt, telorum primo omnis gene-
 ris vis ingens effusa est in eos: ipsi contra,
 faxes, quæ locus strata passim, omnia ferme
 missilia, præbet, ingerere, non milites so-
 lum, sed etiam turba calorum inmixta arma-
 tis. Ceterum, quamquam adscensus difficilis
 erat, & prope obruebantur telis faxisque,
 adfuetudine tamen succedendi muros, & per-

*Adgredi-
tur hostem.*

(x) nec Gron.

U. c. 543.
a. C. 209.

tinacia animi, subierunt primi. Qui, simul
cepere aliquid æqui loci, ubi firmo consistere-
rent gradu, levem & concursatorem hostem,
atque intervallo tutum, quum procul missili-
bus pugna eluditur, instabilem eundem ad
cominus conferendas manus, expulerunt loco,
& cum cæde magna in aciem altiori super-
stantem tumulo inpegere. Inde Scipio, iussis
adversus mediam evadere aciem victoribus,
ceteras copias cum Lælio dividit; atque eum
parte dextra tumuli circumire, donec mollior-
is adscensus viam inveniret, jubet. Ipse ab
læva, circuitu haud magno, in transversos
hostes incurrit. Inde primo turbata acies est,
dum ad circumsonantem undique clamorem
flectere cornua & obvertere ordines volunt.
Hoc tumultu & Lælius subiit; &, dum pe-
dem referunt, ne ab tergo vulnerarentur,
laxata prima acies, locusque ad evadendum
& mediis datus est; qui per tam iniquum
locum, stantibus integris ordinibus, elephan-
tisque ante signa locatis, numquam evasif-
sent. Quum ab omni parte cædes fieret (y),
Scipio, qui lævo cornu in dextrum incur-
rerat, maxime in nuda hostium latera pugna-

Et vincit.

(y) fierent Gron.

bat. Et jam ne fugæ quidem patebat locus. *U. c. 543.*
 Nam & stationes utrimque Romanæ dextra *a. C. 209.*
 lævaque infederant vias : & portam castro-
 rum ducis principumque fuga clauferat ; addi-
 ta trepidatione elephantorum , quos territos
 æque atque hostes timebant. Cæsa igitur ad
 octo millia hominum.

XIX. HASDRUBAL jam ante , quam dimi-
 caret , pecunia rapta , elephantisque præmif-
 sis , quam plurimos poterat de fuga excipiens ,
 præter Tagum flumen ad Pyrenæum tendit.
 Scipio , castris hostium potitus , quum præter
 libera capita omnem prædam militibus con-
 cessisset , in recensendis captivis decem millia
 peditum , duo millia equitum invenit. Ex iis
 Hispanos sine pretio omnes domum dimisit :
 Afros vendere quæstorem iussit. Circumfusa
 inde multitudo Hispanorum , & ante dedito-
 rum , & pridie captorum , regem eum ingenti
 consensu adpellavit. Tum Scipio , silentio per
 præconem facto , « sibi maximum nomen im-
 » peratoris esse , » dixit , « quo se milites sui
 » adpellassent. Regium nomen alibi magnum ,
 » Romæ intolerabile esse. Regalem animum
 » in se esse , si id in hominis ingenio amplissi-
 » mum ducerent , tacite judicarent ; vocis usur-

*Præda &
 captivi.*

*Scipio se
 vetat re-
 gem adpel-
 lari.*

U. c. 543.
a. C. 209.

» patione abstinere. » Sensere etiam barbari
magnitudinem animi; cujus miraculo nominis
alii mortales stupere, id ex tam alto fasti-
gio adspersant. Dona inde regulis principi-
busque Hispanorum divisa, & ex magna copia
captorum equorum trecentos, quos vellet,
eligere Indibilem iussit. Quum Afros vende-
ret iussu imperatoris quæstor, puerum adul-
tum inter eos forma insigni, quum audisset
regii generis esse, ad Scipionem misit. Quem
quum percunctaretur Scipio, « quis, & cujus,
» & cur id ætatis in castris fuisset? Numi-
» dam esse, [ait] Maffivam populares vocare.
» Orbum a patre relictum (z), apud mater-
» num avum Galam, regem Numidarum,
» eductum (a), cum avunculo Masinissa, qui
» nuper cum equitatu subsidio Carthaginien-
» sibus venisset, in Hispaniam trajecisse. Pro-
» hibitum propter ætatem a Masinissa, num-
» quam ante prælium iniisse. Eo die, quo
» pugnatum cum Romanis esset, incio avun-
» culo, clam armis equoque sumto, in aciem
» exisse: ibi, prolapsa equo effusum in præ-
» ceptis, captum ab Romanis esse. » Scipio,

Maffiva
Numida.

(z) relictum 1. factum Gron.

(a) educatum Gron.

LIBER
quum adve-
tribunali a-
se in prætorio
terrogat, « ve-
Quum, effusi-
» ro, diceret
tunicam lato
ærea fibula,
isque profe-
misit.

XX. De
auctoribus
balem con-
ne Mago a
copias, præ-
næum missi-
dis in fide-
cis post
quum Sc
Castulon
filius &
Hispania
male gest
exsequen-
conferen-

(b) p-

quum adseruari Numidam iussisset, quæ pro tribunali agenda erant, peragit. Inde, quum se in prætorium recepisset, vocatum eum interrogat, « velletne ad Masinissam reverti? » Quum, effusus gaudio lacrimis, « cupere vellet, » ro, diceret; tum puero anulum aureum, tunicam lato clavo, cum Hispano sagulo & aurea fibula, equumque ornatum donat, iustisque profequi, quoad vellet, equitibus dimisit.

U. c. 543.
a. C. 209.

*Remittitur
a Scipione
ad avuncu-
lum Masinissam.*

XX. DE bello inde consilium habitum. Et, auctoribus quibusdam, ut confestim Hasdrubalem consequeretur (b), anceps id ratus, ne Mago atque Hasdrubal cum eo jungerent copias, præsidio tantum ad insidendum Pyrenæum misso, ipse reliquum æstatis recipendis in fidem Hispaniæ populis absumsit. Paucis post prælium factum ad Bæculam diebus, quum Scipio, rediens jam Tarraconem, saltu Castulonensi excessisset; Hasdrubal Gisgonis filius & Mago imperatores ex ulteriore Hispania ad Hasdrubalem venere, ferum post male gestam rem auxilium; consilio in cetera exsequenda belli haud parum obportuni. Ibi conferentibus, quid in cuiusque provinciæ

Hasdrubali A. F. se conjungunt Hasdrubal G. F. & Mago.

(b) *persequeretur Gron. Crev.*

U. c. 543.
a. C. 209.

regione animorum Hispanis esset, unus Hasdrubal Gisgonis, ultimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum & Gades vergit, ignaram adhuc Romanorum esse, eoque Carthaginien- sibus satis fidam, censebat. Inter Hasdrubalem alterum & Magonem constabat, « beneficiis » Scipionis occupatos omnium animos publice » privatimque esse : nec transitionibus finem » ante fore, quam omnes Hispani milites aut » in ultima Hispaniæ amoti, aut traducti in » Galliam forent. Itaque, etiamsi senatus » Carthaginensium non censuisset, eundem » tamen Hasdrubali fuisse in Italiam, ubi belli » caput rerumque summa esset; simul, ut » Hispanos omnes procul ab nomine Scipio- » nis ex Hispania abduceret. Exercitum ejus, » cum transitionibus, tum adverso prælio » inminutum, Hispanis repleti militibus. Et » Magonem, Hasdrubali, Gisgonis filio, tradi- » to exercitu, ipsum cum grandi pecunia ad » conducenda mercede auxilia in Baliares » trajicere. Hasdrubalem Gisgonis cum exer- » citu penitus in Lusitaniam abire, nec cum » Romanis manus conferere. Masinissæ ex » omni equitatu, quod roboris esset, tria mil- » lia equitum expleri; eumque vagum per

*Panorum
consilia.*

»citeriorem Hispaniam sociis opem ferre, *U. c. 543.*
 »hostium oppida atque agros populari.» His *a. C. 209.*
 decretis, ad exsequenda, quæ statuerant, duces digressi. Hæc eo anno in Hispania acta. Romæ fama Scipionis in dies crescere. Fabio Tarentum captum astu magis, quam virtute, gloriæ tamen esse. Fulvii fenescere fama. Marcellus etiam adverso rumore esse, super quam quod primo male pugnaverat, quia, vagante per Italiam Hannibale, media æstate Venusiam in testa milites abduxisset. Inimicus erat ei C. Publicius Bibulus tribunus plebis. Is jam a prima pugna, quæ adversa fuerat, assiduis concionibus infamem invifumque plebei Claudium fecerat, & jam de imperio abrogando ejus agebat: quum tamen necessarii Claudii obtinuerunt, ut, relicto Venusiæ legato, Marcellus Romam rediret ad purganda ea, quæ inimici decernerent; nec de imperio ejus abrogando, absente ipso, ageretur. Forte sub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fulvius consul comitiorum causa Romam venit.

XXI. ACTUM de imperio Marcelli in circo Flaminio est, ingenti concursu plebisque & omnium ordinum. Accusavitque tribunus

U. c. 543.
a. C. 209.

Accusatur
Marcel-
lus.

Absolvitur
& Cos.
creatur.

plebis, non Marcellum modo, sed omnem nobilitatem. « Fraude eorum & cunctatione » fieri, ut Hannibal decimum jam annum Italiam provinciam habeat : diutius ibi, quam » Carthagine, vixerit. Habere fructum imperii prorogati Marcello populum Romanum : » his cæsum exercitum ejus æstiva Venusiæ » sub tectis agere. » Hanc tribuni orationem ita obruit Marcellus commemoratione rerum suarum, ut non rogatio solum de imperio ejus abrogando antiquaretur, sed postero die consulem eum ingenti consensu centuriæ omnes crearent. Additur collega T. Quinctius Crispinus, qui tum prætor erat. Postero die prætores creati P. Licinius Crassus Dives, pontifex maximus, P. Licinius Varus, Sex. Julius Cæsar, Q. Claudius Flamen. Comitiorum ipsorum diebus sollicita civitas de Etruriæ defectione fuit. Principium ejus rei ab Arretinis fieri, C. Calpurnius scripserat, qui eam provinciam pro prætore (c) obtinebat. Itaque confestim eo missus Marcellus, consul designatus, qui rem inspiceret, ac, si digna videretur, exercitu adcito, bellum ex Apulia in Etruriam transferret. Eo metu

(c) *proprator* Gron. Crev.

compressi Etrusci quieverunt. Tarentinorum legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus suis responsum ab senatu est, ut redirent, quum Fabius consul Romam venisset. Ludi & Romani & plebei eo anno in singulos dies instaurati. Ædiles curules fuere L. Cornelius Caudinus & Ser. Sulpicius Galba: plebei C. Servilius & Q. Cæcilius Metellus. Servilium negabant jure aut tribunum plebis fuisse, aut ædilem esse; quod patrem ejus, quem triumvirum agrarium occisum a Boiis circa Mutinam esse opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse, satis constabat.

XXII. UNDECIMO anno Punici belli consulatum inierunt M. Marcellus quintum (ut numeretur consulatus, quem vitio creatus non gessit) & T. Quintiſius Crispinus. Utrifque consulibus (*d*) Italia decreta provincia est, & duo consulares (*e*) prioris anni exercitus : tertius tum erat Venusiæ, cui M. Marcellus præfuerat : ita ut ex tribus eligerent duo (*f*), quos vellent; tertius ei tradere-

U. c. 543.
a. C. 207.

U. c. 544.
a. C. 208.

M. Claudio V. T.
Quintilio
Coss.
Provincia-
rum
divisio.

(*d*) *Utrifque consulum Gron. Crev.*

(*e*) *Consulum Gron. Crev.*

(*f*) *duos Gron. Crev.*

V. c. 544.
a. C. 208. tur, cui Tarentum & Sallentini provincia
evenisset. Ceteræ provinciæ ita divisæ præ-
toribus. P. Licinio Varo urbana, P. Licinio
Crasso pontifici maximo peregrina, & quo
senatus censuisset; Sex. Julio Cæsari Sicilia,
Q. Claudio Flamini Tarentum. Prorogatum
imperium in annum est Q. Fulvio Flacco,
ut provinciam Capuam, quæ T. Quindii
prætoris fuerat, cum una legione obtineret:
prorogatum & C. Hostilio Tubulo est, ut
pro prætore (g) in Etruriam ad duas legio-
nes succederet C. Calpurnio: prorogatum &
L. Veturio Philoni est, ut pro prætore (g)
Galliam eandem provinciam cum iisdem dua-
bus legionibus obtineret, quibus prætor
obtinuisset. Quod in L. Veturio, idem in
C. Arunculeio decretum ab senatu, latumque
de prorogando imperio ad populum est, qui
prætor Sardiniam provinciam cum duabus
legionibus obtinuerat. Additæ ei ad præsidium
provinciæ quinquaginta naves (h), quas P.
Scipio ex Hispania misisset. Et P. Scipioni,
& M. Silano suæ Hispaniæ, sui que exerci-
tus in annum decreti. Scipio ex octoginta
navibus,

(g) *proprætor* Gron. Crev.

(h) *naves l. longæ naves* Gron. Crev.

navibus, quas aut secum ex Italia adductas aut captas Carthagine habebat, quinquaginta in Sardiniam transmittere iussus: quia fama erat, magnum navalem adparatum eo anno Carthagine esse; ducentis navibus omnem oram Italiae, Siciliaeque, ac Sardiniae impleturos. Et in Sicilia ita divisa res est. Sex Caesari exercitus Cannensis est datus. M. Valerius Laevinus (ei quoque enim prorogatum imperium est) classem, quae ad Siciliam erat, navium septuaginta obtineret. Adderet eo triginta naves, quae ad Tarentum priore anno fuerant. Cum ea centum navium classe, si videretur ei, praedatum in Africam trajiceret. Et P. Sulpicio, ut eadem classe Macedoniam Graeciamque provinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. De duabus, quae ad urbem Romam fuerant, legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus esset, scriberent consules, permittum. Una & viginti legionibus eo anno defensum imperium Romanum est. Et P. Licinio Varo praetori urbis negotium datum, « ut naves Ionagas triginta veteres reficeret, quae Ostiae erant, & viginti novas naves sociis navibus inpleret: ut quinquaginta navium

U. c. 544.
a. C. 208.

Legiones
210

U. c. 544.
a. C. 208.

» classe oram maris vicinam urbi Romanæ
» tueri posset. » C. Calpurnius vetitus ab
Arretio movere exercitum, nisi quum suc-
cessor venisset. Idem & Tubulo imperatum,
ut inde præcipue caveret, ne qua nova con-
silia caperentur.

XXIII. PRÆTORES in provincias profecti.

Prodigia.

Consules religio tenebat, quod, prodigiis
aliquot nunciatis, non facile litabant. Et ex
Campania nunciata erant, Capuæ duas ædes,
Fortunæ & Martis, & sepulchra aliquot de
cælo tacta. Cumis (adeo minimis etiam re-
bus prava religio inserit Deos) mures in æde
Jovis aurum rosisse. Casini examen apium
ingens in foro confedisit. Et Ostiæ murum
portamque de cælo tactam. Cære vulturium
volasse in ædem Jovis. Volfiniis sanguine
lacum manasse. Horum prodigiorum causa
diem unum supplicatio fuit. Per dies aliquot
hostiæ majores sine litatione cæsæ, diuque
non inpetrata pax Deum. In capita consulum,
republica incolumi, exitiabilis prodigiorum
eventus vertit. Ludi Apollinares, Q. Fulvio,
Ap. Claudio consulibus, a P. Cornelio Sulla
prætores urbis primum facti erant. Inde om-
nes deinceps prætores urbani fecerant : sed

*Vix procu-
rata,*

in unum annum vovebant, dieque incerta faciebant. Eo anno pestilentia gravis incidit in urbem agrosque : quæ tamen magis in longos morbos, quam in perniciales, evasit. Ejus pestilentia causa & supplicatum percompita tota urbe est, & P. Licinius Varus prætor urbis legem ferre ad populum iussus; ut hi ludi in perpetuum in statam diem voverentur. Ipse (i) primus ita vovit, fecitque ante diem tertium Nonas Quinctiles. Is dies deinde sollempnis servatus.

XXIV. DE Arretinis & fama in dies gravior, & cura crescere Patribus. Itaque C. Hostilio scriptum est, ne differret obsides ab Arretinis accipere : &, cui traderet Romam deducendos, C. Terentius Varro cum imperio missus. Qui ut advenit, extemplo Hostilius legionem unam, quæ ante urbem castra habebat, signa in urbem ferre iussit, præsidiaque locis idoneis disposuit, tum in foro civitatis senatoribus obsides imperavit. Quum senatus biduum ad considerandum peteret tempus, aut ipsos extemplo dare, aut se postero die senatorum omnes liberos sumpturum, edixit. Inde portas custodire iussi tribuni

(i) Itaque ipse Græcis

U. c. 544
a. C. 208

Pestilentia

Ludi
Apollinæ
res in per
petuum
voti.

Arretini
obsides dæ
re coacti.

*U. c. 544.
a. C. 208.*

*Suspecti
Etrusci.*

militum, præfectique socium, & centuriones, ne quis nocte urbe exiret. Id feignius negligentiusque factum. Septem principes senatus, priusquam custodiae in portis locarentur, ante noctem cum liberis evaserunt. Postero die luce prima, quum senatus in forum citari cœptus esset, desiderati, bonaque eorum venierunt. A ceteris senatoribus centum viginti obsides, liberi ipsorum, accepti, traditque C. Terentio Romam deducendi. Is omnia suspectiora, quam ante fuerant, in senatu fecit. Itaque, tamquam imminente Etrusco tumultu, legionem alteram ex urbanis Arretium ducere iussus ipse C. Terentius, eamque habere in præsidio urbis. C. Hostilium cum cetero exercitu placet totam provinciam peragrarè, & cavere, ne qua occasio novare cupientibus res daretur. C. Terentius, ut Arretium cum legione venit, claves portarum quum magistratus poposcisset, negantibus iis comparere, fraude amotas magistratus, quam negligentia intercidisse, ipse alias claves omnibus portis inposuit: cavique cum cura, ut omnia in potestate sua essent. Hostilium intentius monuit, ut in eo spem, non moturos quidquam Etruscos,

poneret, si, ne quid moveri posset, cavisset.

*U. c. 544.
a. C. 208.*

XXV. DE Tarentinis inde magna contentione in senatu actum coram Fabio, defendente ipso, quos ceperat armis, aliis insens, & plerisque æquantibus eos Campanorum noxæ pœnæque. Senatusconsultum in sententiam M. Acilii factum est, ut oppidum præsidio custodiretur: Tarentinique omnes intra mœnia continerentur: res integra postea referretur, quum tranquillior status Italiæ esset. Et de M. Livio, præfecto arcis Tarentinæ, haud minore certamine actum est, aliis senatusconsulto notantibus præfectum, quod ejus socordia Tarentum proditum hosti esset; aliis præmia decernentibus, quod per quinquennium arcem tutatus esset, maximeque unius ejus opera receptum Tarentum foret; mediis ad censores, non ad senatum, notionem de eo pertinere dicentibus, cujus sententiæ & Fabius fuit. Adjecit tamen, « fateri » se, opera Livii Tarentum receptum, quod » amici ejus (k) vulgo in senatu jactassent; » neque enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret. » Consul alter T. Quinctius

De Tarentinis in senatu actum,

Tum de M. Livio Tarentinæ arcis præfecto,

(k) ejus del. Gron.

*U. c. 544.
9. C. 203.*

*Ædes
Honoris
&
Virtutis.*

Crispinus ad exercitum, quem Q. Fulvius Flaccus habuerat, cum supplemento in Lucanos est profectus. Marcellum aliæ atque aliæ objectæ animo religiones tenebant. In quibus, quod, quum bello Gallico ad Clastidium ædem Honori & Virtuti vovisset, dedicatio ejus a pontificibus inpediebatur: quod negabant, unam cellam duobus recte dedicari (1): quia, si de cælo tacta, aut prodigii aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret: quod, utri Deo res divina fieret, sciri non possent: neque enim duobus, nisi certis, Deis rite una hostia fieri. Ita addita Virtutis ædes adproperato opere: neque tamen ab ipso ædes eæ dedicatæ sunt. Tum demum ad exercitum, quem priore anno Venusiæ reliquerat, cum supplemento proficiscitur. Locros in Brutiis Crispinus obpugnare conatus, quia magnam famam adtulisse Fabio Tarentum rebaratur, omne genus tormentorum machinaturumque ex Sicilia arcessierat: & naves indidem adcitæ erant, quæ vergentem ad mare partem urbis obpugnarent. Ea omissa obpugnatio est, quia Lacinium Hannibal admoverat copias:

(1) cellam amplius quam uni Deo rite dedicari, Gron. Crev.

& collegam eduxisse jam ab Venusia exercitum fama erat, cui conjungi volebat. Itaque in Apuliam ex Brutiis reditum, & inter Venusiam Bantiamque, minus trium millium passuum intervallo, consules binis castris confederant. In eandem regionem & Hannibal rediit, averso ab Locris bello. Ibi ambo consules, ingenio feroces, prope quotidie in aciem exire (m); haud dubia spe, si duobus exercitibus consularibus junctis commisisset sese hostis, debellari posse.

XXVI. HANNIBAL quia cum Marcello bis priore anno congressus vicerat victusque erat, ut, cum eodem si dimicandum foret, nec spem, nec metum ex vano haberet; ita duobus consulibus haudquaquam sese parem futurum credebat. Itaque, totus in suas artes versus, insidiis locum quærebat. Levia tamen prœlia inter bina castra vario eventu fiebant: quibus quum extrahi æstatem posse consules crederent, nihilominus obpugnari Locros posse rati, L. Cincio, ut ex Sicilia Locros cum classe trajiceret, scribunt. Et, ut ab terra quoque obpugnari mœnia possent, ab Tarento partem exercitus, qui in præsidio

*U. c. 544.
a. C. 208.*

*Ambo Coss.
obpositi
Hannibali.*

Qui ad insidias convertitur.

(m) quotidie milites in aciem exire; Gron.

U. c. 544.
a. C. 208.

erat, duci eo jufferunt. Ea ita futura per quosdam Thurinos compertum Hannibali quum esset, mittit ad insidendam ab Tarento viam. Ibi sub tumulo Peteliæ tria millia equitum, peditum duo in occulto locata : in quæ inexplorato euntes Romani quum incidissent, ad duo millia armatorum cæsa, & mille ducenti ferme vivi capti. Alii dissipati fuga per agros saltusque Tarentum rediere. Tumulus erat silvestris inter Punica & Romana castra, ab neutris primo occupatus : quia Romani, qualis pars ejus, quæ vergeret ad hostium castra, esset ignorabant ; Hannibal insidiis, quam castris, aptiorem eum crediderat. Itaque nocte ad id missas aliquot Numidarum turmas medio in saltu condiderat, quorum interdiu nemo ab statione movebatur, ne aut arma, aut ipsi procul conspicerentur. Fremebant vulgo in castris Romanis, occupandum eum tumulum esse, & castello firmandum : ne, si occupatus ab Hannibale foret, velut in cervicibus haberent hostem. Movit ea res Marcellum, & collegæ, « Quin imus, [inquit] ipsi cum equitibus paucis exploratum ? Subjecta res oculis » nostris certius dabit consilium. » Conser-

*Exploratum eunt
Coss.*

tiente (n) Crispino, cum equitibus ducentis U. c. 544.
a. C. 208.
 & viginti, ex quibus quadraginta Fregellani,
 ceteri Etrusci erant, proficiscuntur. Secuti
 M. Marcellus consulis filius, & A. Manlius,
 tribuni militum: simul & duo præfecti fo-
 cium, L. Arennius, & M. (o) Aulius. In-
 molasse eo die quidam memoriæ prodidere
 consulem Marcellum, &, prima hostia cæsa,
 jecur sine capite inventum; in secunda omnia
 comparuisse, quæ adsolent. Auctum etiam
 visum in capite: nec id sane aruspici pla-
 cuisse, quod, secundum trunca & turpia exta,
 nimis læta adparuissent.

XXVII. CETERUM consulem Marcellum
 tanta cupiditas tenebat dimicandi cum Hanni-
 bale, ut numquam satis castra castris conlata
 crederet (p). Tum quoque vallo egrediens
 signum dedit, ut ad locum miles esset para-
 tus: ut, (q) si collis, in quem speculatum
 irent, placuisset, vasa conligerent, ac seque-
 rentur. Exiguum campi ante castra erat: inde
 in collem aperta undique & conspecta fere-

(n) *Adsentiente Gron. Crev.*

(o) *M. Sic semper. Gron. Crev.*

(p) *duceret Gron. Crev.*

(q) *ut del. Gron.*

*U. c. 544.
a. C. 208.*

*Inſidiis
excipiun-
tur.*

*Marcellus
occiditur.*

*Crispinus
vulneratus
fugit.*

bat via. Numidis ſpeculator, nequaquam in ſpem tantæ rei poſitus, ſed ſi quos vagos, pabuli aut lignorum cauſſa longius a caſtris progreſſos, poſſent excipere, ſignum dat, ut pariter ab ſuis quiſque latebris exorirentur. Non ante adparuere, quibus obviis ab jugo ipſo confurgendum erat, quam circumie- re, qui a tergo includerent viam. Tum undique omnes exorti, & clamore ſublato inpetum fecere. Quum in ea valle conſules eſſent, ut neque evadere poſſent in jugum occupatum ab hoſte, nec receptum ab tergo circumventi haberent; extrahi tamen diutius certamen potuiſſet, ni cœpta ab Etruſcis fuga pavorem ceteris injeciſſet. Non tamen omiſere pugnam deſerti ab Etruſcis Fregellani, donec integri conſules hortando, ipſique ex parte pugnan- do rem ſuſtinebant. Sed, poſtquam vulnera- tos ambo conſules, Marcellum etiam tranſfi- xum lancea prolabantem ex equo moribun- dum videre, tum & ipſi (perpauci autem ſupererant) cum Crispino conſule duobus jaculis iſto, & Marcello adolescente, faucio & ipſo, effugerunt. Interfectus A. Manlius tribunus militum, & ex duobus præfectis ſocium M. Aulius occiſus, L. Arennius captus.

LIBER XXVII CAP. XXVII 187

Et lictores consulum quinque vivi in hostium potestatem venerunt : ceteri aut interfecti , aut cum consule effugerunt. Equites tres & quadraginta , aut in prælio , aut in fuga , ceciderunt , duodeviginti vivi capti. Tumultuatum & in castris fuerat , ut consulibus irent subsidio ; quum consulem & filium alterius consulis faucios , exiguasque infelicis expeditionis reliquias , ad castra venientes cernunt. Mors Marcelli quum alioqui miserabilis fuit , tum quod nec pro ætate , (major jam enim sexaginta annis erat) neque pro veteris prudentia ducis , tam inprovide se , collegamque , & prope totam rempublicam , in præceptis dederat. Multos circa unam rem ambitus fecerim , si , quæ de Marcelli morte variant auctores , omnia exsequi velim. Ut omittam alios , L. Cœlius triplicem rei gestæ ordinem edit : unam traditam fama ; alteram scriptam laudatione filii , qui rei gestæ interfuerit ; tertiam , quam ipse pro inquisita ac sibi compta adfert. Ceterum ita fama variat , ut tamen plerique loci speculandi causa castris egressum ; omnes insidiis circumventum tradant.

*U. c. 544.
a. C. 208.*

Varia fama de morte Marcelli.

U. c. 514.
a. c. 208.

XXVIII. HANNIBAL, magnum terrorem hostibus, morte consulis unius, vulnere alterius, injectum esse ratus, ne cui deesset occasione, castra in tumultum, in quo pugnatum erat, extemplo transfert. Ibi inventum Marcelli corpus sepelit. Crispinus, & morte collegæ, & suo vulnere territus, silentio insequentis noctis profectus, quos proximos nactus est montes, in iis loco alto & tuto undique castra posuit. Ibi duo duces sagaciter moti sunt, alter ad inferendam, alter ad cavendam fraudem. Annulo Marcelli simul cum corpore Hannibal potitus erat. Ejus signi errore ne cui (r) dolus necceretur a Pœno, metuens Crispinus, circa civitates proximas miserat nuncios: occisum collegam esse, annuloque ejus hostem potitum: ne quibus literis crederent nomine Marcelli compositis. Paullò ante hic nuncius consulis Salapiam venerat, quum literæ ab Hannibale adlatæ sunt, Marcelli nomine compositæ: « se nocte, » quæ diem illum secutura esset, Salapiam venturum. Parati milites essent, qui in præsidio erant, si quo opera eorum opus esset. » Sensere Salapitani fraudem: & ab ira, non

*Hannibal
ad Salapiam
sua-
met fraude
captus.*

(r) qui Gron. Cræv.

LIBER XXVII CAP. XXVIII 189

defectionis modo, sed etiam equitum interfectorum, rati occasionem supplicii peti, remisso retro nuncio, (perfuga autem Romanus erat) ut sine arbitro milites, quæ velent, agerent, oppidanos per muros urbisque obportuna loca in stationibus disponunt: custodias vigiliasque in eam noctem intentius instruunt. Circa portam, qua venturum hostem rebantur, quod roboris in præsidio erat, obponunt. Hannibal quarta vigilia ferme ad urbem accessit. Primi agminis erant perfugæ Romanorum, & arma Romana habebant. Ii, ubi ad portam est ventum, Latine omnes loquentes excitant vigiles, aperiri que portam jubent: consulem adesse. Vigiles, velut ad vocem eorum excitati, tumultuari, trepidare, moliri portam. Cataracta dejecta clausa erat. Eam partim vestibibus levant: partim funibus subducunt in tantum altitudinis, ut subire recti possent. Vixdum satis patebat iter, quum perfugæ certatim ruunt per portam: & quum sexcenti ferme intrassent, remisso fune, quo suspensa erat, cataracta magno sonitu cecidit. Salapitani, alii perfugas negligenter ex itinere suspensa humeris, ut inter pacatos, gerentes arma, invadunt: alii e turri ejus

U. c. 544.
a. C. 208.

*U. c. 544.
a. C. 208.*

*Locrorum
obsidio-
nem solvit.*

portæ murisque faxis, sudibus, pilis, absterrent hostem. Ita inde Hannibal suamet ipse fraude captus abiit: profectusque ad Locrorum solvendam obsidionem, quam Cincius summa vi, operibus tormentorumque omni genere ex Sicilia adveſto, obpugnabat. Magoni, jam haud ferme fidenti retenturum defensurumque se urbem, prima spes, morte nunciata Marcelli, adfulsit. Secutus inde nunciatus, Hannibalem, Numidarum equitatu præmissis, ipsum, quantum adcelerare posset, cum peditum agmine sequi. Itaque ubi primum Numidas edito e speculis signo adventare sensit, & ipse, patefacta repente porta, ferox in hostes erumpit. Et primo; magis quia inproviso id fecerat, quam quod par viribus esset, anceps certamen erat. Deinde, ut supervenere Numidæ, tantus pavor Romanis est injectus, ut passim ad mare ac naves fugerent; relictis operibus machinisque, quibus muros quatiebant. Ita adventu Hannibalis soluta Locrorum obsidio est.

*Crispinus
et in Ca-
luam.*

XXIX. CRISPINUS, postquam in Bruttios profectum Hannibalem sensit, exercitum, cui collega præfuerat, M. Marcellum tribunum militum Venusiam abducere jussit. Ipse, cum

LIBER XXVII CAP. XXIX 191

legionibus suis Capuam profectus, vix leſi-
 cæ agitationem præ gravitate vulnerum pa-
 tiens, Romam literas de morte collegæ ſcripſit,
 quantoque ipſe in diſcrimine eſſet. « Se comi-
 » tiorum cauſſa non poſſe Romam venire :
 » quia nec viæ laborem paſſurus videretur,
 » & de Tarento ſollicitus eſſet, ne ex Brutæ
 » tiis Hannibal eo converteret agmen. Lega-
 » tos opus eſſe ad ſe mitti, viros prudentes ;
 » cum quibus, quæ vellet, de republica lo-
 » queretur. » Hæ literæ recitatæ magnum &
 luſtum morte alterius conſulis, & metum
 de altero fecerunt. Itaque & Q. Fabium
 filium ad exercitum Venuſiam miſerunt : &
 ad conſulem tres legati miſſi, Sext. Julius
 Cæſar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Alimen-
 tus, quum paucis ante diebus ex Sicilia re-
 diſſet. Hi nunciare conſuli juſſi, ut, ſi ad
 comitia ipſe Romam venire non poſſet, dicta-
 torem in agro Romano diceret comitiorum
 cauſſa. Si conſul Tarentum profectus eſſet,
 Q. Claudium prætorem placere in eam regio-
 nem inde abducere legiones, in qua plurimas
 ſociorum urbes tueri poſſet. Eadem æſtate
 M. Valerius cum claſſe centum navium ex
 Sicilia in Africam tranſmiſit : &, ad Clupeam

U. c. 544.
 a. C. 208.

Clasſis Ro-
 mana Afri-
 cam popu-
 latur.

U. c. 544.
a. C. 208.

*Vincit
classem
Punicam.*

*Res
Græciæ.*

urbem exscensione facta, agrum late, nullo ferme obvio armato, vastabat. Inde ad naves raptim prædatores recepti, quia repente fama accidit, classem Punicam adventare. Octoginta erant & tres naves. Cum iis haud procul Clupea prospere pugnat Romanus. Decem & octo navibus captis, fugatis aliis, cum magna terrestri navalique præda, Lilybæum rediit. Eadem æstate & Philippus inplorantibus Achæis auxilium tulit: quos & Machanidas tyrannus Lacedæmoniorum finitimo bello urebat; & Ætoli, navibus per fretum, quod Naupactum & Patras interfuit, (Rhion incolæ vocant) exercitu trajecto, depopulati erant. Attalum quoque regem Asiæ, quia Ætoli summum gentis suæ magistratum ad eum proximo concilio detulerant, fama erat in Europam trajecturum.

*Ætoli
a Philippo
victi.*

XXX. Ob hæc Philippo in Græciam descendentem ad Lamiam urbem Ætoli, duce Pyrrhia, qui prætor in eum annum cum absente Attalo creatus erat, obcurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia secum: & mille ferme ex Romana classe, a P. Sulpicio missos. Adversus hunc ducem atque has copias Philippus bis prospero eventu pugnavit: mille admodum hostium

hostium utraque pugna occidit. Inde quum Ætoli metu compulsi Lamiæ urbis mœnibus tenerent sese, Philippus ad Phalara exercitum reduxit. In Maliaco sinu is locus est, quondam frequenter habitatus propter egregium portum, tutasque circa stationes, & aliam obportunitatem maritimam terrestremque. Eo legati ab rege Ægypti Ptolemæo, Rhodiisque, & Atheniensibus, & Chiis venerunt, ad dirimendum inter Philippum atque Ætolos bellum. Adhibitus ab Ætolis & ex finitimis pacificator Amynder, rex Athamanum. Omnium autem non tanta pro Ætolis cura erat, ferocioribus quam pro ingeniis Græcorum gentis; quam ne Philippus regnumque ejus, grave libertati futurum, rebus Græciæ immisceretur. De pace dilata consultatio est in concilium Achæorum; concilioque ei & locus & dies certa indicta. Interim triginta dierum induciæ inpetratæ. Profectus inde rex per Thessaliam Bœotiamque, Chalcidem Eubœæ venit, ut Attalum, quem classe Eubœæ petiturum audierat, portibus & litorum adpulsu arceret. Inde, præsidio relicto adversus Attalum, si forte interim trajecisset, profectus ipse cum paucis equitum levisque ar-

*U. c. 5448
a. C. 208.*

*Legati
conveniunt
ad dirimendum
bellum.*

*Induciæ
30 dierum.*

*Philippus
it in Peloponnesum.*

U. c. 544.
a. C. 208.

maturæ, Argos venit. Ibi curatione Heræorum Nemeorumque suffragiis populi ad eum delata, quia se Macedonum reges ex ea civitate oriundos referunt, Heræis peractis, ab ipso ludicro extemplo Rhium profectus est, ad indictum multo ante sociorum concilium. Ibi de Ætolicis finiendo bello actum, ne causa aut Romanis, aut Attalo intrandi Græciam esset. Sed ea omnia, vixdum induciarum tempore circumacto, Ætoli turbavere; postquam & Attalum Æginam venisse, & Romanam classem stare ad Naupactum audire. Vocati enim in concilium Achæorum, in quo eadem legationes erant, quæ ad Phalaræ egerant de pace, primum questi sunt quædam parva contra fidem conventionis tempore induciarum facta: postremo negarunt dirimi bellum posse, nisi Messeniis Achæi Pylum redderent, Romanis restitueretur Atinæna, Scerdilædo & Pleurato Ardyæi. Enimvero indignum ratus Philippus, victos victori sibi ultro conditiones ferre: « ne antea quidem se aut de pace audisse, aut inducias » pepigisse, » dixit, « spem ullam habentem » quieturos Ætolos; sed ut omnes socios » testes haberet, se pacis, illos belli causam

*Ætoli
spem pacis
turbant.*

» quæfisse. » Ita infecta pace concilium dimisit, quatuor millibus armatorum relictis ad præsidium Achæorum, & quinque longis navibus acceptis. Quas si adjecisset missæ nuper ad se classi Carthaginensium, & ex Bithynia ab rege Prusia venientibus navibus, statuerat navali prælio laceffere Romanos, jam diu in ea regione potentes maris. Ipse ab eo concilio Argos regressus: jam enim Nemeorum adpetebat tempus; quæ celebrari volebat præsentia sua.

XXXI. OCCUPATO rege adparatu ludorum, & per dies festos licentius, quam inter belli tempora, remittente animum, P. Sulpicius, ab Naupacto profectus, classem adpulit inter Sicyonem & Corinthum; agrumque nobilissimæ fertilitatis effuse vastavit. Famaejus rei Philippum ab ludis excivit: raptimque cum equitatu profectus, jussis subsequi peditibus, palatos passim per agros gravesque præda (ut qui nihil tale metuerent) adortus Romanos, compulit in naves. Classis Romana, haudquaquam læta præda, Naupactum rediit. Philippo (s) quoque ludorum, qui reliqui erant, celebritatem quantæcumque, de Ro-

U. c. 544.
a. C. 208.

Classis
Romana
Corin-
thium
agrum
vastat.

Repellun-
tur Roma-
ni a Phi-
lippo.

(s) Philippus Gron. Crev.

V. c. 544.
a. C. 208.

*Philippi
intoleran-
da libido.*

manis tamen, victoriæ partæ fama auxerat; lætitiæque ingenti celebrati festi dies, eo magis etiam, quod, populariter demto capitis insigni, purpuraque (t), atque alio regio habitu, æquaverat ceteris se in speciem: quo nihil gratius est civitatibus liberis. Præbuissetque haud dubiam eo factò spem libertatis, nisi omnia intoleranda libidine foeda ac deformia effecisset. Vagabatur enim cum uno aut altero comite per maritas domos dies noctesque: & , submitendo in (u) privatum fastigium, quo minus conspectus, eo solutior erat: & libertatem quum aliis vanam ostendisset, totam in suam licentiam verterat. Neque enim omnia emebat aut eblandiebatur, sed vim etiam flagitiis adhibebat: periculofumque & viris & parentibus erat, moram incommoda severitate libidini regiæ fecisse. Uni etiam principi Achæorum Arato adempta uxor nomine Polycratia, ac spe regiarum nuptiarum in Macedoniam asportata fuerat. Per hæc flagitia sollempni Nemeorum peracto, paucisque additis diebus, Dymas est profectus, ad præsidium Ætolorum, quod ab Eleis ad-

(t) *purpura Gron.*

(u) *se in Gron. Crev.*

aitum acceptumque in urbem erat, ejciendum. Cycliadas (penes eum summa imperii erat) Achæique ad Dymas regi obcurrere: & Eleorum accensi odio, quod a ceteris Achæis dissentirent: & infensi Ætolis, quos Romanum quoque adversus se movisse bellum credebant. Profecti ab Dymis, conjuncto exercitu transeunt Larisum (x) amnem, qui Eleum agrum ab Dymæo dirimit.

XXXII. PRIMUM diem, quo fines hostium ingressi sunt, populando absumserunt. Postero die acie instructa ad urbem accesserunt, præmissis equitibus; qui, obequitando portis, promptum ad excursiones genus lacefferent Ætolorum. Ignorabant, Sulpicium cum quindecim navibus ab Naupacto Cyllenen trajecisse, &, expositis in terram quatuor millibus armatorum, silentio noctis, ne conspici agmen posset, intrasse Elim. Itaque inprovvisa res ingentem injecit terrorem, postquam inter Ætolos Eleosque Romana signa atque arma cognovere. Et primo recipere suos voluerat rex: dein, contracto jam inter Ætolos & Trallos (Illyriorum id est genus) certamine, quum urgueri videret suos, & ipse

U. c. 544:
a. C. 208.

*Adversus
Ætolos
proficiscitur in Elim.*

*Sulpicium
Cyllenen
trajicit.*

*Rem
vincitur.*

(x) *Larisum Gron. Grev.*

U. e. 544.
a. C. 208. rex cum equiratu in cohortem Romanam in-

currit. Ibi equus pilo trajectus quum prolapsus per caput regem effudisset, atrox pugna utrimque accensa est, & ab Romanis inpetu in regem facto, & protegentibus regis. Insignis & ipsius pugna fuit, quum pedes inter equites coactus esset proelium inire. Dein, (y) quum jam impar certamen esset, caderentque circa eum multi, & vulnerarentur, raptus ab suis, atque alteri equo injectus, fugit. Eo die castra quinque millia passuum ab urbe Eleorum posuit. Postero ad castellum (Pyrgum vocant) copias omnes eduxit: quo agrestium multitudinem cum pecoribus metu populationum compulsam audierat. Eam inconditam inermemque multitudinem primo statim terrore adveniens cepit: compensaveratque ea præda, quod ignominia ad Elim acceptum fuerat. Dividenti prædam captivosque (fuerant autem quatuor millia hominum, pecoris omnis generis ad millia viginti) nuncius ex Macedonia venit, Eropum quemdam, corrupto arcis præsidiique præfecto, Lychnidum cepisse: tenere & Dassaretiorum quosdam vicos,

*Redit in
Macedo-
niam.*

(y) *Deinde Gron. Crev.*

& Dardanos etiam [concire. Omisso igitur *U. c. 544.*
 Achaico (z) bello, relictis tamen duobus *a. C. 208.*
 millibus & quingentis omnis generis armato-
 rum cum Menippo & Polyphanta ducibus ad
 præsidium sociorum, profectus ab Dymis,
 per Achaiam Bœotiamque & Eubœam (a),
 decimis castris Demetriadem in Thessaliam
 pervenit!

XXXIII. IBI alii, majorem adherentes tu- *Dardani*
 multum, nuncii obcurrunt: Dardanos, in *Macedo-*
 Macedoniam effusos, Orestidem jam tenere, *niam po-*
 ac descendisse in Argestæum campum: famam- *pulantur.*
 que inter barbaros celebrem esse, Philippum
 occisum. Expeditione ea, qua cum populato-
 ribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arbo-
 rem inlatus inpetu equi, ad eminentem ram-
 um cornu alterum galeæ præfregit. Id in-
 ventum ab Ætolo quodam, perlatumque in
 Ætoliam ad Scerdilædum, cui notum erat
 insigne galeæ, famam interfecti regis vulga-
 vit. Post profectionem ex Achaia regis, Sul-
 picius, Æginam classe profectus, cum Attalo
 sese conjunxit. Achæi cum Ætolis Eleisque
 haud procul Messene prosperam pugnam fece-

Achæi
bene rem
gerunt.

(z) add. atque Ætolico Gron. Crev.

(a) Babeidem Gron.

U. c. 544. runt. Attalus rex & P. Sulpicius Æginæ
a. C. 208. hibernarunt. Exitu hujus anni T. Quinctius

Crispini

Cof. mors.

Dictator

Torqua-

eus.

Crispinus consul, dictatore comitorum ludorumque faciendorum caussa dicto T. Manlio Torquato, ex vulnere moritur. Alii Tarenti, alii in Campania mortuum tradunt. Id quod nullo ante bello acciderat, duo consules, sine memorando prælio interfecti, velut orbam rempublicam reliquerant. Dictator Manlius magistrum equitum C. (b) Servilium (tum ædilis curulis erat) dixit. Senatus, quo die primum est habitus, ludos magnos facere dictatorem iussit, quos M. Æmilius prætor urbis, C. Flaminio, Cn. Servilio consulibus, fecerat, & in quinquennium voverat. Tum dictator & ludos fecit, & in insequens lustrum vovit. Ceterum, quum duo consulares exercitus tam prope hostem sine ducibus essent, omnibus aliis ommissis, una præcipua cura Patres populumque incescit, consules primo quoque tempore creandi; & ut eos potissimum crearent, quorum virtus satis tuta a fraude Punica esset; « quum » toto eo bello damnosa præpropera ac fer- » vida ingenia imperatorum fuissent, tum eo

*Ludi
Magni.*

*Cura de
Cof.
creandis.*

(b) C. l. Cn. Gron. Crev.

» ipso anno consules, nimia cupiditate con-
 » ferendi cum hoste manum, in necopinam
 » fraudem lapsos esse. Ceterum Deos inmor-
 » tales, miseritos (c) nominis Romani, pe-
 » percisse innoxiiis exercitibus: temeritatem
 » consulum ipsorum capitibus damnasse.»

*U. c. 544.
 a. C. 208.*

XXXIV. QUUM circumspicerent Patres,
 quosnam consules facerent, longe ante alios
 eminebat C. Claudius Nero. Ei collega quæ-
 rebatur, & virum quidem eum egregium
 ducebant, sed promtorem acrioremque, quam
 tempora belli postularent, aut hostis Hanni-
 bal: temperandum acre ejus ingenium mo-
 derato & prudenti viro adjuncto collega
 censebant. M. Livius erat, multis ante annis
 ex consulatu populi judicio damnatus. Quam
 ignominiam adeo ægre tulerat, ut & rus
 migraret, & per multos annos & urbe &
 omni cœtu careret hominum. Octavo ferme
 post damnationem anno M. Claudius Marcel-
 lus & M. Valerius Lævinus consules reduce-
 rant eum in urbem: sed erat veste obsoleta,
 capilloque & barba promissa, præferens in
 vultu habituque insignem memoriam ignomi-
 niæ acceptæ. L. Veturius & P. Licinius cœ-

*Claudius
 Nero.*

M. Livius.

(c) miseritos Crev.

U. c. 544.
a. C. 208.

fores eum tonderi, & squalorem deponere;
& in senatum venire, fungique aliis publicis
muneribus coëgerunt. Sed tum quoque aut
verbo adsentiebatur, aut pedibus in sententiam
ibat, donec cognati hominis eum caussa
M. Livii Macati, quum fama ejus ageretur,
stantem coëgit in senatu sententiam dicere.
Tum ex tanto intervallo auditus convertit
ora hominum in se, causamque sermonibus
præbuit, « indigno injuriam a populo factam,
» magnoque id damno fuisse, quod tam gravi
» bello nec opera, nec consilio talis viri usa
» respublica esset. C. Neroni neque Q. Fabium,
» neque M. Valerium Lævinum dari
» collegas posse, quia duos patricios creari
» non liceret. Eandem causam in T. Manlio
» esse, præterquam quod recusasset delatum
» consulatum, recusaturusque esset. Egre-
» gium par consulum fore, si M. Livium C.
» Claudio collegam adjunxisset. » Nec populus
mentionem ejus rei ortam a Patribus est
adspersus. Unus eam rem in civitate, is,
cui deferebatur honos, abnuebat, levitatem
civitatis accusans. « Sordidati rei non misere-
» ritos, candidam togam invito obferre: eo-
» dem honores pœnasque congeri. Si bonum

LIBER XXVII CAP. XXXV 205

» virum ducerent, quid ita pro malo ac no-
 » xio damnassent? si noxium comperissent,
 » quid ita, male credito priore consulatu,
 » alterum crederent? » Hæc taliaque arguen-
 » tem & querentem castigabant Patres, « & M.
 » Furium, » memorantes, « revocatum de ex-
 » filio, patriam pulsam fede sua restituisse.
 » Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patien-
 » do ac ferendo leniendam esse. » Adnisi om-
 » nes, cum C. Claudio M. Livium consulem
 fecerunt.

*U. l. 544.
 a. C. 208.*

*Coff.
 creantur.*

XXXV. Post diem tertium ejus diei præ-
 torum comitia habita. Prætores creati L. Por-
 cius Licinus, C. Mamilius, A. & C. Hostilii
 Catones. Comitii perfectis, ludisque factis,
 dictator & magister equitum magistratu abie-
 runt. C. Terentius Varro in Etruriam pro-
 prætor missus, ut ex ea provincia C. Hosti-
 lius Tarentum ad eum exercitum iret, quem
 T. Quinctius consul habuerat: & L. (d)
 Manlius trans mare legatus iret, viseretque,
 quæ res ibi gererentur: simul, quod Olym-
 piæ ludicrum ea æstate futurum erat, quod
 maximo cœtu Græciæ celebraretur, ut, si
 tuto per hostem possiet, adiret id concilium:

(d) L. I. T. Crev.

V. c. 544.
M. C. 208.

ut, qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini cives relegati ab Hannibale essent, domos redirent, scirentque, sua omnia, quæ ante bellum habuissent, reddere populum Romanum. Quia periculosissimus annus imminere videbatur, neque consules in republica erant, in consules designatos omnes versi, quam primum eos fortiri provincias, & præsciscere, quam quisque eorum provinciam, quem hostem haberet, volebant. De reconciliatio-
ne etiam gratiæ eorum in senatu actum est, principio facto a Q. Fabio Maximo. Inimicitia autem nobiles inter eos erant, & acerbiores eas indignioresque Livio sua calamitas fecerat, quod speretum se in ea fortuna credebat. Itaque is magis implacabilis erat: & „ nihil opus esse reconciliatio-
ne, [aie-
bat]. Acrius & intentius omnia gesturos,
timentes ne crescendi ex se inimico colle-
gæ potestas fieret. » Vicit tamen auctoritas senatus, ut, positis simultatibus, communi animo consilioque administrarent rempublicam. Provinciæ iis non permixtæ regionibus, sicut superioribus annis, sed diversæ extremis Italiae finibus, alteri adversus Hannibalem Bruttii, Lucani; alteri Gallia adversus Hasdru-

Cons.
designati
reconci-
liantur.

Provincia
iis divisa.

balem (quem jam Alpibus adpropinquare fama erat) decreta. Exercitum ex duobus, qui in Gallia, quique in Etruria essent, addito urbano, eligeret, quem mallet, qui Galliam esset fortitus. Cui Bruttii provincia evenisset, novis legionibus urbanis scriptis, utrius mallet consulum prioris anni, exercitum sumeret. Relictum a consule exercitum Q. Fulvius proconsul, acciperet; eique in annum imperium esset. Et C. Hostilio, cui pro Etruria Tarentum mutaverant provinciam, pro Tarento Capuam mutaverunt. Legio una data, cui Fulvius proximo anno præfuerat.

XXXVI. DE Hasdrubalis adventu in Italiam cura in dies crescebat. Massiliensium primum legati nunciaverant, eum in Galliam transfessum: erectosque adventu ejus, quia magnum pondus auri adtulisse diceretur ad mercede auxilia conducenda, Gallorum animos. Missi deinde cum iis legati ab Roma Sex. Antifilius & M. Ræcius (e) ad rem inspiciendam, retulerant, misisse se cum Massiliensibus ducibus, qui per hospites eorum, principes Gallorum, omnia explorata referrent. Pro comperto habere, Hasdrubalem ingenti jam

*Hasdrubal
in Galliam
transfessus.*

(e) *Rocius Gron, Crev.*

U. c. 544.
a. C. 208.

*Lustrum
conditum.*

*Inductio
in illud
perjuria*

U. c. 545.
a. C. 207.

*C. Claudio,
M. Livio
M. Coss.*

coacto exercitu proximo vere Alpes trajecturum : nec tum eum quidquam aliud morari, nisi quod clausæ hieme Alpes essent. In locum M. Marcelli P. Ælius Pætus augur creatus inauguratusque : & Cn. Cornelius Dolabella rex sacrorum inauguratus est in locum M. Marcii, qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodem anno & lustrum conditum est a censoribus P. Sempronio Tuditano & M. Cornelio Cethego. Censa civium capita centum triginta septem millia, centum & octo. Minor aliquanto numerus, quam qui ante bellum fuerat. Eo anno primum, ex quo Hannibal in Italiam venisset, Comitium reatum esse, memoriæ proditum est, & ludos Romanos semel instauratos ab ædilibus curulibus Q. Metello & C. Servilio. Et plebeiis ludis biduum instauratum ab Q. Mamilio & M. Cæcilio Metello ædilibus plebis. Et tria signa ad Cereris iidem (f) dederunt : & Jovis epulum fuit ludorum causa. Consulatum inde ineunt C. Claudius Nero & M. Livius iterum. Qui, quia jam designati provincias sortiti erant, prætores sortiri iusserunt. C. Hostilio urbana evenit : addita &

(f) *idem Gron. Crev.*

LIBER XXVII CAP. XXXVII 207

peregrina, ut tres in provincias exire possent. *U. c. 545*
a. C. 207.
 A. Hostilio Sardinia, C. Mamilio Sicilia, L. Porcio Gallia evenit. Summa legionum trium
Legiones
23.
 & viginti ita per provincias divisa, ut binæ
 consulum essent; quatuor Hispania haberet;
 tres prætores binas, in Sicilia, in Sardinia,
 & Gallia; duas C. Terentius in Etruria; duas
 Q. Fulvius in Brutiis; duas Q. Claudius
 circa Tarentum & Sallentinos; unam C. Hosti-
 lius Tubulus Capuæ: duæ urbanæ ut scri-
 berentur. Primis quatuor legionibus populus
 tribunos creavit: in ceteras consules mise-
 runt.

XXXVII. PRIUSQUAM consules proficisce-
 rentur, novemdiale sacrum fuit, quia Veis
 de cælo lapidaverat. Sub unius prodigii (ut
Prodigia,
 fit) mentionem alia quoque nunciata; Min-
 turnis ædem Jovis & lucum Maricæ; item
 Atellæ murum & portam de cælo tacta. Min-
 turnenses, terribilius quod esset, adjiciebant,
 sanguinis rivum in porta fluxisse. Et Capuæ
 lupus, nocte portam ingressus, vigilem lan-
 taverat. Hæc procurata hostiis majoribus pro-
Procura-
ta.
 digia, & supplicatio diem unum fuit ex de-
 creto pontificum. Inde iterum novemdiale
 instauratum, quod in Armilustro lapidibus

D. c. 545.
a. C. 207.

*Androgy-
nus natus.*

visum pluere. Liberatas religione mentes turbavit rursus nunciatum, Frusinone infantem natum esse quadrimo parem: nec magnitudine tam mirandum, quam quod is quoque, ut Sinuessæ biennio ante, incertus, mas an femina esset, natus erat. Id vero aruspices, ex Etruria aditi, foedum ac turpe prodigium dicere. Extorrem agro Romano, procul terræ contactu, alto mergendum. Vivum in arcam condidere, proVectumque in mare projece-
runt. Decrevere item pontifices, ut virgines ter novenæ, per urbem euntes, carmen canerent. Id quum in Jovis Statoris æde disce-
rent conditum ab Livio poetâ carmen, tacta de cœlo ædes in Aventino Junonis Reginae. Prodigiumque id ad matronas pertinere, aruspices quum respondissent, donoque Divam placandam esse; ædilium curulium edicto in Capitolium convocatæ, quibus in urbe Romana, intraque decimum lapidem ab urbe, domicilia essent, ipsæ inter se quinque & viginti delegerunt, ad quas ex dotibus stipem conferrent. Inde donum pelvis aurea facta, lataque in Aventinum, pureque & caste a matronis sacrificatum. Confestim ad aliud sacrificium eidem Divæ ab decemviris edicta

edita dies, cujus ordo talis fuit : ab æde Apollinis boves feminæ albæ duæ porta Carmentali in urbem ductæ. Post eas duo signa cupressæ Junonis Reginae portabantur. Tum septem & viginti virgines, longam indutæ vestem, carmen in Junonem Reginam canentes ibant, illa tempestate forsitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens & inconditum, si referatur. Virginum ordinem sequebantur decemviri coronati laurea, prætextatique. A porta Jugario vico in forum venerunt. In foro pompa constitit ; &, per manus restè data, virgines sonum vocis pulsu pedum modulantes incefferunt. Inde vico Tusco Velabroque, per Boarium forum, in clivum Publicium atque ædem Junonis Reginae perrectum. Ibi duæ hostiæ ab decemviris immolatæ, & simulacra cupressæ in ædem inlata.

XXXVIII. DIIS rite placatis, delectum consules habebant acrius intentiusque, quam prioribus annis quiscquam meminerat habitum. Nam & belli terror duplicatus novi hostis in Italiam adventu : & minus juventutis erat, unde scriberent milites. Itaque colonos etiam maritimos, qui sacrosanctam vacationem dicebantur habere, dare milites cogeant. Qui

*U. c. 545.
a. C. 207.*

Sacrificium Junoni Reginae & pompa.

Acriter habetur delectus.

*V. c. 345.
a. C. 207.*

bus recusantibus, edixere in diem certam, ut, quo quisque jure vacationem haberet, ad senatum deferret. Ea die hi populi ad senatum venerunt : Ostiensis, Alsiensis, Antias, Anxuras, Minturnensis, Sinuessanus, & ab supero mari Senensis. Quum vacationes suas quisque populus recitaret; nullius, quum in Italia hostis esset, præter Antiatem Ostiensemque, vacatio observata est : & earum coloniarum juniores jurejurando adacti, supra dies triginta non pernoctaturos se esse extra mœnia coloniae suae, donec hostis in Italia esset. Quum omnes censerent, primo quoque tempore consulibus eundem ad bellum, (nam & Hasdrubali obcurrendum esse descendentem ab Alpibus, ne Gallos Cisalpinos, neve Etruriam, erectam in spem rerum novarum, sollicitaret : & Hannibalem suo proprio occupandum bello, ne emergere ex Brutiis atque obviam fratri ire posset) Livius cunctabatur, parum fidens suarum provinciarum exercitibus : collegam ex duobus consularibus egregiis exercitibus, & tertio, cui Q. Claudius Tarenti præesset, electionem habere. Intuleratque mentionem de votionibus revocandis ad signa. Senatus liberam

*Exercitus
contra
Hasdruba-
lem &
Hanniba-
lem.*

potestatem consulibus fecit, & supplendi unde vellent, & eligendi de omnibus exercitiis, quos vellent, permutandique, & ex provinciis, quos e republica censerent esse, traducendi. Ea omnia cum summa concordia consulum acta. Volones in undevicesimam & vicesimam legiones scripti. Magni roboris auxilia ex Hispania quoque a P. Scipione M. Livio missa quidam ad id bellum auctores sunt: octo millia Hispanorum Gallorumque, & duo millia de legione militum, equitum mille, (g) mixtos Numidas Hispanosque: M. Lucretium has copias navibus adduxisse: & sagittariorum funditorumque ad quatuor millia ex Sicilia C. Mamilium misisse.

XXXIX. AUXERUNT Romæ tumultum literæ ex Gallia adlatæ ab L. Porcio prætorē: «Hasdrubalem movisse ex hibernis, & » jam Alpes transire: octo millia Ligurum » conscripta armataque, conjunctura se transgresso in Italiam esse, nisi mitteretur in » Ligures, qui eos bello occuparet. Se cum » invalido exercitu, quoad tutum putaret, » progressurum.» Hæ literæ consules, raptim confecto delectu, maturius, quam consti-

U. c. 5450
a. C. 207a

Hasdrubal
transit
Alpes.

(g) ad mille octingentos Gron. Crev.

U. c. 545.
a. C. 207.

tuerant, exire in provincias coëgerunt, ea mente, ut uterque hostem in sua provincia contineret, neque conjungi, aut conferre in unum vires pateretur. Plurimum in eam rem adjuvit opinio Hannibalis: quod, etsi ea æstate transiturum in Italiam fratrem crederat, recordando quæ ipse in transitu nunc Rhodani, nunc Alpium, cum hominibus locisque pugnando per quinque menses exhausisset, haudquaquam tam facilem maturumque transitum expectabat. Ea tardius movendi ex hibernis causâ fuit. Ceterum Hasdrubali & sua & aliorum spe omnia celeriora atque expeditiora fuere. Non enim receperunt modo Arverni eum, deincepsque aliæ Gallicæ atque Alpinæ gentes; sed etiam secutæ sunt ad bellum. Et quum per munita pleraque transitu fratris, quæ antea invia fuerant, ducebat; tum etiam, duodecim annorum adfuetudine perviis Alpibus factis, inter mitiora jam hominum transibat ingenia. Invisitati namque antea alienigenis, nec videre ipsi advenam in sua terra adsueta, omni generi humano infociabiles erant. Et primo ignari, quo Pœnus pergeret, suas rupes suaque castella, & pecorum hominumque præ-

*Gallicis
atque
Alpinis
gentibus
faventi-
bus.*

dam peti crediderant : fama deinde Punici belli, quo duodecimum annum Italia urebatur, fatis edocuerat, viam tantum Alpes esse : duas prævalidas urbes, magno inter se maris terrarumque spatio discretas, de imperio & opibus certare. Hæ causæ aperuerant Alpes Hasdrubali. Ceterum quod celeritate itineris profectum erat, id mora ad Placentiam, dum frustra obsidet magis, quam obpugnat, conrupit. Crediderat campestris oppidi facilem expugnationem esse : & nobilitas coloniam induxerat eum, magnum se excidio ejus urbis terrorem ceteris ratum injecturum. Non ipsum solum ea obpugnatio inpediit ; sed Hannibalem post famam transitus ejus, tanto spe sua celeriozem, jam moventem ex hibernis, continuera : quippe reputantem, non solum quam lenta urbium obpugnatio esset, sed etiam quam ipse frustra eandem illam coloniam, ab Trebia victor regressus, tentasset.

XL. CONSULES, diversis itineribus profecti ab urbe, velut in duo pariter bella distenderant curas hominum, simul recordantium, quas primus adventus Hannibalis intulisset Italiae clades ; simul, quum illa an-

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Placentiam
obsidet.*

*Anxietas
Romanorum.*

D. c. 545. geret cura, « quos tam propitios urbi atque
 a. C. 207. » imperio fore Deos, ut eodem tempore
 » utrobique respublica prospere gereretur?
 » Adhuc adversa secundis pensando rem ad id
 » tempus extractam esse. Quum in Italia ad
 » Trasimenum & Cannas præcipitasset Roma-
 » na res, prospera bella in Hispania prolapsam
 » eam erexisse. Postea, quam (h) in Hispania
 » alia super aliam clades, duobus egre-
 » giis ducibus amissis, duos exercitus ex
 » parte deleisset multa, secunda (i) in Italia
 » Siciliaque gesta quassatam rempublicam ex-
 » cepisse: & ipsum intervallum loci, quod
 » in ultimis terrarum oris alterum bellum
 » gereretur, spatium dedisse ad respirandum.
 » Nunc duo bella in Italiam accepta, duo
 » celeberrimi nominis duces circumstare ur-
 » bem Romanam, & unum in locum totam
 » periculi molem, omne onus incubuisse.
 » Qui eorum prior vicisset, intra paucos
 » dies castra cum altero juncturum. » Terre-
 » bat & proximus annus lugubris duorum con-
 » sulum funeribus. His anxii curis homines di-
 » gradientes in provincias consules profecuti

(h) quum Gron. Crev.

(i) deleisset, multa secunda Gron. Crev.

sunt. Memoriae proditum est, plenum adhuc iræ in cives M. Livium, ad bellum proficiscentem, monenti Q. Fabio, « ne, priusquam genus hostium cognosset, temere » manum confereret, » respondisse : « Ubi » primum hostium agmen conspexisset, pugna- » turum. » Quum quæreretur, quæ causa festinandi esset ? « Aut ex hoste egregiam » gloriam, [inquit] aut ex civibus victis » gaudium, meritum certe, etsi non honestum, » capiam. » Priusquam Claudius consul in provinciam perveniret, per extremum finem agri Larinatis ducentem in Sallentinos exercitum Hannibalem cum expeditis cohortibus adortus C. Hostilius Tubulus, in composito agmini terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominum occidit, novem signa militaria cepit. Moverat ex hibernis ad famam hostis Q. Claudius, qui per urbes agri Sallentini castra disposita habebat. Itaque, ne cum duobus exercitibus simul conflingeret, Hannibal nocte castra ex agro Tarentino movit, atque in Bruttios concessit. Claudius in Sallentinos agmen convertit. Hostilius, Capuam petens, obvius ad Venusiam fit consuli Claudio. Ibi ex utroque exercitu electa

U. c. 545
a. C. 207.

Livii vox
plena iræ
in cives

*U. c. 545.
a. C. 207.*

peditum quadraginta millia, duo millia & quingenti equites, quibus consul adversus Hannibalem rem (*k*) gereret: reliquas copias Hostilius Capuam ducere iussus, ut Q. Fulvio proconsuli traderet.

*Neronis &
Hasdrubalis castra
conlata.*

XLI. HANNIBAL, undique contraſto exercitu, quem in hibernis, aut in præſidiis agri Bruttii habuerat, in Lucanos ad Grumentum venit, ſpe recipiendi oppida, quæ per metum ad Romanos defeciſſent. Eodem a Venuſia conſul Romanus exploratis itineribus contendit, & mille fere & quingentos paſſus caſtra ab hoſte locat. Grumenti mœnibus prope iunctum videbatur Pœnorum vallum. Quingenti paſſus intererant. Caſtra (*l*) Punica ac Romana interjacebat campus: colles imminabant nudi ſiniſtro lateri Carthaginienſium, dextro Romanorum, neutris ſuſpecti, quod nihil ſilvæ neque ad inſidias latebrarum habebant. In medio campo ab ſtationibus procurſantes, cerramina, haud ſatis digna dictu, ferebant. Id modo Romanum quærere adparebat, ne abire hoſtem pateretur. Hannibal, inde evadere cupiens, totis viribus in aciem

(*k*) *res Gron. Crev.*

(*l*) *paſſus erant inter caſtra P. Gron.*

LIBER XXVII CAP. XLII 217

descendebat. Tum consul, ingenio hostis usus, quo minus in tam apertis collibus timeri infidiæ poterant, quinque cohortes, additis quinque manipulis, nocte jugum superare, & in averfis vallibus confidere jubet. Tempus exfurgendi ex insidiis, & adgrediendi hostem, Ti. Claudium Afellum tribunum militum & P. Claudium præfectum socium edocet, quos cum iis mittebat. Ipse luce prima copias omnes peditum equitumque in aciem eduxit. Paulo post & ab Hannibale signum pugnae propositum est: clamorque in castris ad arma discurrentium est sublatus. Inde eques pedesque certatim portis ruere, ac palati per campum properare ad hostes. Quos ubi effusos consul videt, tribuno militum tertiae legionis C. Aurunculeio imperat, ut equites legionis, quanto maximo inpetu possit, in hostem emittat. Ita pecorum modo incompositos toto passim campo se fudisse, ut sterni obterique, priusquam instruantur, possint.

XLII. NONDUM Hannibal e castris exierat, quum pugnantium clamorem audivit. Itaque, excitus tumultu, raptim ad hostem copias agit. Jam primos occupaverat equester (m)

(m) *equestris* Gron. Crev.

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Insidia
Romanorum.*

*Pugna
committitur.*

U. c. 545.
a. C. 207.

terror. Peditum etiam prima legio & dextra ala praelium inibant. Incompositi hostes, ut quemque aut pediti, aut equiti casus obtulit, ita conferunt manus. Crescit pugna subsidiis, & procurentium ad certamen numero augeatur: pugnantisque (quod nisi in vetere exercitu, & duci veteri haud facile est) inter tumultum ac terrorem instruxisset Hannibal, ni cohortium ac manipulorum decurrentium per colles clamor, ab tergo auditus, metum, ne intercluderentur a castris, inieisset. Inde pavor incussus, & fuga passim fieri coepta est. Minorque caedes fuit, quia propinquitas castrorum brevior fugam percussis fecit. Equites enim tergo (n) inhærebant: in transversa latera invaserant cohortes, secundis collibus via nuda ac facili decurrentes. Tamen supra octo millia hominum occisa: supra septingentos capti: signa militaria novem adempta: elephanti etiam, quorum nullus usus in repentina ac tumulturia pugna fuerat, quatuor occisi, duo capti. Circa quingentos Romanorum sociorumque victores ceciderunt. Postero die Pœnus quievit. Romanus, in aciem copiis eductis, postquam

(n) in tergo Gron. Crev.

LIBER XXVII CAP. XLII 219

neminem signa contra offerre vidit, spolia legi caesorum hostium, & suorum corpora conlata in unum sepeliri iussit. Inde insequentibus continuis diebus aliquot ita institit portis, ut prope inferre signa videretur: donec Hannibal tertiâ vigilia, crebris ignibus tabernaculisque, quæ pars castrorum ad hostes vergebat, & Numidis paucis, qui in vallo portisque se ostenderent, relictis, profectus Apuliam petere intendit. Ubi inluxit, successit vallo Romana acies. Et Numidæ ex composito paulisper in portis se valloque ostentare: frustratique aliquamdiu hostes, citatis equis agmen suorum adsequuntur. Consul, ubi silentium in castris, & ne paucos quidem, qui prima luce obambulaverant, parte ulla cernebat, duobus equitibus speculatum in castra præmissis, postquam satis tuta omnia esse exploratum est, inferri signa iussit: tantumque ibi moratus, dum milites ad prædam decurrunt, receptui deinde cecinit, multoque ante noctem copias reduxit. Postero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & vestigia agminis sequens, haud procul Venusia hostem adsequitur. Ibi quoque tumultuaria pugna fuit. Supra duo millia

U. e. 544.
a. C. 207.

liber
XXVII
capitulum
XLII

*U. c. 545.
a. C. 207.*

Pœnorum cæsa. Inde nocturnis montanisque itineribus Pœnus, ne locum pugnandi daret, Metapontum petiit. Hanno inde (is enim præsidio ejus loci præfuerat) in Bruttios cum paucis ad exercitum novum comparandum missus. Hannibal, copiis ejus ad suas additis, Venusiam retro, quibus venerat itineribus, repetit; atque inde Canusium procedit. Numquam Nero vestigiis hostis abfiterat: & Q. Fulvium, quum Metapontum ipse proficisceretur, in Lucanos, ne regio ea sine præsidio esset, arcesserat.

*Incerti-
piuntur
Hasdruba-
lis literæ.*

XLIII. INTER hæc ab Hasdrubale, postquam a Placentiæ obsidione abscessit, quatuor Galli equites, duo Numidæ, cum literis ad Hannibalem missi, quum per medios hostes totam ferme longitudinem Italiæ emensî essent, dum Metapontum cedentem Hannibalem sequuntur, incertis itineribus Tarentum delati, a vagis per agros pabulatoribus Romanis ad Q. Claudium proprætorem deducuntur. Eum primo incertis implicantes responsis, ut metus tormentorum admotus fateri vera coëgit, edocuerunt, literas se ab Hasdrubale ad Hannibalem ferre. Cum iis literis, sicut erant, signatis, L. Virginio tribuno militum ducendi

ad Claudium consulem traduntur. Duæ simul turmæ Samnitium præsidii causa missæ. Qui ubi ad consulem pervenerunt, literæque lectæ per interpretem sunt, & ex captivis percunctatio facta; tum Claudius, non id tempus esse reipublicæ ratus, quo consiliis ordinariis provinciæ suæ quisque finibus per exercitus suos cum hoste destinato ab senatu bellum gereret, audendum (o) aliquid inprovisum, inopinatum, quod cœptum non minorem apud cives, quam hostes terrorem faceret, perpetratum in magnam lætitiâ ex magno metu verteret, literis Hasdrubalis Romanam ad senatum missis, simul & ipse Patres conscriptos, quid pararet, edocet, ut, quum in Umbria se obcursurum Hasdrubal fratri scribat, legionem a Capua Romanam arceffant; delectum Romæ habeant; exercitum urbanum ad Narniam hosti obponant. Hæc senatui scripta. Præmissi item (p) per agrum Larinatem, Marrucinum, Frenzanum, Præ-tutianum, qua exercitum ducturus erat, ut omnes ex agris urbibusque commeatus paratos militi ad vescendum in viam deferrent,

(o) add. ac novandum Gron. Grev.

(p) autem Gron. Grev.

U. c. 545.
a. C. 207.

equos jumenta que alia producerent, ut vehiculorum fessis copia esset. Ipse de toto exercitu civium sociorumque, quod roboris erat, delegit, sex millia peditum, mille equites: pronunciat, occupare se in Lucanis proximam urbem Punicumque in ea præsidium velle; ut ad iter parati omnes essent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et consul quidem, quantis maximis itineribus poterat (q), ad collegam ducebat, relicto Q. Catio legato, qui castris præesset.

XLIV. ROMÆ haud minus terroris ac tumultus erat, quam fuerat biennio ante, quum castra Punica objecta Romanis mœnibus portisque fuerant. Neque satis constabat animis, tam audax iter consulis laudarent vituperarentne. Adparebat (quo nihil iniquius est) ex eventu famam habiturum. «Castra prope
» Hannibalem hostem relicta sine duce cum
» exercitu, cui detractum foret omne, quod
» roboris, quod floris fuerit; & consulem
» in Lucanos ostendisse iter, quum Picenum
» & Galliam peteret, castra relinquentem
» nulla alia re tutiora, quam errore hostis,
» qui ducem inde atque exercitus partem

*Metus
Romano-
rum.*

(q) poterat itineribus Gron. Crev.

» abesse (r) ignoraret. Quid futurum, si id
 » palam fiat? & aut insequi Neronem, cum
 » sex millibus armatorum profectum, Hanni-
 » bal toto exercitu velit, aut castra invadere,
 » prædæ relicta, sine viribus, sine imperio,
 » sine auspicio? » Veteres ejus belli clades,
 duo consules proximo anno interfecti terre-
 bant. « Et ea omnia accidisse, quum unus
 » imperator, unus exercitus hostium in Italia
 » esset. Nunc duo bella Punica facta, duos
 » ingentes exercitus, duos prope Hannibales
 » in Italia esse. Quippe & Hasdrubalem,
 » patre eodem Hamilcare genitum, æque
 » inpigrum ducem, per tot in Hispania annos
 » Romano exercitatum (s) bello, gemina
 » victoria insignem, duobus exercitibus cum
 » clarissimis ducibus deletis. Nam itineris
 » quidem celeritate ex Hispania & concitatis
 » ad arma Gallicis gentibus multo magis,
 » quam Hannibalem ipsum, gloriari posse.
 » Quippe in iis locis hunc coëgisse exerci-
 » tum, quibus ille majorem partem militum
 » fame ac frigore, quæ miserrima mortis
 » genera sunt, amisisset. » Adjiciebant etiam

(r) abesse Gron. Crev.

(s) exercitum Gron.

U. c. 545.
a. C. 207.

periti rerum Hispaniæ, « haud cum ignoto
» duce C. Nerone congressurum : sed quem in
» saltu inpedito deprehensus forte, haud secus
» quam puerum, conscribendis fallacibus con-
» ditionibus pacis frustratus elussisset. » Om-
» nia majora etiam vero præsidia hostium, mi-
» nora sua, metu interprete, semper in dete-
» riora inclinato, ducebant.

*Nero
milites
hortatur.*

XLV. NERO, postquam jam tantum inter-
valli ab hoste fecerat, ut detegi consilium
fatis tutum esset, paucis milites adloquitur.
Negat « ullius consilium imperatoris in spe-
» cium audacius, re ipsa tutius fuisse, quam
» suum. Ad certam eos se victoriam ducere.
» Quippe ad quod bellum collega non ante,
» quam ad satietatem ipsius peditum atque
» equitum datæ ab senatu copiæ fuissent, ma-
» jores instructioresque, quam si adversus
» ipsum Hannibalem iret, profectus sit, eo
» ipsos, quantumcumque virium momentum
» addiderint, rem omnem inclinaturos. Au-
» ditum modo in acie (nam, ne ante audi-
» retur, daturum operam) alterum consulem
» & alterum exercitum advenisse, haud du-
» biam victoriam facturum. Famam bellum
» conficere, & parva momenta in spem me-
» tum-

» tumque inpellere animos. Gloriæ quidem U. c. 547^a
 » ex re bene gesta partæ fructum prope om- a. C. 207^a
 » nem ipsos laturos. Semper, quod postremum
 » adjectum sit, id rem totam videri traxisse.
 » Cernere ipsos, quo concursu, qua admi-
 » ratione, quo favore hominum iter suum
 » celebretur. » Et, Hercule, per instructa
 omnia ordinibus virorum mulierumque, un-
 dique ex agris effusorum, inter vota & (t)
 preces & laudes ibant: illos præsidia rei-
 publicæ, vindices urbis Romæ imperique
 adpellabant: in illorum armis dextrisque
 suam liberumque (u) suorum salutem ac
 libertatem repositam esse. Deos omnes Deas-
 que precabantur, ut illis faustum iter, felix-
 que pugna, matura ex hostibus victoria esset:
 damnarenturque ipsi votorum, quæ pro iis
 suscepissent: ut, quemadmodum nunc solli-
 citi prosequerentur eos, ita paucos post dies
 læti ovantibus victoria obviam irent. Invitare
 inde pro se quisque, & obferre, & fati-
 gare precibus, ut, quæ ipsis jumentisque
 usui essent, ab se potissimum fumerent. Be-
 nigne omnia cumulata dare. Modestia certare

(t) ac. Gron. Crev.

(u) liberorumque Gron. Crev.

U. c. 545. milites, ne quid ultra usum necessarium fu-
a. C. 207. merent : nihil morari, nec ab signis absistere
 cibum capientes : diem ac noctem ire : vix,
 quod satis ad naturale desiderium corporum
 esset, quieti dare. Et ad collegam præmissi
 erant, qui nunciarent adventum, percuncta-
 renturque, clam an palam, interdiu an noctu,
 venire sese vellet, iisdem an aliis confidere
 castris. Nocte clam ingredi melius visum est.

XLVI. TESSERA per castra ab Livio con-
 sule data erat, ut tribunum tribunus, centurio
 centurionem, eques equitem, pedes peditem
 acciperet. Neque enim dilatari castra opus
 esse, ne hostis adventum alterius consulis
 sentiret : & coartatio plurium in angusto
 tendentium facilius futura erat, quod Clau-
 dianus exercitus nihil ferme, præter arma,
 secum in expeditionem tulerat. Ceterum in
 ipso itinere auctum voluntariis agmen erat ;
 obferentibus sese ultro & veteribus militi-
 bus perfunctis jam militia, & juvenibus ;
 quos certatim nomina dantes, si quorum
 corporis species roburque virium aptum mi-
 litæ videbatur, conscripserat. Ad Senam
 castra alterius consulis erant : & quingentos
 inde ferme passus Hasdrubal aberat. Itaque

quum jam adpropinquaret, tectus montibus
 substitit Nero, ne ante noctem castra ingre-
 deretur. Silentio ingressi, ab sui quisque or-
 dinis hominibus in tentoria abducti, cum
 summa omnium lætitia hospitaliter excipiun-
 tur. Postero die consilium habitum, cui &
 L. Porcius Licinus prætor adfuit. Castra
 juncta consulum castris habebat: & ante ad-
 ventum eorum, per loca alta ducendo exer-
 citum, quum modo insideret angustos saltus,
 ut transitum clauderet, modo ab latere aut
 ab tergo carperet agmen, ludificatus hostem
 omnibus artibus belli fuerat. Is tum in con-
 silio aderat. Multorum eo inclinant sententiæ,
 ut, dum festum via ac vigiliis reficeret mili-
 tem Nero, simul & ad noscendum hostem
 paucos sibi fumeret dies, tempus pugnae dif-
 feretur. Nero non suadere modo, sed summa
 ope orare institit, « ne consilium suum, quod
 » tutum celeritas fecisset, temerarium moran-
 » do facerent. Errore (qui non diuturnus fu-
 » turus esset) velut torpentem Hannibalem,
 » nec castra sua sine duce relicta adgredi,
 » nec ad sequendum se iter intendisse. Ante-
 » quam se moveat, deleri exercitum Hasdru-
 » balis posse, redireque in Apuliam. Qui

*U. c. 545.
 a. C. 207.*

*Clam in-
 greditur
 castra Li-
 vil.*

*Concilium
 habitum.*

*Nero cen-
 set statim
 exeundum
 in aciem.*

V. c. 545. » prolatando spatium hosti det, eum & illa
a. C. 207 » castra prodere Hannibali, & aperire in Gal-
 » liam iter, ut per otium, ubi velit, Haf-
 » drubali conjungatur. Extemplo signum dan-
 » dum, & exeundum in aciem : abutendum-
 » que errore hostium absentium præsentium-
 » que ; dum neque illi sciant cum pauciori-
 » bus, nec hi cum pluribus & validioribus
 » rem esse. » Consilio dimisso, signum pu-
 » gnæ proponitur, confestimque in aciem pro-
 » cedunt.

*Hasdruba-
 lis
 prudentia.*

XLVII. JAM hostes ante castra instructi stabant. Moram pugnae adtulit, quod Hasdrubal, provectus ante signa cum paucis equitibus, scuta vetera hostium notavit, quæ ante non viderat, & strigosiores equos. Multitudo quoque major solita visa est. Suspiciatus enim id, quod erat, receptui propere cecinit, ac misit ad flumen, unde aquabantur : ubi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris, ut ex recenti via, essent. Simul circumvehi procul castra jubet specularique, num auctum aliqua parte sit vallum ; & ut attendant, semel bisne signum canat in castris. Ea quum ordine omnia relata essent, castra nihil aucta errorem faciebant.

LIBER XXVII CAP. XLVII 229

Bina erant, sicut ante adventum consulis alterius fuerant : una M. Livii , altera L. Porcii : neutris quidquam , quo latius tenderetur , ad munimenta adjectum . Illud veterem ducem adfuetumque Romano hosti movit , quod semel in prætoriiis castris signum , bis in consularibus referebant cecinisse . Duos profecto consules esse , & , quonam modo alter ab Hannibale abcessisset , cura angebat . Minime id , quod erat , suspicari poterat , tantæ rei frustratione Hannibalem elusum , ut , ubi dux , ubi exercitus esset , cum quo castra conlata haberet (x) , ignoraret . Profecto haud mediocri clade absterritum insequi non ausum . Magnopere vereri , ne perditis rebus ferum ipse auxilium venisset : Romanisque eadem jam fortuna in Italia , quæ in Hispania , esset . Interdum , literas suas ad eum non pervenisse , credere : interceptisque iis , consulem ad sese obprimendum adcelerasse . His anxius curis , extinctis ignibus , vigilia prima dato signo , ut taciti vasa conligerent , signa ferri iussit . In trepidatione & nocturno tumultu duces parum intente adservati , alter in destinatis jam ante (y) animo latebris

(x) habueris Crev. (y) jam inde ante Gron,

U. c. 545.
a. C. 207.

Noctu
castra
moveri

U. c. 545. subfedit, alter per vada nota Metaurum flumen tranavit. Ita desertum a ducibus agmen primo per agros palatur; fessique aliquot somno ac vigiliis sternunt corpora passim, atque infrequentia relinquunt signa. Hasdrubal, dum lux viam ostenderet, ripa fluminis signa ferri jubet: & per tortuosi amnis sinus flexusque errorem volvens haud multum processit, ubi prima lux transitum obportunum ostendisset, transiturus. Sed quum, quantum mare abscedebat, tanto altioribus coercentibus amnem ripis, non inveniret vada, diem terendo spatium dedit ad insequendum sese hosti.

Adsequuntur eum Romani.

XLVIII. NERO primum cum omni equitatu advenit. Porcius deinde adsecutus cum levi armatura. Qui quum fessum agmen carperent ab omni parte incurfarentque, & jam, omisso itinere, quod fugæ simile erat, castra metari Pœnus in tumulo super fluminis ripam vellet; advenit Livius peditum omnibus copiis, non itineris modo, sed ad conferendum extemplo proelium instructis armatisque. Sed ubi omnes copias conjunxerunt, directaque acies est, Claudius dextro in cornu, Livius ab sinistro pugnam instruit: media acies præ-

Instruitur utrimque acies.

tori tuenda datur. Hasdrubal, omiffa munitione castrorum, postquam pugnandum vidit, in prima acie ante signa elephantos conlocat. Circa eos lævo in cornu adversus Claudium Gallos obponit, haud tantum eis fidens, quantum ab hoste timeri eos credebat. Ipse dextrum cornu adversus M. Livium sibi atque Hispanis (& ibi maxime in vetere milite spem habebat) sumfit. Ligures in medio post elephantos positi; sed longior, quam latior, acies erat. Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hispani tenebant, cum sinistro Romanorum cornu concurrat. Dextra omnis acies extra prælium eminens cessabat. Collis obpositus arcebat, ne aut a fronte, aut ab latere adgrederentur. Inter Livium Hasdrubalemque ingens contractum certamen erat, atroxque cædes utrimque edebatur. Ibi duces ambo, ibi pars major peditum equitumque Romanorum: ibi Hispani, vetus miles peritusque Romanæ pugnae, & Ligures, durum in armis genus. Eodem versi elephanti, qui primo inpetu turbaverant antesignanos, & jam signa moverant loco: deinde crescente certamine & clamore, inpotentius jam regi, & inter duas acies versari, velut

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Prælium
initur.*

U. e. 545.
a. C. 207.

incerti quorum essent, haud dissimiliter navibus sine gubernaculo vagis. Claudius, « Quid ergo præcipiti cursu tam longum iter emensi sumus? » clamitans militibus, quum in adversum collem frustra signa erigere conatus esset, postquam ea regione penetrari ad hostem non videbat posse; cohortes aliquot subductas e dextro cornu, ubi stationem magis segnem, quam pugnam, futuram cernebat, post aciem circumducit. Et, non hostibus modo, sed etiam suis inopinantibus, in sinistrum hostium latus incurrit: tantaque celeritas fuit, ut, quum ostendissent se ab latere, mox in terga jam pugnarent. Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo, trucidantur Hispani Liguresque: & ad Gallos jam cædes pervenerat. Ibi minimum certaminis fuit. Nam & pars magna ab signis aberant, nocte dilapsi, stratique somno passim per agros: & qui aderant, itinere ac vigiliis fessi, intolerantissima laboris corpora, vix arma humeris gestabant. Et jam diei medium erat, sitisque & calor hiantes cædem-
dos capiendosque adfatim præbebat.

Elephantia
a
rektoribus
interfecti.

XLIX. ELEPHANTI plures ab ipsis rectoribus, quam ab hoste, interfecti. Fabre

scalprum cum malleo habebant : id , ubi
 fœvire belluæ ac ruere in suos cœperant ,
 magister inter aures positum , ipso in articu-
 lo , quo jungitur capiti cervix , quanto ma-
 ximo poterat ictu , adigebat. Ea celerrima via
 mortis in tantæ molis bellua inventa erat ,
 ubi regendi spem vicissent. Primusque id
 Hasdrubal instituerat , dux quum sæpe alias
 memorabilis , tum illa præcipue pugna. Ille
 pugnantes hortando , pariterque obeundo pe-
 ricula , sustinuit : ille fessos abnuentesque
 tædio & labore , nunc precando , nunc casti-
 gando , accendit : ille fugientes revocavit ,
 omisamque pugnam aliquot locis restituit.
 Postremo , quum haud dubie fortuna hostium
 esset , ne superesset tanto exercitui suum no-
 men secuto , concitato equo se in cohortem
 Romanam inmisit. Ibi , ut patre Hamilcare
 & Hannibale fratre dignum erat , pugnans
 cecidit. Numquam eo bello una acie tantum
 hostium interfectum est , redditaque æqua
 Cannensi clades , vel ducis , vel exercitus
 interitu , videbatur. Quinquaginta sex millia
 hostium occisa : capta quinque millia & quadrin-
 genti : præda alia magna tum omnis generis ,
 tum auri etiam argenticque. Civium etiam Roma-

*U. c. 545
 a. C. 207.*

*Hasdrubal
 illa præci-
 pue pugna
 memorabi-
 lis.*

*Egregie
 pugnans
 cadit.*

*56000
 e Panis
 occisi.*

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Romano-
rum 8000.*

norum, qui capti apud hostes erant, supra quatuor millia capitum recepta. Id solatii fuit pro amissis eo proelio militibus. Nam haudquaquam incruenta victoria fuit; octo ferme millia Romanorum sociorumque occisa. Adeoque etiam victores sanguinis cædisque ceperat fatietas (z), ut postero die, quum esset nunciatum Livio consuli, Gallos Cisalpinos Liguresque, qui aut proelio non adfuissent, aut inter cædem effugissent, uno agmine abire sine certo duce, sine signis, sine ordine ullo, aut imperio; posse, si una equitum ala mittatur, omnes deleri; « Superfint, [inquit] » aliqui nuncii, & hostium cladis, & nostræ » virtutis.

*Nero
ad
exercitum
redit.*

L. NERO ea nocte, quæ secuta est pugnam, citatiore, quam inde venerat, agmine, die sexto ad stativa sua, atque ad hostem pervenit. Iter ejus frequentia minore, quia nemo præcefferat nuncius, lætitia vero tanta, vix ut compotes mentium præ gaudio essent, celebratum est. Nam Romæ neuter animi habitus satis dici enarrarique potest; nec quo incerta expectatione eventus civitas fuerat, nec quo victoriæ famam accepit. Numquam

(z) *fatias Gron. Crev.*

per omnes dies, ex quo Claudium consulem *U. c. 545.*
 profectum fama adtulit, ab orto sole ad *a. C. 207.*
 occidentem, aut senator quisquam a curia
 atque ab magistratibus abscessit, aut populus
 e foro. Matronæ, quia nihil in ipsis opis
 erat, in preces obtestationesque versæ, per
 omnia delubra vagæ, suppliciiis votisque fati-
 gare Deos. Tam sollicitæ ac suspensæ civi-
 tati fama incerta primo accidit, duos Nar-
 nienses equites in castra, quæ in faucibus
 Umbriæ obposita erant, venisse ex proelio,
 nuntiantes cæsos hostes. Et primo magis au-
 ribus, quam animis, id acceptum erat, ut
 majus lætiusque, quam quod mente capere,
 aut fatis credere possent: & ipsa celeritas
 fidem inpediebat, quod biduo ante pugnatum
 dicebatur. Literæ deinde ab L. Manlio Aci-
 dino missæ ex castris adferuntur de Narnien-
 sium equitum adventu. Eæ (a) literæ, per
 forum ad tribunal prætoris latæ, senatum
 curia exciverunt: tantoque certamine ac tu-
 multu populi ad fores curiæ concursus est;
 ut adire nuncius non posset, trahereturque
 a percunctantibus vociferantibusque, ut in
 Rostris prius, quam in senatu, literæ reci-

(a) *Et Gron.*

U. c. 545. tarentur. Tandem submoti & coërciti a magistratibus : dispensarique lætitia inter inpotentes ejus animos potuit. In senatu primum, deinde in concione, literæ recitatæ sunt; & pro cujusque ingenio, aliis jam certum gaudium, aliis nulla ante futura fides erat, quam legatos consulumve literas audissent.

LI. Ipsos deinde adpropinquare legatos adlatum est. Tum enimvero omnis ætas currere obvii, primus quisque oculis auribusque haurire tantum gaudium cupientes. Ad Mulvium usque pontem continens agmen pervenit. Legati (erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cæcilius Metellus) circumfusi (b) omnis generis hominum frequentia in forum pervenerunt; quum alii ipsos, alii comites eorum, quæ acta essent, percunctarentur: & ut quisque audierat, exercitum hostium imperatoremque occisum, legiones Romanas incolumes, salvos consules esse, extemplo aliis porro inpertiebant gaudium suum. Quum ægre in curiam perventum esset, multo ægrius submota turba, ne Patribus misceretur, literæ in senatu recitatæ

(b) Legati erant - - Metellus. Circumfusi Gron. Crev.

tunt. Inde producti in concionem legati. L. *U. c. 545^a*
 Veturius, literis recitatis, ipse planius omnia, quæ acta erant, exposuit cum ingenti *a. C. 207^a*
 adfensu, postremo etiam clamore universæ
 concionis, quum vix gaudium animis cape-
 rent. Discursum inde ab aliis circa templa
 Deum, ut grates agerent; ab aliis domos,
 ut conjugibus liberisque tam lætum nuncium
 inpertirent. Senatus, quod M. Livius & C.
 Claudius consules, incolumi exercitu, ducem
 hostium, legionesque occidissent, supplica-
 tionem in triduum decrevit. Eam supplica-
 tionem C. Hostilius prætor pro concione
 edixit, celebrataque a viris feminisque est.
 Omnia templa per totum triduum æqualem
 turbam habuere: quum matronæ amplissima
 veste cum liberis, perinde ac si debellatum
 foret, omni solutæ metu, Deis immortalibus
 grates agerent. Statum quoque civitatis ea
 victoria movit: ut jam inde, haud secus
 quam in pace, res inter se contrahere, ven-
 dendo, emendo, mutuuum dando, argentum
 creditum solvendo, auderent. C. Claudius
 consul quum in castra redisset, caput Hasdru-
 balis, quod servatum cum cura adtulerat,
 projici ante hostium stationes, captivosque

*Hasdruba-
 lis caput
 projectum
 ante castra
 Hanniba-
 lis.*

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Hannibal
in extre-
mam Ita-
liam rece-
dit.*

Afros vinctos, ut erant, ostendi, duos etiam ex iis solutos ire ad Hannibalem, & exponere, quæ acta essent, iussit. Hannibal, tanto simul publico familiarique ictus luctu, «agnoscere se fortunam Carthaginis,» fertur dixisse: castrisque inde motis, ut omnia auxilia, quæ diffusa latius tueri non poterat, in extremum Italiae angulum Bruttios contraheret, & Metapontinos, civitatem universam, excitos sedibus suis, & Lucanorum qui suæ ditionis erant, in Bruttium agrum traduxit.

EPITOME
LIBRI XXVIII LIVIANI

RES in Hispania prospere gestæ a Silano, Scipionis legato, & ab L. Scipione fratre adversus Pœnos; a Sulpicio proconsule & ab Attalo rege Asiæ adversus Philippum regem Macedonum, pro Ætolis, referuntur. Quum M. Livio & Claudio Neroni consulibus triumphus decretus esset, Livius, qui in provincia sua rem gesserat, quadrigis invehctus est; Nero, qui in collegæ provinciam, ut victoriam ejus adjuvaret, venerat, equo est secutus, & in hoc habitu plus gloriæ reverentiæque habuit: nam & plus in bello, quam collega, fecerat. Ignis in æde Vestæ negligentia virginis, quæ non custodierat, extinctus est: virgo casa est flagro. P. Scipio in Hispania cum Pœnis debellavit quarto decimo anno ejus belli, quinto post anno, quam ierat; exclusisque in to-

tum possessione ejus hostibus, Hispaniam recepit. Et a Tarracone in Africam ad Syphacem regem Numidarum duobus navigiis transvectus, fœdus junxit. Hasdrubal Gisgonis ibi cum eo in eodem lecto adcubuit. Munus gladiatorium in honorem patris patrique Carthagini novæ edidit, non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis, aut ex provocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro contenderunt. Quum Astapa urbs ab Romanis obpugnaretur, oppidani liberos & conjuges rogo exstructo occiderunt, & se insuper præcipitaverunt. Ipse Scipio, dum gravi morbo implicatus esset, seditionem, in parte exercitus motam, confirmatus discussit, rebelantesque Hispaniæ populos coëgit in deditioem venire: & , amicitia facta cum Masinissa, rege Numidarum, qui illi auxilium, si in Africam trajecisset, pollicebatur,

batur, cum Gaditanis quoque post dis-
 cessum inde Magonis, cui ex Carthagine
 scriptum erat, ut in Italiam trajiceret,
 Romam reversus, consulque creatus. Afri-
 cam provinciam petenti, contradicente Q.
 Fabio Maximo, Sicilia data est: permis-
 sumque, ut in Africam trajiceret, si ex re-
 publica esse censeret. Mago, Hamilcaris
 filius, a minore Baliari insula, ubi hie-
 marat, in Italiam trajecit.

LIBER XXVIII

I.

U. C. 545.
a. C. 207.

*Res
Hispaniæ.*

QUUM transitu Hasdrubalis, quantum in Italiam declinaverat belli, tantum levatae Hispaniæ viderentur; renatum ibi subito priori bellum est. Hispanias ea tempestate sic habebant Romani Pœnique. Hasdrubal, Gisgonis filius, ad Oceanum penitus Gadesque concefferat. Nostri maris ora, omnisque ferme Hispania, qua in Orientem vergit, Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Novus imperator Hanno, in locum Barcini Hasdrubalis novo cum exercitu ex Africa transfregit, Magonique junctus, quum in Celtiberia, quæ media inter duo maria est, brevi magnam hominum numerum armasset; Scipio adversus eum M. Silanum cum decem haud plus millibus militum, equitibus quingentis, misit. Silanus, quantis maximis potuit itineribus, (impediebant autem & asperitates viarum, & angustia saltibus crebris, ut pleraque Hispaniæ sunt, inclusæ) tamen non solum nuncios, sed etiam famam adventus sui prægressus, ducibus indidem ex Celti-

*Contra
hostes Sila-
num mittit
Scipio.*

beria transfugis, ad hostem pervenit. Eisdem auctoribus compertum est, quum decem circiter millia ab hoste abessent, bina castra circa viam, qua irent, esse: læva Celtiberos, novum exercitum, supra novem millia hominum, dextra Punica tenere castra. Hæc stationibus, vigiliis, omni justa militari custodia tuta & firma esse: illa altera soluta neglectaque, ut barbarorum & tironum, & minus timentium, quod in sua terra essent. Ea prius adgredienda ratus Silanus, signa quam maxime ad lævam jubebat ferri, necunde ab stationibus Punicis conspiceretur. Ipse, præmissis speculatoribus, citato agmine ad hostem pergit.

II. TRIA millia ferme aberat, quum haud dum quisquam hostium senserat. Confragosa loca & obsita virgultis tenebant colles. Ibi in cava valle, atque ob id occulta, confidere militem, & cibum capere jubet. Interim speculatores, transfugarum dicta adfirmantes, venerunt. Tum, sarcinis in medium conjectis, arma Romani capiunt, acieque justa in pugnam vadunt. Mille passuum aberant, quum ab hoste conspecti sunt, trepidarique repente coeptum. Et Mago ex castris citato equo ad

U. c. 545.

a. C. 207.

Castræ Cel-

tiberorum

&

Panorum.

U. e. 545. primum clamorem & tumultum advehitur.
a. C. 207.

Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scutorum & ducenti equites; hanc justam legionem (& id ferme roboris erat) in prima acie locat: ceteros (a), levem armaturam, in subsidiis posuit. Quum ita instructos educeret castris, vixdum in egressos vallo Romani pila conjecerunt. Subsidunt Hispani adversus emissâ tela ab hoste, inde ad mittenda ipsi confurgunt; quæ quum Romani conferti, ut solent, densatis excepissent scutis, tum pes cum pede conlatus, & gladiis geres coepta est. Ceterum asperitas locorum & Celtiberis, quibus in proelio concurrere mos est, velocitatem inutilem faciebat; & haud iniqua eadem erat Romanis stabili pugnae adsueta; nisi quod angustiae & internata virgulta ordines dirimebant, & singuli binique, velut cum paribus, conferere pugnam cogebantur. Quod ad fugam impedimento hostibus erat, id ad caedem eos, velut victos, praebat. Et jam, ferme omnibus scutatis Celtiberorum interfectis, levis armatura & Carthaginenses, qui ex alteris castris subsidio venerant, perculsi caedebantur. Duo

*Vincunt
Romani.*

(a) ceteram Gron. Crev.

haud amplius millia peditum, & equitatus *U. c. 545^a*
 omnis, vix inito proelio, cum Magone effu- *a. C. 207^a*
 gerunt. Hanno, alter imperator, cum eis,
 qui postremi, jam profligato proelio, adve-
 nerant, vivus capitur. Magonem fugientem
 equitatus ferme omnis, & quod veterum
 peditum erat, secuti, decimo die in Gaditanam
 provinciam ad Hasdrubalem pervenerunt. Cel-
 tiberi, novus miles, in proximas dilapsi sil-
 vas, inde domos diffugerunt. Perobportuna
 victoria, nequaquam tantum jam conflatum
 bellum, quanta futuri materia belli (si licuis-
 set eis, Celtiberorum gente excita, & alios
 ad arma sollicitare populos) obpressa erat.
 Itaque, conlaudato benigne Silano, Scipio *Scipio it*
 spem debellandi, si nihil eam ipse cunctando *in Bati-*
 moratus esset, nactus, ad id, quod reliquum *cam,*
 belli erat, in ultimam Hispaniam adversus
 Hasdrubalem pergit. Pœnus, quum castra tum
 forte ad sociorum animos in Bætica conti-
 nendos in fide haberet, signis repente subla-
 tis, fugæ magis, quam itineris modo, peni-
 tus ad Oceanum & Gades ducit. Ceterum,
 quoad continuisset exercitum, propositum
 bello se fore ratus, antequam freto Gades
 trajiceret, exercitum omnem passim in civi-

U. c. 345. tates divisit (b) ut & muris se ipsi, & ar-
a. C. 207. mis muros tutarentur.

*Retro ver-
 sit iter re-
 licto ibi
 fratre.*

*Is Oringin
 urbem ob-
 pugnat.*

III. SCIPIO ubi animadvertit, dissipatum passim bellum, & circumferre ad singulas urbes arma diutini, magis, quam magni, esse operis, retro vertit iter. Ne tamen hostibus eam relinqueret regionem, L. Scipionem fratrem cum decem millibus peditum, & mille equitum ad obpugnandam opulentissimam in iis locis urbem, Oringin barbari adpellabant, mittit. Sira in Melessum finibus est Hispanæ gentis: ager frugifer. Argentum etiam incolæ sedunt. Ea arx fuit Hasdrubali ad excursiones circa in mediterraneos populos faciendas. Scipio, castris prope urbem positis, priusquam circumvallaret urbem, misit ad portas, qui ex propinquo adloquio animos tentarent, suaderentque, ut amicitiam potius, quam vim, experirentur Romanorum. Ubi nihil pacati respondebatur, fossa duplicique vallo circumdata urbe, in tres partes exercitum dividit: ut una semper pars, quietis interim duabus, obpugnaret. Prima pars quum adorta obpugnare est, atrox sane & anceps prælium fuit: non subire, non scalas

(b) dimisit Gron. Crev.

ferre ad muros præ incidentibus telis facile erat. Et jam, qui erexerant ad murum scalas, alii furcis ad id ipsum factis detrudebantur, in alios lupi superne ferrei injecti, ut in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur. Quod ubi animadvertit Scipio, nimia paucitate suorum exæquatum certamen esse, & jam (c) eo superare hostem, quod ex muro pugnaret; duabus simul partibus, prima recepta, urbem est adgressus. Quæ res tantum pavoris injecit fessis jam cum primis pugnando, ut & oppidani mœnia repentina fuga desererent: & Punicum præsidium metu, ne prodita urbs esset, relictis stationibus in unum se colligeret. Timor inde oppidanos incescit, ne, si hostis urbem intrasset, sine discrimine, Pœnus an Hispanus esset, obvii passim cæderentur. Itaque, patefacta repente porta, frequentes ex oppido sese ejecerunt; scuta præ se tenentes, ne tela procul conjicerentur; dextras nudas ostentantes, ut gladios abjecisse adpareret. Id utrum parum ex intervallo sit conspectum, an dolus aliquis suspectus fuerit, incomperatum est. Inpetus hostilis in transfugas factus:

(c) etiam Crev.

U. e. 545°
a. C. 207^a

U. e. 545. nec fecus, quam adversa acies, cæsi. Eadem
a. C. 207. que porta signa in urbem inlata; & aliis

Et capit. partibus securibus dolabrisque cædebantur & refringebantur portæ, &, ut quisque intraverat eques, ad forum occupandum (ita enim præceptum erat) citato equo pergebat. Additum erat & triariorum equiti præsidium. Legionarii ceteras partes pervadunt: direptione & cæde obviorum, nisi qui armis se tuebantur, abstinerunt. Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt: oppidanorum quoque trecenti ferme, qui clauserant portas. Ceteris traditum oppidum, suæ redditæ res. Cecidere in urbis ejus obpugnatione hostium duo millia ferme; Romanorum haud amplius (d) nonaginta.

IV. LÆTA & ipsis, qui rem gessere, urbis ejus expugnatio fuit, & imperatori ceteroque exercitui; & speciosum adventum suum, ingentem turbam captivorum præ se agentes, fecerunt. Scipio, conlaudato fratre, quum, quanto poterat verborum honore, Carthagini ab se captæ captam ab eo Oringin æquasset, quia & hiems instabat, ut nec tentare Gades, nec disiectum passim per provinciam exerci-

*Et redit
 ad
 fratrem.*

(d) plus Gron. Crev.

tum Hasdrubalis confectari posset, in citiorem Hispaniam omnes suas copias reduxit: dimissisque in hiberna legionibus, L. Scipione fratre Romam missio, & Hannone hostium imperatore, ceterisque nobilibus captivis, ipse Tarraconem concessit. Eodem anno classis Romana, cum M. Valerio Lavino proconsule ex Sicilia in Africam transmissa, in Uticensi Carthaginiensique agro late populationes fecit. Extremis finibus Carthaginiensium circa ipsa moenia Uticæ prædæ actæ sunt. Repetentibus Siciliam classis Punica (septuaginta erant longæ naves) obcurrit. Decem & septem naves ex iis captæ sunt, quatuor in alto mersæ. Cetera fusa ac fugata classis. Terra marique victor Romanus cum magna omnis generis præda Lilybæum repetit. Toto inde mari pulsus hostium navibus, magni commeatus frumenti Romam subvecti.

V. PRINCIPIO æstatis ejus, qua hæc sunt gesta, P. Sulpicius proconsul & Attalus rex quum Æginæ (sicut ante dictum est) hibernassent, Lemnum inde, classe juncta, Romanæ quinque & viginti quinqueremes, regiæ quinque & triginta, transmiserunt. Et Philippus, ut, seu terra seu mari obviam eundum

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Classis
Romana
populatur
Africam.*

*Punicam
vincit.*

*Res
Græciæ
&
Macedoniae.*

U. e. 545.
a. C. 207.

hosti foret, paratus ad omnes conatus esset, ipse Demetriadem ad mare descendit : Larisfam diem ad conveniendum exercitui edixit. Undique ab fociis legationes Demetriadem ad famam regis convenerunt. Sustulerant enim animos Ætoli, quum ab Romana societate, tum post Attali adventum ; finitimosque depopulabantur. Nec Acarnanes solum Bœotique, & qui Eubœam incolunt, in magno metu erant : sed Achæi quoque, quos super Ætolicum bellum Machanidas etiam Lacedæmonius tyrannus, haud procul Argivorum sine positis castris, terrebat. Hi omnes suis quisque urbibus, quæ pericula terra marique portendebantur, (e) memorantes ; auxilia regem orabant. Ne ex regno quidem ipsius tranquillæ nunciabantur res. Et Scerdilædum Pleuratumque motos esse, & Thracum maxime Mædos, si quod longinquum bellum regem occupasset, proxima Macedoniæ incurfuros. Bœoti quidem & interiores Græciæ populi, Thermopylarum saltum, ubi angustæ fauces coartant iter, fossa valloque intercludi ab Ætolis, nunciabant, ne transitum ad sociorum urbes tuendas Philippo darent. Vel

(e) portenderentur Gron. Crev.

segnem ducem tot excitare tumultus circumfusi poterant. Legationes dimittit, pollicitus, prout tempus ac res se daret, omnibus laturum se auxilium. In præsentia, quæ maxime urgebat res, Peparethum præsidium urbi mittit; unde adlatum erat, Attalum, ab Lemno classe transmissa, omnem circa urbem agrum depopulatum. Polyphantam cum modica manu in Bœotiam, Menippum item quemdam ex regiis ducibus cum mille peltaestis (pelta cetræ haud dissimilis est) Chalcidem mittit. Additi quingenti Agrianum, ut omnes insulæ partes tueri possent. Ipse Scotuffam est profectus: eodemque ab Larissa Macedonum copias traduci iussit. Eo nunciatum est, concilium Ætolis Heracleam indicatum, regemque Attalum, ad consultandum de summa belli, venturum. Hunc conventum ut turbaret subito adventu, magnis itineribus Heracleam duxit. Et concilio quidem dimisso jam venit: segetibus tamen, quæ prope maturitatem erant, maxime in sinu Æniam vastatis, Scotuffam copias reducit. Ibi exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem sese recipit. Inde ut ad omnes hostium motus posset obcurrere, in

U. c. 545.
a. C. 207.

Philipus
socios
hortatur ac
iugetur.

*U. c. 545.
a. C. 207.*

Phocidem atque Eubœam, & Peparethum mittit, qui loca alta eligerent, unde editi ignes adparerent. Ipse in Tifæo (mons est in altitudinem ingentem cacuminis editi) speculam posuit: ut ignibus procul sublatis signum, ubi quid molirentur hostes, momento temporis acciperet. Romanus imperator & Attalus rex a Peparetho Nicæam traiecerunt. Inde classem in Eubœam ad urbem Oreum transmittunt: quæ ab Demetriaco sinu Chalcidem & Euripum petenti ad lævam prima urbium Eubœæ posita est. Ira inter Attalum ac Sulpicium venit, ut Romani a mari, regii a terra obpugnarent.

*Oreum
capiunt
Romani in
Eubœa.*

VI. QUATRIDUO post, quam adpulsa classis est, urbem adgressi sunt. Id tempus occultis cum Platore, qui a Philippo præpositus urbi erat, colloquiis absumentum est. Duas arces urbs habet, unam imminentem mari, altera urbis media est. Cuniculo inde via ad mare ducit, quam a mari turris quinque tabularum, egregium propugnaculum, claudebat. Ibi primo atrocissimum contractum est certamen, & turre instructa omni genere telorum, & tormentis machinisque ad obpugnandam eam ex navibus expositis. Quum omnium

animos oculosque id certamen avertisset, *U. c. 545.*
 porta maritimæ arcis Plator Romanos accepit, *a. C. 207.*
 momentoque arx occupata est. Oppidani,
 pulsi inde in mediam urbem, ad alteram
 tendere arcem. Et ibi positi erant, qui fores
 portæ objicerent. Ita exclusi in medio cæduntur
 capiunturque. Macedonum præsidium
 conglobatum sub arcis muro sterit; nec fuga
 effuse petita, nec pertinaciter prælio inito.
 Eos Plator, venia a Sulpicio inpetrata, in
 naves inpositos ad Demetrium Phthiotidis ex-
 posuit: ipse ad Attalum se recepit. Sulpi-
 cius, tam facili ad Oreum successu elatus,
 Chalcidem inde protinus victrici classe petit:
 ubi haudquaquam ad spem eventus respon-
 dit. Ex patenti urimque coactum in angustias
 mare, speciem intuenti primo gemini portus
 in ora duo versi præbuerit: sed haud facile
 alia infestior classi statio est. Nam & venti
 ab utriusque terræ præaltis montibus subiti
 ac procellosi se dejiciunt, & fretum ipsum
 Euripi non septies die, sicut fama fert, tem-
 poribus statis reciprocatur: sed temere in mo-
 dum venti, nunc huc, nunc illuc verso mari,
 velut montem præcipiti devolutus torrens ra-
 pitur. Ita nec nocte, nec die quies navibus

*Chalcidem
 frustra
 tentat.*

Euripus;

U. c. 545.
a. C. 207. datur. Quum classem tam infesta statio accepit, tum & oppidum, alia parte clausum mari, alia ab terra egregie munitum, praesidioque valido firmatum, & praecipue fide praefectorum principumque, quae fluxa & vana apud Oreum fuerat, stabile atque inexpugnabile fuit. Id prudenter, ut in temere suscepta re, Romanus fecit, quod, circumspectis difficultatibus, ne frustra tempus tere-
ret, celeriter abstinit incepto, classemque inde ad Cynum Locridis (emporium id est urbis Opuntiorum (f) mille passuum a mari sita) trajecit.

VII. PHILIPPUM & ignes ab Oreo editi monuerant, sed serius Platoris fraude e specula elati: & in pari maritimis viribus haud facilis erat in insulam classi accessus. Ita res per cunctationem omissa. Ad Chalcidis auxilium, ubi signum accepit, inpigre est motus. Nam & ipsa Chalcis, quamquam ejusdem insulae urbs est, tamen adeo arto interseinditur freto, ut ponte continenti jungatur, terraque aditum faciliorem, quam mari, habeat. Igitur Philippus, dejecto praesidio, fufisque Aetolis, qui saltum Thermopylarum infidebant, quum

Chalcidis
situs.

(f) Opuntiorum urbis Gron. Crev.

ab Demetriade Scotuffam, inde de tertia vigilia profectus, trepidos hostes Heracleam compulisset, ipse uno die Phocidis Eliam millia amplius sexaginta contendit. Eodem ferme die ab Attalo rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. Concesserat eam prædam regi Sulpicius, quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regiis, direptum fuerat. Quum Romana classis eo se recepisset, Attalus, ignarus adventus Philippi, pecuniis a principibus exigendis terebat tempus. Adeoque inprovvisa res fuit, ut, nisi Cretenfium quidam, forte pabulatum ab urbe longius progressi, agmen hostium procul conspexissent, obrimi potuerit. Attalus inermis atque incompositus cursu effuso (g) mare ac naves petit: & molientibus ab terra naves Philippus supervenit, tumultumque etiam ex terra nauticis præbuit. Inde Opuntem rediit, Deos hominesque accusans, quod tantæ rei fortunam ex oculis prope raptam amisisset. Opuntii quoque ab eadem ira increpiti, quod, quum trahere obsidionem in adventum suum potuissent, viso statim hoste, prope in voluntariam deditionem concessissent. Compositis

*U. c. 545.
a. C. 207.*

*Opuntio-
rum urbs
capta ab
Attalo.*

*Attalus
fere a Phi-
lippo ob-
pressus.*

(g) *effuso del. Crev.*

*U. e. 545.
a. C. 207.*

*Oppida
a Philippo
capta.*

circa Opuntem rebus, Toronem est profectus. Et Attalus primo Oreum se recepit. Inde, quum fama accidisset, Prusiam Bithyniæ regem in fines regni sui transgressum, omissis (h) rebus atque Ætolico bello, in Asiam trajecit. Et Sulpicius Æginam classem recepit, (i) unde initio veris profectus erat. Haud majore certamine, quam Opuntem Attalus ceperat, Philippus Toronem cepit. Incolebant urbem eam profugi ab Thebis Phthioticis. Urbe sua capta a Philippo, quum in fidem Ætolorum perfugissent, sedem eis Ætoli eam dederant, urbis vastata ac desertæ priore ejusdem Philippi bello. Tum ab Torone, sicut paullo ante dictum est, recepta profectus, Tritonon & Drymas, Doridis parva atque ignobilia oppida, cepit. Inde Elatiam, jussis ibi se opperiri Ptolemæi Rhodiorumque legatis, venit. Ubi quum de finiendo Ætolico bello ageretur, (adsuerant enim legati nuper Heracleæ concilio Romanorum Ætolorumque) nuncius adfertur, Machanidam Olympiorum sollempne ludicrum parantes Eleos adgredi statuisse. Prævertendum id

Machanidas representus.

ratus,

(h) *add. Romanis Gron. Crev.*

(i) *recipit Gron. Crev.*

ratus, legatis cum benigno responso dimissis, « se neque caussam ejus belli fuisse, nec moram (si modo æqua & honesta conditione liceat) paci facturum? » cum expedito agmine profectus per Bœotiam, Megara, atque inde Corinthum descendit. Unde, comitatibus sumtis, Phliunta Pheneumque petit. Et jam, quum Heræam venisset, audito, Machanidam, fama adventus sui territum, refugisse Lacedæmonem, Ægium se ad concilium Achæorum recepit; simul classem Punicam, ut mari quoque aliquid posset, adcitam, ibi ratus se inventurum. Paucis ante diebus in Phoceas trajecerant Pœni: inde portus Acarnanum petierant, quum ab Oreo profectum Attalum Romanosque audissent, veriti ne ad se iretur, & intra Rhium (fauces eæ sunt Corinthii sinus) obrimerentur.

VIII. PHILIPPUS mœrebat quidem & agebatur, quum ad omnia ipse raptim isset, nulli tamen se rei in tempore occurrisset, & rapientem omnia ex oculis elusisset celeritatem suam fortunam. In concilio autem, dissimulans ægritudinem, elato animo disseruit: testatus Deos hominesque, « se nullo loco, » nec tempore defuisse, quin, ubi hostium

U. c. 345.
a. C. 207.

Philippi
oratio
in concilio
Achæo-
rum.

U. c. 545. » arma concrepuissent , eo , quanta maxima
a. C. 207. » posset celeritate , tenderet : sed vix rationem
 » iniri posse , utrum ab se audacius , an fu-
 » gacius ab hostibus geratur bellum. Sic ab
 » Opunte Attalum , sic Sulpicium a Chalcide ,
 » sic eis ipsis diebus Machanidam e manibus
 » suis elapsum. Sed non semper felicem esse
 » fugam : nec pro difficili id bellum haben-
 » dum , in quo , si modo congressus cum
 » hostibus sis , viceris. Quod primum esset ,
 » confessionem se hostium habere , nequaquam
 » pares esse sibi : brevi & victoriam haud
 » dubiam habiturum , nec meliore eventu eos
 » secum , quam spe , pugnatuos. » Læti re-
 gem socii audierunt. Reddidit inde Achæis
 Heraeam & Triphyliam. Alipheram autem
 Megalopolitis , quod suorum fuisse finium
 fatis probabant , restituit. Inde , navibus ac-
 ceptis ab Achæis , (erant autem tres quadri-
 remes & biremes totidem) Anticyram traje-
 cit. Inde quinqueremibus septem , & lembis
 viginti amplius , quos , ut adjungeret Cartha-
 ginensium classi , miserat in Corinthium fi-
 num , profectus ad Erythras Ætolorum , quæ
 prope Eupalium sunt , excensionem fecit.
 Haud fesellit Ætolos : nam , hominum quod

*Classe
 in
 Ætoliam
 contendit.*

aut in agris, aut in propinquis castellis Potidaniæ atque Apolloniæ fuit, in silvas montesque refugit. Pecora, quæ inter festinationem abigi nequierant, sunt direpta & in naves compulsæ. Cum his ceteraque præda, Nicia prætore Achæorum Ægium missio, quum Corinthum petisset, pedestres inde copias per Bœotiam terra duci iussit. Ipse, ab Cenchreis præter terram Atticam super Sunium navigans, inter medias prope hostium classes, Chalcidem pervenit. Inde, conlaudata fide ac virtute, quod neque timor, neque spes flexissent eorum animos; hortatusque in posterum, ut eadem constantia permanerent in societate, si suam, quam Oritanorum atque Opuntiorum, fortunam mallent; ab Chalcide Oreum navigat, principumque illis, qui fugere capta urbe, quam se Romanis tradere, maluerant, summa rerum & custodia urbis permissa, ipse Demetriadem ab Eubœa, unde primo ad opem ferendam sociis profectus erat, trajecit. Cassandrea deinde centum navium longarum carinis positis, contractaque ad effectum ejus operis multitudine fabrorum navalium, quia res in Græcia tranquillæ & profectio Attali fecerat, & in tempore labo-

U. c. 545.

a. C. 207.

U. c. 545. rantibus sociis latum ab se auxilium, retro
a. C. 207. in regnum concessit, ut Dardanis bellum in-
In regnum ferret.
redit.

*Ambo
 Coss.
 veniunt
 Romam.*

IX. EXTREMO ætatis ejus, qua hæc in Græcia gesta sunt, quum Q. Fabius Maximi filius (k) legatus ab M. Livio consule Romanam ad senatum nunciaffet, consulem satis præsidii Galliæ provinciæ credere L. Porcium cum suis legionibus esse : decedere se inde, ac deduci exercitum consularem posse; Patres non M. Livium tantum redire ad urbem, sed collegam quoque ejus C. Claudium jusserunt. Id modo in decreto interfuit, quod M. Livii exercitum reduci, (l) Neronis legiones Hannibali obpositas manere in provincia jusserunt. Inter consules ita per literas convenit, ut, quemadmodum uno animo rempublicam gefissent, ita, quamquam ex diversis regionibus convenirent, uno tempore ad urbem accederent. Præneste, qui prior venisset, collegam ibi opperiri jussus. Forte ita evenit, ut eodem die ambo Præneste venirent. Inde præmissis edicto, ut triduo post frequens senatus ad ædem Bellonæ adefset, omni mul-

(k) *Maximus pater Gron. Crev.*

(l) *deduci Gron.*

titudine obviam effusa, ad urbem accessere. *U. c. 545.
a. C. 207.*
 Non salutabant modo universi circumfusi,
 sed, contingere pro se quisque victrices dex-
 tras consulum cupientes, alii gratulabantur,
 alii gratias agebant, quod eorum opera inco-
 lumis respublica esset. In senatu quum more
 omnium imperatorum, expositis rebus ab fe-
 gestis postulassent, « ut, pro republica forti-
 » ter feliciterque administrata, & Diis in-
 » mortalibus haberetur honos, & ipsis trium-
 » phantibus urbem inire liceret; Se vero ea,
 » quæ postularent, decernere, » Patres, « me-
 » rito Deorum primum, dein, secundum Deos,
 » consulum, » responderunt; & supplicatione
 amborum nomine, & triumpho utriusque de-
 creto, inter ipsos, ne, quum bellum com-
 muni animo gessissent, triumphum separarent,
 ita convenit: « ut, quoniam & in provincia
 » M. Livii res gesta esset, & eo die, quo
 » pugnatum foret, ejus forte auspiciam fuis-
 » set, & exercitus Livianus deductus Romam
 » venisset, Neronis deduci non potuisset de
 » provincia, ut M. Livium, quadrigis urbem
 » ineuntem, milites sequerentur; C. Claudius
 » equo sine militibus inveheretur. » Ita con-
 sociatus triumphus, quum utriusque, tum ma-

*Consulum
triumphus*

U. c. 545. q. C. 207. gis ei, qui, quantum merito anteibat, tan-
 tum honore collegæ cesserat, gloriâ auxit,
 « Illum equitem [aiebant] sex dierum spatio
 » transcurrisse longitudinem Italiæ: & eo die
 » cum Hasdrubale in Gallia signis conlatis
 » pugnasse, quo eum castra adversus sese in
 » Apulia posita habere Hannibal credidisset.
 » Ita unum consulem pro utraque parte Italiæ
 » adversus duos duces, duos imperatores,
 » hinc consilium suum, hinc corpus obpo-
 » suisse. Nomen Neronis satis fuisse ad con-
 » tinendum castris Hannibalem: Hasdrubalem
 » vero, qua aliâ re, quam adventu ejus,
 » obrutum atque extinctum esse? Itaque iret
 » alter consul sublimis curru multijugis, si
 » vellet, equis. Uno equo per urbem verum
 » triumphum vehi: Neronemque, etiam si
 » pedes incedat, vel parta eo bello, vel spreta
 » eo triumpho gloria, memorabilem fore.»
 Hi sermones spectantium Neronem usque in
 Capitolium profecuti sunt. Pecuniam (m) in
 ærarium tulerunt sestertium tricies, octoginta
 millia æris. Militibus M. Livius quinquage-
 nos fenos asses divisit. Tantundem C. Clau-
 dius absentibus militibus suis est pollicitus,

(m) Pecuniæ Gron. Crey.

quum ad exercitum redisset. Notatum, eo die plura carmina militaribus jocis in C. Claudium, quam in consulem suum, jactata: equites L. Veturium & Q. Cæcilium legatos magnis tulisse laudibus, hortatosque esse plebem, ut eos consules in proximum annum crearent: adjecisse equitum prærogativæ auctoritatem consules, postero die in concione, quam forti fidelique duorum præcipue legatorum opera usi essent, commemorantes.

X. QUUM comitorum tempus adpeteret, & per dictatorem comitia haberi placuisset, C. Claudius consul M. Livium collegam dictatorem dixit: Livius Q. Cæcilium magistrum equitum. A M. Livio dictatore creati consules L. Veturius, Q. Cæcilius; is ipse, qui tum erat magister equitum. Inde prætorum comitia habita. Creati C. Servilius, M. Cæcilius Metellus, Ti. Claudius Asellus, Q. Mamilius Turinus, qui tum ædilis plebis erat. Comitibus perfectis, dictator, magistratu abdicato, dimissoque exercitu, in Etruriam provinciam ex senatusconsulto est profectus ad quæstiones habendas, qui Etruscorum Umbrorumve (n) populi defectionis ab Romanis

(n) *Umbroꝝque Gron. Crev.*

ad Hasdrubalem sub adventum ejus consilia agitassent, quique eum auxiliis, aut commeatu, aut ope aliqua juvissent. Hæc eo anno domi militiæque gesta. Ludi Romani ter toti instaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Servilio Cæpione, Ser. Cornelio Lentulo. Item ludi plebei semel toti instaurati ab ædilibus plebis, M. (o) Pomponio Mathone, & Q. Mamilio Turino. Tertiodecimo anno Punici belli, L. Veturio Philone & Q. Cæcilio Metello consulibus, Bruttii ambobus, ut cum Hannibale bellum gererent, provincia decreta. Prætores exinde sortiti sunt: M. Cæcilius Metellus urbanam, Q. Mamilius peregrinam, C. Servilius Siciliam, Ti. Claudius Sardiniam. Exercitus ita divisi: consulum alteri, quem C. Claudius prioris anni consul; alteri, quem Q. Claudius proprætor (eæ binæ legiones erant) habuisset exercitum: in Etruria duas volonum legiones a C. Terentio propræto M. Livius proconsul, cui prorogatum in annum imperium erat, acciperet. Et Q. Mamilio, ut, collegæ jurisdictione tradita, Galliam cum exercitu, cui L. Porcius proprætor præfuerat, obtineret, decretum est: jussusque populari agros Gallorum, qui ad

(o) M'. Gron. Crév.

U. c. 546.

a. C. 206.

L. Veturio,

Q. Cæcilio

Coss.

Provincia.

Pœnos sub adventum Hasdrubalis defecissent. *U. c. 546.
a. C. 206.*
C. Servilio cum Cannensibus duabus legionibus, sicut C. Mamilius tenuerat, Sicilia tuenda data. Ex Sardinia vetus exercitus, cui A. Hostilius præfuerat, deportatus. Novam legionem, quam Ti. Claudius trajiceret secum, consules conscripserunt. Q. Claudio, ut Tarentum, C. Hostilio Tubulo, ut Capuam provinciam haberet, prorogatum in annum imperium est. M. Valerius proconsul, qui tuendæ circa Siciliam maritimæ oræ præfuerat, triginta navibus C. Servilio præbitis, cum cetera omni classe redire ad urbem iussus.

XI. IN civitate tanto discrimine belli sollicita, quum omnium secundorum adversorumque causas in Deos verterent, multa prodigia nunciabantur; Tarracinæ Jovis ædem, *Prodigia.* Satrici Matris Matutæ de cælo tactam. Satricanos haud minus terrebant in ædem Jovis foribus ipsis duo perlapsi (p) angues. Ab Antio nunciatum est, cruentas spicas metentibus visas esse. Cære porcus biceps, & agnus mas idemque femina natus erat. Et Albæ duo soles visos referebant: & nocte Fregellis lucem abortam. Et bos in agro Romano

(p) prolapsi Gron.

*V. c. 546.
a. C. 206.*

*Ignis in
æde Vestæ
extinctus.*

*Plebis
in agros
reducendæ
cura.*

locutus, & ara Neptuni multo sudore manasse in circo Flaminio dicebatur: & ædes Cereris, Salutis, Quirini de cælo tactæ. Prodigia consules hostiis majoribus procurare jussi, & supplicationem unum diem habere. Ea ex senatusconsulto facta. Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut visis domi prodigiis, terruit animos hominum ignis in æde Vestæ extinctus: cæsaque flagro est Vestalis, cujus custodia noctis ejus fuerat, jussu P. (q) Licinii pontificis. Id quamquam, nihil portendentibus Deis, ceterum negligentia humana acciderat, tamen & hostiis majoribus procurari, & supplicationem ad Vestæ haberi placuit. Priusquam proficiscerentur consules ad bellum, moniti ab senatu sunt, « ut in agros reducendæ plebis curam haberent. Deum benignitate submotum bellum » ab urbe Romana & Latio esse, & posse sine » metu in agris habitari. Minime convenire, » Siciliæ, quam Italiæ, colendæ majorem » curam esse. » Sed res haudquaquam erat populo facilis, & liberis cultoribus bello absumentis, & inopia servitorum, & pecore direpto, villisque dirutis aut incensis, Magna

(q) L. Gron.

tamen pars auctoritate consulum compulsa in agros remigravit. Moverant autem hujusce rei mentionem Placentinorum & Cremonensium legati, querentes, agrum suum ab adcolis Gallis incurfari ac vastari, magnamque partem colonorum suorum dilapsam esse, & infrequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Mamilio prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur. Consules ex senatusconsulto edixerunt, ut, qui cives Cremonenses atque Placentini essent, ante certam diem in colonias reverterentur. Principio deinde veris & ipsi ad bellum profecti sunt, Q. Cæcilius consul exercitum ab C. Nerone, L. Veturius ab Q. Claudio proprætore accepit, novisque militibus, quos ipse conscripserat, supplevit. In Consentinum agrum consules exercitum duxerunt, passimque depopulati, quum agmen jam grave præda esset, in saltu angusto a Brutiis jaculatoribusque Numidis turbati sunt; ita ut non præda, sed armati quoque in periculo fuerint. Major tamen tumultus, quam pugna, fuit: & præmissa præda, incolumes & legiones in loca ruta evasere. Inde in Lucanos profecti. Ea sine certamine tota gens in ditionem populi Romani rediit.

*U. c. 546;
a. C. 200.*

*Coss. in
Brutiis
eunt.*

U. e. 546.
s. C. 206.

XII. CUM Hannibale nihil eo anno rei gestum est. Nam neque ipse se obtulit in tam recenti vulnere publico privatoque, neque lacefferunt quietum (r) Romani. Tantam inesse vim, etsi omnia alia circa eum ruerent, in uno illo duce censebant. Ac nescio, an mirabilior adversis, quam secundis rebus, fuerit. Quippe qui, quum & in hostium terra per annos tredecim, tam procul ab domo, varia fortuna bellum gereret exercitu non suo civili, sed mixto ex conluvione omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis; alius habitus, alia vestis, alia arma, alii ritus, alia sacra, alii prope Dei essent; ita quodam uno vinculo copulaverit eos, ut nulla nec inter ipsos, nec adversus duces seditio exstiterit; quum & pecunia sæpe in stipendium, & comæatus in hostium agro deessent; quorum inopia priore Punico bello multa infanda inter duces militesque commissa fuerant. Post Hasdrubalis vero exercitum cum duce, in quibus spes omnis reposita victoriæ fuerat, deletum, cedendoque in angulum Bruttium cetera Italia concessum, cui non videatur mirabile, nul-

Laus Hannibal.

(r) quietem Gron.

lum motum in castris factum? Nam ad cetera id quoque accesserat, ut ne alendi quidem exercitus, nisi ex Bruttio agro, spes esset; qui, ut omnis coleretur, exiguus tamen tanto alendo exercitui erat: tum magnam partem juventutis abstractam a cultu agrorum bellum occupaverat, & mos vitio etiam insitus genti per latrocinia militiam exercendi. Nec ab domo quidquam mittebatur, de Hispania retinenda sollicitis, tamquam omnia prospera in Italia essent. In Hispania res quadam ex parte eandem fortunam, quadam longe disparem habebant: eandem, quod proelio victi Carthaginenses, duce amisso, in ultimam Hispaniæ oram usque ad Oceanum compulsi erant: disparem autem, quod Hispania, non quam Italia modo, sed quam ulla pars terrarum, bello reparando aptior erat, locorum hominumque ingeniis. Itaque ergo prima Romanis inita provinciarum, quæ quidem continentis sint, postrema omnium, nostra demum ætate, ductu auspicioque Augusti Cæsaris, perdomita est. Ibi tum Hasdrubal Gisgonis, maximus clarissimusque eo bello secundum Barcinos dux, regressus ab Gadibus, rebellandi spem adjuvante Magone Hamilcaris filio,

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Res
Hispania.*

*Hasdrubal
cum
Magone
bellum in-
stauras.*

*U. c. 546.
a. C. 206.*

delectibus per ulteriorem Hispaniam habitis, ad quinquaginta millia peditum, & quatuor millia & quingentos equites armavit. De equestribus copiis ferme inter auctores convenit: peditum septuaginta millia quidam adducta ad Silpiam urbem scribunt. Ibi super campos patentes duō duces Pœni ea mente, ne detreclarent certamen, confederunt.

*Scipio
auxilia a
sociis
contrahit.*

XIII. SCIPIO, quum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata esset, neque Romanis legionibus tantæ se parem fore multitudini ratus, ut non in speciem saltem obponerentur barbarorum auxilia, neque in iis tamen tantum virium ponendum, ut mutando fidem, quæ cladis causa fuisset patri patruoque, magnum momentum facerent, præmissō Silano ad Colcham, (s) duodetriginta oppidis regnantem, ut equites peditesque ab eo, quos se per hiemem conscripturum pollicitus erat, acciperet, ipse ab Tarracone profectus, protinus ab sociis, qui adcolunt viam, modica contrahendo auxilia, Castulensem pervenit. Eo adducta ab Silano auxilia, tria millia peditum & quingenti equites. Inde ad Bæculam urbem progressus omni exercitu

(s) Colcam Gron. Grev.

civium, sociorum, peditum equitumque quinque & quadraginta millibus. Castra ponentes eos Mago & Masinissa cum omni equitatu adgressi sunt: turbassentque munientes, nisi abditum post tumulum, obportune ad id positum, ab Scipione equites inprovise in effusos incurrissent. Hi promptissimum quemque, & proxime vallum, atque in ipsos munitores primum investum, vixdum proelio inito, fuderunt: cum ceteris, qui sub signis atque ordine agminis incesserant, longior & diu ambigua pugna fuit. Sed quum ab stationibus primum expeditae cohortes, deinde ex opere deducti milites, atque arma capere iussi plures & integri fessis subirent, magnumque jam agmen armatorum a castris in proelium rueret, terga haud dubie vertunt Poeni Numidaeque. Et primo turmatim abibant, nihil propter pavorem festinationemve confusis ordinibus: dein, postquam acrius ultimis incidebat Romanus, neque sustineri inpetus poterat, nihil iam ordinum memores, passim, qua cuique proximum fuit, in fugam effunduntur. Et quamquam eo proelio aliquantum & Romanis aucti & deminuti hostibus animi erant; tamen nunquam aliquot (t) insequentes dies ab excur-

V. c. 546.
a. C. 206.

(t) per aliquot Gron. Crev.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

sionibus equitum levisque armaturæ cessatum est.

*Pro vallo
ostentatæ
utrimque
acies.*

XIV. UBI satis tentatæ per hæc levia ceramina vires sunt, prior Hasdrubal in aciem copias eduxit : deinde & Romani processere. Sed utraque acies pro vallo stetit instructa : & quum ab neutris pugna cœpta esset, jam die ad occasum inclinante, a Pœno prius, deinde ab Romano in castra copiæ reductæ. Hoc idem per dies aliquot factum : prior semper Pœnus copias castris educebat : prior fessis stando signum receptui dabat. Ab neutra parte procursum, telumve missum, aut vox ulla orta. Mediam aciem hinc Romani, illinc Carthaginienses mixti Afris, cornua focii tenebant : erant autem utrimque Hispani pro cornibus. Ante Punicam aciem elephantum castellorum procul speciem præbebant. Jam hoc in utrisque castris sermonis erat, ita, ut instructi stetissent, pugnaturus : medias acies Romanum Pœnumque, quos inter belli causa esset, pari robore animorum armorumque concursuros. Scipio ubi hæc obstinate credita animadvertit, omnia de industria in eum diem, quo pugnaturus erat, mutavit. Tesseram vesperi per castra dedit, ut ante lucem

lucem viri equique curati & pransi essent : *U. c. 546.*
 armatus eques frenatos instratosque teneret *a. C. 206.*
 equos. Vixdum satis certa luce , equitatum *Hostes*
 omnem cum levi armatura in stationes Pu- *adgreditur*
 nicas inmisit : inde confestim ipse cum gravi *Scipio.*
 agmine legionum procedit, præter opinionem
 destinatam suorum hostiumque, Romano mi-
 lite cornibus firmatis, fociis in mediam aciem
 acceptis. Hasdrubal, clamore equitum exci-
 tatus, ut ex tabernaculo profiluit, tumultum-
 que ante vallum & trepidationem suorum,
 & procul signa legionum fulgentia, plenos-
 que hostium campos vidit, equitatum omnem
 extemplo in equites emittit. Ipse cum pedi-
 tum agmine castris egreditur : nec ex ordine
 solito quidquam acie instruenda mutat. Equi-
 tum jam diu anceps pugna erat : nec ipsa
 per se decerni poterat, quia pulsus (quod
 prope in vicem fiebat) in aciem peditum
 tutus receptus erat. Sed ubi jam haud plus
 quingentos passus acies inter sese aberant,
 signo receptui dato, Scipio, patefactisque
 ordinibus, equitatum omnem levemque ar-
 maturam, in medium acceptam divisamque
 in partes duas, in subsidiis post cornua lo-
 cat. Inde, ubi incipiendæ jam pugnae tempus

U. e. 546. erat, Hispanos (ea media acies fuit) *presso*
a. C. 206. gradu incedere jubet. Ipse e dextro cornu

Pralium
initur.

(ibi namque præerat) nuncium ad Silanum & Marcium mittit, ut cornu extenderent in sinistra parte, quemadmodum se tendentem a dextra (u) vidissent: & cum expeditis peditum equitumque prius pugnam confererent cum hoste, quam coire inter se mediæ acies possent. Ita diductis cornibus cum ternis peditum cohortibus, ternisque equitum turmis; ad hoc velitibus, citato gradu in hostem ducebant, sequentibus in obliquum aliis. Sinus in medio erat, qua segnius Hispanorum signa incedebant. Et jam conflixerant cornua, quum, quod roboris in acie hostium erat, Poeni veterani Afrique nondum ad teli coniectum venissent, neque in cornua, ut adjuvarent pugnantes, discurrere auderent, ne aperirent mediam aciem venienti ex adverso hosti. Cornua ancipiti prælio urgebantur: eques, levisque armatura, velites, (v) circumductis alis in latera incurrebant; cohortes a fronte urgebant, ut abrumperent cornua a cetera acie.

(u) Crev. legi jubet *in sinistram partem & ab dextram.*

(v) & *velites* Gron. Crev.

XV. Et quum (x) ab omni parte haudquam par pugna erat, tum quod turba Balarium tironumque Hispanorum Romano Latinoque militi objecta erat, &, procedente jam die, vires etiam deficere Hasdrubalis exercitum coeperant, obpressos matutino tumultu coactosque, priusquam cibo corpora firmarent, raptim in aciem exire. Ad id sedulo diem extraxerat Scipio, ut sera pugna esset. Nam ab septima demum hora peditum signa cornibus incurrerunt. Ad medias acies aliquanto serius pervenit pugna: ita ut prius æstus a meridiano sole, laborque standi sub armis, & simul fames sitisque corpora adficerent (y), quam manus cum hoste conferrent. Itaque steterunt scutis innisi. Nam super cetera elephantum etiam, tumultuoso genere pugnae equitum velutumque & levis armaturæ consternati, e cornibus in mediam aciem sese intulerant. Fessi igitur corporibus animisque retulere pedem, ordines tamen servantes, haud secus, quam si imperio ducis cederent integra acies. Sed quum eo ipso acrius, ubi inclinatum sensere rem, victores se undique

U. a. 546.
a. C. 206.

Vincuntus
Pani.

(x) tum Gron.

(y) afficeret Gron. Crev.

*V. c. 546.
a. C. 206.*

inveherent, nec facile inpetus sustineri posset; quamquam retinebat, obfistebatque cedentibus Hasdrubal, « ab tergo esse colles » tutumque receptum, si modice se reciperent, clamitans, tamen, vincente verecundiam metu, (quum proximus quisque hostem cederet) terga extemplo data, atque in fugam sese omnes effuderunt. Ac primo consistere signa in radicibus collium, ac revocare in ordines militem cœperant; cunctantibus in adversum collem erigere aciem Romanis. Inde (2) ut inferri inipigre signa viderunt, integrata fuga, in castra pavidi compelluntur. Nec procul vallo Romanus aberat: cepissetque tanto inpetu castra, ni se ex vehementi sole, qualis inter graves imbre nubes effulget, tanta vis aquæ dejecisset, ut vix in castra sua receperint se victores; quosdam etiam religio ceperit ulterius quidquam eo die conandi. Carthaginenses, quamquam fessos labore ac vulneribus nox imberque ad necessariam quietem vocabat, tamen, quia metus & periculum cessandi non dabat tempus, prima luce obpugnaturis hostibus castra, faxis undique circa ex propinquis vallibus congestis

Et in castra compelluntur.

(2) deinde Gron, Crev:

augent vallum, munimento sese, quando in armis parum præsidii foret, defensuri. Sed transitio fociorum, fuga ut tutior mora videretur, fecit. Principium defectionis ab Attane regulo Turdetanorum factum est. Is cum magna popularium manu transfugit. Inde duo munita oppida cum præsiidiis tradita a præfectis Romano. Et ne latius, inclinatis semel ad defectionem animis, serperet res, silentio proximæ noctis Hasdrubal castra moyet.

XVI. SCIPIO, ut prima luce, qui in stationibus erant, retulerunt, profectos hostes, præmissis equitatu signa ferri jubet: adeoque citato agmine ducti sunt, ut, si via recta vestigia sequentes essent, haud dubie adsecuturi fuerint. Ducibus est creditum, brevius aliud esse iter ad Bætum fluvium, ut transeuntes adgrederentur. Hasdrubal, clauso transitu fluminis, ad Oceanum flectit. Et jam inde fugientium modo effusi abibant; idque ab legionibus Romanis aliquantum intervalli fecit. Eques levisque armatura, nunc ab tergo, nunc ab lateribus obcurrere, fatigabat morabaturque: sed quum ad crebros tumultus signa consisterent, & nunc equestria, nunc cum velitibus auxiliisque peditum prælia

U. e. 546.
a. C. 206.

Sequitur
eos
Scipio.

U. c. 546.

a. C. 206.

*Et adscou-
sus cedit.**Hasdrubal
Gades
fugit.**Scipio
Tarraco-
nem redit.
Masinissa
concilia-
sur Roma-
nis.*

confererent, supervenerunt legiones. Inde non jam pugna, sed trucidatio velut pecorum fieri; donec ipse dux fugæ auctor in proximos colles cum sex millibus ferme femiurium evasit: ceteri cæsi captique. Castra tumultuaria raptim Poeni tumulto editissimo communierunt: atque inde, cum hostis nequidquam subire iniquo adscensu conatus esset, haud difficulter sese tutati sunt. Sed obsidio in loco nudo atque inopi vix in paucos dies tolerabilis erat. Iraque transitiones ad hostem (a) fiebant. Postremo dux ipse, navibus acceptis, (nec procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu, Gades perfugit. Scipio, fugaducis hostium audita, decem millia peditum, mille equites relinquit Silano ad castrorum obsidionem. Ipse cum ceteris copiis, septuagesimis castris, protinus caussis regulorum civitatumque cognoscendis, ut præmia ad veram meritorum æstimationem tribui possent, Tarraconem rediit. Post profectionem ejus Masinissa, cum Silano clam congressus, ut ad nova consilia gentem quoque suam obedientem haberet, cum paucis popularibus in Africam trajecit; non tam evidenti eo tem-

(a) *hostes Græc.*

pore subitæ mutationis causa, quam documento post id tempus constantissimæ ad ultimam senectam fidei, ne tum quidem eum sine probabili causa fecisse. Mago inde, remissis ab Hasdrubale navibus, Gades petit. Ceteri, deserti ab ducibus, pars transi-
 one, pars fuga, dissipati per proximas civitates sunt: nulla manus numero aut viribus insignis. Hoc maxime modo, ductu atque auspicio P. Scipionis, pulsi Hispania Carthaginienses sunt; tertio decimo anno, post bellum initum; quinto, quam P. Scipio provinciam & exercitum accepit. Haud multo post Silanus, debellatum referens, Tarraconem ad Scipionem rediit.

XVII. L. SCIPIO cum multis nobilibus captivis nuncius receptæ Hispaniæ Romam est missus. Et quum ceteri lætitia gloriaque ingenti eam rem vulgo ferrent, unus, qui gesserat, inexplabilis virtutis veræque laudis, parvum instar eorum, quæ spe ac magnitudine animi concepisset, receptas Hispanias ducebat. Jam Africam magnamque Carthaginem, & in suum decus nomenque velut consummatam ejus belli gloriam spectabat. Itaque, præmoliendas sibi (b) ratus jam res

(b) ibi Gron. Crev.

S 4

*U. e. 546.
a. C. 206.*

*Pulsi
Hispania
Pani.*

*Scipio
Africam &
Carthagi-
nem
spectat.*

V. e. 546.

a. C. 206.

*Syphacem
sibi conci-
liare sta-
suis.*

conciliandosque regum gentiumque animos, Syphacem primum regem statuit tentare. Masæylorum is rex erat. Masæyli, gens adfinis Mauris, in regionem Hispaniæ, maxime qua sita Nova Carthago est, spectant. Fœdus ea tempestate regi cum Carthaginensibus erat, quod haud gravius ei sanctiusque, quam vulgo barbaris, quibus ex fortuna pendet fides, ratus fore, oratorem ad eum C. Lælium cum donis mittit. Quibus barbarus lætus, & quia res tum prosperæ ubique Romanus, Pœnis in Italia adversæ, in Hispaniâ nullæ jam erant, amicitiam se Romanorum accipere adnuit. Firmandæ ejus fidem nec dare, nec accipere, nisi cum ipso coram duce Romano. Ita Lælius, in id modo fide ab rege accepta, tutum adventum fore, ad Scipionem rediit. Magnum in omnia momentum Syphax adfessanti res Africæ erat, opulentissimus ejus terræ rex, bello jam expertus ipsos Carthaginenses, finibus etiam regni apte ad Hispaniam, quod freto exiguo dirimuntur, positus. Dignam itaque rem Scipio ratus, quæ, quoniam non aliter posset, magno periculo peteretur, L. Marcio Tarracone, M. Silano Carthagine Nova, quo pedibus ab Tarracone

itineribus magnis ierat, ad præsidium Hispaniæ relictis, ipse cum C. Lælio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus tranquillo mari plurimum remis, interdum & leni adjuvante vento, in Africam trajecit. Forte ita incidit, ut eo ipso tempore Hasdrubal pulsus Hispania, septem triremibus portum inVectus, anchoris positis terræ adplicaret naves; quum conspectæ duæ quinqueremes, haud cuiquam dubio, quin hostium essent, obprimique a pluribus, priusquam portum intrarent, possent, nihil aliud, quam tumultum ac trepidationem simul militum ac nautarum, nequidquam armaque & naves expedientium, fecerunt. Percussa enim ex alto vela paullo acriori vento prius in portum intulerunt quinqueremes, quam Pœni anchoras molirentur: nec ultra tumultum ciere quisquam in regio portu audebat. Itaque prior in terram Hasdrubal, mox Scipio & Lælius egressi, ad regem pergunt.

XVIII. MAGNIFICUMQUE id Syphaci (nec erat aliter) visum, duorum opulentissimorum ea tempestate duces populorum uno die suam pacem amicitiamque petentes venisse. Utrumque in hospitium invitat; &, quoniam fors

U. c. 5463
a. C. 206.

In
Africam
trajecit.

Hasdrubal
& Scipio
eodem die
recipiuntur.

V. c. 546. eos sub uno tecto esse, atque ad eosdem
a. C. 206.

penates, voluisset: contrahere ad colloquium
 dirimendarum simultatum causa est conatus;
 Scipione abnuente, aut privatim sibi ullum
 cum Poeno odium esse, quod colloquendo
 finiret, aut de republica se cum hoste agere
 quidquam injussu senatus posse. Illud magno
 opere tendente rege, ne alter hospitem ex-
 clusus mensa videretur, ut in animum indu-
 ceret ad eandem venire epulas, haud abnuit.
 Cœnatumque simul apud regem est: & eo-
 dem etiam lecto Scipio atque Hasdrubal (quia

*Scipionis
 comitas &
 dexteritas.*

ita cordi erat regi) adcubuerunt. Tanta au-
 tem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia
 naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem
 modo, barbarum insuetumque moribus Ro-
 manis, sed hostem etiam infestissimum, fa-
 cunde adloquendo sibi conciliaret (c), « mi-
 » rabiliorumque sibi eum virum (d) congresso
 » coram visum præ se ferebat, quam bello
 » rebus gestis. Nec dubitare, quin Syphax
 » regnumque ejus jam in Romanorum essent
 » (e) potestate. Eam artem illi viro ad con-

*Hasdruba-
 lis de eo
 iudicium.*

(c) conciliarit Gron. Crev.

(d) virum del. Gron. Crev.

(e) esset Gron. Crev.

» ciliandos animos esse. Itaque non , quo
 » modo Hispaniæ amissæ sint , quærendum
 » magis Carthaginienfibus esse , quam , quo
 » modo Africam retineant , cogitandum. Non
 » peregrinandum , neque circa amœnas oras
 » vagantem tantum ducem Romanum , relicta
 » provincia novæ ditionis , relictis exerciti-
 » bus , duabus navibus in Africam trajecisse
 » sese (f) in hostilem terram , regiam (g) in fi-
 » dem inexpertam : sed potiundæ Africæ spem
 » adfectantem. Hoc eum jam pridem volutare
 » in animo , hoc palam fremere , quod non ,
 » quemadmodum Hannibal in Italia , sic Sci-
 » pio in Africa bellum gereret. » Scipio ,
 fœdere isto cum Syphace , profectus ex Africa ,
 dubiisque & plerumque sævis in alto jacta-
 tus ventis , die quarto Novæ Carthaginis
 portum tenuit.

XIX. HISPANIÆ sicut a bello Punico quietæ
 erant , ita quædam civitates , propter con-
 scientiam culpæ , metu magis , quam fide ,
 quietas esse adparebat : quarum maxime in-
 signes & magnitudine & noxa Illiturgi &
 Castulo erant. Castulo , quum prosperis rebus

U. c. 546.
 a. C. 206.

Redit in
 Hispaniam.

(f) trajecisse & commississe sese Gron. Crev.

(g) in potestatem regiam Gron. Crev.

U. C. 546. focii fuissent, post cæsos cum exercitibus
U. C. 206. Scipiones defecerant ad Pœnos. Illiturgitani
 prodendis, qui ex illa clade ad eos perflu-
 gerant, interficiendisque, scelus etiam defectio-
 ni addiderant. In eos populos primo adventu,
 quum dubiæ Hispaniæ essent, merito magis,
 quam utiliter, sævitum foret. Tunc, jam
 tranquillis rebus, quia tempus expetendæ
 pœnæ videbatur venisse, aditum ab Tarrac-
 cone L. Marcium cum tertia parte copiarum
 ad Castulonem obpugnandum mittit: ipse
 cum cetero exercitu quintis ferme ad Illitur-
 gin castris pervenit. Clausæ erant portæ;
 omniaque instructa & parata ad obpugnatio-
 nem arcendam: adeo conscientia, quid se
 meritos scirent, pro indicto eis bello fuerat.
 Hinc & hortari (h) milites Scipio orsus est.
 « Ipsos claudendis portis (i) indicasse Hispa-
 » nos, quid, ut timerent, meriti essent. Ita-
 » que multo infestioribus animis cum iis,
 » quam cum Carthaginensibus, bellum ge-
 » rendum esse. Quippè cum illis prope sine
 » ira de imperio & gloria certari; ab his (k)

*Illiturgin
 obpugnat.*

(h) & hortari l. exhortari Gron.

(i) claudendo portas Gron.

(k) iis Gron.

LIBER XXVIII CAP: XIX 285

» perfidiæ & crudelitatis & sceleris pœnas
 » expetendas esse. Venisse tempus, quo &
 » nefandam commilitonum necem, & in se
 » met ipsos, si eodem fuga delati forent, in-
 » structam fraudem ulciscerentur : & in om-
 » ne tempus gravi documento sancirent, ne
 » quis umquam Romanum civem militemve
 » in ullâ fortuna obportunum injuriæ duce-
 » ret. » Ab hac cohortatione ducis incitati,
 » scalas electis per manipulos viris dividunt :
 » partitoque exercitu, ita ut parti alteri Lælius
 » præesset legatus, duobus simul locis ancipiti
 » terrore urbem adgrediuntur. Non dux unus,
 » aut plures principes oppidanos, sed suus ipso-
 » rum ex conscientia culpæ metus ad defen-
 » dendam impigre urbem hortatur. Et memine-
 » rant, & admonebant alii (1) alios, « suppli-
 » cium ex se, non victoriam, peti. Ubi quis-
 » que mortem obpeteret, id referre; utrum
 » in pugna & in acie, ubi Mars communis
 » & victum sæpe erigeret, & adfligeret victo-
 » rem; an postmodo, cremata & diruta urbe,
 » ante ora captarum conjugum liberorumque,
 » inter verbera & vincula, omnia fœda atque
 » indigna passi, exspirarent. » Igitur non

U. c. 5461
 a. C. 2062

(1) alii del. Crv.

V. c. 546. a. C. 206. *militaris modo ætas, aut viri tantum, sed*
feminæ puerique supra animi corporisque
vires adsunt: propugnantibus tela ministrant,

Oppidani
acriter
resistunt.

faxa in muros munientibus gerunt. Non liber-
tas solum agebatur, quæ virorum fortium
tantum pectora acuit; sed ultima omnium
supplicia, & sæda mors ob oculos erat. Ac-
cendebantur animi & certamine laboris ac
periculi, atque ipso inter se conspectu. Ita-
que tanto ardore certamen initum est, ut
domitor ille totius Hispaniæ exercitus, ab
unius oppidi juventute sæpe repulsus a muris,
haud satis decoro prælio trepidaret (m). Id
ubi vidit Scipio, veritus, ne vanis conatibus
suorum, & (n) hostibus cresceret animus, &
segnior miles fieret, sibimet conandum ac
partem periculi capeffendam esse ratus, in-
crepita ignavia militum, ferri scalas jubet: se
ipsum, si ceteri cunctentur, escensurum mi-
natur. Jam subierat haud mediocri periculo
mœnia, quum clamor undique ab sollicitis
vicem imperatoris militibus sublatus, scalæ-
que multis simul partibus erigi cœptæ. Et
ex altera parte Lælius instat. Tum victa

(m) *trepidavit Gron. Crev.*

(n) & *del. Gron.*

LIBER XXVIII CAP. XX 287

oppidanorum vis, dejectisque propugnatoribus occupantur muri. Arx etiam ab ea parte, qua inexpugnabilis videbatur, inter tumultum capta est.

U. c. 346.
a. C. 206.

Urbs cum
arce
sapisut.

XX. TRANSFUGÆ Afri, qui tum inter auxilia Romana erant, & oppidanis in ea tuenda, unde periculum videbatur, versis, & Romanis subeuntibus, qua adire poterant, conspexerunt editissimam urbis partem, quia rupe præalta tegebatur, neque opere ullo munitam, & ab defensoribus vacuam. Levium corporum homines, & multa excitatione pernicium, clavos secum ferreos portantes, qua per inæqualiter eminentia rupis poterant, scandunt. Sicubi nimis arduum & leve saxum obcurrebat, clavos per modica intervalla figentes, quum velut gradus fecissent, primi insequentes extrahentes manu, postremi sublevantes eos, qui præirent, in summum evadunt. Inde decurrunt cum clamore in urbem jam captam ab Romanis. Tum vero adparuit, ab ira & ab odio urbem obpugnatam esse. Nemo capiendi vivos, nemo, patentibus ad direptionem omnibus, prædæ memor est. Trucidant inermes juxta atque armatos, feminas pariter ac viros: usque ad infantium

Oppidani
ad internecionem delentur.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Urbs in-
cenditur.*

*Castulo-
nem dedi-
tione reci-
pit Scipio.*

*Gladiato-
rium spec-
taculum
edit.*

cædem ira crudelis pervenit. Ignem deinde tectis injiciunt, ac diruunt, quæ incendio absumi nequeunt : adeo vestigia quoque urbis extinguere, ac delere memoriam hostium sedis, cordi est. Castulonem inde Scipio exercitum ducit : quam urbem non Hispani modo convenæ, sed Punici etiam exercitus ex (o) dissipata passim fuga reliquæ tutabantur. Sed adventum Scipionis prævenerat fama cladis Illiturgitanorum, terrorque inde ac desperatio invaserat; & in diversis causis, quum sibi quisque consultum sine alterius respectu vellet, primo tacita suspicio, deinde aperta discordia secessionem inter Carthaginenses atque Hispanos fecit. His Cerdubellus proptam deditiois auctor. Himilco Punicis auxiliariis præerat : quos urbemque, clam fide accepta, Cerdubellus Romano prodit. Mitior ea victoria fuit. Nec tantumdem noxæ admittum erat, & aliquantum iræ lenierat voluntaria deditio.

XXI. MARCIUS inde in barbaros, si qui nondum perdomiti erant, sub jurisdictionemque redigendos missus. Scipio Carthaginem, ad vota solvenda Diis, munusque gladiatorium, quod mortis causa patris patruique paraverat,

(o) e Gron. Crev.

eden-

edendum, rediit. Gladiatorium spectaculum fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanifis comparare mos est, fervorum, quive (p) venalem sanguinem habent. Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alii missi ab regulis sunt ad specimen infitæ genti virtutis ostendendum: alii ipsi professi, se pugnaturos in gratiam ducis: alios æmulatio & certamen, ut provocarent, provocatique haud abnuerent, traxit. Quidam, quas disceptando controversias finire nequiverant (q), aut noluerant, pacto inter se, ut victorem res sequeretur, ferro decreverunt. Neque obscuri generis homines, sed clari illustresque, Corbis & Orsua patruels fratres, de principatu civitatis, quam Ibem vocabant, ambigentes, ferro se certaturos professi sunt. Corbis major erat ætate. Orsua pater princeps proxime fuerat, a fratre majore post mortem ejus principatu accepto. Quum verbis disceptare Scipio vellet, ac sedare iras; negatum id ambo dicere communibus cognatis, nec alium Deorum hominumve, quam Martem, se judicem habituros esse.

(p) *fervorum delectu ac liberorum, qui Gron.*

(q) *nequiverant Gron. Crev.*

Tom. VI.

T

U. c. 546
a. C. 206

Clari
etiam
homines
certant.

U. c. 546. Roborē major, minor flore ætatis ferox; a. C. 206. mortem in certamine, quam ut alter alterius imperio subjiceretur, præoptantes, quum dirimi ab tanta rabie nequirent (r), insigne spectaculum exercitui præbuere documentumque, quantum cupiditas imperii malum inter mortales esset. Major usu armorum & astu facile stolidas vires minoris superavit. Huic gladiatorum spectaculo ludi funebres additi pro copia, & provinciali & castrensi apparatusu.

*Marcus
Astapam
obpugnat.*

XXII. RES interim nihilominus ab legatis gerebantur. Marcius, superato Bæte amni, quem incolæ Certim adpellant, duas opulentas civitates sine certamine in deditionem accipit. Astapa urbs erat, Carthaginensium semper partis: neque id tam dignum ira erat, quam quod, extra necessitates belli, præcipuum in Romanos gerebant odium: nec urbem aut situ aut munimento tutam habebant, quæ ferociōres iis animos faceret: sed ingenia incolarum latrocinio læta, ut excursiones in finitimum agrum sociorum populi Romani facerent, inpulerant, & vagos

(r) quod ab tanta rabie dirimi nequirent Gron.
quum ab &c. Crev.

milites Romanos lixasque & mercatores ex-
 ciperent. Magnum etiam comitatum, quia
 paucis parum tutum fuerat, transgredientem
 fines, positis insidiis circumventum, iniquo
 loco interfecerunt. Ad hanc urbem obpugnandam
 quum admotus exercitus esset, oppidanum
 conscientia scelerum, quia nec deditio tuta
 ad tam infestos videbatur, nec spes mœnibus
 aut armis tuendæ salutis erat, facinus in se
 ac suos fœdum ac ferum consciscunt. Locum
 in foro destinant, quo pretiosissima rerum
 suarum congererent. Super eum cumulum
 conjuges ac liberos considerare quum iussissent,
 ligna circa exstruunt, fœscesque virgultorum
 conjiciunt. Quinquaginta deinde armatis juve-
 nibus præcipiunt, « ut, donec incertus even-
 » tus pugnae esset, præsidium eo loco for-
 » tunarum suarum corporumque, quæ cariora
 » fortunis essent, servarent. Si rem inclinam
 » viderent, atque in eo jam esse, ut urbs
 » caperetur; scirent omnes, quos euntes in
 » prælium cernerent, mortem in ipsa pugna
 » obituros. Illos se per Deos superos infe-
 » rosque orare, ut memores libertatis, quæ
 » illo die aut morte honesta, aut servitutē
 » infamī finiēda esset, nihil relinquerent, in

U. c. 546.
 a. C. 206.

Astapensium jurato.

U. c. 346.
a. C. 206.

» quod sævire iratus hostis posset. Ferrum
» ignemque in manibus esse. Amicæ ac fide-
» les potius ea, quæ peritura essent, absume-
» rent manus, quam insultarent superbo lu-
» dibrio hostes. » His adhortationibus exse-
cratio dira adjecta, si quem a proposito spes
mollitiave animi flexisset. Inde concitato
agmine patentibus portis ingenti tumultu
erumpunt. Neque erat ulla satis firma statio
obposita; quia nihil minus, quam ut egredi
mœnibus auderent, timeri poterat. Perpaucæ
equitum turmæ, levisque armatura repente
e castris ad id ipsum emissa obcurrit. Acrior
inpetu atque animis, quam compositior ullo
ordine (s), pugna fuit. Itaque pulsus eques,
qui primus hosti se obtulerat, terrorem in-
tulit levi armaturæ. Pugnatumque sub ipso
vallo foret, ni robur legionum, perexiguo
ad instruendum dato tempore, aciem dire-
xisset. Ibi quoque trepidatum parumper circa
signa est, quum cæci furore in vulnera ac
ferrum vecordi audacia ruerent. Dein vetus
miles, adversus temerarios inpetus pertinax,
cæde primorum insequentes subpressit. Cona-
tus paullo post ultro (t) inferre pedem, ut

*Ad unum
occidun-
tur.*

(s) ordine ullo Gron. Crey.

(t) ultra Gron. Crey.

neminem cedere, atque obstinatos mori in vestigio quemque suo vidit; patefacta acie (quod ut facere posset, multitudo armatorum facile suppeditabat) cornua hostium amplexus, in orbem pugnantes ad unum omnes occidit.

XXIII. ATQUE hæc tamen hostium iratorum, ac tum maxime dimicantium, jure belli in armatos repugnantesque edebantur. Fœdior alia in urbe trucidatio erat, quum turbam feminarum puerorumque inbellem inermemque cives sui cæderent, & in succensum rogi semianima pleraque injicerent corpora, rivi que sanguinis flammam orientem restinguerent: postremo ipsi, cæde miseranda suorum fatigati, cum armis medio se incendio injecerunt. Jam cædi perpetratæ victores Romani supervenerunt. Ac primo conspectu tam fœde rei mirabundi parumper obstupuerunt. Dein quum aurum argentumque, cumulo rerum aliarum interfulgens, aviditate ingenii humani, rapere ex igne vellent, concepti alii flamma sunt, alii ambusti adflatu vaporis, quum receptus primis, urgente ingenti turba, non esset. Ita Astapa, sine præda militum, ferro ignique absumpta

U. e. 546.
a. C. 206.

Fœdior
alia in ur-
be trucida-
tio.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Gaditani
perfugæ.*

est. Marcius ceteris ejus regionis metu in deditionem acceptis, victorem exercitum Carthaginem ad Scipionem reduxit. Per eos ipsos dies perfugæ a Gadibus venerunt, pollicentes, urbem Punicumque præsidium, quod in ea urbe esset, & imperatorem præsidii cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga substiterat, navibusque in Oceano collectis, aliquantum auxiliorum & trans fretum ex Africa ora, & ex proximis Hispaniæ locis per Hannonem præfectum coegerat. Fide accepta dataque perfugis, & Marcius eo cum expeditis cohortibus, & Lælius cum septem triremibus, quinqueremi una, est missus, ut terra marique communi consilio rem gererent.

*Scipionis
morbus.*

XXIV. SCIPIO ipse gravi morbo implicatus, graviore tamen fama, quum ad id quisque, quod audierat, (insita hominum libidine alendi de industria rumores) adjiceret aliquid, provinciam omnem ac maxime longinqua ejus turbavit: adparuitque, quantam excitatura molem vera fuisset clades, quum vanus rumor tantas procellas excivisset. Non focii in fide, non exercitus in officio mansit, Mandonius & Indibilis, quibus (quia regnum

fibi Hispaniæ, pulsus inde Carthaginienſibus, deſtinarant animis) nihil pro ſpe contrigerat, conciratis popularibus (Lacetani autem erant) & juventute Celtiberorum excita , agrum Sueſſetanum Sedetanumque ſociorum populi Romani hoſtiliter depopulati ſunt. Civilis alius furor in caſtris ad Sucronem ortus. Octo ibi millia militum erant ; præſidium gentibus, quæ cis Iberum incolunt, inpoſitum. Motæ autem eorum mentes ſunt non tum primum, quum de vita imperatoris dubii rumores adlati ſunt; ſed jam ante, licentia ex diutino, ut ſit, otio conlecta, & non-nihil, quod in hoſtico laxius raptò ſuetis vivere, artiores in pace res erant. Ac primo ſermones tantum occulti ſerebantur, « ſi » bellum in provincia eſſet, quid ſeſe inter » pacatos facere? ſi debellatum jam & con- » ſecta provincia eſſet, cur in Italiam non » revehi? » Flagitatum quoque ſtipendium procacius, quam ex more & modeſtia militari erat : & ab cuſtodibus probra in circumeuntes vigilias tribunos jacta : & noctu quidam prædatum in agrum circa pacatum ierant ; poſtremo interdium ac propalam ſine comœatu ab ſignis abibant. Omnia libidine ac licentia

*U. e. 546
a. C. 206.*

*Seditio
exercitus
ad
Sucronem*

V. c. 546.
a. C. 206.

militum, nihil instituto ac disciplina militiæ, aut imperio eorum, qui præerant, gerebatur. Forma tamen Romanorum castrorum constabat una ea spe, quod tribunos ex contagione furoris haud expertes seditionis defectioisque rati fore, & jura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant, & in stationes ac vigilias in ordinem ibant: & ut vim imperii abstulerant, ita speciem dicto parentium, ultro sibi imperantes, fervabant. Erupit deinde seditio, postquam reprehendere atque improbare tribunos ea, quæ fierent, & conari obviam ire, & propalam abnuere, furoris eorum se futuros socios, senserunt. Fugatis itaque ex principiis, ac post paullo e castris tribunis, ad principes seditionis, gregarios milites, C. Albius Calenus & C. Atrium Umbrum, delatum omnium consensu imperium est. Qui, nequaquam tribuniciis contenti ornamentis, insignia etiam summi imperii, fasces securesque, adrectare ausi: neque venit in mentem, suis tergis suisque cervicibus virgas illas securesque inminere, quas ad metum aliorum præferrent. Mors Scipionis falso credita occæcabat animos; sub cuius vulgatam mox famam

non dubitabant totam Hispaniam arsuram bello : in eo tumultu & focis pecunias imperari, & diripi propinquas urbes posse: & turbatis rebus, quum omnia omnes auderent, minus insignia fore, quæ ipsi fecissent.

U. c. 546.
a. C. 206.

XXV. QUUM alios subinde recentes nuncios, non mortis modo, sed etiam funeris, expectarent, neque superveniret quisquam, evanesceretque temere ortus rumor; tum primi auctores requiri cœpti. Et, subtrahente se quoque, ut credidisse potius temere, quam finxisse, rem talem videri posset, destituti duces jam sua ipsi insignia, & pro vana imagine imperii, quod gererent, veram justamque mox in se versuram potestatem horrebant. Stupente ita seditione (u), quum vivere primo, mox etiam valere Scipionem, certi auctores adferrent, tribuni militum septem ab ipso Scipione missi sunt (v). Ad quorum primum adventum exasperati animi; mox, ipsis placido sermone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti sunt. Circumeuntes enim tentoria primo, deinde in principiis prætorioque, ubi sermo

*Tribuni
militum a
Scipione
ad seditiones
missi.*

(u) *stupenti ita seditioni Gron. Crev.*

(v) *supervenerunt Gron. Crev.*

*U. e. 546.
a. C. 206.*

*Permul-
cent eos
placido
sermone.*

nes inter se ferentium circulos vidissent, adloquebantur, percunctantes magis, quæ causa iræ consternationisque subitæ foret, quam factum accusantes, Vulgo « stipendium » non datum ad diem iactabatur : &, quum » eodem tempore, quo scelus Illiturgitano- » rum existisset, post duorum imperatorum » duorumque exercituum stragem, sua virtute » defensum nomen Romanum ac retenta pro- » vincia esset, Illiturgitanos pœnam noxæ » meritam habere; suis recte factis gratiam, qui » exsolvat, non esse. Talia querentes æqua » orare, seque ea relatores ad imperatorem, » respondebant. « Lætari, quod nihil tristius, » nec insanabilius esset : & P. Scipionem » Deum benignitate, & rempublicam esse » gratiæ referendæ. » Scipionem bellis adfue- » tum, ad seditionum procellas rudem, solli- » citum habebat res, ne aut exercitus pec- » cando, aut ipse puniendo, modum excederet. In præsentia, ut cœpisset, leniter agi placuit, &, missis circa stipendiarias civitates exactoribus (x), stipendii spem propinquam facere. Edictum subinde propositum, ut ad stipendium petendum convenirent Carthagi-

(x) *missi - + exactores Gron. Crev.*

nem seu carptim partes, seu univēsi mallent. Tranquillam seditionem, jam per se languescentem, repentina quies rebellantium Hispanorum fecit. Redierant enim in fines, omisso incepto, Mandonius & Indibilis, postquam vivere Scipionem adlatum est: nec jam erat aut civis, aut externus, cum quo furorem suum consociarent. Omnia circumspectantes consilia nihil reliqui habebant, præter non tutissimum a malis consiliis receptum, ut imperatoris vel justæ iræ, vel non desperandæ clementiæ sese committerent. Etiam hostibus eum ignovisse, cum quibus ferro dimicasset. Suam seditionem sine vulnere, sine sanguine fuisse: nec ipsam atrocem, nec atroci pœna dignam: ut ingenia humana sunt ad suam cuique levandam culpam nimio plus facunda. Illa dubitatio erat, singulæne cohortes, an univēsi, ad stipendium petendum irent. Inclinavit sententiâ, quod tutius censebant, univēros ire.

XXVI. PER eosdem dies, quibus hæc illi consultabant, consilium de iis Carthagini erat certabaturque (y) sententiis, utrum in auctores tantum seditionis (erant autem hi numero

(y) certabantque Gron. Crev.

U. e. 546.
a. C. 206.

Seditiosi
jubentur
venire Car-
thaginem.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Expedi-
tio in Laceta-
nos exer-
citus.*

haud plus, quam quinque & triginta) animad-
verteretur, an plurium supplicio vindicanda
tam scædi exempli defectio magis, quam se-
ditio, esset. Vicit sententia lenior, ut, unde
orta culpa esset, ibi pœna consisteret: ad
multitudinem castigationem satis esse. Consi-
lio dimisso, ut id actum videretur, expedi-
tio adversus Mandonium Indibilemque edici-
tur exercitui, qui Carthagine erat, & ciba-
ria dierum aliquot parare jubentur. Tribunus
septem, qui & antea Sucronem ad leniendam
seditionem ierant, obviam exercitui missis,
quina nomina principum seditionis edita sunt;
ut eos, per idoneos homines benigno vultu
ac sermone in hospitium invitatos sopitos-
que vino, vincirent. Haud procul jam Car-
thagine aberant, quum ex obviis auditum,
postero die omnem exercitum cum M. Silano
in Lacetanos proficisci, non metu modo omni,
qui tacitus insidebat animis, liberavit eos,
sed lætitiâ ingentem fecit: quod magis
habituri solum imperatorem, quam ipsi fu-
turi in potestate ejus essent. Sub occasum
solis urbem ingressi sunt, exercitumque alte-
rum parantem omnia ad iter viderunt. Ex-
cepti sermonibus de industria compositis,

« lætum obportunumque adventum eorum
 » imperatori esse, quod sub ipsam profectio-
 » nem alterius exercitus venissent, » corpora
 curant. A tribunis sine ullo tumultu auctores
 seditionis, per idoneos homines perducti in
 hospitia comprehensi ac vincti sunt. Vigilia
 quarta impedimenta exercitus, cujus simula-
 batur iter, proficisci cœpere. Sub lucem signa
 mota, & ad portam retentum agmen, custo-
 desque circa omnes portas missi, ne quis ur-
 be egrederetur. Vocati deinde ad concionem,
 qui pridie venerant, ferociter in forum ad
 tribunal imperatoris, ut ultro territuri sub-
 clamationibus, concurrunt. Simul & impe-
 rator in tribunal escendit, & reducti armati
 a portis inermi se concioni ab tergo circum-
 fuderunt. Tum omnis ferocia concidit, &
 ut postea fatebantur, nihil æque eos terruit,
 quam præter spem robur & color imperato-
 ris, quem adfectum visuros crediderant, vul-
 tusque, qualem ne in acie quidem aiebant
 meminisse. Sedit tacitus paullisper, donec
 nunciatum est, deductos in forum auctores
 seditionis, & parata jam omnia esse.

XXVII. TUM, silentio per præconem facto;
 ita cœpit: « Numquam mihi defuturam ora-

*U. e. 546,
 a. C. 206.*

*Compre-
 henduntur
 seditionis
 auctores.*

U. c. 546.

a. C. 206.

*Oratio
Scipionis
ad
Seditiosos.*

» tionem, qua exercitum meum adloquerer;
» credidi. Non quo verba umquam potius,
» quam res, exercuerim; sed quia prope a
» pueritia in castris habitus, adfueram mili-
» taribus ingeniis. Ad vos quemadmodum
» loquar, nec consilium, nec oratio suppe-
» ditat: quos ne quo nomine quidem adpel-
» lare debeam, scio. Cives? qui a patria
» vestra descistis: an milites? qui imperium
» auspiciumque abnuistis, sacramenti religio-
» nem rupistis. Hostes? corpora, ora, vesti-
» tum, habitum civium agnosco: facta, dicta,
» consilia, animos hostium video. Quid
» enim vos, nisi quod Ilergetes & Lacetani,
» aut optastis aliud, aut sperastis? Et illi
» tamen Mandonium atque Indibilem, regiae
» nobilitatis viros duces furoris secuti sunt:
» vos auspicium & imperium ad Umbrum
» Arrium & Calenum Albium derulistis. Ne-
» gate, vos id omnes fecisse, aut factum
» voluisse, milites: paucorum eum furorem
» atque amentiam esse, libenter credam ne-
» gantibus; nec enim ea sunt commissa, quae
» vulgata in omnem exercitum sine piaculis
» ingentibus expiari possint. Invitus ea, tam-
» quam vulnera, adtingo; sed nisi tacta tracta-

» taque sanari non possunt. Equidem, pulsus
 » Hispania Carthaginensibus, nullum locum
 » tota provincia, nullos homines credebam
 » esse, ubi vita invisa esset mea : sic me non
 » solum adversus socios gesseram ; sed etiam
 » adversus hostes. In castris en meis (quan-
 » tum me opinio sefellit ?) fama mortis meæ
 » non accepta solum, sed etiam expectata
 » est. Non quod ego vulgari facinus per omnes
 » velim, (equidem si totum exercitum meum
 » mortem mihi optasse crederem, hic statim
 » ante oculos vestros morerer ; nec me vita
 » juvaret, invisa civibus & militibus meis)
 » sed multitudo omnis, sicut natura maris,
 » per se immobilis est, venti & auræ cient ;
 » ita aut tranquillum, aut procellæ in vobis
 » sunt : & causa atque origo omnis furoris
 » penes auctores est ; vos contagione infa-
 » nistis. Qui mihi ne hodie quidem scire vi-
 » demini, quo amentia progressi sitis ; quid
 » facinoris in me, quid in patriam parentes-
 » que ac liberos vestros, quid in Deos, fa-
 » cramenti testes, quid adversus auspicia,
 » sub quibus militatis, quid adversus morem
 » militiæ disciplinamque majorum, quid ad-
 » versus summi imperii majestatem ausi sitis.

U. c. 5463

a. C. 2063

U. c. 546.
a. C. 206.

» De me ipso taceo. Temere potius, quam
 » avide, credideritis. Denique ego sim, cujus
 » imperii tædere exercitum minime mirandum
 » sit. Patria quid de vobis meruerat, quam
 » cum Mandonio & Indibili confociando con-
 » filia prodebatis? Quid populus Romanus,
 » quum imperium, ablatum ab tribunis suf-
 » fragio populi creatis, ad homines privatos
 » detulistis? quum, eo ipso non contenti,
 » si pro tribunis illos haberetis, fasces impe-
 » ratoris vestri ad eos, quibus servus, cui
 » imperarent, numquam fuerat, Romanus
 » exercitus detulistis. In prætorio tetende-
 » runt Albius & Atrius: classicum apud eos
 » cecinit: signum ab iis petatum est: fede-
 » runt in tribunali P. Scipionis: licitor adpa-
 » ruit: submoto inceserunt: fasces cum
 » securibus prælati sunt. Lapides pluere, &
 » fulmina jaci de cælo, & infuetos foetus
 » animalia edere, vos portenta esse putatis:
 » hoc est portentum, quod nullis hostiis,
 » nullis supplicationibus, sine sanguine eorum,
 » qui tantum facinus ausi sunt, expiari pos-
 » sit.»

XXVIII. «ATQUE ego (quamquam nullum
 » scelus rationem habet) tamen, ut in re
 » nefa-

» nefaria, quæ mens, quod consilium vestrum
 » fuerit, scire velim. Rhegium quondam in
 » præsidium missa legio, interfectis per sce-
 » lus principibus civitatis, urbem opulentam
 » per decem annos tenuit. Propter quod fa-
 » cinus tota legio, millia hominum quatuor,
 » in foro Romæ securi percussi sunt. Sed illi
 » primum, non Atrium Umbrum semilixam,
 » nominis etiam abominandi ducem, sed De-
 » cium Jubellium tribunum militum secuti
 » sunt: nec cum Pyrrho, nec cum Samniti-
 » bus aut Lucanis, hostibus populi Romani,
 » se conjunxerunt. Vos cum Mandonio &
 » Indibili consilia communicastis, & arma
 » confociaturi fuistis. Illi, sicut Campani Ca-
 » puam, Tuscis veteribus cultoribus ademptam,
 » Mamertini in Sicilia Messanam, sic Rhe-
 » gium habituri perpetuam sedem erant: nec
 » populum Romanum, nec socios populi Ro-
 » mani ultro laceffituri bello. Sucronemne vos
 » domicilium habituri eratis? ubi si vos de-
 » cedens confecta provincia imperator relin-
 » querem, Deum hominumque fidem inplo-
 » rare debebatis, quod non rediretis ad con-
 » juges liberosque vestros. Sed horum quo-
 » que memoriam, sicut patriæ meique, eje-

U. c. 546.
 a. C. 206.

U. c. 546.
a. C. 206.

» ceritis ex animis vestris. Viam consilii sce-
 » lerati, sed non ad ultimum dementis, ex-
 » sequi volo. Mene vivo, & cetero incolumi
 » exercitu, cum quo ego die uno Carthagi-
 » nem cepi, cum quo quatuor imperatores,
 » quatuor exercitus Carthaginensium fudi,
 » fugavi, Hispania expuli, vos octo millia
 » hominum, minoris certe omnes pretii, quam
 » Albius & Atrius sunt, quibus vos subjeci-
 » stis, Hispaniam provinciam populo Roma-
 » no erepturi eratis? Amolior & amoveo
 » nomen meum. Nihil ultra facile creditam
 » mortem meam a vobis violatus sim. Quid?
 » si ego morerer, mecum exspiratura respu-
 » blica, mecum casurum imperium populi
 » Romani erat? Ne istuc Jupiter optimus ma-
 » ximus sirit, urbem, auspicato Diis auctori-
 » bus in æternum conditam, fragili huic &
 » mortali corpori æqualem esse! Flaminio,
 » Paulo, Graccho, Postumio Albino, M.
 » Marcello, T. Quintio Crispino, Cn. Ful-
 » vio, Scipionibus meis, tot tam præclaris
 » imperatoribus uno bello absumtis, superstes
 » est populus Romanus, eritque, mille aliis
 » nunc ferro, nunc morbo morientibus. Meo
 » unius funere elata populi Romani esset res-

» publica ? Vos ipsi hic in Hispania, patre
 » & patruo meo, duobus imperatoribus, in-
 » terfectis, Septimum Marcium ducem vobis
 » adversus exultantes recenti victoria Pœnos
 » delegistis. Et sic loquor, tamquam sine
 » duce Hispaniæ futuræ fuerint. M. Silanus,
 » eodem jure, eodem imperio mecum in
 » provinciam missus, L. Scipio frater meus,
 » & (z) C. Lælius, legati, vindices maje-
 » statis imperii deessent ? Utrum exercitus
 » exercitui, an duces ducibus, an dignitas,
 » an causa comparari poterat ? Quibus si
 » omnibus superiores essetis, arma cum Pœ-
 » nis contra patriam, contra cives vestros
 » ferretis ? Africam Italiæ, Carthaginem urbi
 » Romanæ (a) imperare velletis ? Quam ob
 » noxam patriæ ? »

U. c. 546.
 a. C. 206.

XXIX. « CORIOLANUM quondam damnatio
 » injusta, miserum & indignum exilium, ut
 » irer ad obpugnandam patriam, inpulit: re-
 » vocavit tamen a publico parricidio privata
 » pietas. Vos qui dolor, quæ ira incitavit ?
 » Stipendiumne diebus paucis imperatore
 » ægro ferius numeratum satis digna causa

(z) & del. Gron. Crev.

(a) Romæ Gron. Crev.

U. c. 546.
a. C. 206.

» fuit, cur patriæ indiceretis bellum; cur ad
 » Illegitimos descisceretis a populo Romano;
 » cur nihil divinarum humanarumve rerum
 » inviolatum vobis esset? Infanistis profecto,
 » milites: nec major in corpus meum vis
 » morbi, quam in vestras mentes, invasit.
 » Horret animus referre, quid crediderint
 » homines, quid speraverint, quid optaverint.
 » Auferat omnia inrita oblivio, si potest:
 » si non, utcumque silentium tegat. Non
 » negaverim, tristem atrocemque vobis vi-
 » sam orationem meam; (b) quanto credi-
 » tis facta vestra atrociora esse, quam dicta
 » mea? & me ea, quæ fecistis, pati æquum
 » censetis: vos ne dici quidem omnia æquo
 » animo ferretis? Sed ne ea quidem ipsa
 » ultra exprobrabuntur. Utinam tam facile
 » vos obliviscamini eorum, quam ego obli-
 » viscar. Itaque, quod ad vos universos ad-
 » tinet, si erroris pœnitet, fatis superque
 » pœnarum habeo. Albius Calenus, & Atrius
 » Umber, & ceteri nefariæ seditionis auctores,
 » sanguine luent, quod admiserunt. Vobis
 » supplicii eorum spectaculum non modo non
 » acerbum, sed lætum etiam, si sana mens

(b) meam del. Gron Crer.

» rediit, debet esse. De nullis enim, quam
 » de vobis, infestius aut inimicius consu-
 » luerunt. » Vix finem dicendi fecerat, quum
 ex præparato simul omnium rerum terror
 oculis auribusque est obfusos. Exercitus,
 qui corona concionem circumdederat, gladiis
 ad scuta concrepuit. Præconis audita vox
 citantis nomina damnatorum in consilio. Nudi
 in medium protrahebantur: & simul omnis
 apparatus supplicii expromebatur. Deligati
 ad palum, virgisque cæsi, & securi percussi,
 adeo torpentibus metu, qui aderant, ut non
 modo ferocior vox adversus atrocitatem pœ-
 næ, sed ne gemitus quidem, exaudiretur.
 Tracti inde de medio omnes, purgatoque loco,
 citati milites nominatim apud tribunos mili-
 tum in verba P. Scipionis jurarunt, stipen-
 diumque ad nomen singulis persolutum est.
 (c) Hunc finem exitumque seditio militum
 cœpta apud Sucronem habuit.

XXX. PER idem tempus ad Bætium fluvium
 Hanno, præfectus Magonis, missus a Gadi-
 bus cum parva manu Afrorum, mercede
 Hispanos sollicitando ad quatuor millia juve-
 num armavit. Castris deinde exutus ab L,

*U. e. 546.
 a. C. 206.*

*Duces
 seditionis
 pœnas
 dant.*

*Hanno
 præfectus
 Magonis
 a Marcio
 fufus.*

(c) est del. Gron. Crev.

U. C. 548.
a. C. 206.

Marcio, maxima parte militum inter tumultum captorum castrorum, quibusdam etiam in fuga amissis, palatos persequente equite, cum paucis ipse effugit. Dum hæc ad Bætium fluvium geruntur, Lælius interim, fretum in Oceanum evehctus, ad Carteiam classe accessit. Urbs ea in ora Oceani sita est, ubi primum e faucibus angustis panditur mare. Gades, sine certamine, proditione recipiendi, ultro qui eam rem pollicerentur in castra Romana venientibus, spes, sicut ante dictum est, fuerat. Patefacta in matura proditio est, comprehensosque omnes Mago Adherbali prætori Carthaginem devehendos tradit. Adherbal, conjuratis in quinquere mem inpositis, præmissaque ea, quia tardior, quam triremis, erat, ipse cum octo triremibus modico intervallo sequitur. Jam fretum intrabat quinquere mis, quum Lælius, & ipse in quinquere mi e portu Carteiæ, sequentibus septem triremibus, evehctus, in Adherbalem ac triremes invehitur, quinquere mem satis credens deprehensam rapido in fretum, in adversum æstum reciprocari non posse. Pœnus in re subita parumper incertus trepidavit, utrum quinquere mem sequeretur, an in hostes rostra con-

*Adherbali
& Lælii
pugna in
ipso fretum.*

verteret. Ipsa cunctatio facultatem detrectandæ pugnæ ademittit. Jam enim sub ictu teli erant, & undique instabant hostes. Æstus quoque arbitrium moderandi naves ademerat: neque erat navali pugna similis; quippe ubi nihil voluntarium, nihil artis aut consilii esset. Una natura freti, æstusque totius certaminis potens, suis, alienis navibus nequidquam remigio in contrarium tendentes invehebat: ut fugientem navem (d) videres retro vortice intortam victoribus (e) inlatam; & sequentem, si in contrarium tractum incidisset maris, fugientis modo sese avertentem. Jam in ipsa pugna hæc, quum infesto rostro peteret hostium navem, obliqua ipsa ictum alterius rostri accipiebat: illa, quum transversa objiceretur hosti, repente intorta in proram circumagebatur. Quum inter triremes, fortuna regente, anceps prælium misceretur, quinqueremis Romana, seu pondere tenacior, seu pluribus remorum ordinibus scindentibus vortices, quum facilius regeretur, duas triremes subpreffit, unius prælata inpetu lateris alterius remos deterfit: cetera

U. e. 546.

a. C. 206.

(d) navem del. Gron.

(e) victricibus Gron. Crev.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Laelius &
Marcius
redeunt ad
Scipionem.*

*Mandon-
nius & In-
dibilis co-
pias con-
trahunt.*

rasque, quas indepta esset, mulcasset, ni-
cum reliquis quinque navibus Adherbal velis
in Africam transmisisset.

XXXI. LÆLIUS, victor Carteiam revectus,
auditis, quæ acta Gadibus erant, patefactam
prodicionem, conjuratosque missos Cartha-
ginem, spem ad inritum redactam, qua ve-
nissent, nunciis ad L. Marcium missis, nisi
si (f) terere frustra tempus sedendo ad Ga-
des vellent, redeundum ad imperatorem esse,
adsentiente Marcio, paucos post dies ambo
Carthaginem rediere. Ad quorum discessum
non respiravit modo Mago, quum terra mari-
que ancipiti metu urgueretur; sed etiam,
audita rebellionem Ilergetum, spem recupe-
randæ Hispaniæ nactus, nuncios Carthagi-
nem ad senatum mittit; (g) qui, simul sedi-
tionem civilem in castris Romanis, simul
defectionem sociorum in majus verbis extol-
lentes, hortarentur, ut auxilia mitterent,
quibus traditum a patribus imperium Hispani-
æ repeti posset. Mandonius & Indibilis, in
fines regressi, paullisper, dum, quidnam de
seditione statueretur, scirent, suspensi quie-

(f) si del. Gron.

(g) mittit ad senatum Gron. Crev.

verunt; si civium errori ignosceretur, non diffidentes sibi quoque ignosci posse. Postquam vulgata est atrocitas supplicii, suam quoque noxam pari pœna æstimatam rati, vocatis rursus ad arma popularibus, contractisque, quæ ante habuerant, auxiliis, in Sedetanum agrum, ubi principio defectionis stativa habuerant, cum viginti millibus pedatum, duobus millibus equitum & (h) quingentis transcenderunt.

XXXII. SCIPIO, quum fide solvendi pariter omnibus noxiis innoxiiisque stipendii, tum vultu ac sermone in omnes placato, facile reconciliatis militum animis, priusquam castra ab Carthagine moveret, concione advocata, multis verbis in perfidiam rebellantium regulorum invectus, « nequaquam eodem animo se ire professus est ad vindicandum id scelus, quo civilem errorem nuper sanaverit. Tum se, haud fecus quam viscera secantem sua, cum gemitu & lacrimis triginta hominum capitibus expiasse octo millium seu imprudentiam, seu noxam: nunc læto & erecto animo ad cædem Ilergetum ire. Non enim eos, neque natos in eadem

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Oratio
Scipionis
ad
milites.*

(h) & del. Gron.

*U. c. 546.**a. C. 206.*

» terra, nec ulla secum societate junctos esse;
 » Eam, quæ sola fuerit, fidei atque amicitia
 » ipsos per scelus rupisse. In exercitu suo fe,
 » præterquam quod omnes cives, aut socios
 » Latinique nominis videat, etiam eo moveri,
 » quod nemo fere sit miles, qui non aut a
 » patruo suo Cn. Scipione, qui primus Ro-
 » mani nominis in eam provinciam venerit,
 » aut a patre consule, aut a se sit ex Italia
 » advectus. Scipionum nomini auspiciisque
 » omnes adfuetos, quos secum in patriam ad
 » meritum triumphum deducere velit: quos
 » consulatum petenti, velut si omnium com-
 » munis agatur honos, adfuturos speret.
 » Quod ad expeditionem adtineat, quæ in-
 » stet, inmemorem esse rerum suarum gesta-
 » rum, qui id bellum ducat. Magonis, Her-
 » cule, sibi, qui extra orbem terrarum in
 » circumfusam Oceano insulam cum paucis
 » perfugerit navibus, majorem curam esse,
 » quam Ilergetum. Quippe illic & ducem
 » Carthaginiensem, & quantumcumque Puni-
 » cum præsidium esse: hic latrones, latro-
 » numque duces; quibus ut ad populandos
 » finitimorum agros, restaque urenda, &
 » rapienda pecora aliqua vis sit, ita in acie

» ac signis conlatis nullam esse : magis velo-
 » citate ad fugam, quam armis fretos, pugna-
 » tuos esse. Itaque non, quod ullum inde
 » periculum, aut semen majoris belli videat,
 » ideo se, priusquam provincia decedat, ob-
 » primendos Ibergetes duxisse : sed primum,
 » ne inpunita tam scelerata defectio esset ;
 » deinde, ne quis in provincia, simul virtute
 » tanta & felicitate perdomita, relictus hostis
 » dici posset. Proinde Deis bene juvantibus
 » sequerentur, non tam ad bellum gerendum,
 » (neque enim cum pari hoste certamen esse)
 » quam ad expetendas ab hominibus scelestis
 » poenas.»

XXXIII. Ab hac oratione dimissos ad iter
 se comparare in diem posterum jubet, pro-
 fectusque decimis castris pervenit ad Iberum
 flumen. Inde, superato amni, die quarto in
 conspectu hostium posuit castra. Campus ante
 montibus circa septus erat. In eam vallem
 Scipio quum pecora, rapta pleraque ex ho-
 stium agris, propelli ad iritandam feritatem
 barbarorum iussisset, velites subsidio misit :
 a quibus ubi per procurfationem commissa
 pugna esset, Lælium cum equitatu inpetum
 ex occulto facere jubet. Mons obportune

*U. c. 546.
 a. C. 206.*

*Hispani
 prada ad-
 lecti cae-
 duntur.*

U. c. 546.
a. C. 206.

prominens equitum infidias textit : nec ulla mora pugnae facta est. Hispani in conspecta procul pecora, velites in Hispanos praeda occupatos incurrere. Primo missilibus territavere : deinde, emissis levibus telis, quae irritare magis, quam decernere, pugnam poterant, gladios nudant, & conlato pedes res coepta geri est : ancepsque pedestre certamen erat, nisi equites supervenissent. Neque ex adverso tantum inlati obvios obtrivere, sed circumvecti etiam quidam per infima clivi ab tergo se, ut plerosque intercluderent, objecerunt (i) : majorque caedes fuit, quam quantam edere levia per excursiones proelia solent. Ira magis accensa adverso proelio barbaris est, quam inminuti animi. Itaque, ne percussi viderentur, prima luce postero die in aciem processere. Non capiebat omnes copias angusta, sicut ante dictum est, vallis : duae ferme peditum partes, omnis equitatus in aciem descendit. Quod reliquum peditum erat, obliquo constituerunt colle. Scipio, pro se esse loci angustias ratus, & quod in arto pugna Romano aptior, quam Hispano militi, futura videbatur, &

*Postero die
in aciem
procedunt.*

(i) objecere Gron. Creva

quod in eum locum detracta hostium acies *U. c. 546.*
 esset, qui non omnem multitudinem eorum *a. C. 206.*
 caperet, novo etiam consilio adjecit animum:
 equitem nec se posse circumdare cornibus in
 tam angusto spatio; & hosti, quem cum
 pedite eduxisset, inutilem fore. Itaque impe-
 rat Lælio, ut per colles quam occultissimo
 itinere circumducat equites, segregetque,
 quantum possit, equestrem a pedestri pugnam.
 Ipse omnia signa peditum in hostes vertit:
 quatuor cohortes in fronte statuit, quia latius
 pandere aciem non poterat. Moram pugnandi
 nullam fecit, ut ipso certamine averteret ab
 conspectu transeuntium per colles equitum:
 neque ante circumductos sensere, quam tu-
 multum equestris pugnae ab tergo acceperere.
 Ita duo (k) proelia erant: duæ peditum acies,
 duo equitatus per longitudinem campi (quia
 misceri ex genere utroque prælium angustia
 non patiebantur) pugnant. Hispanorum
 quum neque pedes equiti, nec eques pediti
 auxilio esset, pedes fiducia equitis temere
 commissus campo caderetur, eques circum-
 ventus nec peditem a fronte, (jam enim
 stratae pedestres copiae erant) nec ab tergo

*Prælium
 atrox.*

(k) duo diversa Gron. Crev.

U. c. 546. equitem sustineret, & ipsi, quum diu in orbem sese stantibus equis defendissent, ad unum
a. C. 206.
Vincuntur Hispani. omnes cæsi sunt: nec quisquam peditum equitumque superfuit, qui in valle pugnaverunt. Tertia pars, quæ in colle ad spectaculum magis tutum, quam ad partem pugnae capeffendam, steterat, & locum & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos & reguli ipsi fugerunt; priusquam tota circumveniretur acies, inter tumultum elapsi.

XXXIV. CASTRA eodem die Hispanorum, præter reliquam prædam, cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Romani focique ad mille ducenti (1) eo prælio ceciderunt: vulnerata amplius tria millia hominum. Minus cruenta victoria fuisset, si patientiore campo, & ad fugam capeffendam facili foret pugnatum. Indibilis, abjectis belli consiliis, nihil tutius in adflictis rebus experta fide & clementia Scipionis ratus, Mandonium fratrem ad eum mittit: qui, advolutus genibus, « fatalem rabiem temporis » ejus accusat, quum velut contagione quadam pestifera, non Iltergetes modo & Laccetani, sed castra quoque Romana insanie-

Mandonius ad Scipionem supplex venit.

(1) ducentos Gron,

» rint. Suam quidem & fratris & reliquorum
 » popularium eam conditionem esse, ut aut,
 » si ita videatur, reddant spiritum P. Scipioni,
 » ab eodem illo acceptum : aut servati bis
 » uni debitam vitam pro eo in perpetuum
 » deveveant. Antea in causa sua fiduciam sibi
 » fuisse, nondum experta clementia ejus :
 » nunc contra, nullam in causa, omnem in
 » misericordia victoris spem positam habere.»
 Mos vetustus erat Romanis, cum quo nec
 foedere, nec æquis legibus jungeretur amici-
 tia, non prius imperio in eum tamquam pa-
 catum uti, quam omnia divina humanaque
 dedidisset, obsides accepti, arma adempta,
 præsidia urbibus inposita forent. Scipio,
 multis invecus in præsentem Mandonium
 absentemque Indibilem verbis, « illos qui-
 » dem merito perisse ipsorum maleficio, »
 ait : « victuros suo atque populi Romani
 » beneficio. Ceterum, se neque arma iis
 » adempturum, (quippe ea pignora timentium
 » rebellionem esse, se libera arma relinquere,
 » solutosque metu animos) neque se in ob-
 » fides innoxios, sed in ipsos, si defecerint,
 » sæviturum : nec ab inermi, sed ab armato
 » hoste, pœnas expetiturum. Utramque fortu-

U. c. 546.
 a. C. 206.

Ignoscit ei
 & fratri
 Scipio.

U. e. 546. » nam expertis permittere sese, utrum propi-
a. C. 206. » tios, an iratos, habere Romanos mallent.»

Ita dimissus Mandonius; pecunia tantummodo imperata, ex qua stipendium militi præstari posset. Ipse, Marcio in ulteriorem Hispaniam præmissio, Silano Tarraconem remisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Ilergetes pernumerarent, cum expeditis Marcium jam adpropinquantem Oceano adsequitur.

XXXV. INCHOATA res jam ante de Masinissa aliis atque aliis de causis dilata erat, quod Numida cum ipso utique congregari Scipione volebat, atque ejus dextra fidem facere. Ea tum itineris tam longi ac tam devii causa Scipioni fuit. Masinissa quum Gadibus esset, certior adventare eum a Marcio factus, causando conrumperet equos inclusos in insula, penuriamque omnium rerum & facere ceteris, & ipsos sentire, ad hoc equitem marcescere desidia, Magonem perpulit; ut se trajicere in continentem ad depopulandos proximis Hispaniæ (m) agros pateretur. Transgressus tres principes Numidarum præmittit, ad tempus locumque conloquio statuendum;

duos

(m) Hispanos Gron. Crev,

duos pro obfidibus retineri a Scipione jubet. Remisso tertio, qui, quo iustus erat, adduceret, Masinissam, cum paucis in conloquium venerunt. Ceperat jam ante Numidam ex fama rerum gestarum admiratio viri: substitueratque animo speciem quoque corporis amplam ac magnificam. Ceterum major præsentis veneratio cepit; &, præterquam quod suapte natura multa majestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusque corporis non cultus munditiis, sed virilis vere ac militaris, & ætas in medio virium robore; quod plenius nitidiusque ex morbo velut renovatus flos juventæ faciebat. Prope adtonitus ipso congressu Numida, « gratias de fratris filio remisso agit. Ex eo tempore, » adfirmat, « eam se quæsisse occasionem, quam tandem oblatam Deum immortalium beneficio non omiserit. Cupere se illi populoque Romano operam navare, ita ut nemo unus externus magis enise adjuverit rem Romanam. Id se, etiamsi jam pridem vellet, minus præstare in Hispania, aliena atque ignota terra, (n) potuisse: in qua autem natus genitus educatusque in spem paterni regni

(n) terra aliena atque ignota Gron. Crev.

U. c. 546.
a. C. 206a

Masinissæ
&
Scipionis
conlo-
quium.

U. c. 546. » esset, facile præstaturum. Siquidem eum;
a. C. 206. » dem Scipionem ducem in Africam mittant
 » Romani, fatis sperare perbrevis ævi Cartha-
 » ginem esse. » Lætus eum Scipio vidit au-
 diditque; quum caput rerum in omni hostium
 equitatu Masinissam fuisse sciret, & ipse
 juvenis specimen animi præ se ferret. Fide
 data acceptaque, profectus retro Tarraconem
 est. Masinissa permissu Romanorum, ne sine
 causa trajecisse in continentem videretur,
 populatus proximos agros Gades rediit.

*Mago
 jubetur in
 Italiam
 ire.*

XXXVI. MAGONI, desperatis in Hispania
 rebus, in quarum spem seditio primum mili-
 taris, deinde defectio Indibilis animos ejus
 sustulerant, paranti trajicere in Africam,
 nunciatum ab Carthagine est, jubere sena-
 rum, ut classem, quam Gadibus haberet, in
 Italiam trajiceret: conducta ibi Gallorum ac
 Ligurum quanta maxima posset juventute,
 conjungeret se Hannibali: neu senescere
 bellum, maximo inpetu, majore fortuna
 cœptum, sineret. Ad eam rem & a Carthagine
 pecunia advecta est: & ipse, quantam potuit,
 a Gaditanis exegit, non ærario modo eorum,
 sed etiam templis spoliatis, & privatim omni-
 bus coactis aurum argentumque in publicum

LIBER XXVIII CAP. XXXVI 323

conferre. Quum præterveheretur Hispaniæ oram, haud procul Carthagine Nova expositis in terram militibus, proximos depopulatus agros, inde ad urbem classẽ adpulit. Ibi quum interdium milites in navibus tenuisset, nocte in litus expositos ad partem eam muri, qua capta Carthago ab Romanis fuerat, ducit : nec præsidio satis valido urbem teneri ratus, & aliquos oppidanorum ad spem novandi res aliquid moturos. Ceterum nuncii ex agris trepidi simul populationem agrestiumque fugam & hostium adventum adtulerant : & visa interdium classis erat, nec sine causa electam ante urbem stationem adparebat. Itaque instructi armatique intra portam, ad stagnum ac mare versam, continebantur. Ubi effusa hostes, mixta inter milites navalis turba, ad muros tumultu majore, quam vi, subierunt, patefacta repente porta, Romani cum clamore erumpunt : turbatosque hostes, & ad primum incursum conjectumque telorum averfos, usque ad litus cum multa cæde persequuntur : nec, nisi naves littori adpulsa trepidos accepissent, superfuisset pugnae aut fugae quisquam. In ipsis quoque trepidatum navibus est, dum, ne hostes cum

*U. c. 346.
a. C. 206.*

*Carthagine
nem Novam
viam frustra
tentat.*

U. c. 546. suis simul inrumperent, trahunt scalas, oras
a. C. 206. que & ancoras, ne in moliendo mora esset;
 præcidunt. Multique adnantes navibus, in-
 certo præ tenebris, quid aut peterent aut
 vitarent, foede interierunt. Postero die quum
 classis inde retro ad Oceanum, unde vene-
 rat, fugisset, ad octingenti homines cæsi in-
 ter murum litusque, & ad duo millia armox
 rum inventa.

*Gades re-
 petit, unde
 excludi-
 tur.*

XXXVII. MAGO, quum Gades repetisset,
 exclusus inde, ad Cimbim (haud procul a
 Gadibus is locus abest) classe adpulsa, mit-
 tendis legatis, querendoque, quod portæ
 sibi focio atque amico clausæ forent, purgan-
 tibus iis, multitudinis concursu factum in-
 festæ ob direpta quædam abs conscendenti-
 bus naves militibus, ad conloquium Suffetes
 eorum, qui summus Pœnis est magistratus,
 cum quæstore elicit, laceratosque verberibus
 cruci adfigi iussit: inde navibus ad Pityu-
 sam insulam, centum millia ferme a conti-
 nenti, (Pœni tum eam incolebant) trajecit:
 itaque classis bona cum pace accepta est, nec
 commeatus modo benigne præbiti, sed in
 supplementum classis juventus armaque data:
 quorum fiducia Pœnus in Baliares insulas

(quinquaginta inde millia absunt) transmisit. Duæ sunt Baliares insulæ, (o) major altera atque opulentior armis virisque : & portum habet, ubi commode hibernaturum se (& jam extremum autumnus erat) credebat. Ceterum, haud secus quam si Romani eam insulam incolerent, hostiliter classi obcursum est. Fundis ut nunc plurimum, ita tunc solo eo telo utebantur : nec quisquam alterius gentis unus tantum ea arte, quantum inter alios omnes Baliares excellunt. Itaque tanta vis lapidum creberrimæ grandinis modo in propinquantem jam terræ classem effusa est, ut, intrare portum non ausi, averterent in altum naves. In minorem inde Balarium insulam trajecerunt, fertilem agro; viris, armis (p) haud æque validam. Itaque egressi navibus supra portum loco munito castra locant : ac, sine certamine urbe agroque potiti, duobus millibus auxiliarium inde conscriptis, missisque Carthaginem ad hibernandum, naves subdlexerunt. Post Magonis ab Oceani ora discessum, Gaditani Romanis deduntur.

U. c. 546.
a. C. 206.

Transmittit in Baliares insulas.

Minore positur.

- (o) insula del. Gron. Crev.
(p) armisque Gron.

*U. c. 546.
a. C. 206.*

*Scipio
Romam
redit.*

XXXVIII. HÆC in Hispania P. Scipionis ductu auspicioque gesta. Ipse, L. Lentulo & L. Manlio Acidino provincia tradita, decem navibus Romam rediit. Et, senatu extra urbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit: quoties signis conlatis dimicasset, quot oppida ex hostibus vicerisset, quas gentes in ditionem populi Romani rede-gisset. « Adversus quatuor se impetratores, quatuor victores exercitus in Hispaniam isse: neminem Carthaginiensem in istis terris reliquisse. » Ob has res gestas magis tentata est triumphi spes, quam petita pertinaciter; quia neminem ad eam diem triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. Senatu misso, urbem est ingressus, argentique præ se in ærarium tulit quatuordecim millia pondo trecenta quadraginta duo, & signati argenti magnum numerum. Comitia inde creandis consulibus habuit L. Veturius Philo: centuriæque omnes ingenti favore P. Scipionem consulem dixerunt. Collega additur ei P. Licinius Crassus pontifex maximus. Ceterum, comitia majore, quam ulla per id bellum, celebrata frequentia, proditum memoriæ est. Convenerant undique

Comitia.

LIBER XXVIII CAP. XXXVIII 327

non suffragandi modo, sed etiam spectandi
 causa P. Scipionis: concurrebantque & do-
 mum frequentes, & in Capitolium ad inno-
 lantem eum, quum centum bubus votis in
 Hispania Jovi sacrificaret: spondebantque
 animis, sicut C. Lutatius superius bellum
 Punicum finisset, ita id, quod instaret, P.
 Cornelium finiturum; atque, ut Hispania
 omni Pœnos expulisset, sic Italia pulsurum
 esse: Africamque ei, perinde ac debellatum
 in Italia foret, provinciam destinabant. Præ-
 toria inde comitia habita. Creati duo, qui
 tum ædiles plebis erant, Sp. Lucretius &
 Cn. Octavius, & ex privatis Cn. Servilius
 Cæpio & L. Æmilius Papius. Quartodecimo
 anno Punici belli P. Cornelius Scipio & P.
 Licinius Crassus ut consulatum inierunt, no-
 minatæ consulibus provinciæ sunt, Sicilia
 Scipioni extra sortem, concedente collega,
 quia sacrorum cura (q) pontificem maximum
 in Italia retinebat; Bruttii Crasso. Tum præ-
 toriæ provinciæ in sortem conjectæ. Urbana
 Cn. Servilio obtigit, Ariminum (ita Galliam
 adpellabant) Sp. Lucretio, Sicilia L. Æmilio,
 Cn. Octavio Sardinia. Senatus in Capitolio

U. c. 546.
 a. C. 206.

U. c. 547.
 a. C. 205.

P. Corne-
 lio, P.
 Licinio
 Coss.

Provinciae
 rum
 divisio

(q) cura sacrorum Gron. Crev.

U. e. 547. habitus. Ibi, referente P. Scipione, *senatus*
a. C. 205. consultum factum est, ut, quos ludos inter
 seditionem militarem in Hispania vovisset,
 ex ea pecunia, quam ipse in ærarium detu-
 lisset, faceret.

*Legatorum
 Saguntinorum in
 senatu
 oratio.*

XXXIX. Tum Saguntinorum legatos in
 senatum introduxit. Ex eis maximus natu :
 « Etsi nihil ultra malorum est, Patres con-
 » scripti, quam quod passi sumus, ut ad ul-
 » timum fidem vobis præstaremus; tamen ea
 » vestra merita, imperatorumque vestrorum
 » erga nos fuerunt, ut nos cladum nostra-
 » rum non poeniteat. Bellum propter nos sus-
 » cepistis: susceptum quartumdecimum annum
 » tam pertinaciter geritis, ut sæpe ad ulti-
 » mum discrimen & ipsi veneritis, & popu-
 » lum Carthaginiensem adduxeritis. Quum in
 » Italia atrox bellum & Hannibalem hostem
 » haberetis, consulem cum exercitu in Hispa-
 » niam, velut ad conligendas reliquias nau-
 » fragii nostri, misistis. P. & Cn. Cornelii,
 » ex quo in provinciam venerunt, nullo
 » tempore destiterunt, quæ nobis secunda,
 » quæque adversa hostibus nostris essent, fa-
 » cere. Jam omnium primum oppidum nobis
 » restituerunt: per omnem Hispaniam cives

» nostros venundatos, dimissis, qui conqui-
 » rerent, ex servitute in libertatem restitue-
 » runt. Quum jam prope esset, ut optabilem
 » ex miserrima fortunam haberemus ; P. &
 » Cn. Cornelii imperatores vestri luctuosius
 » nobis quoque, quam vobis, perierunt. Tum
 » vero ad hoc retracti ex distantibus locis in
 » sedem antiquam videbamur, ut iterum peri-
 » remus, & alterum excidium patriæ videre-
 » mus : nec ad perniciem nostram Carthagi-
 » nensi utique aut duce aut exercitu opus
 » esse : ab Turdulis nos veterrimis hostibus,
 » qui prioris quoque excidii causa nobis
 » fuerant, exstingui posse. Quum ex inspe-
 » rato repente misisset nobis P. hunc Scipio-
 » nem : quem, fortunatissimi omnium Sagun-
 » tinorum videmur, quia consulem declara-
 » tum videmus, ac vidisse nos civibus nostris
 » renunciaturi sumus, spem omnem salutem-
 » que nostram. Qui, quum plurimas hostium
 » vestrorum cepisset in Hispania urbes, ubi-
 » que ex captorum (r) numero excretos Sa-
 » guntinos in patriam remisit; postremo Tur-
 » detaniam, adeo infestam nobis, ut illa gente
 » incolumi stare Saguntum non posset, ita

U. c. 547.
 a. C. 205.

(r) *captivorum Gron. Crev.*

U. C. 547. » bello adflixit, ut non modo [nobis, (absit
 a. C. 205. » verbo invidia) ne posteris quidem timenda
 » nostris esset. Deletam urbem cernimus eo-
 » rum, quorum in gratiam Saguntum deleve-
 » rat Hannibal. Vestigal ex agro eorum ca-
 » pimus, quod nobis non fructu jucundius est,
 » quam ultione. Ob hæc, quibus majora ne-
 » que sperare, neque optare ab Diis inmor-
 » talibus poteramus, gratias actum nos de-
 » cem legatos Saguntinus senatus populusque
 » ad vos misit: simul gratulatum, quod ita
 » res hos annos in Hispania atque Italia ges-
 » sistis, ut Hispaniam non Ibero amne tenus,
 » sed qua terrarum ultimas finit Oceanus, do-
 » mitam armis habeatis: Italiæ, nisi quate-
 » nus vallum castrorum cingit, nihil relique-
 » ritis Poeno. Jovi optimo maximo, præfidi
 » Capitolinæ arcis, non grates tantum ob
 » hæc agere jussi sumus, sed donum hoc etiam,
 » si vos permitteretis, coronam auream in
 » Capitolium victoriæ ergo ferre. Id uti per-
 » mittatis, quæsumus; utique, si vobis ita
 » videtur, quæ nobis imperatores vestri com-
 » moda tribuerunt, ea rata atque perpetua
 » auctoritate vestra faciatis. » Senatus legatis
 Saguntinis respondit, « Et dirutum & restitu-

» tum Saguntum fidei socialis utrimque fer-
 » vatæ documentum omnibus gentibus fore.
 » Suos imperatores recte, & ordine, & ex
 » voluntate senatus fecisse, quod Saguntum
 » restituerint, civesque Saguntinos servitio
 » exemerint: quæque alia eis benigne fece-
 » rint, ea senatum ita voluisse fieri: donum
 » permittere, ut in Capitolio ponerent.»
 Locus inde lautiaque legatis præberi iussa,
 & muneris ergo in singulos dari ne minus
 dena millia æris. Legationes deinde ceteræ
 in senatum introductæ, auditæque. Et peten-
 tibus Saguntinis, ut, quatenus tuto possent,
 Italiam spectatum irent, duces dati, literæ-
 que per oppida missæ, ut Hispanos comiter
 acciperent. Tum de republica, de exercitibus
 scribendis, de provinciis relatum.

XL. QUUM Africam novam provinciam
 extra sortem P. Scipioni destinari homines
 fama ferrent, & ipse, nulla jam modica glo-
 ria contentus, non ad gerendum modo bel-
 lum, sed ad finiendum, diceret se consulem
 declaratum esse, neque aliter id fieri posse,
 quam si ipse in Africam exercitum transpor-
 taret, &, acturum se id per populum, aperte
 ferret, si senatus adversaretur, id consilium

*U. c. 547^a
 a. C. 205.*

*Scipio
 Africam
 provin-
 ciam
 destinat
 sibi.*

*U. c. 547.
a. C. 205.*

*Adversa-
tur ei
Fabius.*

haudquaquam primoribus Patrum cum place-
ret, ceterique per metum aut ambitionem
mussarent; Q. Fabius Maximus rogatus sen-
tentiam, « Scio, [inquit] multis vestrum
» videri, Patres conscripti, rem actam ho-
» dierno die agi, & frustra habiturum ora-
» tionem, qui, tamquam de integra re, de
» Africa provincia sententiam dixerit. Ego
» autem primum illud ignoro, quemadmodum
» jam certa provincia Africa consulis viri
» fortis ac strenui sit, quam nec senatus cen-
» suit in hunc annum provinciam esse, nec
» populus iussit. Deinde, si est, consulem
» peccare arbitror, qui, de re transacta simu-
» lando se referre, senatum ludibrio habet,
» non senatorem modo, qui, de quo consu-
» litur, suo loco dicit sententiam. Atque ego
» certum habeo, dissentienti mihi ab ista festi-
» natione in Africam trajiciendi, duarum re-
» rum subeundam opinionem esse: unius, in-
» sitæ ingenio meo cunctationis, quam me-
» tum pigritiamque homines adolescentes sane
» adpellent, dum ne pœniteat, adhuc aliorum
» speciosiora primo aspectu consilia semper
» visa, mea usu meliora; alterius, obtrecta-
» tionis atque invidiæ adversus crescentem in

LIBER XXVIII CAP. XL 333

5 dies gloriam fortissimi consulis. A qua suspi-
 6 cione si me neque vita acta & mores mei,
 7 neque dictatura cum quinque consulatibus,
 8 tantumque gloriæ belli domique partæ vin-
 9 dicat, ut propius fastidium ejus sim, quam
 10 desiderium; ætas saltem liberet. Quæ enim
 11 mihi æmulatio cum eo esse potest, qui ne
 12 filio quidem meo æqualis sit? Me dictato-
 13 rem, quum vigerem adhuc viribus, & in
 14 cursu maximarum rerum essem, recusantem
 15 nemo aut in senatu, aut ad populum audi-
 16 vit, quo minus insectanti me magistro equi-
 17 tum, quod fando numquam ante auditum
 18 erat, imperium mecum æquaretur. Rebus;
 19 quam verbis, adsequi malui, ut, qui alio-
 20 rum judicio mihi comparatus erat, sua mox
 21 confessione me sibi præferret: nedum ego,
 22 perfunctus honoribus, certamina mihi atque
 23 æmulationes cum adolescente florentissimo
 24 proponam: videlicet ut mihi jam vivendo,
 25 non solum rebus gerendis fesso, si huic ne-
 26 gata fuerit, Africa provincia decernatur.
 27 Cum ea gloria, quæ parta est, vivendum
 28 atque moriendum est. Vincere ego prohibui
 29 Hannibalem, ut a vobis, quorum vigens
 30 nunc vires, etiam vinci posset. »

U. c. 5473

a. C. 205.

U. c. 547. XLI. «ILLUD te mihi ignoscere, P. Corneli,
 a. C. 205. » neli, æquum erit, si, quum in me ipso
 » numquam pluris famam hominum, quam
 » rempublicam, fecerim, ne tuam quidem
 » gloriam bono publico præponam. Quam-
 » quam, si aut bellum nullum in Italia, aut
 » is hostis esset, ex quo victo nihil gloriæ
 » quæreretur; qui te in Italia retineret, etsi
 » id bono publico faceret, simul cum bello
 » materiam gloriæ tuæ isse ereptum videri
 » posset. Quum vero Hannibal hostis inco-
 » lumi exercitu quatumdecimum annum Ita-
 » liam obsideat, pœnitebit te, P. Corneli,
 » gloriæ tuæ, si hostem eum, qui tot fune-
 » rum, tot cladum nobis causa fuit, tu
 » consul Italia expuleris, &, sicut penes C.
 » Lutatium prioris Punici perpetrati belli ti-
 » tulus fuit, ita penes te hujus fuerit? Nisi
 » aut Hamilcar Hannibali dux est præferen-
 » dus, aut illud bellum huic, aut victoria
 » illa major clariorque, quam hæc, (modo
 » contingat, ut te consule vincamus) futura
 » est. Ab Drepanis atque Eryce detraxisse
 » Hamilcarem, quam Italia expulisse Pœnos
 » atque Hannibalem, malis? Ne tu quidem,
 » etsi magis partam, quam speratam, gloriam

LIBER XXVIII CAP. XLI 335

» amplecteris, Hispania potius, quam Italia, *U. c. 5473*
 » bello liberata gloriatus fueris. Nondum is *a. C. 2052*
 » est Hannibal, quem non magis timuisse vi-
 » deatur, quam contempsisse, qui aliud bellum
 » maluerit. Quin igitur ad hoc adtingeris,
 » nec per istos circuitus, ut, quum in Afri-
 » cam trajeceris, secuturum te illuc Hanni-
 » balem speres potius, quam recto hinc itinere,
 » ubi Hannibal est, eo bellum intendis (s) ?
 » Egregiam istam palmam belli Punici patrati
 » petis ? Hoc & natura prius est, tua quum
 » defenderis, aliena ire obpugnatum. Pax ante
 » in Italia, quam bellum in Africa sit : &
 » nobis prius decedat timor, quam ultro aliis
 » inferatur. Si utrumque tuo ductu auspicio-
 » que fieri potest ; Hannibale hic victo, illic
 » Carthaginem expugna. Si altera utra (t)
 » victoria novis consulibus relinquenda est ;
 » prior quum major clariorque, tum caussa
 » etiam insequentis fuerit. Nam nunc quidem
 » præterquam quod & in Italia & in Africa
 » duos diversos exercitus alere ærarium non
 » potest ; præterquam quod, unde classes
 » tueamur, unde com meatibus præbendis

(s) *intendas Crev.*(t) *alterutra Gron. Crev.*

U. c. 547. » sufficiamus, nihil reliqui est; quid (u) ?
a. C. 205. » periculi tandem, quantum adeatur, quem
 » fallit? P. Licinius in Italia, P. Scipio bel-
 » lum in Africa geret. Quid? si (quod Dii
 » omen avertant, & dicere etiam reformidat
 » animus, sed, quæ acciderunt, accidere
 » possunt) & victor Hannibal ire ad urbem
 » pergat; tum demum te consulem ex Africa,
 » sicut Q. Fulvium a Capua, arcessemus?
 » Quid? quod in Africa quoque Mars com-
 » munis belli erit? Domus tibi tua, pater
 » patruusque, intra triginta dies cum exerci-
 » tus cæsi, documento sint; ubi per aliquot
 » annos, maximis rebus terra marique geren-
 » dis, amplissimum nomen apud exteras gen-
 » tes populi Romani vestræque familiæ fece-
 » rant. Dies me deficiat, si reges imperato-
 » resque, temere in hostium terras transgres-
 » sos cum maximis cladibus suis exercituum-
 » que suorum, numerare velim. Athenienses,
 » prudentissima civitas, bello domi relicto,
 » auctore æque inpigro ac nobili juvene,
 » magna classe in Siciliam transmissa, una
 » navali pugna florentem rempublicam suam
 » in perpetuum adflixerunt.»

(u) quid? del. Gron.

XLII.

LIBER XXVIII CAP. XLII 337

XLII. « EXTERNA & nimis antiqua repeto. *U. c. 547.*
 » Africa eadem ista & M. Atilius, infigne *a. C. 207s*
 » utriusque fortunæ exemplum, nobis docu-
 » mento sint. Næ tibi, P. Corneli, quum ex
 » alto Africam conspexeris, ludus & jocus
 » fuisse Hispaniæ tuæ videbuntur. Quid enim
 » simile? Pacato mari præter oram Italiæ
 » Galliæque vectus, Emporias in urbem fo-
 » ciorum, classem adpulisti: expositos mili-
 » tes, per tutissima omnia, ad socios & ami-
 » cos populi Romani Tarraconem duxisti:
 » ab Tarracone deinde iter per præsidia Ro-
 » mana: circa Iberum exercitus patris patriui-
 » que tui, post amissos imperatores ferocio-
 » res & calamitate ipsa: dux tumultuarius
 » quidem ille L. Marcius, & militari suffragio
 » ad tempus lectus; ceterum, si nobilitas ac
 » justii honores adornarent, claris imperato-
 » ribus qualibet arte belli par: obpugnata per
 » sumimum otium Carthago, nullo triumphum Pu-
 » nicorum exercituum socios defendente. Ce-
 » tera, neque ea elevo, nullo tamen modo
 » Africo bello comparanda; ubi non portus
 » ullus classi nostræ apertus, non ager paca-
 » tus, non civitas socia, non rex amicus,
 » non consistendi usquam locus, non proce-

U. c. 547.
a. C. 205.

» dendi : quacumque circumspexeris , hosti-
 » lia omnia atque infesta. An Syphaci Numi-
 » disque credis ? Satis sit semel creditum.
 » Non semper temeritas est felix : & fraus
 » fidem in parvis sibi præstruit , ut , quum
 » operæ pretium sit , cum mercede magna fal-
 » lat. Non hostes patrem patruumque tuum
 » armis prius , quam Celtiberi focii fraude
 » circumvenerunt : nec tibi ipsi a Magone
 » & Hasdrubale , hostium ducibus , quantum
 » ab Indibili & Mandonio in fidem acceptis ,
 » periculi fuit. Numidis tu credere potes ,
 » defectionem militum tuorum expertus ? Et
 » Syphax & Masinissa se , quam Carthaginien-
 » ses , malunt potentes (v) in Africâ esse :
 » Carthaginenses , quam quemquam alium.
 » Nunc illos æmulatio inter sese & omnes
 » caussæ certaminum acuunt ; quia procul
 » externus metus est. Ostende (x) Romana
 » arma , exercitum alienigenam ; velut ad com-
 » mune restinguendum incendium concurrent.
 » Aliter iidem illi Carthaginenses Hispaniam
 » defenderunt : aliter mœnia patriæ , templa
 » Deum , aras & focos , defendent ; quum
 » euntes in prælium pavida prosequetur con-

(v) potentissimos Gron. (x) add. illis Gron.

LIBER XXVIII CAP. XLII §39

» jux, & parvi liberi obcurfabunt. Quid por-
 » ro? Si fati confisi Carthaginienſes conſenſu
 » Africæ, fide ſociorum regum, mœnibus ſuis,
 » quum tuo exercitusque tui præſidio nudatam
 » Italiam viderint, ipſi ultro novum exerci-
 » tum in Italiam aut ex Africa miſerint; aut
 » Magonem, quem, a Baliaribus claſſe tranſe-
 » miſſa, jam præter oram Ligurum Alpino-
 » rum veſtari conſtat, Hannibali ſe conjun-
 » gere juſſerint? Nempe in eodem terrore
 » erimus, in quo nuper fuimus, quum Haf-
 » drubal in Italiam tranſcendit: quem tu,
 » qui non ſolum Carthaginem, ſed omnem
 » Africam, exercitu tuo es clauſurus, e ma-
 » nibus tuis in Italiam emiſiſti. Viſtum a te
 » dices: eo quidem minus vellem, & id tua,
 » non reipublicæ ſolum, cauſa, iter datum
 » victo in Italiam eſſe. Patere, nos omnia, quæ
 » proſpera tibi ac populi Romani imperio eve-
 » nere (y), tuo conſilio adſignare; adverſa
 » caſibus incertis belli & fortunæ delegare.
 » Quo melior fortiorque es, eo magis talem
 » præſidem ſibi patria atque univerſa Italia
 » retinet. Non poteſt ne ipſe quidem diſſimu-
 » lare, ubi Hannibal ſit, ibi caput atque arcem

(y) quæ proſpera tibi ac reip. in imperio evenere;
 Gron. Crev.

U. e. 547. » hujus belli esse; quippe qui præ te feras;
 a. C. 205. » eam tibi causam trajiciendi in Africam esse,
 » ut Hannibalem eo trahas. Sive igitur hic,
 » sive illic, cum Hannibale est tibi futura
 » res. Utrum ergo tandem firmior eris in
 » Africa solus, an hic, tuo collegæque tui
 » exercitu conjuncto? Ne Claudius quidem &
 » Livius consules tam recenti exemplo, quan-
 » tum id interfit, documento sunt? Quid?
 » Hannibalem utrum tandem extremus angu-
 » lus agri Bruttii frustra jam diu poscentem
 » ab domo auxilia, an propinqua Carthago
 » & tota fœcia Africa potentio rem armis vi-
 » risque faciet? Quod istud consilium est,
 » ibi malle decernere, ubi tuæ dimidio mi-
 » nores copiae sint, hostium multo majores,
 » quam ubi duobus exercitibus adversus unum,
 » tot præliis & tam diuturna & gravi militia
 » fessum, pugnandum sit? Quam compar con-
 » silium tuum parentis tui consilio sit, reputa.
 » Ille, consul profectus in Hispaniam, ut Han-
 » nibali ab Alpibus descendenti occurreret,
 » in Italiam ex provincia rediit: tu, quum
 » Hannibal in Italia sit, relinquere Italiam
 » paras; non quia reipublicæ id utile, sed
 » quia tibi amplum & gloriosum censes esse:

» sicut quum, provincia & exercitu relicto, *V. c. 547.*
 » sine lege, sine senatusconsulto, duabus *a. C. 205.*
 » navibus populi Romani imperator fortunam
 » publicam & majestatem imperii, quæ tum
 » in tuo capite periclitabantur, commisisti. Ego
 » P. Cornelium, Patres conscripti, reipublicæ
 » nobisque, non sibi ipsi privatim creatum
 » consulem existimo: exercitusque ad custo-
 » diam urbis atque Italiæ scriptos esse, non
 » quos regio more per superbiam consules,
 » quo terrarum velint, trajiciant. »

XLIII. QUUM oratione ad tempus parata
 Fabius, tum auctoritate & inveterata pru-
 dentia fama, magnam partem senatus, & se-
 niores maxime, movisset, pluresque consilium
 senis, quam animum adolescentis ferocem,
 laudarent; Scipio ita locutus fertur; « Et ipse
 » Q. Fabius principio orationis, Patres con-
 » scripti, commemoravit, in sententia sua posse
 » obrectationem suspectam esse. Cujus ego
 » rei non tam ipse ausim tantum virum infi-
 » mulare, quam ea suspicio, vitio orationis;
 » an rei, haud sane purgata est. Sic enim ho-
 » nores suos & famam rerum gestarum extulit
 » verbis, ad extinguendum invidiæ crimen,
 » tamquam mihi ab infimo quoque periculum

*Fabio
 responderet
 Scipio.*

U. c. 547. » fit, ne mecum æmuletur : & non ab eo,
 a. C. 205. » qui, quia super ceteros excellat, quo me
 » quoque niti non dissimulo, me sibi æquari
 » nolit. Sic senem se perfunctum honoribus,
 » & me infra ætatem filii etiam sui posuit ;
 » tamquam non longius, quam quantum vitæ
 » humanæ spatium est, cupiditas gloriæ ex-
 » tendatur, maximaque pars ejus in memoriam
 » ac posteritatem promineat. Maximo cuique
 » id accidere animo certum habeo, ut se non
 » cum præsentibus modo, sed cum omnis ævi
 » claris viris, comparent. Equidem haud dissi-
 » mulo, me tuas, Q. Fabi, laudes non adsequi
 » solum velle, sed, (bona venia tua dix-
 » rim) si possim, etiam exsuperare. Illud nec
 » tibi in me, neu mihi in minores natu
 » animi fit, ut nolimus, quemquam nostri
 » similem evadere civem. Id enim non eorum
 » modo, quibus inviderimus, sed reipublicæ,
 » & pene omnis generis humani detrimen-
 » tum fit. Commemoravit, quantum essem
 » periculi aditurus, si in Africam trajicerem ;
 » ut meam quoque, non solum reipublicæ &
 » exercitus, vicem videretur sollicitus. Unde
 » hæc repente cura de me exorta? quum pa-
 » ter patruusque meus interfecti, quum duo

» exercitus eorum prope occidione occisi
 » essent, quum amissæ Hispaniæ, quum qua-
 » tuor exercitus Pœnorum, quatuorque (z)
 » duces omnia metu armisque tenerent, quum
 » quæsitus ad id bellum imperator nemo se
 » ostenderet, præter me, nemo profiteri no-
 » men ausus esset, quum mihi quatuor & vi-
 » ginti annos nato detulisset imperium popu-
 » lus Romanus; quid ita tum nemo ætatem
 » meam, vim hostium, difficultatem belli,
 » patris patrique recentem cladem comme-
 » morabat? Utrum major aliqua nunc in Afri-
 » ca calamitas accepta est, quam tunc in
 » Hispania erat? An majores nunc sunt exer-
 » citus in Africa, duces plures melioresque,
 » quam tunc in Hispania fuerunt? An ætas
 » mea tunc maturior bello gerendo fuit, quam
 » nunc est? An cum Carthaginienſi hoste in
 » Hispania, quam in Africa, bellum geraptius
 » est? Facile est, post fusos fugatosque quatuor
 » exercitus Punicos, post tot urbes vi captas,
 » aut metu subactas in ditionem, post per-
 » domita omnia usque ad Oceanum, tot re-
 » gulos, tot sævas gentes, post receptam to-
 » tam Hispaniam, ita ut vestigium nullum

U. c. 547.

a. C. 205.

(z) quatuor Gron. Crev.

U. c. 547. » belli reliquum sit, elevare meas res gestas :
 4. C. 205. » tam, Hercule, quam, si victor ex Africa
 » redierim, ea ipsa elevare, quæ nunc, reti-
 » nendi mei causa, ut terribilia eadem vi-
 » deantur, verbis extolluntur. Negat aditum
 » esse in Africam, negat ullos patere portus,
 » M. Atilium captum in Africa commemorat ;
 » tamquam M. Atilius primo accessu ad Afri-
 » cam offenderit : neque recordatur, illi ipsi
 » tam infelici imperatori patuisse tamen por-
 » tus Africæ, & res egregias primo anno
 » gessisse, &, quantum ad Carthaginienses du-
 » ces adinet, invictum ad ultimum perman-
 » sisse. Nihil igitur me isto tu exemplo ter-
 » rueris. Si hoc bello, non priore, si nuper,
 » & non annis ante quadraginta, ista clades
 » accepta foret, qui ego minus in Africam,
 » Regulo capto, quam, Scipionibus occisis,
 » in Hispaniam trajicerem ? Nec felicius Xan-
 » thippum Lacedæmonium Carthagini, quam
 » me patriæ meæ sinerem natum esse : cresce-
 » retque mihi ex eo ipso fiducia, quod possit
 » in hominis unius virtute tantum momenti
 » esse. At etiam Athenienses audiendi sunt,
 » temere in Siciliam, omisso domi bello,
 » transgressi. Cur ergo, quoniam Græcæ

» fabulas enarrare vacat, non Agathoclem ^{U. c. 347.}
 » potius, Syracusanum regem, quum diu Si- ^{a. C. 205.}
 » cilia Punico bello ureretur, transfressum
 » in hanc eandem Africam, avertisse eo bel-
 » lum, unde venerat, refers (a)? »

XLIV. « SED, quid ultro metum inferre
 » hosti, & ab se remoto periculo alium in
 » discrimen adducere, quale fit, veteribus
 » externisque exemplis admonere opus est?
 » Majus praesentiusve ullum exemplum esse,
 » quam Hannibal, potest? Multum interest,
 » alienos populere fines, an tuos uri, excindi,
 » videas. Plus animi est inferenti periculum,
 » quam propulsanti. Ad hoc major ignotarum
 » rerum est terror: bona malaque hostium
 » ex propinquo ingressus fines adspicias. Non
 » speraverat Hannibal fore, ut tot in Italia
 » populi ad se deficerent, quot defecerunt
 » post Cannensem cladem; quanto minus quid-
 » quam in Africa Carthaginensibus firmum
 » ac stabile sit, infidis sociis, gravibus ac su-
 » perbis dominis? Ad hoc nos, etiam de-
 » ferti ab sociis, viribus nostris, milite Ro-
 » mano, stetimus. Carthaginensi nihil civi-
 » lis roboris est. Mercede paratos milites

(a) refert Gron., v. 13. 205. 552 (d).

U. c. 547. » habent, Afros Numidasque, levissima fidei
 a. C. 205. » mutandæ ingenia. Hic modo nihil moræ
 » sit, una & trajecisse me audietis, & ardere
 » bello Africam, & molientem hinc Hanni-
 » balem, & obsideri Carthaginem. Lætiores
 » & frequentiores ex Africa expectate nun-
 » cios, quam ex Hispania accipiebatis. Has
 » mihi spes subjicit fortuna populi Romani,
 » Dii fœderis ab hoste violati testes, Syphax
 » & Masinissa reges : quorum ego fidei
 » ita innitar, ut bene tutus a perfidia sim.
 » Multa, quæ nunc ex intervallo non adpa-
 » rent, bellum aperiet. Et id est viri & du-
 » cis, non deesse fortunæ præbenti se, &
 » oblata casu flectere ad consilium. Habebo,
 » Q. Fabi, parem, quem das, Hannibalem;
 » sed illum potius ego traham, quam ille me
 » retineat. In sua terra cogam pugnare eum,
 » & Carthago (b) præmium victoriæ erit,
 » quam semirutæ Bruttiorum castella. Ne quid
 » interim, dum trajicio, dum expono exer-
 » citum in Africa, dum castra ad Carthaginem
 » promoveo, respublica hic detrimenti capiat,
 » quod tu, Q. Fabi, quum victor tota Italia
 » volitaret Hannibal, potuisti præstare, hoc

(b) add. *potius* Gron. Crev.

LIBER XXVIII CAP. XLIV 347

» vide ne contumeliosum sit, concusso jam & U. c. 547.
 » pene fracto Hannibale, negare, posse P. Li- a. C. 295.
 » cinium consulem virum fortissimum præsta-
 » re : qui, ne a sacris absit pontifex maximus,
 » ideo in sortem tam longinquæ provinciæ
 » non venit. Si, Hercule, nihilo maturius hoc,
 » quo ego censeo, modo perficeretur bellum ;
 » tamen ad dignitatem populi Romani, famam-
 » que apud reges gentesque externas pertine-
 » bat, non ad defendendam modo Italiam, sed
 » ad inferenda etiam Africæ arma, videri nõ-
 » bis animum esse ; nec hoc credi vulgarique,
 » quod Hannibal ausus fit, neminem ducem
 » Romanorum audere ; & priore Punico bello,
 » tum quum de Sicilia certaretur, toties Afri-
 » cam ab nostris exercitibusque (c) & classi-
 » bus obpugnatam ; nunc, quum de Italia cer-
 » tetur, Africam pacatam esse. Requiescat ali-
 » quando vexata tam diu Italia : uratur evaste-
 » turque in vicem Africa. Castra Romana
 » potius Carthaginis portis immineant, quam
 » nos iterum vallum hostium ex mœnibus
 » nostris videamus. Africa sit reliqui belli
 » sedes : illuc terror fugaque, populario agro-
 » rum, defectio fociorum, ceteræ belli clades,

(c) exercitibus Gron. Crev.

U. c. 547.
a. C. 205.

» quæ in nos per quatuordecim annos ingru-
 » runt, vertantur. Quæ ad rempublicam perti-
 » nent, & bellum, quod instat, & provincias,
 » de quibus agitur, dixisse satis est. Illa longa
 » oratio, nec ad vos pertinens sit, si, quem-
 » admodum Q. Fabius meas res gestas in Hispa-
 » nia elevavit, sic & ego contra gloriam ejus
 » eludere, & meam verbis extollere velim.
 » Neutrum faciam, Patres conscripti: &
 » si ulla alia re, modestia certe & tempe-
 » rando linguæ adolescens fenem vicerò. Ita
 » & vixi, & res gessi, ut tacitus ea opinione,
 » quam vestra sponte conceptam animis ha-
 » beretis, facile contentus essem.»

XLV. MINUS æquis animis auditus est Sci-
 pio; quia vulgatum erat, si apud senatum
 non obtinisset, ut provincia Africa sibi de-
 cerneretur, ad populum extemplo laturum.
 Itaque Q. Fulvius, qui consul quater & cen-
 sor fuerat, postulavit a consule, ut palam
 in senatu diceret, « permitteretne Patribus,
 » ut de provinciis decernerent, staturusque
 » eo esset, quod censuissent, an ad populum
 » laturus? » Quum Scipio respondisset, se,
 quod e republica esset, facturum; tum Ful-
 vius, « Non ego ignarus, quid respon-

» furus facturusve esses, quæsiui, quippe *U. c. 547.*
 » quum præ te feras, tentare magis, quam *a. C. 209.*
 » consulere senatum, & , ni provinciam tibi,
 » quam volueris, extemplo decernamus, præ
 » ratam rogationem habeas. Itaque a vobis,
 » tribuni plebis, postulo [inquit] ut sen-
 » tentiam mihi ideo non dicenti, quod, etsi
 » in meam sententiam discedatur, non sit ra-
 » tum habiturus consul, auxilio sitis.» Inde
 altercatio orta, quum consul negaret, æquum
 esse tribunos intercedere, quo minus suo
 quisque loco senator rogatus sententiam
 diceret. Tribuni ita decreverunt, « Si consul
 » senatui de provinciis permittit, stari eo,
 » quod senatus censuerit, placet; nec de ea
 » referri ad populum patiemur: si non per-
 » mittit, qui de ea re sententiam recusabit
 » dicere, auxilio erimus.» Consul diem ad
 conloquendum cum collega petiit. Postero *S. C. de*
 die permissum senatui est. Provinciæ ita de- *provinciis.*
 cretæ: alteri consuli Sicilia & triginta ro-
 stratæ naves, quas C. Servilius superiore
 anno habuisset; permissumque, ut in Afri-
 cam, si id e republica esse censeret, trajice-
 ret: alteri Bruttii & bellum cum Hannibale,
 cum eo exercitu, quem L. Veturius, aut Q.

U. R. 547. a. C. 205. Cæcilius. Hi & sortirentur inter se, compararentve, uter in Brutiis duabus legionibus, quas consul reliquisset, rem gereret: imperiumque in annum prorogaretur, cui ea provincia evenisset. Et ceteris, præter consules prætoresque, qui exercitibus provinciisque præfuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio forte evenit, ut cum consule in Brutiis adversus Hannibalem bellum gereret: Ludi deinde Scipionis magna frequentia & favore spectantium celebrati. Legati, Delphos ad donum ex præda Hasdrubalis portandum missi, M. Pomponius Matho & Q. Cælius, tulerunt coronam auream ducentum pondo, & simulacra spoliõrum, ex mille pondo argenti facta. Scipio, quum, ut delectum haberet, neque inpetrasset, neque magnopere retendisset, ut voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit; &, quia inpensæ negaverat reipublicæ futuram classem, ut, quæ ab sociis darentur ad novas fabricandas naves, acciperet. Etruriæ primum populi, pro suis quisque facultatibus, consulem adiuturos polliciti. Cærites frumentum sociis navalibus commeatumque omnis generis; Populonienses ferrum; Tarquinieneses lintea

*Scipio non
inpetrat ut
delectum
sibi habere
liceat.*

*Etruriæ
populi
eum in
ornanda
classe ju-
vant.*

LIBER XXVIII CAP. XLVI 351

in vela; Volaterrani interamenta navium & frumentum; Arretini triginta millia scutorum, galeas totidem, pila, gæsa, hastas longas, millium quinquaginta summam paricujusque generis numero expleturos, secures, rutra, falces, alveolos, molas, quantum in quadraginta longas naves opus esset, tritici centum & viginti millia modium, & in viaticum decurionibus remigibusque conlaturos: Perusini, Clusini, Rusellani abietem in fabricandas naves, & frumenti magnum numerum. Abiete ex publicis silvis est usus. Umbriæ populi, & præter hos Nursini, & Reatini, & Amiternini, Sabinusque ager omnis, milites polliciti. Marfi, Peligni, Marucinique, multi voluntarii nomina in classem dederunt. Camertes, quum æquo fœdere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorum hominum miserunt. Triginta navium carinæ, viginti quinquereemes, decem quadrireemes, quum essent positæ; ipse ita institit operi, ut die quadagesimo quinto, quam ex silvis detracta materia erat, naves instructæ atmatæque in aquam deductæ sint.

XLVI. PROPECTUS in Siciliam est triginta navibus longis, voluntariorum septem ferme

*Proficiscuntur
Cass.*

*U. c. 547.
a. C. 205.*

U. e. 547.
a. C. 205.

millibus in naves inpositis. Et P. Licinius in Bruttios ad duos exercitus consulares venit. Ex eis eum sibi sumit, quem L. Veturius consul habuerat. Metello, ut, quibus præfuisset legionibus, iis præficeret, (facilius cum aduetis imperio rem gesturum ratus) permisit. Et prætores diversi in provincias profecti. Et, quia pecunia ad bellum deerat, agri Campani regionem, a fossa Græca ad mare versam, vendere quæstores iussi; indicio quoque permisso, qui ager civis Campani fuisset, ut is publicus populi Romani esset. Indici præmium constitutum, quantæ pecuniæ ager indicatus esset, pars decima. Et Cn. Servilio prætori urbis negotium datum, ut Campani cives, ubi cuique ex senatusconsulto liceret habitare, ibi habitarent; animadverteretque in eos, qui alibi habitarent. Eadem ætate Mago, Hamilcaris filius, ex minore Balia- rium insula, ubi hibernarat, juventute lecta in classem inposita, in Italiam triginta ferme rostratis navibus & multis onerariis, duodecim millia peditum, duo ferme equitum trajecit: Genuamque, nullis præfidiis maritimam oram tutantibus, repentino adventu cepit. Inde ad oram Ligurum Alpinorum, si
quos

*Mago
ad oram
Ligurum
classem
adpellit.*

quos ibi motus facere posset, classem adpultit. *U. e. 547.*
 Ingauni (Ligurum ea gens est) bellum ea *a. C. 205.*
 tempestate gerebant cum Epanteriis Montanis.
 Igitur Pœnus, Savone oppido Alpino præda
 deposita, & decem longis navibus in statione
 ad præsidium relictis, ceteris Carthaginem
 missis ad tuendam maritimam oram, quia
 fama erat Scipionem trajecturum esse, ipse,
 societate cum Ingaunis, quorum gratiam ma-
 lebat, composita, Montanos instituit obpu-
 gnare. Et crescebat exercitus in dies, ad fa-
 mam nominis ejus Gallis undique confluen-
 tibus. Ea literis cognita Sp. Lucretii, ne
 frustra, Hasdrubale cum exercitu deleto bien-
 nio ante, forent lætati, si par aliud inde bel-
 lum, duce tantum mutato, oriretur, curam
 ingentem accenderunt Patribus. Itaque &
 M. Livium proconsulem ex Etruria Volonum
 exercitum admovere Ariminum jusserunt, &
 Cn. Servilio prætori negotium datum, ut, si
 e republica censeret esse, urbanas legiones,
 cui imperio videretur dato, ex urbe duci
 juberet. M. Valerius Lævinus Arretium eas
 legiones duxit. Eisdem diebus naves onerarias
 Pœnorum ad octoginta circa Sardiniam ab
 Cn. Octavio, qui provinciæ præerat, captas,

D. e. 547. a. C. 205. Coelius frumento misso ad Hannibalem comi-
 meatuque onustas, Valerius prædam Etruscam
 Ligurumque Montanorum captivos Carthagi-
 nem perportantes, tradit. In Brutiis nihil fer-
 me anno eo memorabile gestum. Pestilentia
 incefferat pari clade in Romanos Pœnosque :
 nisi quod Punicum exercitum super morbum
 etiam fames adfecit. Propter Junonis Laciniæ
 templum æstatem Hannibal egit ; ibique aram
 condidit dedicavitque , cum ingenti rerum ab
 se gestarum titulo , Punicis Græcisque literis
 insculpto.

FINIS TOMI SEXTI.

ARGENTORATI,
 Typis FRANCISCI GEORGII LEVRAULT.

PERMISSU SUPERIORUM.

